

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย

อารยะ ภูสาหัสและคณะวิจัย

โครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเพื่อพัฒนาระบบสนับสนุนการตัดสินใจ(DSS)
(ระบบสนับสนุนการจัดการทรัพยากรเพื่อการพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน)

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

กรกฎาคม 2548 – มิถุนายน 2549

คำนำ

รายงานผลการวิจัยเพื่อพัฒนานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่เน้นการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ โดยการนำมาตรการผ่อนปรนของทางราชการ ข้อปฏิบัติที่ชุมชนยอมรับว่าจะดำเนินการและข้อมูลทางวิชาการที่เป็นกลางมาพิจารณาร่วมกัน และร่วมสร้างมาตรการของชุมชนที่จะดูแลให้มีการขยายพื้นที่ถือครอง และป้องกันมิให้เปลี่ยนการถือครองไปให้กับบุคคลอื่นที่จะนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ผิดไปจากเป้าหมายเดิม และสร้างระบบให้ชุมชนดูแลป่าและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ โดยเน้นระบบ"การจัดการเชิงซ้อน"ที่มองเห็นและให้ความสำคัญต่อ"มิติด้านวัฒนธรรมจารีตชุมชน" และ"มิติด้านกฎหมาย" ที่สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่เพื่อให้เกิด"สมดุลแห่งอำนาจ"ในการจัดการทรัพยากรส่วนรวมร่วมกันอย่างแท้จริง

นอกจากนั้นยังต้องการให้เกิดความรู้ความเข้าใจว่าภายใต้ความแตกต่างของชุมชน/วัฒนธรรม ระบบนิเวศและกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการควบคุม มีเงื่อนไขและปัจจัย กลไกการจัดการอะไรที่เหมือนกัน หรือต่างกันอย่างไร เพราะเหตุใดในกระบวนการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน เพื่อนำไปปรับ/ประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆต่อไป

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณอย่างยิ่งต่อตัวแทนภาคีความร่วมมือจากภาคประชาชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคราชการ และภาควิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชน ชาวบ้านใน 12 หมู่บ้านนาร่อง ที่มงานศตจ.ปช.มส. ทีมวิชาการจากโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบสนับสนุนการตัดสินใจ(DSS)(ระบบสนับสนุนการจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน) ทีมงานจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)องค์การมหาชน และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ให้การสนับสนุนงานวิจัยเพื่อพัฒนานี้

บทคัดย่อ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ภายใต้ความต่างของระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน/กลุ่มชาติพันธุ์ แต่ละชุมชนจะมีระบบการจัดการที่ดินน้ำป่าเป็นของตนเองเพื่อการผลิต และดำรงชีพในเขตป่าอยู่ในระดับหนึ่ง โดยมีการควบคุมดูแลด้วยกฎระเบียบมากน้อยตามแต่ศักยภาพและเงื่อนไขปัจจัยภายในแต่ละชุมชน โดยชุมชนจะมีการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นองค์รวม เชื่อมโยงสัมพันธ์กันด้วยระบบคิดความเชื่อและวัฒนธรรมของตนเอง โดยเฉพาะการจัดการที่ดินชุมชนได้สร้างมาตรการในการที่จะดูแลมิให้มีการขยายพื้นที่ถือครอง และป้องกันมิให้เปลี่ยนการถือครองไปให้กับบุคคลอื่นที่จะนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ผิดไปจากเป้าหมายเดิม ขณะเดียวกันชุมชนได้สร้างระบบดูแลป่าและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ด้วย แต่ก็ยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเต็มที่จากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งยังมีความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจและไม่มั่นใจว่าชุมชนจะจัดการได้ ดังนั้นจึงพบสิ่งที่เป็น”ปัญหาร่วมกัน”ในทุกชุมชน/พื้นที่ศึกษาคือ พื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยของชุมชนซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่เขตป่าของรัฐนั้นจะไม่ได้ได้รับการรับรองสิทธิ ไม่มีเอกสารสิทธิ และไม่มีการสร้างความชัดเจนเรื่องขอบเขตพื้นที่ร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชน (เขตชุมชน/เขตรัฐ) ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง คดีความระหว่างชุมชนด้วยกันเองและ ชุมชนกับหน่วยงานของรัฐเสมอมา

ดังนั้นข้อเสนอ/ข้อเรียกร้องเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินน้ำป่าจากทุกชุมชน จึงต้องการให้รัฐ”รับรองสิทธิ”ที่ชุมชนพึงมีพึงได้ หรือให้”สิทธิชุมชน”ในการดูแลจัดการทรัพยากร และปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อชุมชน แล้วหาแนวทางแก้ไขร่วมกันเพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่กันและกัน และสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชนและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม โดยใช้ระบบการจัดการดั้งเดิมของชุมชน ผสมผสานกับระบบการจัดการแบบใหม่(หลักวิชาการ/หลักกฎหมาย)

นอกจากนั้น จากกระบวนการและแนวทางการจัดการปัญหาที่ดินในเขตป่าบนความต่างของระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน/กลุ่มชาติพันธุ์เพื่อให้ได้มาซึ่ง ”ข้อมูลความรู้และข้อเท็จจริง” ที่จะนำมาสู่การหารือและร่วมแสวงหามาตรการและแนวทางแก้ไขปัญหาดินในเขตป่าของชุมชนนั้นพบว่า มีสิ่งที่เหมือนกันและสิ่งที่ต่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรทำ/ไม่ควรทำในกระบวนการจัดการปัญหาที่ดินในเขตป่าได้แก่

1.สิ่งที่เหมือนกัน และควรนำไปปฏิบัติ

-กระบวนการจัดการปัญหาที่ดินต้องเป็นไปอย่างเป็นขั้นเป็นตอนไม่ก้าวกระโดด และเป็นระบบการจัดการที่เน้นการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ โดยนำมาตรการผ่อนปรนของทางราชการ ข้อปฏิบัติที่ชุมชนยอมรับว่าจะดำเนินการ และข้อมูลทางวิชาการที่เป็นกลางมาพิจารณาร่วมกัน

-กระบวนการมีส่วนร่วมของ"กลไกการจัดการ"ปัญหาที่ดินในแต่ละระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบาย ระดับสั่งการและระดับปฏิบัติงานในพื้นที่ ต้องประกอบด้วยหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโดยตรง โดยเน้นการเข้ามามีส่วนตั้งแต่เริ่มต้นร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับประโยชน์ร่วมกัน ภาวศึความร่วมมือหลักๆในการจัดการปัญหาที่ดินก็คือภาคเอกชน ภาคชุมชน/อปท. ภาคราชการ ภาควิชาการ

2.สิ่งที่ต่างกัน และควรคำนึงถึง

- ความต่างของระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน/กลุ่มชาติพันธุ์
- ความต่างของเงื่อนไข/ปัจจัยภายใน-นอกชุมชน/พื้นที่
- ข้อตกลงมาตรการและแนวทางจัดการที่ดินในแต่ละชุมชนไม่จำเป็นต้องเหมือนกันเนื่องจากแต่ละชุมชนมีเงื่อนไข/ปัจจัยและบริบทต่างกัน แต่ต้องไม่ขัดกับหลักการสำคัญคือ "ชุมชนอยู่ร่วมกับดิน น้ำป่าได้ โดยรวมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและพัฒนาอาชีพที่มั่นคงเพื่อให้เกิดความสมดุล และมีความยั่งยืนสืบไป" โดยเน้นระบบ"การจัดการเชิงซ้อน" ที่มองเห็นและให้ความสำคัญต่อ "มิติด้านวัฒนธรรมจารีตชุมชน" และ"มิติด้านกฎหมาย" ที่สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่เพื่อให้เกิด"สมดุลแห่งอำนาจ"ในการจัดการทรัพยากรส่วนรวมร่วมกันอย่างแท้จริง

แนวทางการสร้างความยั่งยืนเพื่อแก้ปัญหาที่ดินและความยากจน (ชุมชนดำรงอยู่/ที่ดินไม่เปลี่ยนมือ/ป่าไม่ถูกทำลาย) มี3 ด้านได้แก่

- ความยั่งยืนในการถือครอง โดยร่วมกันพิจารณาลักษณะรูปแบบประเภทการให้สิทธิที่เหมาะสมเช่นให้เอกสารสิทธิ แต่ไม่ใช่กรรมสิทธิ์ในเขตป่า/ไม่ให้ขาย/ตรวจสอบติดตามได้
- ความยั่งยืนในการดำรงชีพ โดยหาแนวทางวิธีการแก้จน สร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน/เสริมอาชีพ/จัดแผนการตลาด/สร้าง"ทุน"ชุมชน/ ใช้นโยบายจ.ปชช.
- ความยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยปลูกสำนึกการอนุรักษ์ฟื้นฟู/ผสมผสานวิถีวัฒนธรรมชุมชนกับหลักวิชาการ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	1
บทคัดย่อ	2
1.บริบทสถานการณ์และการแก้ปัญหาที่ดินในเขตป่าของชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน	6
2.แนวคิดแนวทางการระดมทุนการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่า	13
3.วิธีคิดและระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าบนความต่างในวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชน	15
3.1.ชาวไทยใหญ่	18
3.2.ชาวกระเหรี่ยง	24
3.3.ชาวมูเซอ	37
3.4.ชาวลัวะ	47
3.5.ชาวลีซอ	52
บทสรุป : ระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนบนความต่างของระบบนิเวศ และวัฒนธรรมชุมชน	54
4.กระบวนการจัดการปัญหาที่ดินบนความต่างทางวัฒนธรรมของชุมชนและผลลัพธ์	57
- กระบวนการเตรียมชุมชน/สร้างความเข้าใจ/ความพร้อมของชุมชน	
- กระบวนการสำรวจวัดพื้นที่/ลักษณะระบบนิเวศ/การจัดการ	
- กระบวนการประชาคมเพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องของแผนที่การใช้ที่ดิน	
- กระบวนการสร้างข้อตกลง มาตรการและแนวทางการจัดการที่ดินร่วมกันของชุมชน	
บทสรุป : กระบวนการจัดการปัญหาที่ดินในเขตป่าของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม	60
5.ข้อเสนอ มาตรการและแนวทางการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือ ของภาคชุมชน ภาคราชการและภาควิชาการ	64
6.ก้าวต่อไปของกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่าของชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน	73
บรรณานุกรม	

ภาคผนวก

- 1.โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน
- 2.แนวคำถามสถานการณ์ปัญหาที่ดินในเขตป่าของชุมชน
- 3.กระบวนการเตรียมชุมชนและการสำรวจวัดจีพีเอส
- 4.ข้อมูลและมาตรการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน 10 หมู่บ้านนำร่อง
- 5.กรณีตัวอย่างปัญหาที่ดินมส.6 บ้านนำร่อง
- 6.ตัวอย่างแผนที่การจำแนกที่ดินและมาตรการจัดการที่ดินของชุมชน(บ้านแม่ปิง)
- 7.รายงานการประชุมนำร่องหรือการแก้ไขปัญหาดินมส.(ครั้งที่1) 13 กย.2548
- 8.รายงานการประชุมนำร่องหรือการแก้ไขปัญหาดินมส.(ครั้งที่2) 23 ธค.2548
- 9.สถานการณ์ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาดินในเขตป่าจังหวัดแม่ฮ่องสอน
และก้าวต่อไปของการดำเนินงาน

1.บริบทสถานการณ์และการแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่าของชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.1.จุดเริ่มต้นการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อพัฒนา

ชุมชนหมู่บ้านในจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้แก่ไทใหญ่ กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ ลัวะ ม้ง จีนฮ่อ ซึ่งจะตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยในเขตป่าและระบบนิเวศที่ต่างกันตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรม กล่าวคือกะเหรี่ยง(ปกากะญอ) ลัวะและไทใหญ่ จะตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำตามหุบเขา และเขตที่ดอนหรือเขตรอยต่อที่สูงที่น้ำท่วมไม่ถึง ส่วนมูเซอ ลีซอ ม้งและจีนฮ่อ จะตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตที่สูง โดยระบบการผลิตของชุมชนจะมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับระบบนิเวศคือ บริเวณที่ลุ่มจะบุกเบิกเป็นพื้นที่นา โดยชุมชนจะร่วมกันสร้างระบบเหมืองฝาย ขุดลำเหมืองเพื่อดึงน้ำเข้านา มีการกำหนดกฎระเบียบในการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรม และดูแลรักษาระบบโดยมีองค์กรเหมืองฝายคอยควบคุมดูแลให้เป็นไปตามข้อตกลงหรือกฎระเบียบ ส่วนในที่ดอนหรือที่เนินเขา ชุมชนจะบุกเบิกเป็นไร่เนื่องจากสภาพที่พื้นที่ลุ่มต่ำมีจำกัด การทำไร่จึงเป็นระบบการผลิตที่สำคัญของชุมชนส่วนใหญ่ในจังหวัด ซึ่งเป็นการทำไร่ในระบบหมุนเวียน ปลูกข้าวและพืชผักอื่นๆ ผสมผสานกันเพื่อการบริโภคในครัวเรือนแล้วทิ้งที่ดินให้ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งอาจใช้เวลาประมาณ 6-12 ปีขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศและลักษณะดินที่แตกต่างกันไป และเป็นการป้องกันการพังทลายของดินไปในตัว จากนั้นก็จะหมุนเวียนกลับมาใช้ที่ดินเดิมหมุนเวียนต่อเนื่องกันไป

โดยชุมชนจะมีระบบกรรมสิทธิ์ และรูปแบบการใช้ทรัพยากรของตนเองที่แตกต่างกันออกไปด้วยข้อจำกัดทางด้านพื้นที่และระบบนิเวศที่มีพื้นที่ราบจำนวนน้อย ซึ่งทำให้ชุมชนคิดค้นสร้างสรรค์องค์ความรู้ภูมิปัญญาในการอยู่ร่วม และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ พัฒนาการจัดการทรัพยากรเพื่อให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ และมีการดูแลรักษาดินน้ำป่า ซึ่งเป็นฐานผลิตที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต มีการพัฒนาระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพยากรส่วนรวม เพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่าต้นน้ำ ป่าหวงห้ามตามประเพณีของชุมชน เป็นระบบการจัดการทรัพยากรที่ใช้ชุมชนและความเป็นชุมชนเป็นฐาน ในระบบนี้"กลุ่มบุคคล" ซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกัน มีสิทธิที่ดินไม่ให้แก่คนที่ไม่ใช่สมาชิกของกลุ่มหรือชุมชนเข้ามาใช้ประโยชน์ในทรัพยากรดังกล่าว และสมาชิกกลุ่มแต่ละคน มีสิทธิและหน้าที่ในการใช้และบำรุงรักษาทรัพยากรที่ตนเองเป็นเจ้าของร่วมกัน แม้ความเปลี่ยนแปลงจากนโยบายกฎหมายและ

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาโดยเฉพาะการประกาศใช้กฎหมายป่าไม้ กฎหมายที่ดิน ซึ่งทำให้พื้นที่อยู่อาศัย และทำกินของชุมชนส่วนใหญ่ต้องถูกจำกัดและถูกครอบครองควบคุมเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ และทำให้ชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ แต่สภาพการณ์ดังกล่าวก็ไม่สามารถทำลายฐานดั้งเดิมของชุมชนให้หมดสิ้นไปได้ โดยพบว่ายังมีหลาย ๆ ชุมชน ที่คงสืบทอดวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่มีความผูกพันทรัพยากร มีการดูแลน้ำ ดูแลป่า ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน ชุมชนและดินน้ำป่าที่เกื้อกูลกันมาโดยตลอด ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากรูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนที่มีการจำแนกพื้นที่ ตามลักษณะการเข้าไปใช้ประโยชน์โดยแบ่งเป็นเขตป่าต้นน้ำลำธาร ป่าหวงห้ามตามประเพณี ป่าใช้สอยเป็นพื้นที่สาธารณะ และที่ไร่ที่นา ที่สวน ที่อยู่อาศัยอย่างเป็นระบบและสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน แต่วิถีคิดและการจัดการของชุมชนดังกล่าวก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานที่รับผิดชอบ และยังเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐมาโดยตลอด

ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่แนวคิดและแนวทางที่ว่าภาคชุมชน ภาครัฐ และภาควิชาการ จะเข้ามามีส่วนร่วมกันในการกำหนดมาตรการและแนวทางจัดการที่ดินในเขตป่าอย่างไร เพื่อมิให้เกิดปัญหาดังเช่นที่ผ่านมา

นอกจากนั้นในสถานการณ์ปัจจุบัน (ปีพ.ศ.2548) จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็น 1 ใน 12 จังหวัดที่นำร่องการบูรณาการการบริหารจัดการเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนตามนโยบายของรัฐบาลชุดปัจจุบัน โดยได้เริ่มดำเนินกระบวนการทำแผนและข้อเสนอภาคประชาชน (โครงการจัดทำแผนและข้อเสนอภาคประชาชน (การจัดการปัจจัยการผลิต) ขึ้นมาตั้งแต่กลางปี 2548 เพื่อเชื่อมโยงกับแผนการแก้ปัญหาคความยากจนของจังหวัดโดยกระบวนการทำงานมีหลายฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมได้แก่ชุมชนองค์กรปกครองท้องถิ่น หน่วยงานระดับอำเภอ-จังหวัด และฝ่ายวิชาการ โดยเน้นให้ข้อเสนอภาคประชาชนโยงกับการจัดการปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะกรณีแม่ฮ่องสอนคือปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ซึ่งแม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ราบอยู่ไม่ถึงสิบเอ็ดเปอร์เซ็นต์ เพราะฉะนั้นที่เหลือนั้นจะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าส่วนใหญ่ ซึ่งอาจอยู่ก่อนที่จะมีการประกาศเขตป่าของรัฐ ซึ่งเป็นปัญหาที่หนักกว่าในหลายๆจังหวัด ซึ่งในกระบวนการทำงานที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่ดินนั้นได้ให้ทีมวิชาการจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เข้ามาจัดทำระบบฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจให้จังหวัด (โครงการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ)โดยทำฐานข้อมูลตอบระบบจีไอเอส คือทำจีไอเอส ระบบสารสนเทศลงบนแผนที่ได้ และเชื่อมโยงไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อตัดสินใจร่วมกันระหว่างชาวบ้านในพื้นที่และระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานของรัฐ อีกทีมหนึ่งเป็นทีมวิจัยในพื้นที่ที่สร้างกระบวนการเก็บข้อมูลร่วมกับชาวบ้าน ในประเด็นเรื่องที่ดินโดยเฉพาะ (โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน) ซึ่งจะทำให้เห็นข้อมูลเรื่องที่ดินที่ชัดเจนขึ้น

ดังนั้นวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนก็เพื่อ

1.พัฒนาระบบการจัดการเน้นการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ โดยนำมาตรการผ่อนปรนของทางราชการ ข้อปฏิบัติที่ชุมชนยอมรับว่าจะดำเนินการ และข้อมูลทางวิชาการที่เป็นกลางมาพิจารณา ร่วมกัน

2.สร้างมาตรการของชุมชนที่จะดูแลมิให้การขยายพื้นที่ถือครอง และป้องกันมิให้เปลี่ยนการถือครองไปให้กับบุคคลอื่น ที่จะนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ผิดไปจากเป้าหมายเดิม และสร้างระบบให้ชุมชนดูแล ป่าและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

3.แนวคิดเน้นระบบ"การจัดการเชิงซ้อน" ที่มองเห็นและให้ความสำคัญต่อ"มิติด้านวัฒนธรรม จารีตชุมชน" และ"มิติด้านกฎหมาย" ที่สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นการปรับ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่เพื่อให้เกิด"สมดุลแห่งอำนาจ"ในการจัดการทรัพยากรส่วนรวมร่วมกันอย่าง แท้จริง

1.2.สรุปภาพรวมสถานการณ์ปัญหาที่ดินในเขตป่าของชุมชน

และแนวทางแก้ไขที่ผ่านมา

จากสถิติผู้มาลงทะเบียนแก้ปัญหาสังคมและความยากจนจำนวน 56,206 คน 100,864 ปัญหา (7 อำเภอ)

ลำดับประเภทปัญหาที่มาแจ้ง (ข้อมูลจากที่ทำการปกครองจังหวัด ณ เดือนมิถุนายน 2548)

1.ที่ดินทำกิน/ที่อยู่อาศัย รวม 55,882 ราย

2.หนี้สิน รวม 29,549 ราย

จังหวัดดำเนินการแก้ไขเรื่องที่ดินแล้ว 3,564 รายแยกเป็น

- สนง.ที่ดินจังหวัด แจกโฉนด 94 ราย
- สปก.มส.แจกสปก.4-01 3,003 ราย
- สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่16 แจกสทก. 212 ราย
- ธนารักษ์ให้เช่าที่ราชพัสดุ 48 ราย
- อบต.กั้นแนวเขตพื้นที่ทำกิน 207 ราย

นอกจากนั้นจากข้อมูลพื้นที่นำร่อง(การจัดทำแผน/ข้อเสนอแก่จน)ศตจ.ปชช.มส. ณ เดือน ธันวาคม 2548 ยังพบว่าจำนวนผู้เคยลงทะเบียน / ปัจจัยการผลิตที่ขาดและเป็นปัญหามีดังนี้

อำเภอ	ทะเบียน (ราย)	ได้รับการช่วยเหลือ		ยังไม่ได้ รับ	ปัจจัยการผลิต ที่ขาด
		จำนวน	เรื่องที่แจ้ง		
1. ปาย	805	-	-	805	1.ที่ดินทำกิน
2. ปางมะผ้า					และที่อยู่อาศัย
3. เมือง	1,058	51	หนี้ในระบบ	1,007	- ไม่มีเอกสาร
4. ขุนยวม					สิทธิ์
5. แม่ลาน้อย	893	-	-	893	- ไม่มีที่ทำกิน
6. แม่สะเรียง	640	-	-	640	
7. สบเมย	805	115	หนี้สิน/อาชีพ	690	2. หนี้สิน
	4,797	-	-	4,797	
	628	-	-	628	
รวม	9,626	166	หนี้สิน/อาชีพ	9,460	

ลักษณะและประเภทปัญหาที่ดินภาคประชาชน

- ที่ดินทำกิน-ที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าของรัฐ ไม่ได้รับการรับรอง และไม่มีเอกสารสิทธิ์ (แม้จะได้เข้าครอบครองพื้นที่ก่อนประกาศเขตป่า)
- มีการประกาศเขตป่าอนุรักษ์เพิ่มเติมทับที่ทำกิน, ที่อยู่อาศัยและป่าชุมชน
- บางส่วนมีที่ทำกิน แต่ไม่เพียงพอ ต้องการที่เพิ่ม
- บางส่วนไม่มีที่ทำกิน (เช่าทำ) ต้องการที่ดินทำกินของตนเอง
- มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนระหว่างการทำไร่หมุนเวียนกับการทำไร่เลื่อนลอย

และมีการจับกุมดำเนินคดีชาวบ้านที่เข้าไปทำกินในไร่เหล้า (โดยเฉพาะชุมชนปกากะญอมีการหมุนเวียน 3-5-7-10 ปี)

-รัฐไม่ยอมรับสิทธิและสนับสนุนการจัดการที่ดินและป่าและการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชน

-นโยบายมาตรการจำกัดพื้นที่ การประกาศเขตป่าทับที่ทำกินก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งซึ่งในการใช้พื้นที่ทำกินระหว่างชุมชน มีการบุกรุกพื้นที่ป่า และป่าต้นน้ำ

-ชุมชนอยู่อย่างหวาดระแวง ขาดความมั่นใจ และไม่มีความมั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัย ที่ทำกินและป่าชุมชนที่เคยดูแลจัดการตามจารีตชุมชน

กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินและป่าไม้ที่ผ่านมา(ภาคประชาชน)

การจัดตั้ง "เครือข่ายองค์กรชุมชนการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำจังหวัดแม่ฮ่องสอน"
14เครือข่าย 7 อำเภอ 272 หมู่บ้าน และมีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง(นับตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมา) ดังนี้คือ

-สร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน/เครือข่าย/อปท.(จัดเวทีชุมชน/เครือข่ายแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลความรู้สู่กันและกัน)

-ยื่นข้อเสนอและแนวทางแก้ไขปัญหาคือชุมชน/อปท.และหน่วยงานส่วนราชการจังหวัด

-ยื่นข้อเสนอเชิงนโยบายต่อผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแม่ฮ่องสอน

ข้อเสนอต่อระดับชุมชนและอปท.

-ร่วมสร้างความชัดเจนในพื้นที่ และวางกฎกติกาข้อตกลงร่วมกันในการดูแลจัดการที่ดินและป่าชุมชน และระหว่างชุมชน

-เรียกร้องให้มีการจัดทำแผนชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรและผลักดันแนวทางข้อเสนอให้อปท. สนับสนุนออกข้อบัญญัติรับรอง

ข้อเสนอต่อหน่วยงานส่วนราชการจังหวัด

- 1.กันพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยและป่าชุมชนให้ชัดเจน(ตรวจสอบพิสูจน์สิทธิ)
- 2.สำรวจรังวัดที่ดินที่ถือครองของราษฎรในเขตป่าของรัฐทุกประเภท
- 3.เพิกถอนพื้นที่ทำกิน ไร่หมุนเวียน ที่อยู่อาศัยออกจากเขตป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ เขตอุทยานฯ เขตรักษาพันธุ์ฯ เขตสันปันแดน และให้รับรองสิทธิและคุ้มครองสิทธิ ออกเอกสารสิทธิอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับการจัดการของชุมชนของแต่ละพื้นที่
- 4.ชะลอการประกาศเขตป่าเพิ่มเติม จนกว่ากระบวนการตรวจสอบพิสูจน์รับรองสิทธิของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจะแล้วเสร็จ
- 5.รับรองสิทธิและให้"สิทธิชุมชน"ในการจัดการทรัพยากร
- 6.ยอมรับ"ระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชน"เช่น ระบบไร่หมุนเวียนและการจัดการป่าชุมชน

7. จัดตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาป่าไม้ที่ดินในเขตป่าและไร่นาชุมชนระดับอำเภอและจังหวัด

ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา

- ให้รัฐสนับสนุนระบบการจัดการที่ดินในรูปแบบของ "กรรมสิทธิ์รวม" หรือ โฉนดแปลงรวม
- ปรับแก้กฎหมายป่าไม้ 5 ฉบับและมติกรม. ที่เกี่ยวข้องกับที่ดินในเขตป่าให้สอดคล้องกับวิถีชุมชนและสภาพพื้นที่
- รับรองและให้ "สิทธิชุมชน" ในการจัดการทรัพยากรดินน้ำป่า

การจัดทำแผนและข้อเสนอภาคประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน(การจัดการปัจจัยการผลิต) ภาคชุมชน/อปท./หน่วยงานในพื้นที่/ภาควิชาการได้ร่วมดำเนินงานในพื้นที่นำร่อง 106 หมู่บ้าน 25 ตำบล 2 เทศบาล 7 อำเภอ ตามโครงการนำร่องการบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนของรัฐบาล ซึ่งพบว่าปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยของชุมชนในเขตป่าเป็นปัญหาหลักที่ชาวบ้านต้องการให้แก้ไข โดยภาคประชาชนได้นำเสนอและประสานแผนงาน และข้อเสนอแก่จนตอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับตำบล (อปท.)-อำเภอ-จังหวัด และมีแนวทางร่วมกันแก้ไขปัญหาที่ดินในระดับหนึ่งแล้ว

สรุปปัญหาที่ทำกิน/ที่อยู่อาศัย แผนและข้อเสนอแก่จนตอภาคประชาชน

สาเหตุ	แผนแก้ไข	ชุมชนทำเอง	ชุมชน / อปท./ ราชการ	นโยบายรัฐ
-พื้นที่ทำกิน/ที่อยู่อาศัย ของชุมชนเดิม ถูกประกาศทับเป็นเขตป่า -ไม่ได้รับการรับรองสิทธิ -ส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ - มีการบุกรุกป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน	-แผนการรับรองสิทธิและให้เอกสารสิทธิในที่ทำกิน ละที่อยู่อาศัย	- จำแนกการใช้ที่ดิน - สร้างความชัดเจน เดินสำรวจ GPS- กำหนดระเบียบ ควบคุมการใช้พื้นที่ "ประชาคม"- ติดป้ายประชาสัมพันธ์ การดำเนินงาน	-ร่วมสำรวจสร้าง ความชัดเจนในพื้นที่ -อปท.สนับสนุนการ ดำเนินงาน- รวบรวมข้อมูลที่ได้/ ตรวจสอบ- รับ / ส่ง ต่อข้อมูลสู่นโยบาย - ประสานแผน/การ ดำเนินงาน ให้เป็นไป ในทิศทางเดียวกัน - ออกกฎข้อบัญญัติ ตำบล	- ให้มีการสำรวจใหม่ตาม ที่ชุมชนได้เสนอให้มีการพิสูจน์ สิทธิ - ตั้งคณะกรรมการเฉพาะ กิจพิจารณาในระดับ ตำบล จังหวัด - ให้รัฐบาลทบทวนมติ คณะรัฐมนตรีและกฎหมาย

•ความคืบหน้าการจัดการปัญหาที่ดินในจังหวัด

- ส่วนภาคราชการในพื้นที่ได้แต่งตั้งคณะทำงานศตจ.ปชช.มส.จังหวัด และศตจ.อำเภอร่วมกันดูแลแก้ไขปัญหาคอนจันจดทะเบียนอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ว่าฯให้ความสำคัญกับแนวคิดและแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
 - กรณีแก้ไขปัญหาที่ดิน ผู้ว่าฯมีดำริให้ทุกอำเภอเริ่มขยายผลดำเนินการโดยจะใช้งบ CEO ปี 2550และผลักดันในอปท.บรรจุลงในแผนพัฒนาตำบลเพื่อสนับสนุนงบประมาณในการจัดหาเครื่องมืออุปกรณ์ในการวัดสำรวจพื้นที่และอบรมบุคลากร(วิทยากรจากที่มงานมช.) และจัดทำความชัดเจนในเรื่องพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่
 - ในชุดโครงการนำร่องนี้ได้เกิดรูปธรรมการจัดการเชิงพื้นที่ขึ้นเป็น กรณีศึกษาที่ “ประชาคมตำบลแม่ยวม” อำเภอแม่สะเรียง โดยผู้นำชุมชน ประชาคมตำบล อบต.และหน่วยป่าไม้ในพื้นที่ ได้ร่วมกันสำรวจวัดพื้นที่และจัดทำประชาคมวางมาตรการดูแลจัดการที่ดินน้ำป่าในพื้นที่ ซึ่งกำลังรอการพิสูจน์สิทธิและผลักดันเป็น “ข้อบัญญัติตำบล” (กำลังดำเนินการ) ซึ่งแนวทางและกระบวนการดังกล่าวนี้จะนำมาเป็นบทเรียนและประสบการณ์ในการขยายผลไปสู่ตำบลและอำเภออื่นๆต่อไป
-

2.แนวคิดแนวทางกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน

แนวคิดระบบการจัดการที่ดินในเขตป่า

ระบบการจัดการที่ควรจะเป็นเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหา คือ ระบบการจัดการที่เกิดจากการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและกำหนดกฎเกณฑ์มาตรการร่วมกันระหว่างภาคชุมชน ภาครัฐและภาควิชาการ โดยเน้นระบบ"การจัดการเชิงซ้อน"ที่มองเห็นและให้ความสำคัญต่อ"มิติด้านวัฒนธรรมจารีตชุมชน" และ"มิติด้านกฎหมาย" ที่สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่เพื่อให้เกิด"สมดุลแห่งอำนาจ" ในการจัดการทรัพยากรส่วนรวมร่วมกัน

แนวคิดระบบการจัดการ "ภาคชุมชน"

สร้างมาตรการของชุมชนที่จะดูแลให้มีการขยายพื้นที่ถือครอง และป้องกันมิให้เปลี่ยนการถือครองไปให้แก่บุคคลอื่นที่ได้นำที่ดินไปใช้ประโยชน์ผิดไปจากเป้าหมายเดิม และสร้างระบบให้ชุมชนดูแลป่าและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

เป้าหมายของระบบการจัดการ

ระบบการจัดการ เน้นการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ โดยนำ"มาตรการผ่อนปรนของทางราชการ" ข้อปฏิบัติที่ชุมชนยอมรับว่าจะดำเนินการ และ"ข้อมูลทางวิชาการที่เป็นกลาง"มาพิจารณาร่วมกัน

แนวทางดำเนินงานศึกษาวิจัย"ภาคชุมชน"

นักวิจัยชุมชน ทำหน้าที่สร้างความเข้าใจกับสมาชิกชุมชนให้เข้าใจถึงข้อจำกัดของการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่เป็นอยู่ และแนวทางที่ทางราชการพยายามหาทางช่วยเหลือ รวมทั้งพัฒนาระบบให้ชุมชนดูแลทรัพยากรเองที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสภาพความเป็นอยู่ของพื้นที่

วิธีการดำเนินงาน/กิจกรรมภาคชุมชน

- 1.ทีมวิจัยเตรียมชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจเตรียมความพร้อมก่อนการสำรวจวัดพื้นที่
- 2.ส่งตัวแทนชุมชนเข้าร่วมการอบรมการใช้เครื่องมือGPS (5 คน/ชุมชน)

- 3.ชุมชนร่วมสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าของชุมชน โดยแบ่งเป็น
 - ที่อยู่อาศัย
 - พื้นที่ทำกิน (ไร่ นา สวน)
 - พื้นที่สาธารณะ (ห้วยหนองคลองบึง, ป่าชุมชน, ป่าต้นน้ำ, พื้นที่เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ)
- 4.จัดเวทีประชาคมในชุมชนเพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องแผนที่การจำแนกและใช้ที่ดินของชุมชน (ส่งคืนที่มมช.เพื่อปรับแก้)
- 5.สำรวจข้อมูลชุมชน/ข้อมูลรายครัวเรือน/ข้อมูลคนจน และข้อเสนอแนวทางการแก้ปัญหา
- 6.สำรวจ"ทุนเดิม"และจัดเวทีชุมชนร่วมทบทวนระบบการจัดการที่ดินน้ำป่าของชุมชน
- 7.ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกันนำเสนอมาตรการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน
 - มาตรการของชุมชนในการดูแลมิให้มีการขยายพื้นที่ถือครอง และป้องกันมิให้เปลี่ยนการถือครองไปให้แก่บุคคลอื่น ที่จะนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ผิดไปจากเป้าหมายเดิม
 - ระบบการจัดการดูแลและอนุรักษ์พื้นที่ป่าและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของชุมชน
- 8.ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคราชการและภาควิชาการร่วมคิด ตัดสินใจและกำหนดมาตรการและระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าร่วมกัน (ประนีประนอมผ่อนปรน)
- 9.ทีมวิจัยค้นหา**คำตอบต่อ"คำถามการวิจัย"** เพื่อนำเสนอแนวทางมาตรการและข้อเสนอการจัดการที่ดินในเขตป่า

คำถามการวิจัย

ภายใต้ความแตกต่างของชุมชน/วัฒนธรรม ระบบนิเวศและกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการควบคุม มีเงื่อนไขและปัจจัย กลไกการจัดการอะไรที่เหมือนกัน หรือต่างกันอย่างไร เพราะเหตุใดในกระบวนการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน ซึ่งได้แก่

- กระบวนการเตรียมชุมชน/สร้างความเข้าใจ/ความพร้อมของชุมชน
- กระบวนการสำรวจวัดพื้นที่/ลักษณะระบบนิเวศ/การจัดการ
- วิถีชีวิตวัฒนธรรม วิธีคิดและระบบการจัดการดั้งเดิมของชุมชน (สิทธิเชิงซ้อน)
- กระบวนการประชาคมเพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องของแผนที่การใช้ที่ดิน
- กระบวนการสร้างข้อตกลง มาตรการและแนวทางจัดการที่ดินร่วมกันของชุมชน

- ข้อเสนอ มาตรการและแนวทางการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือของภาคชุมชน ภาครัฐและภาควิชาการ เพื่อนำไปปรับ/ประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆต่อไป

พื้นที่นำร่อง/การคัดเลือก

เพื่อให้การศึกษารวบรวมข้อมูลเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่า ได้สะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไข/ปัจจัยเบื้องหลังการจัดการในมิติที่หลากหลาย ดังนั้นในการพิจารณาเลือกพื้นที่นำร่องจึงได้คำนึงถึงความต่างของชุมชนวัฒนธรรมและการจัดการ ความต่างของระบบนิเวศและสภาพภูมิประเทศ ความต่างของเขตและระบบการควบคุมภายใต้กฎหมายป่า จึงได้เลือกพื้นที่และหมู่บ้าน รวม 12 หมู่บ้านดังนี้

- **อำเภอปาย 3 บ้าน :** แม่ปิง (กะเหรี่ยง) เขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง
โป่งน้ำร้อน(คนเมือง) เขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง
ปางเปก(ลีซอ) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย
- **อำเภอปางมะผ้า 3 บ้าน :** แม่ละนา (ไทใหญ่) เขตป่าสงวนแห่งชาติ/เขตรักษาพันธุ์ฯ
บ่อไคร้(มูเซอ) เขตรักษาพันธุ์ฯ
ห้วยน้ำโป่ง(ลัวะ) เขตสันปันแดน/เขตรักษาพันธุ์ฯ
- **อำเภอเมือง 3 บ้าน :** หนองขาวเหนือ-กลาง เขตป่าสงวนแห่งชาติ
ห้วยกุ่ม,ห้วยอี(กะเหรี่ยง) เขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์
- **อำเภอขุนยวม 3 บ้าน :** แม่สุรินทร์(ไทใหญ่) เขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์
แม่ละกะ(กะเหรี่ยง) เขตป่าสงวนแห่งชาติ
ปางตอง(ม้ง,กะเหรี่ยง) เขตป่าสงวนแห่งชาติ

ระยะเวลาดำเนินการ 12 เดือน (มิถุนายน 2548 – พฤษภาคม 2549)

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

นักวิจัยเพื่อพัฒนา ตัวแทนองค์กรพัฒนา แกนนำชุมชน ตัวแทนชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนหน่วยราชการในพื้นที่ และภาควิชาการ

3. ข้อค้นพบจากการวิจัย : วิธีคิดและระบบการจัดการที่ดินในเขตป่า บนความต่างในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน

ภาพรวมการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆตามลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน

ก่อนเข้าสู่ข้อค้นพบจากการวิจัย ขอเสนอข้อสรุปโดยสังเขปเพื่อให้เห็นภาพบริบททางกายภาพและการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยเพื่อความเข้าใจในภาพรวมการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆตามลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้ระบบการผลิต การจัดการทรัพยากร การจัดการคุ้มครองชุมชนและพัฒนากิจการทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีลักษณะที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะจากงานศึกษาวิจัยของศ.ยศ สันตสมบัติ¹ ซึ่งได้ประมวลสรุปจากงานวิจัยหลายชิ้น และได้จัดแบ่งพื้นที่ออกเป็น 5 โซนโดยพิจารณาตามชนิดของป่าและระดับความสูงตลอดจนลักษณะทางกายภาพทั่วไป เพื่อเป็นเกณฑ์ในการศึกษาลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ระบบการผลิต และการจัดการทรัพยากรของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในเขตภาคเหนือตอนบนดังนี้

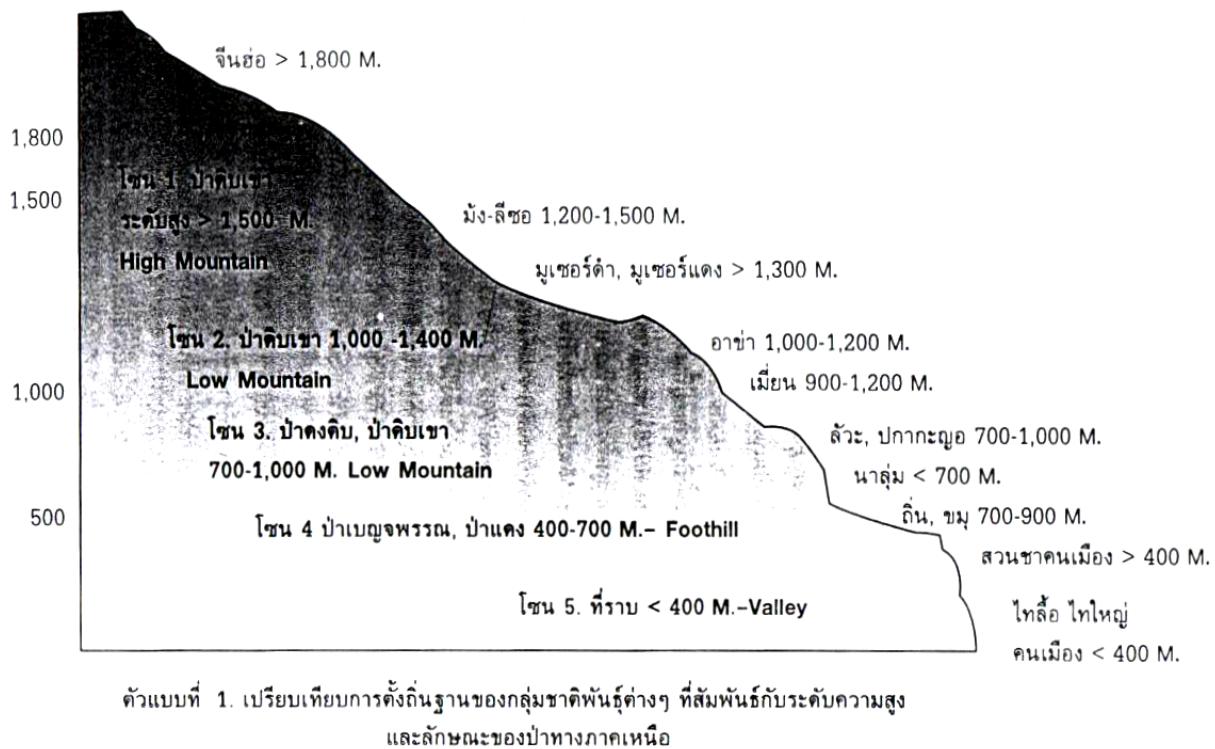
1.เขตป่าดิบเขาในระดับสูง (Hill mountain) มีระดับความสูงเหนือระดับน้ำทะเลมากกว่า 1,500 เมตรขึ้นไป ถือเป็นเขตพื้นที่สูง เป็นที่อยู่อาศัยของชาวม้ง(แม้ว) ลีซอ(ลีซู)และจีนฮ่อ

2.เขตป่าดิบเขา (Hill Evergreen Forest) มีระดับความสูงประมาณ 1,000 – 1,400 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ถือเป็นเขต Low mountain เป็นที่อยู่อาศัยของชาวอาข่า(อิก้อ) มูเซอ(ลาฮู)เซเลมูเซอดำ มูเซอแดง เมี่ยนและตองสู

3.เขตป่าดงดิบ (Evergreen Forest) หรือเขตป่าสนเขา มีระดับความสูงประมาณ 700-1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ถือเป็นเขต Low mountain เช่นกัน เป็นที่อยู่อาศัยของชาวลัวะ(ละว้า) ชาวลีเกียง(ปะกาเกอญอ)ทั้งกลุ่มสะกอและโปว และขมุ

4.เขตป่าเบญจพรรณ ป่าแดงและป่าเต็งรัง มีระดับความสูงประมาณ 400-700 เมตร ลักษณะป่า จะขึ้นอยู่กับสภาพดิน ความชุ่มชื้นในอากาศและปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความแห้งแล้งและความสมบูรณ์ของป่า บริเวณนี้เป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยใหญ่ ไทยวนหรือโยนก(คนเมือง) และชาวลัวะ ปะกาเกอญอในบางพื้นที่

¹ ยศ สันตสมบัติ ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ,เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์,2542.(หน้า24-25)

5.เขตพื้นที่ราบลุ่ม มีระดับความสูงต่ำกว่า 400 เมตรลงมา เป็นเขตพื้นที่ราบตามหุบเขาต่างๆ ถือเป็นเขตที่ราบลุ่ม(Vally) เป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทใหญ่ ไทยวนหรือโยนก(คนเมือง) และไทลื้อ/ยอง

ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น ภายหลังจากที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บนผืนดินซึ่งโดยลักษณะทางกายภาพของพื้นที่(นิเวศ) ส่วนใหญ่จะเป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีความลาดชันสูงเกือบร้อยละ 90 ของพื้นที่ทั้งหมดและมีพื้นที่ราบบริเวณลุ่มน้ำอยู่จำกัด ดังนั้นแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จึงพยายามดำรงชีพตามวิถีการผลิต ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวิถีวัฒนธรรมของชุมชน และภายใต้ระบบนิเวศที่แตกต่างกันดังกล่าว ซึ่งพบว่าแต่ละชุมชนนั้น "ชาวบ้านจะมีวิถีคิด และระบบการจัดการแบบเป็นองค์รวม มองอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมในการดูแลและจัดการที่ดิน-น้ำ-ป่าเพื่อการผลิตและการดำรงชีวิตอยู่ของชุมชน" ท่ามกลางความไม่แน่นอนในวิถีปฏิบัติและมาตรการต่างๆ ตามกฎหมายและนโยบายการพัฒนาของรัฐแต่ละยุคสมัย

วิถีคิดและระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าบนความต่างในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน

3.1.วิถีชาวไทใหญ่

วิถีชุมชนชาวไทใหญ่ ได้เข้าจับจองที่ทำกินบริเวณที่ราบลุ่มน้ำตามหุบเขา และเริ่มก่อตั้งชุมชนและดำรงชีพตามวิถีการผลิตดั้งเดิมของตนที่สืบทอดกันมาคือ **การทำนาแบบนาลุ่ม มี”ระบบเหมืองฝาย”²** ในการจัดการน้ำที่สามารถดึงน้ำเข้าที่นาได้ มีระบบการจัดแบ่งน้ำให้”เจ้านา”อย่างเป็นธรรม โดยมี”แก่ฝาย-แก่เหมือง” และลำนน้ำเพื่อทำกิจกรรมต่างๆไปตามข้อตกลงของสมาชิกกลุ่มเหมืองฝายที่มีลักษณะเป็นข้อตกลงร่วมกัน เช่น การสร้างฝาย การขุดลอกลำเหมือง ซึ่งในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีที่ราบลุ่มน้ำซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนใหญ่ๆ ที่มีการจัดการน้ำไม่ก่ชุมชน และเป็นกลุ่มขนาดเล็กเนื่องจากสภาพพื้นที่ราบเหมาะสมกับการที่นามีจำกัด ต่อมาภายหลังเมื่อชุมชนชาวไทใหญ่ได้รับความกดดันจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทั้งในชุมชนเอง และจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและชุมชนของชนเผ่าต่างๆเพิ่มมากขึ้น จนไม่มีที่ทำกินเพียงพอในพื้นที่ราบลุ่มน้ำ ทำให้ชาวไทใหญ่ต้องหันไปทำไร่แบบตัดฟันโค่นเผาซึ่งชาวบ้านเรียกว่า **”ไร่หมุนเวียน”³** ซึ่งเป็นการทำไร่ในระยะเวลาดสั้นแล้วปล่อยให้ป่าฟื้นตัวในระยะเวลาดสั้น โดยจะทำในบริเวณจุดรอยต่อระหว่างหุบเขา ซึ่งเป็นพื้นที่สูงที่เดินไปไม่ไกลนักเพื่อจะได้ผลผลิตเพียงพอกับคนในครอบครัว และบางรายจะทำสวนผสมกับการทำไร่ เป็นการทำ”สวนชาหรือเหมียง “⁴

² **ระบบเหมืองฝาย** เป็นการจัดการน้ำที่วางอยู่บนพื้นฐานของการสร้างระบบส่งน้ำให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อการผลิตและมีระบบการจัดสรรแบ่งปันน้ำอย่างเสมอภาค โดยมีกลุ่มเหมืองฝาย ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของเจ้าของนาที่ใช้น้ำเหมืองเดียวกันทำหน้าที่จัดระบบน้ำของชุมชน สมาชิกของกลุ่มจะร่วมแรงร่วมใจกันในการสร้างฝาย การขุดลอกลำเหมืองเพื่อให้น้ำเข้านาและระบายน้ำออกจากนา ดูแลรักษาซ่อมแซมฝายและลำเหมือง และมีบทบาทร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสรรแบ่งปันน้ำ ไกลเกลียดัดดินข้อพิพาทระหว่างสมาชิกผู้ใช้น้ำ กลุ่มเหมืองฝายจึงเป็นทั้งองค์กรที่ทำหน้าที่ดูแลจัดการระบบการผลิตและทรัพยากรธรรมชาติ บนฐานคิดที่คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูลและยั่งยืน และเป็นองค์กรชุมชนที่สร้างหลักประกันในการแบ่งปันทรัพยากรด้วยความเป็นธรรม และมีระบบการจัดแรงงานที่วางอยู่บนพื้นฐานของความเป็นชุมชนเดียวกันความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความยุติธรรม (ยศ สันตสมบัติ,อ้างแล้ว)

³ **การทำไร่หมุนเวียน** เป็นวิถีการผลิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มักตั้งถิ่นฐานและบุกเบิกที่ดินทำกินอยู่ตามหุบเขาหรือที่ราบติดกับเชิงเขา ปกคลุมด้วยป่าเบญจพรรณ อันเป็นต้นน้ำของลำห้วยขนาดเล็ก ซึ่งหล่อเลี้ยงระบบการผลิตแบบนาดำบนที่ราบแคบๆ ตามหุบเขา การควบคุมและการจัดการน้ำรวมถึงการรักษาป่าต้นน้ำจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อระบบการผลิตของชุมชน (ยศ สันตสมบัติ,อ้างแล้ว)

⁴ **สวนเหมียง หรือสวนชา** เป็นระบบนิเวศเกษตรในลักษณะผสมผสานระหว่างป่าธรรมชาติ การปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ ป่าเหมียงเป็นทั้งป่ากันชนเพื่อปกป้องป่าต้นน้ำ เป็นระบบการจัดการแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่า และเป็นระบบที่อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยิ่งยั้ง (ยศ สันตสมบัติ,อ้างแล้ว)

เนื่องจากชุมชนไทใหญ่จะตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ราบติดกับเชิงเขา ซึ่งปกคลุมด้วยผืนป่า ซึ่งเป็นต้นน้ำของลำห้วยต่างๆ จึงมีพิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความคิดความเชื่อดั้งเดิมของตนเองคือ**ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และ"ผี"** ที่จะให้คุณให้โทษต่อตน และต่อสภาพดินฟ้าอากาศชาวบ้านเล่าว่าในรอบปีชาวไทใหญ่จะมีพิธีกรรมต่างๆ มากมายที่บ่งบอกถึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างชีวิตวิถีคิดกับวิถีการผลิตและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเช่น งาน"ปอยจ่าตี" (ก่อเจดีย์ทราย)ในเดือนพฤษภาคม เพื่อขอน้ำขอฝน "การเลี้ยงเถื่อน"(เจ้าป่าเจ้าเขา) ในเดือนเจ็ด(มิถุนายน) การเลี้ยง"ฮ้อง"(ผีน้ำ)ในวันขึ้น 13 ค่ำ ของเดือนกรกฎาคม การเลี้ยง"เมือง"(ศาลเจ้าเมืองประจำหมู่บ้าน) จัดปีละ 2 ครั้งในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือนมกราคม และขึ้น 7 ค่ำ เดือนมิถุนายน งาน"วานปรัก"(สืบทอดาหมู่บ้าน) ในเดือนมิถุนายน จุดประสงค์หลักของพิธีกรรมเหล่านี้ก็เพื่อขอให้ชาวบ้านอยู่ดีกินดี ทำไร่นามีผลผลิตมากมายให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีสงเคราะห์ดูแลคุ้มครองทั้งคน สัตว์และพื้นที่ทำกิน "คนไทเขาเชื่อว่าที่หัวน้ำมี"ผีหัวน้ำ"ก่อนหน้านานจะต้องทำพิธีเลี้ยงไก่เหล้าขนมให้"ผีฝ่าย" แก่เหมืองจะเป็นคนทำพิธีดูวัน แล้วเจ้านามีก็เจ้าก็จะไปร่วมทำพิธี พอถึงหน้าทำนาชาวบ้านจะเอารัวควายไปปล่อยในป่า ก็จะมีพิธีบอก"ผีเจ้าป่าเจ้าเขา"ให้ช่วยมาดูแล พอหมดหน้าทำนาก็ต้องมีพิธีขอบคุณอีก" จากความเชื่อดังกล่าวชาวบ้านจะไม่มีใครกล้าเข้าไปรุกล้ำบริเวณดังกล่าวซึ่งส่งผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรที่สำคัญและจำเป็นต่อการยังชีพของชุมชนท่ามกลางป่าเขา

ในอดีตปัญหาซึ่งเกิดจากการใช้ทรัพยากรร่วมกันไม่ว่าจะเรื่องที่ดิน น้ำและป่า เช่นปัญหาการรุกล้ำที่ทำกิน การแย่งใช้น้ำ การบุกรุกป่าต้นน้ำ ชาวบ้านเล่าว่าไม่ค่อยมีปัญหาเพราะทรัพยากรมีมากมาย จำนวนคนก็มีไม่มาก แต่หากเกิดปัญหาขึ้นมาชาวบ้านจะให้ผู้นำชุมชนและผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเป็นผู้พิจารณาตัดสิน รวมถึงการวางระเบียบกฎกติกาการอยู่ร่วมกันในชุมชนด้วย โดยยึดหลักความเป็นพี่เป็นน้องการพึ่งพาอาศัยกันและการประนีประนอมกัน ถ้ามีผู้ฝ่าฝืนผู้นำจะเรียกมาตักเตือนหรือปรับตามความหนักเบาของปัญหา ทุกอย่างยุติลงในชุมชน

วิถีคิด ความเชื่อและพิธีกรรมที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนไทใหญ่

ชาวไทใหญ่จะมีพิธีกรรมที่เรียก"กุ่ม" เกี่ยวกับดินน้ำป่า เพื่อต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าที่เจ้าทาง ผีสงเคราะห์ดูแลปกป้องรักษา"พื้นที่"บริเวณนั้น ได้ให้โชคให้คุณคุ้มครองชาวบ้าน สัตว์เลี้ยงและพืชพันธุ์ผลผลิตในไร่นา ให้อยู่ดีมีสุข ซึ่งชาวบ้านจะมีพิธีกรรมที่ทําเป็นส่วนบุคคลและส่วนรวม และความเชื่อดังกล่าวนี้อาจารย์บ้านจะมีการสืบทอด โดยการบอกกล่าวเล่าสู่กับสมาชิกชุมชนเวลาเข้าป่า

ป่า มีบริเวณป่าที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตของ"เจ้าที่เจ้าทาง" สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษา ดูแล และคุ้มครองชาวบ้าน ห้ามผู้ใดเข้าไปบุกรุกทำลาย ได้แก่

- ป่าเจ้าเมือง มีพิธีกรรมเกี่ยวกับ"ศาลเจ้าเมือง"ในวันขึ้น1ค่ำเดือน 7
 - ป่าต้นน้ำ มีพิธีเลี้ยง"ศาลเจ้าน้ำ"ในวันพุธ เดือนหก
- "ศาลเจ้าป่า" มีพิธีเลี้ยงผีห้วยผีดอย วันขึ้น 3 ค่ำ, 13 ค่ำ วันแรม 8 ค่ำ วันผีกินไก่

ความเชื่อเกี่ยวกับไม้ ซึ่งไม่ให้ตัดไม้ทำลาย และห้ามนำไปสร้างบ้าน สร้างวัด ได้แก่

- ไม้สูงไม่ไฮ้ไม่ย่อง (ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นยาง)เป็นไม้ใหญ่คู่กับพุทธศาสนา สมควรแก่การบูชาตั้งศาล เปรียบเป็น"ผู้รู้" และมีผีนางไม้สถิตอยู่
- ไม้สะเป ไม้กาง ไม้โกโก้ ไม้กำก้อ ไม้ปานแซ ไม้เปา เป็นไม้ที่ชาวบ้านนำเอาส่วนใดส่วนหนึ่งของ ต้นเช่นดอก ใบ เปลือก ไปบูชาหิ้งพระ เป็นไม้สะเดาะเคราะห์ แช่น้ำอาบ
- ไม้เกตุอก ไม้แปก เป็นไม้สมุนไพรรักษาไข้ร้อนหนาว
- ไม้ตึง ใช้อย่างไม้ เป็นเชื้อเพลิงในการทำโคลนย
- ไม้ที่ไม่นำมาทำฝายเนื่องจากไม่ทนน้ำได้แก่ มะขามป้อม หมากนระ ไม้ที่มีรสฝาดเปลี่ยน

ดิน จะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการบนบานศาลกล่าวเมื่อชาวบ้าน ทำการใดๆเกี่ยวกับผืนดินเช่น การสร้างวัด สร้างบ้านเรือน การทำนาทำไร่

น้ำ บริเวณที่เป็นแหล่งน้ำ"พื้นที่สาธารณะ"ที่ใช้ร่วมกัน จะมีพิธี"กุ่มน้ำ" เลี้ยงน้ำ บริเวณคายนอง โบก การขุดบ่อน้ำ การเลี้ยงผีเหมืองฝาย

พิธีกรรม

ศาลเจ้าเมือง เมื่อถึงกำหนดพิธีเลี้ยงศาลเจ้าเมือง จะมีผู้นำกล่าวบนบานเรียกว่า"ปู่เมือง"จะเป็นผู้เรียกประชุมชาวบ้านเพื่อตกลงกันในเรื่อง"ของเซ่นไหว้" ว่าปีนั้นๆจะเลี้ยงศาลด้วยอะไร ซึ่งมี 2 อย่าง คือจะเลี้ยงด้วยไก่และเหล้า(ไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด เทียน 1 คู่ ข้าวตอกดอกไม้ ข้าวสุก ห่อ) หรือจะเลี้ยงขนมอย่างเดียว ผู้ที่เป็นปู่เมือง จะได้รับที่ทำการเป็นการตอบแทน และชาวบ้านจะไปทำงานทดแทนให้

การเลี้ยงศาลเจ้าป่า ศาลเจ้าน้ำ และกุ่มดิน จะมี"สล่า"หรือผู้รู้ เป็นผู้นำพิธีกรรม

ผู้นำพิธีกรรมกับการสืบทอด

การเลือก"ปู่เมือง" ผู้นำพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลเจ้าเมือง กำหนดว่าจะต้องเลือกคนในพื้นที่ เป็นผู้มีความรู้ จิตใจดีถือศีลมีสัจจะโดยผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเป็นผู้คัดเลือก เพราะเป็นผู้ที่เฝ้าดูความประพฤติของคนที่เหมาะสมนับมาตลอด

การเลือก"สลา"หรือ"ผู้รู้" ซึ่งเป็นผู้นำพิธีกรรมเกี่ยวกับดินน้ำป่า ชาวบ้านจะเรียนรู้และสืบทอดร่วมกันในกลุ่มผู้เข้าร่วมพิธี ส่วนพิธีสะเดาะเคราะห์ เลี้ยงผีกรณีผีตอเคลีย ไม่สบาย ทำบุญบ้าน รักษายาสมุนไพรซึ่งเป็นเรื่องส่วนบุคคล จะมี"ผู้รู้" ทำพิธีด้วยอาถรรพ์ดำราไต่(ไทใหญ่) การสืบทอดจะอยู่ในวงตระกูลและผู้สนใจ

กรณีตัวอย่างการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนบ้านแม่ละนา

พื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชนแม่ละนา อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แต่จากประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกิดขึ้นมานานกว่า 200 ปี (ปี2345) การจำแนกและใช้ที่ดินในเขตป่าของ

ชุมชน ปัจจุบันได้จำแนกออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้

1. **ที่อยู่อาศัย** มีจำนวนหลังคาเรือน 150 หลังคาเรือน ผู้ไม่มีพื้นที่อยู่อาศัยต้องขออาศัยในพื้นที่สวนของเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้องในชุมชนจำนวน 10หลังคาเรือน ในส่วนเอกสารการถือครองที่ดิน มีนส.3.จำนวน 5 ราย, สค.1.จำนวน 12 ราย, มีการสำรวจ และปักเขตสปก(ปลายปี 2547)จำนวน 20 ราย ที่เหลือไม่มีเอกสารสิทธิ

2. **ที่ทำกิน** แยกเป็นพื้นที่ทำนา ผู้มีพื้นที่ทำนาจำนวน 35 หลังคาเรือนมีเอกสารสิทธิ นส.3 จำนวน 7 ราย ,เป็นสค.1. จำนวน 18 ราย และไม่มีเอกสารสิทธิ 10 ราย **พื้นที่ทำไร่** มีผู้ทำกิน 7 ราย นอกนั้นไม่มีเอกสารสิทธิ และ**พื้นที่สวน** งาม,ข้าวโพด,ถั่ว 140 ราย มีการลงหมุดสำรวจ สปก. (ปลายปี 2547) จำนวน 50 ราย ที่เหลือไม่มีเอกสารสิทธิ

3. **ที่สาธารณะ** มีพื้นที่ศาลเจ้าเมือง ประมาณ 5 ไร่ ,พื้นที่ป่าช้า ประมาณ 2 งาน และพื้นที่ศาลป่าต้นน้ำ ประมาณ 15 ไร่

การจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน

พื้นที่ป่า ในชุมชนมีการจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำบริเวณลุ่มน้ำแม่ละนาทั้งหมดมานาน เพราะต้องอาศัยน้ำในการทำนา ในการจัดการตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน ยังคงอาศัยอำนาจการปกครองจากกำนัน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอดีตคือสภาตำบลในการส่งผ่านข้อมูลไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ที่

อยู่บริเวณต้นน้ำกำหนดให้มีการทำไร่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ และส่งผ่านองค์การเครือข่ายชุมชน ประกอบกับมีบางชุมชนที่อาศัยบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบนเพื่อทำนา จึงทำให้บริเวณต้น-กลาง-ปลายลุ่มน้ำแม่ละนา ยังคงเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์

พื้นที่ทำกิน ในการจัดการพื้นที่ทำกินในชุมชน ยังใช้ระบบดั้งเดิมโดยอาศัย"ระบบอาวุโส" ผู้เฒ่าผู้แก่และคณะกรรมการหมู่บ้านมาร่วมพิจารณาตัดสินแก้ไขปัญหา ปัญหาที่พบส่วนใหญ่จะเป็นในเรื่องการรุกล้ำพื้นที่ และการตกลงยอมความกันไม่ได้ในการแบ่งพื้นที่ซึ่งต้องอาศัย"คนกลาง"

ระเบียบการจัดการและควบคุมการใช้ที่ดินและทรัพยากรป่าต้นน้ำบริเวณห้วยปางตอง

แนวคิดเบื้องต้นหลังการจัดการป่าบริเวณห้วยปางตอง ,ห้วยปางตอง เพราะว่าพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าดิบชื้นผืนใหญ่ที่เป็นแหล่งต้นน้ำ ซึ่งชุมชนใช้อุปโภคบริโภคมานาน มีการดูแลรักษาป่าผืนนี้มาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากพื้นที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน ในการดูแลรักษาชุมชนจึงได้อาศัยความเชื่อและพิธีกรรมมาช่วยโดยการสร้างศาลเจ้าเลี้ยงน้ำ "เซ่งเลี้ยงน้ำ" และ มีพิธีกรรมในการดูแลรักษาทุกปี ก่อนที่จะมีการทำนาโดยแก่เหมือง (แก่ฮ่อง) ถือได้ว่าป่าบริเวณนี้เป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงผู้คนในชุมชน

กติกา หรือ กฎระเบียบในการจัดการดูแลรักษา

- ห้ามไม่ให้มีการทำไร่
- สามารถทำนาได้ในพื้นที่เท่านั้น
- กรณีหัวไร่ปลายนา สามารถตัดไม้ได้ ไม่เกิน 10 เมตร เพราะร่วมเงาจะบังแสงแดดต้นข้าว
- ห้ามตัดไม้ใด ๆ เด็ดขาด

บทลงโทษ

- ตัดเดือนโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการเครือข่ายทรัพยากรตำบลปางมะผ้า
- ส่งข้อมูลผู้ละเมิดส่งเจ้าหน้าที่ ดำเนินการตามกฎหมาย

การจัดการป่าใช้สอย

แนวคิดเบื้องต้น เป็นบริเวณพื้นที่ที่อยู่ใกล้บ้านสะดวกต่อการควบคุมดูแลพื้นที่ป่าใช้สอยมีความจำเป็นที่จะต้องมิไว้เพราะมีความจำเป็นในการใช้การดำรงชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ป่าและผลผลิตจากป่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องใช้ อาทิ เช่น ไม้ฟืน,การเก็บเห็ด,เก็บหน่อไม้เพื่อใช้บริโภค โดย การที่ชุมชนต้องอยู่ร่วมกับป่านั้นต้องมีการจัดการเพื่อให้มีใช้ตลอดไปเนื่องจากการอยู่ร่วมกันกับคนหมู่มากในพื้นที่อันจำกัด พื้นที่ป่าใช้สอยแบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ใหญ่

พื้นที่บริเวณทิศเหนือของหมู่บ้าน ตั้งแต่ฝายโยธาบ้านแม่ละนาจนถึงบริเวณห้วยน้ำหนา

พื้นที่บริเวณทิศใต้ของหมู่บ้าน ตั้งแต่บริเวณหมู่บ้านไปจนถึงเขตอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

กฎกติกา ข้อห้ามและบทลงโทษ

-ห้ามทำไร่

-สามารถตัดไม้ใช้ประโยชน์ได้โดยต้องผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการหมู่บ้าน ในขอบเขตการจัดการของหมู่บ้านแม่ละนา

-กรณีต้นดอกเอื้องแซะ และต้นรองเท้านารี ห้ามเก็บโดยเด็ดขาด

-กรณี ไม้พิน, ไม้สร้างบ้าน, ทำรั้ว (ไม้เนื้อแข็ง) ให้แจ้งคณะกรรมการ

-กรณี ไม้ไผ่และไม้อื่น ๆ เช่น การเก็บเห็ด, เก็บหิ้ว ไม้ต้องแจ้งคณะกรรมการ

-กรณีเก็บต้นกล้วยป่า ให้ตัดสูงกว่าระดับดินอย่างน้อยครึ่งเมตร

-ห้ามตัดไม้บริเวณถนนข้างละ 100 เมตร ตั้งแต่หมู่บ้านถึงเขตพื้นที่การจัดการ ท้องเที่ยวเขต

อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวบริเวณถ้ำแม่ละนา

-ผู้ฝ่าฝืนจะได้รับการตักเตือนโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการเครือข่ายทรัพยากรตำบลปางมะผ้า

-ส่งข้อมูลผู้ละเมิดส่งเจ้าหน้าที่ ดำเนินการตามกฎหมาย

การจัดการดูแลป่าใช้สอยของชุมชน

-ให้มีการจัดการทำแนวกันไฟปีละ 1 ครั้ง ในบริเวณเขตป่าต้นน้ำ

-ให้มีการปลูกกล้วยป่าเพิ่มในพื้นที่ป่าใช้สอยและป่าต้นน้ำอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

-จัดให้มีพิธีกรรม “แข่งเลี้ยงน้ำ” โดยยึดถือวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยให้ อบต. มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์

ให้มีการสร้างฝายแม้วทุก ๆ ปี อย่างน้อยปีละ 50 จุด ในทุก ๆ ห้วยสาขารอบบริเวณหมู่บ้าน

มาตรการการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน (ไร่, นา, สวน, ที่อาศัย)

-ห้ามผู้ใดขยายพื้นที่ และบุกรุกพื้นที่ใหม่ (ที่ไร่, ที่สวน) หากมีการฝ่าฝืน

1. ผู้นำ ว่ากล่าวตักเตือน

2. จดรายชื่อส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย

3. ห้ามผู้นำ / กรรมการ ประกันตัวผู้ที่ถูกดำเนินคดี

-ห้ามปล่อยให้พื้นที่ว่างเปล่า โดยไม่ทำกิจกรรมใด ๆ เกิน 5 ปี นับจากปีแรกที่ปล่อยให้พื้นที่ว่างเปล่าให้ถือเป็นพื้นที่ป่า

-ห้ามขายพื้นที่ดินให้แก่บุคคลภายนอก ยกเว้นพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิให้สามารถซื้อขายได้

3.2.ชาวกะเหรี่ยง (บ้านแม่ปิง,หนองขาว,ห้วยฮี้)

วิถีชุมชนชาวกะเหรี่ยง(ปกากะญอ) ชาวบ้านบอกว่าวิถีการดำรงชีวิตและระบบการผลิตของชาวกะเหรี่ยงจะใกล้เคียงกับชาวไทยใหญ่คือ ชาวบ้านจะพยายามหาที่ตั้งรกรากถิ่นฐานและดำรงชีพในพื้นที่ลุ่มกลางหุบเขา ใกล้น้ำและจะตั้งถิ่นฐานแบบถาวร โดยทำนาปลูกข้าวในที่ราบลุ่มน้ำ และทำไร่หมุนเวียน ปลูกข้าว ข้าวโพดและพืชผักต่างๆในไร่เชิงเขาไม่ไกลจากหมู่บ้าน และตั้งบ้านเรือนบนที่ราบและบริเวณเชิงดอย แต่เนื่องจากอพยพเข้ามาภายหลังชาวไทยใหญ่ ดังนั้นจึงมีชุมชนกะเหรี่ยงบางแห่งที่ได้เข้าจับจองพื้นที่ราบลุ่มที่มีเหลืออยู่ไม่มากนัก(บ้านแม่ปิง) นอกนั้นต้องขึ้นมาตั้งถิ่นฐานตามเชิงเขาและทำไร่หมุนเวียนในเขตป่าเป็นส่วนใหญ่(บ้านหนองขาว,บ้านห้วยฮี้)

ระบบคิดและความเชื่อพิธีกรรมของชุมชนกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ จะผูกพันและเชื่อมร้อยอยู่กับธรรมชาติดินน้ำป่าอย่างแนบแน่น แม้บางชุมชนจะเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนา แต่วิถีคิดและวิถีการผลิตเพื่อการดำรงชีวิตก็ยังคงอิงอยู่กับความเชื่อดั้งเดิม กล่าวคือชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลาย (ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว) ในทุกหนทุกแห่งจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตดูแลรักษาอยู่ (ชาวบ้านเรียกว่า “ต่าที่ต่าเต๊ะ” หมายถึงผู้สร้าง ผู้ให้กำเนิดทุกสิ่งอย่าง เป็นผู้ให้คุณให้โทษต่อผู้ทำความดีและผู้ทำผิด) ชาวบ้านจึงให้ความเคารพต่อสรรพสิ่งที่ตนเองเข้าไปใช้ประโยชน์ โดยไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้าย และอยู่ร่วมกับสรรพสิ่ง

อย่างประสานกลมกลืน จากความเชื่อและความเคารพที่วุ่นได้นำไปสู่ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ รวมถึงการสร้างกฎเกณฑ์กติกาข้อห้ามบทลงโทษต่างๆขึ้นมา เพื่อให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกันและอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างปกติสุข ดังนั้นประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อ จึงเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากวิถีการดำเนินชีวิต และวงจรการผลิตของชุมชนในรอบปี

ดังเช่นการจำแนกประเภทป่าและการใช้สอยตามความเชื่อ ซึ่งนำไปสู่”การจัดการป่าของชุมชน” โดยชาวบ้านจะจำแนกประเภทป่า(บางชุมชนอาจจำแนกมากกว่านี้) ดังนี้คือ

1.ป่าต้นน้ำ/ป่าขุนห้วย(เช่นละอะที่ควะคี)เชื่อว่าผี/สิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ ห้ามตัดไม้หรือเข้าไปรบกวน แต่สามารถเก็บของป่าล่าสัตว์ได้

2.ป่าน้ำซับ/น้ำซึม(ที่เปอทอ) เป็นที่อยู่ของผีน้ำ ห้ามตัดไม้แต่หาอาหาร ล่าสัตว์และเลี้ยงสัตว์ได้

3.ป่าน้ำผุด(ปกากุ ที่เปอทอ) เป็นที่อยู่ของผีน้ำที่ดุมาก ห้ามใช้ประโยชน์ใดๆทั้งสิ้น

4.ป่าหัวไร่ปลายนา ที่มีน้ำซับน้ำซึม มีผีน้ำอาศัยอยู่ เป็นแหล่งน้ำใช้หล่อเลี้ยงนาห่ม

5.ป่าสายสะดือ(เดะปอ) เป็นป่าของ"เจ้าของสายสะดือ"(ทุกคนในหมู่บ้าน) ห้ามตัดไม้แต่หาอาหาร ล่าสัตว์ เก็บพินได้

6.ป่าช้า แยกเป็น 2 แห่งคือป่าที่ฝังคนตายเรียกว่า"ป่าปู่"และป่าที่เอาของคนตายไปไว้"ป่าโล" ซึ่งจะไม่มีการเข้าไปใช้ประโยชน์ใดๆทั้งสิ้น

หากจำแนกตามการใช้ประโยชน์จะพบว่าป่าอยู่ 2 ประเภทคือป่านุรักษ์หรือป่าศักดิ์สิทธิ์และป่าใช้สอยหรือป่าที่ใช้หาอาหาร ล่าสัตว์ เลี้ยงสัตว์ เก็บพิน และป่าที่ใช้ทำไร่

วิถีการผลิตของชุมชนกะเหรี่ยงบนผืนดินน้ำและป่า จะเป็นการทำไร่หมุนเวียนซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและพิธีกรรมมากมาย โดยชาวบ้านจะเลือกพื้นที่ทำไร่เตรียมการในเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ พื้นที่ป่าไผ่ จะเป็นที่เหมาะสมที่สุด(ธาตุอาหารสูง ไม่มีไม้ใหญ่ ถาง รื้อ เผาไม่ยากใช้แรงงานไม่มากเกินไป และป่าจะฟื้นตัวเร็วภายในเวลาไม่เกิน 10 ปี) ก่อนลงมือชาวบ้านจะมีการเสี่ยงทายและทำพิธีเลี้ยงผีและพิธีมัดมือ/เรียกขวัญปีใหม่ทั้งหมู่บ้าน(แซะล่อนี่ซอไซ) เมื่อเริ่มถางป่าทุกครั้งจะต้องสร้างแนวกันไฟไว้รอบๆ กว้าง1-2 วาเพื่อป้องกันไฟลามป่าและลามเข้าไร่ ห้ามทำไร่ติดกับหมู่บ้าน รอบหมู่บ้านทุกด้านเพราะเชื่อว่าจะทำให้หมู่บ้านอยู่ไม่เป็นสุข ไม้เนื้อแข็ง ไม้ใหญ่ในไร่จะไม่ตัดโค่น แต่ให้ตัดกิ่งแทน หากต้องตัดไม้ขนาดกลางๆ ให้เหลือสูงไว้ราว1-2 เมตรเพื่อให้สามารถแตกกิ่งก้านกลับฟื้นเป็นป่าให้ ความชุ่มชื้นและความอุดมต่อผืนดินได้ต่อไปภายหลังการเก็บเกี่ยว ราวเดือนมีนาคม-เมษายน จะเป็นการเผาป่า โดยจะมีพิธีขออนุญาตผีไฟ ผีป่า โดยเริ่มเผาจากบนลงล่างแล้วให้ลามลงมาเกือบถึงกลาง แล้วเริ่มเผาจากล่างขึ้นบน หลังจากนั้นจะเอาไม้ปักไว้ตรงกลางไร่เพื่อแจ้งให้เจ้าป่า/ผีป่า รู้ว่าที่ดินตรงนี้มีเจ้าของ จากนั้นราวเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ฝนเริ่มตกจึงเริ่มหยดเมล็ดข้าวลงหลุม และหว่านเมล็ดพืชพันธุ์หลากหลายชนิดลงบนผืนดินเช่นพริก บวบ ผัก แตง เผือกมัน ผักสวนครัว ข้าวโพด และเมล็ดดอกไม้อื่นๆเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ราวเดือนสิงหาคม-กันยายนข้าวเริ่มออกเสมอเช้า จะทำพิธีเลี้ยงผีเพื่อให้ข้าวงอกงามและเลี้ยงผีไฟ เพื่อขอโทษที่เผาป่า ราวเดือนตุลาคม-พฤศจิกายนเริ่มต้นเก็บเกี่ยวข้าว จะมีพิธีบูชาไฟ พิธีนำข้าวเปลือกขึ้นยุ้ง พิธีกินข้าวใหม่ พิธีมัดมือเพื่อขอบคุณผี และเพื่อนบ้านที่มาช่วย แล้วทำพิธีขอบคุณผีฟ้า และนก ที่มาคอยเฝ้าข้าวไร่ ราวเดือนธันวาคม-มกราคม มีพิธีเพาะคิเดะ พิธีปลายกะลา เพื่อขอบคุณ"แม่ข้าว" เพื่อนบ้านและผีที่ได้ช่วยทำไร่ โดยชาวบ้านจะเก็บเมล็ดเชื้อพันธุ์ข้าว/พืชพันธุ์ต่างๆ และจะเอาข้าวจากไร่ถึงสุดท้ายมาต้มเหล้าทุกหลังคาเรือน แล้วเชิญเพื่อนบ้านมาเลี้ยงขอบคุณ

ความเปลี่ยนแปลงในการทำไร่หมุนเวียน เนื่องจากแต่ละชุมชนมีความต่างในบริบทและเงื่อนไขต่างๆที่สำคัญได้แก่ระบบนิเวศกายภาพ ระบบการเกษตร(พึ่งพาตนเอง/พึ่งพิงภายนอก)และระบบวัฒนธรรม(พุทธ/ผี/คริสต์) และเงื่อนไขภายใน-นอกชุมชน(ประชากร สภาพสังคมการเมือง เศรษฐกิจ การตลาด นโยบายรัฐ) ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบไร่หมุนเวียนในปัจจุบันใน 2 ด้านคือ ด้านการจัด

แปลง และด้านการจัดรอบหมื่นเวียน(2-10 ปี) (อ้างอิงจากอานันท์ กาญจนพันธุ์และคณะ;มัย.2547) ซึ่งพบในงานศึกษาวิจัยกรณีการจัดการที่ดินในชุมชนกะเหรี่ยงที่แม่ฮ่องสอนเช่นกันกล่าวคือ

ลักษณะการทำไร่หมุนเวียนจะมีรูปแบบการจัดการพื้นที่ 2 แบบคือทำไร่แบบแปลงรวม คือชาวบ้านทั้งหมู่บ้านจะทำไร่ติดกันเป็นผืนใหญ่ และในรอบหมื่นเวียนใหม่ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านก็จะหมุนไปทำแปลงใหม่ร่วมกันเช่นเดิม และแบบแปลงกระจาย คือชาวบ้านแต่ละครัวเรือน จะทำไร่กระจายแปลงเล็กแปลงน้อย ไม่ติดกันเป็นผืนใหญ่ ซึ่งพบว่าบางชุมชนทำไร่แบบแปลงรวมทั้งชุมชน(บ้านห้วยฮี้,หนองขาว,ห้วยกุ่ม) ในขณะที่บางชุมชนมีลักษณะแบบกระจาย(บ้านแม่ปิง) และบางชุมชนมีลักษณะผสมคือมีทั้งแบบแปลงรวมและแบบแปลงกระจาย

กรณีตัวอย่างบ้านแม่ปิง หมู่.4 ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บ้านแม่ปิงตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาทุ่งเก็งด้านตะวันตกในเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง

-ทิศเหนือ ติดต่อบ้านท่าปาย

-ทิศใต้ ติดต่อบ้านเหมืองแร่ตำบลเมืองแปง และตำบลโป่งสา

-ทิศตะวันออก ติดต่อเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง

-ทิศตะวันตก ติดต่อบ้านสบแพม และบ้านทุ่งยาว

ประวัติหมู่บ้าน บ้านแม่ปิง เป็นชนเผ่าปกากะญอ เดิมตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปายบริเวณใกล้สถานีตำรวจอำเภอปายในปัจจุบัน แต่ถูก"พะก่ากันนะ"เจ้าฟ้าเมืองปายสั่งให้อพยพโยกย้ายถิ่นฐาน โดยเหตุที่ต้องการพื้นที่บริเวณนั้นสร้างเมืองใหม่เพื่อรองรับการขยายตัวของเวียงปาย ตามคำสั่งของ"เจ้าแก้วเมืองมา" บุตรของผู้ครองนครเชียงใหม่ซึ่งเดินทางมาสำรวจเขตแดนด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงใหม่ และคล้องช้างไปใช้งานที่เชียงใหม่ เนื่องจากเห็นว่า บริเวณพื้นที่เมืองปายมีหุบเขากว้างใหญ่น้ำปายไหลผ่านกลางเมือง จึงแนะนำให้"ขุนสง่าปาย"ย้ายเมืองจากเวียงเก่า(เวียงเหนือ)ไปสร้าง เวียงใหม่ ในที่ราบกลางหุบเขาลุ่มน้ำปาย คือ เวียงใต้ ในปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ชาวปกากะญอ จึงต้องอพยพโยกย้ายมาอยู่ปากตะวันออกของแม่น้ำปาย โดยพะก่ากันนะ เจ้าฟ้าเมืองปาย ได้ยกพื้นที่บริเวณด้านตะวันออกแม่น้ำปาย และสร้างลำเหมืองคันดินส่งน้ำเข้านาให้ การอพยพโยกย้ายแยกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ตามพื้นที่ได้แก่ บ้านเหนือ บ้านกลาง และบ้านใต้ เก่งหรือบ้านทุ่งเก็ง ต่อมาปี พ.ศ. 2330 ได้มีการจัดการปกครองในรูปแบบหมู่บ้านและตำบล ทำให้ บ้านเหนือ บ้านกลาง บ้านใต้เก่งหรือบ้านทุ่งเก็ง ได้ถูกรวมเป็น"บ้านแม่ปิง" หมู่ที่ 4 ตำบลแม่ฮี้ ตามชื่อลำน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งในตำบลแม่ฮี้(ขณะนั้น) ประกอบไปด้วย 4 หมู่บ้านได้แก่บ้านแม่เย็น หมู่ที่ 1 บ้านทรายขาว หมู่ที่ 2 บ้านท่าปายหมู่ที่ 3 บ้านแม่ปิงหมู่ที่ 4 และ ในปี 2454 มีการตั้งแตงนายอำเภอปายคน

แรก (จากประวัติศาสตร์เมืองปาย)อำเภอประกอบไปด้วย 4 ตำบลได้แก่ตำบลแม่นาเติง ตำบลแม่ฮี้ ตำบลเวียงเหนือและตำบลเวียงใต้ ในปี 2525 บ้านแม่ปิง ได้ถูกแบ่งเขตการปกครองออกเป็น หมู่ที่ 6 บ้านห้วยแก้ว เพราะมีบริเวณพื้นที่กว้างและจำนวนประชากรมาก ปัจจุบันบ้านแม่ปิงมี 126 หลังคาเรือน

ลักษณะภูมิประเทศบริเวณบ้านเหนือ บ้านกลาง บ้านใต้เชิงหรือบ้านทุ่งเชิง จะเป็นเหมือนบริเวณขอบกระทะ โดยมีพื้นที่เมืองปายเป็นก้นกระทะ ซึ่งในอดีตบริเวณบ้านเหนือ บ้านกลาง บ้านใต้เชิงหรือบ้านทุ่งเชิง เป็นป่าทึบขนาดใหญ่ที่มีไม้สักไม้ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจจำนวนมาก จึงมีการค้าไม้โดยบริษัททำไม้ต่างชาติ บริษัทบอมเบย์เบอร์มาและบริษัทบอเนียว โดยมีการเปิดสัมปทานป่าไม้สักจำนวน 3 ครั้ง และในครั้งล่าสุดประมาณปี2528 เป็นการสัมปทานไม้ดู่ ไม้แดง ทำให้พื้นที่กลายเป็นป่าเสื่อมโทรม

การจำแนกการใช้พื้นที่การจัดการและการควบคุมดูแลพื้นที่

นับแต่อดีตที่มีการโยกย้ายมาอยู่ที่ บ้านเหนือ บ้านกลาง บ้านใต้เชิงหรือบ้านทุ่งเชิงมีการใช้พื้นที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน และพื้นที่สาธารณะโดยชาวบ้านได้จำแนกการใช้พื้นที่ดังนี้

1.พื้นที่อยู่อาศัย จะใช้พื้นที่สร้างบ้านเรือนผสมกับการปลูกไม้ผลยืนต้นเพื่อการบริโภคและให้ร่มเงาสังเกตเห็นได้จากการปลูกต้นมะม่วงต้นขนุน ต้นมะพร้าว ที่มีลำต้นขนาดใหญ่ ปัจจุบันพื้นที่อยู่อาศัยด้านเหนือถนน ทางราชการได้ออกเอกสารรับรองสิทธิ นส.3 ให้ 100 % จำนวน 38 หลังคาเรือน ส่วนทางด้านทิศใต้ของถนน ได้ออกเอกสารรับรองสิทธิ สทก.1 ให้ 100 %จำนวน 88 หลังคาเรือน แต่ภายหลังได้ถูกเรียกคืนทั้งหมด

2. พื้นที่ทำกิน เป็นแบบแปลงกระจายแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

2.1.การทำนา เพื่อปลูกข้าวโดยมีเหมืองส่งน้ำคันดินที่สร้างในสมัยของพะก่กั้นนะเจ้าฟ้าเมืองปาย ทรงมอบให้ ปัจจุบัน มีชาวบ้านที่มีผืนนาจำนวน 96 หลังคาเรือน เป็นการปลูกข้าวเพื่อบริโภค เมื่อเหลือจึงขาย และในจำนวนหลังคาเรือนที่มีผืนนา จะมีโฉนดจำนวน 30 หลังคาเรือน ไม่มีสิทธิครอบครอง66 หลังคาเรือน โดยมีผู้ที่มีผืนนาจำนวนมากสุดจำนวน 5 ไร่ และน้อยที่สุดจำนวน 3 งาน

2.2.การทำไร่ ในอดีตเป็นการทำไร่ข้าวผสมกับการปลูกพืชผักต่างๆในระบบไร่หมุนเวียน แต่ระบบการทำไร่ข้าวได้เลิกไปแล้วตั้งแต่ปี2525 เนื่องจากในบริเวณห้วยแม่ปิงมีผู้ใช้น้ำทำนาจำนวนมาก ชาวบ้านเกรงว่าจะมีน้ำไม่พอแก่การทำนาจึงรักษาป่าต้นน้ำ โดยไม่ให้มีการทำไร่บริเวณลำห้วยแม่ปิง

พื้นที่ไร่เดิม จึงปรับเปลี่ยนเป็นการทำไร่ถั่วเหลือง(สวนถั่ว) เพื่อการจำหน่ายทั้งหมด 126 หลังคาเรือนและมีการทำไร่กระเทียม(สวนกระเทียม) เพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยเป็นการปลูกข้าวในพื้นที่เดิมซึ่งไม่มีกรรมสิทธิใดๆ

2.3. การทำสวน การทำสวนไม้ผลเริ่มมีการดำเนินการเพียง 1 ราย(ล้นจี่,ลำไย)

3. **พื้นที่สาธารณะ** เช่นบริเวณสร้างวัดดอยที่หมู่บ้านเหนือ โดยครูบาศรีวิชัยเป็นผู้ใช้ความศรัทธาของชาวบ้านมาร่วมกันสร้างวัดขึ้น

4. **พื้นที่ป่าชุมชน** ในพื้นที่ป่าชุมชนนั้นชุมชนได้จำแนกอย่างชัดเจนได้ดังนี้

4.1. **พื้นที่ป่าใช้สอย** หมายถึงพื้นที่ที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้ภายใต้ระบบการจัดการที่เป็นข้อกำหนดจากมติของประชาคมกลุ่มแม่น้ำปิง ได้กำหนดขอบเขตบริเวณไว้ได้แก่

- 1.บริเวณพื้นที่ป่าแม่ยะตั้งแต่ห้วยแม่ยะน้อยจนถึงถนน 1095
- 2.พื้นที่ป่าห้วยแก้ว ห้วยโป่ง ห้วยสาขาของแม่น้ำปิง
- 3.พื้นที่ป่าห้วยแม่ปิงถึงห้วยปลามุงห้วยสาขาของแม่น้ำปิง

แนวคิดเบื้องหลังของชุมชนในการกำหนดพื้นที่ป่าใช้สอย

เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวไม่ใช่บริเวณต้นน้ำ และอยู่ใกล้ชุมชนมีลักษณะป่าที่มีชนิดไม้เป็นไม้ป่าผลัดใบที่ไม้อุ่มน้ำ ชวงแล้งใบไม้จะแห้งเสี่ยงต่อการเกิดไฟป่า ต้นไม้ที่ขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นไม้สัก เต็ง รัง ไม้ ซึ่งเป็นไม้ผลัดใบและชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ในการเก็บผักป่า เห็ด หน่อไม้ ตัดไม้เพื่อใช้สอยและขายเข้าไปแล้วถางเพื่อทำไร่ถั่วอยู่แล้ว ดังนั้นเพื่อป้องกันการขยายพื้นที่การถางทำไร่ หรือการลักลอบตัดต้นไม้ขายซึ่งก่อประโยชน์เล็กน้อยแก่คนส่วนน้อย และมีแนวโน้มเสียหายมากขึ้นทุกที ชุมชนจึงกำหนดกฎกติกาขึ้นมา

การควบคุมดูแลการจัดการป่าใช้สอยโดยชุมชน

๑. กำหนดกติการ่วมในการใช้ประโยชน์จากป่ามีรายละเอียดดังนี้
 - ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการเท่านั้น
 - การฝ่าฝืนต้องได้รับโทษทั้งทางสังคมและทางกฎหมายและต้องชดเชยค่าเสียหายแก่ชุมชน
 - ผลประโยชน์ที่ได้จากป่าต้องนำเข้ากองทุนของชุมชนร้อยละ ๑๐ ของรายได้
 - ต้องมีการปลูกเสริมและทดแทนไม้ที่ถูกตัดไป
๒. สำนวญทรัพยากรในป่าจัดทำฐานข้อมูลอย่างชัดเจน เช่น
 - มีข้อมูลที่เป็นคุณค่าทางอาหารและยา ต่อระบบสังคมของชุมชน
 - มีข้อมูลที่เป็นประโยชน์เชิงธุรกิจต่อชุมชนในอนาคต
๓. มีการประเมินและรายงานผลความก้าวหน้าต่อที่ประชุมประชาคมทุกปี

4.2. พื้นที่ป่าอนุรักษ์

เบื้องหลังความคิดของชุมชนในการจัดการป่าอนุรักษ์

พื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ต้นไม้ส่วนใหญ่ไม่ผลัดใบ มีความลาดชันสูง จึงต้องรักษาไว้ให้คงสภาพมากที่สุด ห้ามเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ ชุมชนมีการจำแนกและจัดการ ๓ ลักษณะดังนี้

1. เขตห้ามล่าสัตว์ / เขตอุทยาน

ขอบเขตพื้นที่ นับตั้งแต่ด่านป่าไม้มะปิงจนถึงบวหัวช้าง ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด ห้ามตัดต้นไม้ทุกชนิด ห้ามนำกล้วยไม้และของป่าอื่นๆ ยกเว้นผักตามฤดูกาล และเห็ดป่า

แนวคิดเบื้องหลัง เนื่องจากเป็นบริเวณที่สะดวกในการดูแลของชุมชน การเข้าออกของบุคคลภายนอกลำบาก มีเทือกเขาสูงล้อมรอบประกอบกับพื้นที่มีดินโป่ง มีลูกไม้ป่า กล้วยป่า และลำห้วยไหลผ่านจึงเหมาะที่จะเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งขยายพันธุ์ของสัตว์ป่า

วิธีการที่ใช้ดำเนินการ ชุมชนถือเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์โดยพิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิม “หลือป่า”: การบนบานและการแก้บน ซึ่งดำเนินการทั้งชุมชน เป็นการให้คำสัจจะอธิฐานกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เจ้าป่าเจ้าเขาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

2. พื้นที่ป่าบวช

ขอบเขตพื้นที่ เป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับเขตป่าต้นน้ำอยู่ใกล้หมู่บ้าน

แนวคิดเบื้องหลัง เป็นการสร้างจิตวิญญาณรักป่า สืบทอดสู่ลูกหลานและการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการจัดการรักษาป่าร่วมกัน

วิธีการที่ใช้ดำเนินการ เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านจัดทำ“พิธีบวชป่า”โดยใช้พิธีแบบพุทธเป็นหลักโดยมีชุมชนทั้งหมดเข้าร่วม มีการประสานกับโรงเรียนและเจ้าหน้าที่ป่าไม้อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง เข้าร่วมดำเนินการ ห้ามมีการตัดไม้ทุกชนิด ห้ามเก็บของป่าและล่าสัตว์ทุกชนิด ยกเว้นพืชผักของป่าตามฤดูกาล เป็นพื้นที่สร้างการเรียนรู้ ศึกษา วิจัย จะมีการขยายพื้นที่เรื่อยๆจนเต็มผืนป่าต้นน้ำทั้งหมด

3. ผืนป่าต้นน้ำ

ขอบเขตพื้นที่ ได้แก่พื้นที่ป่าต้นน้ำแม่ปิงนอกเหนือจากข้อ 1 และ 2 เป็นเขตอนุรักษ์ ห้ามกระทำการกิจกรรมใดๆ เช่นเปิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ เว้นแต่เพื่อการเข้าไปเพื่อการศึกษาธรรมชาติและเพื่อการเลี้ยงสัตว์

แนวคิดเบื้องหลัง พื้นที่ป่าต้นน้ำเป็นป่าใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ชาวบ้านรู้ถึงประโยชน์ต้องมีการดูแลรักษาไว้เพื่อเป็นแหล่งน้ำ ซึ่งทั้งหมดอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดังมีการดูแลโดยรัฐอยู่แล้ว แต่กำลังเจ้าหน้าที่มีจำกัด ชุมชนต้องดูแลเพื่อประโยชน์ของชุมชนเองและลูกหลานในอนาคต

การจัดการดูแลพื้นที่ป่า

ชุมชนแม่ปิงมีการจัดการพื้นที่ป่ามานับตั้งแต่ ปี2525 ที่มีการห้ามไม่ให้มีการทำไร่ในพื้นที่บริเวณลำห้วยแม่ปิง และมีการจัดการดูแลพื้นที่ป่าต้นน้ำในพื้นที่ประมาณ 10 ตารางกิโลเมตรหรือ 6,250 ไร่ มาตั้งแต่ปี 2529 โดยกำหนดเขตและจัดให้มีการเดินตรวจป่าในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม ของทุกปี เพราะเป็นช่วงเตรียมการทำไร่ มาตั้งแต่ปี 2531 โดยมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำร่วมกับชาวบ้านแม่ปิง จนถึงปัจจุบัน จากการดำเนินการที่ผ่านมาอันนี้ยังมีชาวบ้านบางคนที่ไม่พอใจ ก็ดำเนินการตักเตือน โดยใช้ความอะลุ่มอล่วย ซึ่งชุมชนถือว่าไม่ร้ายแรง

รายนามคณะกรรมการป่าของชุมชนแม่ปิง

- 1.นายวัฒนะ ชันติพรพนา
- 2.นายสมบุญ มั่นชูขวัญศิริ
- 3.นายดวงคำ ลอยดู
- 4.นายศรีทน ปัญญา
- 5.นายเนตร พิโน
- 6.นายเพลิน เตอเก
- 7.นายกระจำ ปิดู
- 8.นายสิงห์ สรี

ข้อกำหนดอื่นๆ เพื่อไม่ให้ที่ดินป่ามีการเปลี่ยนมือ

- 2.1 ห้ามมีการทำสัมปทานเกี่ยวกับป่าไม้ ดิน หิน แร่ ทราบทุกชนิด
- 2.2 ห้ามมีการทิ้งขยะในเขต ป่า และเขตทางหลวง ทุกสาย หากพบมีการฝ่าฝืน ต้องระวาง โทษปรับครั้งละไม่เกิน 1,000 บาท
- 2.3 ห้ามมีการขายที่ดิน ให้กับบุคคลภายนอกเพื่อ ทำธุรกิจใดๆ หากพบมีการฝ่าฝืน ทางหมู่บ้านจะดัดสิทธิการมีส่วนร่วมในหมู่บ้านทุกอย่าง
- 2.4 หากมีความจำเป็นต้องย้ายออกจากหมู่บ้านถาวรและประสงค์จะขายที่ดิน ต้องแจ้งคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมพิจารณา หากเป็นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ถูกต้องประเภทจำหน่ายได้ให้คณะกรรมการ

พิจารณากำหนดราคาและซื้อคืนเพื่อเป็นของส่วนรวมต่อไป ส่วนที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์หรือเป็นเอกสารประเภทที่ไม่สามารถโอนได้ให้คณะกรรมการพิจารณาซื้อคืนเป็นของส่วนรวม

สถานการณ์ปัญหาที่พบในพื้นที่

1. การสร้างสำนักงานอุทยานห้วยน้ำดังบนพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน

ระบบการจัดการขยะและระบบสุขาภิบาลของหน่วยงานไม่ดีพอ ส่งผลทำให้การบริโภคน้ำของชุมชนแม่ปิงเกิดปัญหา

2. การประกาศเขตอุทยานห้วยน้ำดังทับพื้นที่ของชุมชน

การยึดกรรมสิทธิ์ สทก.ของชุมชนคืน และการละเมิดสิทธิชุมชนในการดูแลจัดการ

3. วิฤตติไปงร้อน

การนำน้ำในไปงร้อนไปใช้เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มธุรกิจโดยไม่ปฏิบัติตามกติกาจนทำให้น้ำในไปงแห้ง การต่อท่อน้ำร้อนจากไปง มีกระทำได้ง่าย ทำให้เสียทัศนียภาพของไปงตามธรรมชาติไป ในด้านการดูแลชุมชนเป็นผู้ดูแล แต่การผู้รับประโยชน์เป็นเพียงคนไม่กี่คน แสดงให้เห็นถึงการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมกัน

ข้อเสนอต่อภาครัฐในการจัดการที่ดินเพื่อแก้ปัญหาความยากจน

-ประเภทบุคคลควรให้"เอกสารสิทธิ์"ที่ไม่สามารถขายได้ แต่สืบทอดสู่ลูกหลานได้ เพื่อป้องกันการเปลี่ยนมือ

-ออกกฎหมายห้ามบุคคลมีที่ดินทุกประเภทในครอบครองเกิน ๕๐ ไร่

-ให้สิทธิชุมชนสามารถเข้าจัดการป่าใช้สอยได้โดยไม่ให้ป่าเสื่อมโทรม โดยอาจให้ชุมชนที่เข้มแข็งสามารถขอสัมปทานป่าเพื่อทำป่าใช้สอยได้ โดยเสียค่าภาคหลวงในอัตราที่ต่ำ

-สนับสนุนการจัดการป่าโดยชุมชน โดยสนับสนุน พรบ.ป่าชุมชนฉบับประชาชน

-สนับสนุนความร่วมมือภาครัฐกับประชาชน โดยสร้าง"หลักประกัน"ความมั่นใจให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและประชาชนที่ดูแลทรัพยากรร่วมกัน

กรณีตัวอย่างบ้านหนองขาวกลาง

บ้านหนองขาวกลางเป็นชุมชนปากกะญอ ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มี 66 หลังคาเรือน อาชีพหลัก คือ ทำการเกษตร เช่น ปลูกพืชไร่ พืชสวนครัว อาชีพรอง คือ เลี้ยงสัตว์ เช่น หมู วัว ควาย

อาณาเขตของหมู่บ้าน (อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ)

ทิศเหนือติดกับ หมู่บ้านห้วยน้ำแม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ติดกับ หมู่บ้านห้วยกุ่ม

ทิศตะวันออกติดกับ หมู่บ้านห้วยไม้ดำ

ทิศตะวันตกติดกับ หมู่บ้านห้วยฮี้

บ้านหนองขาวกลางอยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองประมาณ 35 กิโลเมตร มีถนนลาดยางช่วงหนึ่ง
จากนั้นเป็นถนนคอนกรีตสลับกับถนนลูกรัง

ประวัติศาสตร์ชุมชน

หมู่บ้านหนองขาวกลางจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่า ได้ตั้งถิ่นฐานมากกว่า 200 ปี เริ่มแรกมี 7
หลังคาเรือน มีนายหน้อยเจ็กเป็นผู้นำ แต่ก่อนที่นายหน้อยเจ็กจะมาตั้งบ้านนั้น ด้านบนเหนือหมู่บ้านขึ้น
ไปเคยมีคนมาอาศัยอยู่ก่อนแล้วราว 50 ปีที่ผ่านมา ลักษณะเดิมของหมู่บ้านตอนนั้นเป็นป่าดิบ มีสัตว์ป่า
อาศัยอยู่มากมาย

นายหน้อยเจ็กตั้งหมู่บ้านเป็นรุ่นที่ 2 โดยอพยพมาจาก อำเภอขุนยวมและบางส่วนมาจากอำเภอ
แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมามีการย้ายมาสมทบเพิ่มจากหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้น ทาง
ราชการจึงเข้ามาสำรวจและจัดตั้งให้เป็นหมู่บ้านหลักเมื่อปี 2525 มีผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายตาบุด ทวีชากรสี
ทอง

ต่อมาปี 2530 ได้แยกเป็น 2 ย่อมบ้าน คือบ้านบน บ้านล่าง เนื่องจากทางราชการจะมาสร้าง
สถานีอนามัย เมื่อสำรวจแล้วมีปัญหาเรื่องไม่มีพื้นที่ปลูกสร้าง จึงมีการประชุมตกลงกันให้ย้ายบ้านขึ้นมา
อยู่บ้านบนให้หมด แล้วสร้างสถานีอนามัยข้างล่าง แต่เมื่อสร้างอนามัยเสร็จบางคนก็ไม่ยอมย้ายขึ้นมา
บ้านบนเพราะไม่สะดวกเรื่องน้ำ และคนที่ขึ้นมาอยู่ก่อนได้จับจองพื้นที่ราบไป เหลือแต่ที่ลาดชัน

แต่เดิมชาวบ้านนับถือผี แต่เริ่มมีการนับถือศาสนาคริสต์ประมาณ 50 ปีมาแล้ว โดยมีสลาจากวัด
จันทร์เข้ามาเผยแพร่ ศาสนาพุทธเข้ามาในหมู่บ้านที่หลังพร้อมกับบ้านตองก้อ มีพระเข้ามาเผยแพร่และ
ประจำอยู่ที่วัดตองก้อ แต่ศาสนาที่ไม่ทำให้ชาวบ้านแตกแยกกันแต่อย่างใด

ระบบการถือครองที่ดินในชุมชน

ระบบการถือครองที่ดินในชุมชนหนองขาวกลางนั้น เป็นการถือครองตามจารีตประเพณี มาตั้งแต่
สมัยบรรพบุรุษผู้บุกเบิกที่ทำกินในระบบไร่หมุนเวียนของชุมชนแล้ว แต่ยังไม่มีการมสิทธิตามกฎหมาย
รองรับ ในการจัดการถือครองที่ดินนั้น ชุมชนจะใช้ "ครัวเรือน" เป็นหน่วยในการจัดการถือครองที่ดิน โดย

คนในหมู่บ้านจะมีพื้นที่แปลงใหญ่(แปลงรวม)ที่ใช้ทำไร่หมุนเวียนร่วมกัน ซึ่งถือเป็น”สมบัติส่วนรวม” ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน จากนั้นก็จะมีการตกลงจัดสรรที่ดินให้แต่ละครัวเรือนเท่า ๆ กัน กล่าวคือ แต่ละครัวเรือนจะได้รับการแบ่งที่ดินจากแปลงใหญ่ของชุมชนมาเป็นแปลงย่อย ๆ ของแต่ละครัวเรือนเอง โดยจะแบ่งเป็นครัวเรือนละ 10 แปลงย่อย มีพื้นที่รวมแล้วเฉลี่ยครัวเรือนละ 50 ไร่ เท่ากันทุกครัวเรือนไป โดยที่ดินที่แต่ละครัวเรือนได้รับการจัดสรรให้ นั้น ไม่ถือเป็นสิทธิขาดของผู้ใด ยังเป็นที่ดินของชุมชนหมู่บ้านอยู่ เพียงแต่สามารถทำกินไปได้ตลอดชั่วลูกชั่วหลานเท่านั้น โดยชาวบ้านจะใช้ที่ดินผืนนี้ในการทำไร่หมุนเวียนเลี้ยงครอบครัว พืชผักที่ชาวบ้านปลูกในไร่ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด เป็นอาชีพหลัก(สำหรับกินทั้งปีและขายหากเหลือจากการกิน) นอกจากนี้ในไร่ยังปลูกผักสวนครัวต่าง ๆ แดง พริก พริก ฯลฯ ไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนอีกด้วย ซึ่งลักษณะของการทำไร่หมุนเวียนนี้ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องซื้อหาอาหารมากมายมาบริโภคในครัวเรือน กอปรกับชาวบ้านส่วนใหญ่จะเลี้ยงสัตว์ไว้ในครัวเรือน เช่น หมู วัว ควาย ไข่ขายด้วย โดยมีรายได้เล็กน้อยจากการขายข้าว และเงินก้อนจากการขายสัตว์เลี้ยง เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของครอบครัวได้ทั้งปี ซึ่งน่าจะถือได้ว่ามี”ความเป็นอยู่อย่างพอเพียง” โดยสามารถพึ่งพาตนเองได้

ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร

ชาวบ้านหนองขาวกลาง มีการจำแนกและใช้พื้นที่ในการทำประโยชน์ดังนี้

- พื้นที่ทำกิน
- ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์
- ป่าใช้สอย ป่าชุมชน
- ป่าตามความเชื่อ (ที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์)
- ป่าช้า
- พื้นที่สาธารณะ ได้แก่โรงเรียน สถานีอนามัย บ่อน้ำของหมู่บ้าน ประปาภูเขา

ถังเก็บน้ำฝน หน่วยประชาสงเคราะห์ ที่ทำการโซน(สมบัติชุมชน) ถังกรองน้ำสาธารณะ โบสถ์

- แหล่งน้ำตามธรรมชาติ
 - ห้วยหนองขาว (ใช้เพื่อการเกษตร)
 - ห้วยเปาะเคาะไกล (ใช้เพื่อการเกษตร หาปลา แหล่งอาหาร)
 - ห้วยแห่นกไกล (ใช้เพื่อการบริโภค)
 - ห้วยเสต่าชูลไกล (ใช้เพื่อทำนา เป็นห้วยเล็กห้วยน้อยมารวมกัน)

กฎระเบียบการใช้ทรัพยากรของหมู่บ้าน

1. ผู้มีสิทธิในการใช้ไม้เพื่อสร้างบ้านหรือใช้สอยต้องเป็นบุคคลที่มีบ้านเลขที่อยู่ในหมู่บ้านหนองขาวกลางและในตำบลเท่านั้น
2. ห้ามจำหน่ายไม้ทุกชนิดออกจากป่าชุมชน
3. การตัดไม้ทุกครั้งต้องแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านทราบรายละเอียดโดยสิ้นเชิง
4. หากผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ทางราชการจับกุมได้ทันที ผู้ถูกจับกุมจะอ้างสิทธิเรียกร้องใดๆไม่ได้
5. อาณาเขตรอบหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร ห้ามล่าสัตว์ (เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าทุกชนิด)
6. ห้ามจับสัตว์น้ำด้วยวิธีการช้อนปลา ยาเบือ ฯลฯ
7. ห้ามยิงสัตว์ป่าสงวนทุกชนิดไม่ว่าสัตว์ป่าเหล่านี้จะอยู่ในบริเวณใดก็ตามเช่น ชะนี นกเงือก(นกกก) นกพญาไฟ ฯลฯ
8. ห้ามทะเลาะวิวาทยิงปืนในหมู่บ้านและก่อความไม่สงบในหมู่บ้าน
9. การเผาไร่ทุกครั้งต้องมีแนวกันไฟอย่างชัดเจน และมีการควบคุมดูแลอย่างเคร่งครัด

ระบบการทำไร่หมุนเวียนในปัจจุบัน

ระบบการทำไร่หมุนเวียนในชุมชนนั้น ใน 1 ปี ชาวบ้านจะทำไร่ 1 ครั้ง และใช้ที่ดินในการทำไร่เพียง 1 – 2 แปลง จากที่ดิน 10 แปลง ที่ได้รับการแบ่งให้จากชุมชน โดยปล่อยให้ที่ดินแปลงที่เหลือเป็นป่าหรือว่างเปล่าไปก่อน ปีต่อมาเมื่อจะปลูกพืช ทำไร่อีกรอบ ก็เปลี่ยนไปทำพื้นที่อื่น ๆ อีก 1 – 2 แปลงใหม่ เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ในแต่ละปี แต่ก็อยู่ภายใน 10 แปลงที่ดินที่ได้รับการจัดสรรให้เหมือนเดิม โดยปล่อยให้พื้นที่เดิมที่ปลูกพืช ทำไร่เมื่อปีก่อนได้ฟื้นความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาใหม่ แล้วอีก 7 – 8 ปี ข้างหน้าก็หมุนเวียนกลับมาทำไร่ในแปลงที่เริ่มต้นนั้นอีกรอบ ซึ่งการทำไร่หมุนเวียนแบบนี้ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องพึ่งสารเคมีทางการเกษตรแต่อย่างใด

ตัวอย่างแสดงรายชื่อหัวหน้าครอบครัวและการถือครองที่ดินในพื้นที่หมู่บ้านหนองขาวกลาง

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	บ้านเลขที่	ที่อยู่อาศัย/ไร่	ที่นา/ไร่	ที่ไร่/ไร่	ที่สวน/ไร่	รวม/ไร่
1	นายตะเปอะ กอแจ	2	2	2	50	-	54

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

213 หมู่ 1 ต.สบป่อง อ.ปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58150.โทร.053-617200 / 046118965/arayaphu@hotmail.com

2	นายเป๋ยา ต๊ะจ๋อมือ	2/1	1	-	50	3	54
3	นายณัฐ สร้างสรรค์ไพร	7	1	4	50	-	55
4	นายโกแอ ไพศรีนพคุณ	9	2	-	50	3	55
5	นายวิทยา ไพศรีนพคุณ	9/1	3	-	50	-	52
6	นายพะโดย กรพิทักษ์รักษา	10	3	-	50	-	55
7	นายบุญธรรม ถวิลกิจไพศาล	10/1	1	-	50	4	55
8	นายอะลู่ ธารราน้ำใส	11	1	-	50	3	54
9	นายดี กวางทู่	11/1	2	-	50	-	52
10	นายพะเหล่ ส่าเหล่ทู่	11/2	2	3	50	-	55
11	นายวิเวทย์ แสงเจ็ดฟ้า	11/3	2	-	50	-	52
12	นายทู่เหล่ หมั่นเพียรหา	12	2	-	50	-	52
13	นายพะหรี หมั่นเพียรหา	12/1	2	-	50	-	52
14	นายตือพอ ช่างเจริญสุข	13	2	-	50	-	52
15	นายจ่อม้า แสงเจ็ดฟ้า	13/1	52	-	50	-	52
16	นายตือเก ช่างเจริญสุข	13/2	2	-	50	-	52
17	นายพะซี แสงเจ็ดฟ้า	13/3	2	-	50	-	52
18	นายตะปี ขอบเสี้ยง	13/5	2	-	50	6	58
19	นางสายใจ ก้องสถาพร	13/7	1	-	50	3	54
20	นายปะคะคะ รุ่งเจริญยิ่ง	14	1	-	50	4	55
21	นายพะหม่องหลู บารมีสมบุญ	14/1	1	-	50	4	55
22	นางสาวปรียา บารมีสมบุญ	14/2	1	-	50	4	55
23	นายพะโปแปะ ไพรมณีแสง	15	2	-	50	4	56
24	นายสุรพล ศิริเสนาธรรม	16	2	-	50	3	55
25	นายพะส่าอือ ศิริเสนาธรรม	16/1	2	2	50	3	57
26	นางพะส่าอือ ศิริเสนาธรรม	17					
27	นายตะบุพอ ทวีชากรสีทอง	18	2	-	50	-	52
28	นายส่าเตม ทวีชากรสีทอง	19	2	5	50	5	62
29	นายพะตุคำ อุดมอุปถัมภ์	20	2	-	50	-	52
30	นางซอแง	21					
31	นายโตโน -	22					
32	นางคามู ก้องเกียรติเลิศ	22/1	1	-	50	3	54
33	นายพะบุหลู ถวิลกิจไพศาล	22/2	1	-	50	3	54

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

213 หมู่ 1 ต.สบป่อง อ.ปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58150.โทร.053-617200 / 046118965/arayaphu@hotmail.com

34	นายส่าหล่า วัฒนไพร	23	2	-	50	-	52
35	นายหม่อเส คีรีปรีชาวิทย์	24	2	2	50	-	54
36	นายพะส่าวา พลวะ	24/1	2	-	50	-	52
37	นายหย่าซ้อ ถวิลกิจไพศาล	26	2	2	50	-	54
38	นายสามี่เจ พนาสกุล	26/1	2	-	50	-	52
39	นางหน่อตะเผือผือ สกุลมุกดา	26/2	2	-	50	-	52
40	นายแคะ ขอบขุนเขา	28	2	-	50	-	52
41	นายกาโพ	29					
42	นายเกศักดิ์ นิรันดร์ธรรม	30	2	5	50	-	57
43	นายเอเซ่ ไพโรชติธรรม	31	2	5	50	-	57
44	นายพะเซโบ ต๊ะจ๋อมี	31/1	1	-	50	4	55
45	นางเซอปแก ก้องไพรพนา	32	2	-	50	-	52
46	นายหม่อแก ก้องไพรพนา	32/1	1	-	50	3	54
47	นายไพฑูรย์ ก้องไพรพนา	32/2	1	-	50	3	54
48	นายเส่วยคา บุรณะยุพะพร	33	2	-	50	-	52
49	นายส่าย เทิดเผาไพร	34	2	-	50	-	52
50	นายกุลโพ โชคเวทย์พลาพันธ์	34/1	1	-	50	4	55
51	นายพะแซ้วา วุฒิอุปถัมภ์	35	2	-	50	-	52
52	นายจอมมีสา กรพิทักษ์รักษา	36	2	-	50	-	52
53	นายพะดีเจ คีรีปรีชาวิทย์	37	2	-	50	-	52
54	นายเจอคู ไพโรจุฬากุล	38	2	-	50	-	52
55	นายทองเปลว ทวีชากรสีทอง	40	2	3	50	-	55
56	นายตือเจ ไพรมนี่แสง	41	2	-	50	-	52
57	นายพะเสดี ช่างเจริญสุข	42	2	5	50	-	57
58	นายมะเผือมุ แสงเจ็ดฟ้า	43	2	-	50	-	52
59	นายจะมุแฮ ไพโรชติธรรม	44	2	-	50	-	52
60	นายพะมุเจ คีรีปรีชาวิทย์	46	2	-	50	-	52
61	นายแซ่โพ						

ข้อเสนอและข้อเรียกร้องของชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่ดินและป่าไม้

1. กั้นพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยและป่าชุมชนให้ชัดเจน (ตรวจสอบพิสูจน์สิทธิ)

- 2.สำรวจรังวัดที่ดินที่ถือครองของราษฎรในเขตป่าของรัฐ
- 3.เพิกถอนพื้นที่ทำกิน ไร่หมุนเวียน ที่อยู่อาศัย กันออกจากเขตป่าและให้รับรองสิทธิและคุ้มครองสิทธิ หรือออกเอกสารสิทธิอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับการจัดการของชุมชน(โฉนดแปลงรวม)
- 4.ชะลอการประกาศเขตป่าเพิ่มเติม จนกว่ากระบวนการตรวจสอบพิสูจน์รับรองสิทธิของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจะแล้วเสร็จ
- 5.รับรองสิทธิและให้"สิทธิชุมชน"ในการจัดการทรัพยากร
- 6.ยอมรับ"ระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชน"เช่น ระบบไร่หมุนเวียนและการจัดการป่าชุมชน

3.3.ชาวล่า (มุเซอ)

วิถีชุมชนชาวมุเซอดำและมุเซอแดงซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอปางมะผ้า ชาวบ้านเล่าว่าชาวมุเซอนั้นเข้ามาตั้งถิ่นฐานภายหลังชาวไทยใหญ่และกะเหรี่ยง และมีวิถีการผลิตแบบตัดฟันโค่นเผา หรือที่เรียกว่า"การทำไร่แบบย้ายที่"⁵ และจะเคลื่อนย้ายชุมชนและหาที่ทำไร่แห่งใหม่เมื่อพื้นที่เดิมหมดความอุดมสมบูรณ์ โดยจะดูจากผลผลิตที่ลดลง วัชพืชมีมากขึ้น ชาวมุเซอจะตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สูงตามสันดอยและที่ลาดชันเชิงดอย ทำไร่ข้าว ข้าวโพด ไร่ฝิ่นและพืชผักต่างๆในไร่ เลี้ยงหมู ไก่เพื่อเป็นอาหารและประกอบพิธี เลี้ยงวัวและม้าไว้เป็นพาหนะ ส่วนใหญ่ไม่มีพื้นที่ทำนาเนื่องจากที่ราบลุ่ม ถูกชาวไทยใหญ่และกะเหรี่ยงจับจองไว้หมดแล้ว ระบบการผลิตแต่ดั้งเดิมของชาวมุเซอมักปลูกพืชแบบผสมคือ มีพื้นที่ 2 แปลง แปลงหนึ่งปลูกข้าวไร่ และแซมด้วยพืชเลื้อยเกาะที่เป็นอาหาร อีกแปลงหนึ่งจะปลูกข้าวโพดเพื่อการ

⁵ การทำไร่แบบย้ายที่ เป็นการถางและเผาก่อนเตรียมดินเพื่อใช้เพาะปลูกพืชหลักได้แก่ ข้าวโพดและฝิ่น ในที่หนึ่งเป็นเวลานาน แล้วปล่อยให้พื้นที่"ไร่เหล่า"(พื้นที่ไร่เดิมที่ถูกปล่อยทิ้ง) พื้นสภาพหลังการใช้ประโยชน์เป็นระยะเวลานาน การทำไร่แบบย้ายที่ ในบริบทที่มีประชากรไม่มากนัก ถือเป็นระบบวนเกษตรที่มีการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน การทำไร่แบบย้ายที่และเคลื่อนย้ายที่อยู่ที่ทำกิน เป็นยุทธวิธีการปรับตัวอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความอยู่รอดและการใช้ชีวิตท่ามกลางกลุ่มชนต่างๆ ที่ใช้ทรัพยากรแหล่งเดียวกัน โดยมีระบบเครือญาติเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเคลื่อนย้าย การบุกเบิกที่ทำกิน และการตั้งถิ่นฐานใหม่ ความสัมพันธ์ทางสังคมในระบบเครือญาติเป็นหน่วยพื้นฐานสำคัญในการจัดการทรัพยากรและชีวิตทางสังคม เป็นที่มาของแรงงานเพื่อปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมธรรมชาติให้กลายเป็นปัจจัยการผลิต และยังเป็นพื้นฐานของการสร้างพันธมิตรเพื่อปกป้องทรัพยากรและช่วยเหลือเกื้อกูลกันเมื่อถึงคราวจำเป็น และเป็นแหล่งหลบภัยเพื่อหนีปัญหาความไม่มั่นคงในชีวิตทั้งเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง อีกทั้งยังเป็นการรักษาระยะห่างจากศูนย์อำนาจต่างๆ ไม่ให้เข้ามาครอบงำจนสูญเสียอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไป (ยศ สันตสมบัติ, อ้างแล้ว)

บริโภคและเลี้ยงสัตว์ โดยจะปลูกฝิ่นตามหลังการปลูกข้าวโพดเพื่อให้ฝิ่นได้ผลผลิตดี ซึ่งเป็นการจำแนกดินและสภาพพื้นที่ตามประเภทของพืชที่ปลูก ซึ่งแต่ดั้งเดิมนั้น “ฝิ่น” ถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของมุเซออย่างยิ่ง ต่อมาภายหลังนับจากมีนโยบายปราบฝิ่นและการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงจากรัฐ ได้มีการจำกัดพื้นที่ทำกิน และห้ามเคลื่อนย้ายหมู่บ้าน โดยมีการส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่น การสนับสนุนการเลี้ยงสัตว์ ทำให้ระบบการทำไร่แบบย้ายที่สิ้นสุดลง

วงจรการผลิตและวิถีการดำเนินชีวิต

วิถีการผลิตและประเพณีพิธีกรรมในรอบปีของมุเซอแดง-มุเซอดำจะคล้ายกัน ดังเช่นพิธีทรายก่อเวเป็นพิธีขอมาและขอพรจากเจ้าที่เจ้าทาง ให้ช่วยดูแลรักษาผลผลิต ให้ได้ผลมากๆ โดยจะประกอบพิธีที่ “หอเหย” ในหมู่บ้านประมาณเดือนพฤษภาคมหลังจากเผาไร่แล้วก่อนลงเมล็ดพันธุ์ โดยก่อนเริ่มพิธีจะมีการประชุมชาวบ้านร่วมกันนำโดยผู้นำพิธีเรียกว่า “โตโบ” ผู้ช่วยเรียกว่า “สลา” “อาจาน” และ “หล่าสอ” เพื่อกำหนดวันทำพิธีซึ่งจะตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5

ช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน (3 เดือน) เป็นช่วงเทศกาล“กินวอ”ปีใหม่ของมุเซอ ชาวบ้านหยุดพักหลังจากนั้นชาวบ้านจะเริ่มไปถางพื้นที่“ไร่เหล่า” เพื่อเตรียมการก่อนเพาะปลูก มีการเข้าป่าหาของป่า หาปลา ล่าสัตว์ งานปีใหม่ของมุเซอดำเรียกว่า“เขะจาเว” ใช้เวลา 4 คืน 5 วันในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม แต่ละหมู่บ้านอาจกำหนดช่วงวันไม่ตรงกัน ตามแต่ผู้นำศาสนา“ปุจอง”จะบ่งชี้ ในระหว่างกินวอทุกคนในหมู่บ้านจะไม่ทำงาน ทุกสิ่งทุกอย่างจะถูกจัดเตรียมไว้พร้อมหมดแล้วก่อนถึงวันกินวอ ในพิธีจะมีการทำบุญ เลี้ยงผีบ้านผีเรือน ผีฟ้า ผีเจ้าป่าเจ้าเขา ผีน้ำ มีการรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ ญาติพี่น้องทั้งในหมู่บ้านและที่อยู่หมู่บ้านอื่น ตกกลางคืนจะมีการ“เต้นจะคี” ของชาวบ้านทุกเพศทุกวัย โดยมีดนตรีจากเสียงตีกลอง ตีคอง และเป่าปี่มุเซอ ที่บริเวณลานพิธีกลางหมู่บ้าน

หลังเสร็จสิ้นพิธีฉลองปีใหม่นี้แล้ว ชุมชนจะจัดพิธี“ส่งผี”(หนีกะเว) ออกนอกหมู่บ้านเนื่องจากในช่วงฉลองปีใหม่วิชาชาวบ้านต่างเชื่อเชิญผีต่างๆ ให้มากินเครื่องเช่นเครื่องไหว้ เมื่อเสร็จงานก็ต้องส่งผีกลับ

ช่วงเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม (6 เดือน) เป็นช่วงเผาไร่ เตรียมพื้นที่ จากนั้นจึงเพาะปลูกข้าว หลังเสร็จจากการปลูกข้าวราวเดือนมิถุนายน ชาวบ้านจะทำพิธี“เรียกขวัญข้าว”(จำฮาคูเว) ตามด้วยการปลูกข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ พัก แดง ผือก ขิง ถั่ว ในราวเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม จะเป็นช่วงกำจัดวัชพืชใส่ปุ๋ยในไร่ ชาวบ้านจะมีพิธี“ทำบุญข้าว”(จำกูเว)เพื่อให้ผีช่วยดูแลข้าวที่กำลังจะสุกให้รอดพ้นจากนก หนู มีการทำตาแหลวไว้หน้าหมู่บ้าน ในช่วงฤดูฝนนี้ชาวบ้านจะออกหาของป่า หาหน่อ เห็ดนำมาขายตามเพิง

ริมถนน หรือจุดชมวิว ให้แก่นักท่องเที่ยว ช่วงกลางเดือนตุลาคมเมื่อข้าวเริ่มออกรวง ชุมชนจะจัดพิธี"กินข้าวใหม่"(จ่าสีจาเว) โดยชาวบ้านจะนำต้นข้าวจากไร่มารวมกัน แล้วใช้เนื้อหมู ทำพิธีที่บ้านผู้นำศาสนา

ช่วงเดือนพฤศจิกายน-มกราคม (3 เดือน) เป็นช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต เอาข้าวขึ้นบ้าน เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกในปีต่อไป หาพื้น สีข้าวใหม่ เตรียมไว้ใช้ในพิธีกินวอปีใหม่

ในวิถีชีวิตประจำวัน ครอบครัวชาวมุเซอจะตื่นแต่เช้า เมื่อล้างหน้าแปรงฟันแล้ว สามีจะออกไปหาพื้นในป่า หรือไม่ก็ดำข้าวด้วยครกกระเดื่อง สีข้าว หรือไปเอาข้าวโพดในไร่เพื่อมาเลี้ยงหมู ภรรยาจะใส่พื้นติดไฟ หุงอาหารให้ไก่ จากนั้นจึงหุงข้าว ทำกับข้าว ส่วนลูกๆที่ช่วยงานบ้านได้แล้ว จะช่วยไปตักน้ำกินน้ำใช้ที่ลำห้วย หรือให้อาหารไก่ เมื่อเสร็จแล้วจึงมานั่งล้อมวงกินข้าวเข้ากัน หลังจากล้างถ้วยชามแล้วจึงให้อาหารหมู จากนั้นสามีภรรยาก็จะออกไปไร่ตามฤดูกาล ลูกก็ไปโรงเรียน พอประมาณ 4-5 โมงเย็น จึงกลับบ้านมาให้ให้อาหารหมูไก่ อาบน้ำ ทำกับข้าว เล่นเล่นพูดคุยกับเพื่อนบ้านในหมู่บ้านกว่าจะได้กินข้าวเย็นประมาณ 1-2 ทุ่ม ถ้ามี"ละครทีวี"ก็จะไปดูกับเพื่อนบ้าน ละครจบแล้วจึงกลับเข้านอน จะทำอย่างนี้เป็นประจำ จนกว่าจะถึงวันศีล พี่น้องมุเซอจะมีการนับวัน 12 วันหยุดไม่ทำงาน 1 วันคือ"วันเสือ"(แซหนี)

ความเชื่อและพิธีกรรมที่มีผลต่อการอนุรักษ์ดินน้ำป่า

ป่าช้าชุมชน

ชาวบ้านเชื่อว่าบริเวณดังกล่าวเป็นที่สิงสถิตของผีและผู้ล่วงลับไปแล้ว จึงไม่มีใครเข้าไปรบกวนในบริเวณนั้น ชาวบ้านจะใช้พื้นในป่าช้าเพื่อเผาศพผู้ตาย แต่จะไม่ตัดไม้ในบริเวณป่าช้าไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นเพราะเกรงว่าลูกหลานจะเกิดเหตุร้ายต่างๆ นอกจากนั้นเมื่อคนในครอบครัวเจ็บไข้ไม่สบาย พาไปรักษาที่โรงพยาบาล ทำบุญแล้วก็ไม่หาย ชาวบ้านจะนำข้าวสุก 1 หม้อ ไก่ต้มหนึ่งตัวไปไปป่าช้าเพื่อเซ่นไหว้บอกกล่าวผีบรรพบุรุษ หรือคนในครอบครัวที่ล่วงลับไปแล้วให้ช่วยดูแลรักษาคนเจ็บไข้ให้หายจากโรคภัย

ป่าห้วยผีร้าย

ชาวบ้านจะไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ ทำไร่ในบริเวณดังกล่าวเพราะเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของผีร้ายเกรงว่าผีจะมาทำให้ไม่สบายเจ็บหูเจ็บตาหรือมีเหตุร้ายต่างๆเกิดขึ้น และหากคนในครอบครัวเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมา ก็จะไปให้"แกมู"ไปบนบานบอกกล่าวขอขมา

ศาลเจ้าเมือง

ชาวบ้านเชื่อว่าในบริเวณนั้นเป็นที่สถิตของ“ผีเจ้าเมือง” ไม่มีใครกล้าเข้าไปตัดไม้ทำอะไรเก็บเกี่ยว เพราะเกรงว่าจะไปทำผิดผี เจ็บไข้ได้ป่วยหรือเกิดเหตุร้าย หากผิดผีและมีอาการเจ็บป่วย ชาวบ้านจะให้“แก้มู”เป็นผู้แก้ให้โดยการเสี่ยงทายดูกระดูกไก่ ว่าจะต้องใช้ไก่เพื่อแก้ก็ตัวจึงจะหาย

ความเชื่อเรื่องไม้ต้องห้ามและสัตว์ป่า

บริเวณที่มีต้นไม้สูง ไม้ไผ่ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร)ไม้จะคาย ชาวบ้านจะไม่กล้าเข้าไปเพราะเชื่อว่าเป็นที่สถิตของผีเจ้า เกรงว่าผีจะทำร้ายทำให้บ้าหรือไม่สบายเกิดเหตุร้ายต่างๆ จะทำให้คนในบ้านเจ็บไข้ได้ป่วยหรือทะเลาะกัน ห้ามตัดไม้ที่มียางเพราะจะเป็นพิษต่อร่างกาย สัตว์ป่าบางชนิดก็ห้ามฆ่า เช่นชะนี ลิง ค่าง ลิงลม หมี เพราะหน้าตาเหมือนคน การฆ่าจะมีผลมาถึงตัวเอง

ป่าต้นน้ำ(ผิคน้ำ,น้ำซับ,น้ำซึม)

ป่าบริเวณที่มีน้ำซับน้ำซึมออกมา ชาวบ้านจะไม่กล้าถ้ำของเสียลงน้ำและไม่เข้าไปบุกรุกกล้า ตัดไม้ทำอะไรเพราะกลัวจะเป็นไข้มาลาเรีย และกลัวผิดผี

พิธีบนบานเจ้าที่เจ้าทางหรือผีป่าผีห้วยผิน้ำผิอดอย(ดินน้ำป่า)

ในช่วงก่อนลงนาไร่ ชาวบ้านจะนำเทียน 8 คู่ ข้าวสารใส่ในกรวยไม้ไผ่ไปบนบานเจ้าป่าเจ้าเขาผีห้วยผิอดอย ในที่ทำกินของตนเพื่อให้เจ้า/ผี ทำให้ดินดีอุดมสมบูรณ์ผลผลิตได้มาก ช่วยดูแลรักษาพืชผล ไม่ให้คนหมู่มากทำลาย สัตว์เลี้ยงไม่ให้เจ็บป่วยล้มตาย สูญหายหรือถูกลักขโมย ให้ตนเองและครอบครัวอยู่ดีมีสุข และทำพิธีเพื่อขอบคุณและตอบแทนผีเจ้า เมื่อเสร็จจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต

กฎกติกาการอยู่ร่วมกันและตัดสินปัญหา

กฎกติกาการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนมุเซอ จะอยู่ในลักษณะเป็นข้อตกลงทางวาจาร่วมกัน ไม่มีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นเมื่อใด ก็จะเชิญผู้นำหมู่บ้าน ผู้อาวุโสและชาวบ้านมาร่วมกันพิจารณาและตัดสินปัญหา อำนาจในการตัดสิน บังคับใช้ ปรับเปลี่ยนกฎกติกา จึงขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนและผู้อาวุโส ซึ่งการกำหนดบทลงโทษจะพิจารณาตามความหนักเบาของการกระทำผิด และมีบทลงโทษอยู่ 3 ระดับคือ

1. การว่ากล่าวตักเตือน (ในกรณีที่ไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นมากนัก)

2. การปรับเป็นเงินแถบ (เงินเหรียญ)“รูป”อินเดีย) ตั้งแต่ 42 เหรียญขึ้นไป⁶

3. การปรับด้วยเงินและต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายนั้นด้วย

นอกจากนี้ตามธรรมเนียมประเพณีของมุเซอ้านั้น “บุคคล”ที่จะเป็นหลักสำคัญในการก่อตั้ง

ชุมชนหมู่บ้าน มีหน้าที่ปกครองดูแลและพิจารณาตัดสินปัญหาต่างๆในและระหว่างชุมชนให้อยู่ดีมีสุขได้ จะประกอบด้วย 1) “ปู่กำง”(แก่บ้าน/แก่หมู่) หรือผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้าน โดยมีเกณฑ์การพิจารณาคือความซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบ กล้าหาญ 2) “แก่หลู่ป่า”(“ปู่จอง”หรือ “โตโบ”) หรือผู้นำทางศาสนา ซึ่งต้องเป็นผู้รู้เรื่องไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ การรักษาแบบพื้นบ้านและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อของชุมชน 3) “เจ้าหลี่ป่า”(“ปู่เหล็ก”หรือ “จะลิ”) หรือช่างตีเหล็ก ผู้มีความรู้และประสบการณ์ด้านการตีเหล็กให้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำการเกษตร ซึ่งผู้ที่เข้าสู่ตำแหน่งเหล่านี้ จะได้มาโดยการสืบทอดตามสายตระกูลและการคัดเลือกจากชาวบ้านในชุมชน

กรณีตัวอย่างการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนมุเซอ้านบ่อไคร้

บ้านบ่อไคร้เป็นชุมชนมุเซอดำ ตั้งอยู่หมู่ที่ 11 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีจำนวน 56 หลังคาเรือน อาชีพหลัก คือ ทำการเกษตร ปลูกข้าวไร่ ปลูกข้าวโพด อาชีพรอง คือ เลี้ยงหมู วัว ควาย ไก่ เก็บของป่ามาตั้งเพิงขายริมทางหลวง

อาณาเขตของหมู่บ้าน

ทิศเหนือติดกับบ้านแม่ละนา (ไทยใหญ่) และบ้านยาป่าแหน (มุเซอแดง)

ทิศตะวันออกติดกับบ้านถ้ำลอด (ไทยใหญ่) และบ้านสบป่อง เป็นที่ตั้งอำเภอปางมะผ้า

ทิศใต้ติดกับบ้านท่าไคร้ (คนเมือง)

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านลูกข้าวหลาม (มุเซอดำ)

บ้านบ่อไคร้อยู่ห่างจากตัวอำเภอปางมะผ้าประมาณ 6 กิโลเมตร อยู่ระหว่างบ้านท่าไคร้กับบ้านจำโบ้ ทางเข้าหมู่บ้านแยกจากทางหลวงแผ่นดินสาย1095 ปาย – แม่ฮ่องสอนราว 300 เมตร

⁶ เงินรูป หรือเงินแถบ ในปีค.ศ.1856 (พ.ศ.2399) รัฐบาลไทยกับรัฐบาลอังกฤษ ได้ตกลงเรื่องการใช้เงินตราในการแลกเปลี่ยนสินค้า โดยอนุญาตให้ใช้เงินแถบ(รูป) เงินแท่ง ทองแท่ง และเงินบาท เป็นสื่อกลางในการซื้อขายสินค้าระหว่างพ่อค้าอังกฤษ คนในบังคับอังกฤษ กับประชาชนในภาคเหนือได้ แทนการแลกเปลี่ยนในระบบการแลกเปลี่ยนของท้องถิ่นของ (สุทธิพิศ ชูชาติ :2545) ชุมชนบนที่สูงบริเวณชายขอบไทย-พม่า ใช้เงินดังกล่าวมาแต่อดีต

ประวัติศาสตร์ชุมชน

เดิมก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่บ้านบ่อไคร้ ในราวปี 2510 ได้อพยพจากฝั่งพม่าเข้าอยู่ที่ปางคามน้อย อยู่กันประมาณ 22 หลังคาเรือน มีมุเซอคำ 8 หลังคาเรือน ที่อยู่ที่ปางคามน้อยมีดังนี้ นายจำบ่ออต่ำ, นายจ่าลอ, นายจะอ้อ, นายจำโบ, นายจ่าหย่อ, นายเต็ก, นายจำปี, นายโบโก (คำว่า "จะ" หรือ "จำ" เป็นคำ นำหน้าเรียกผู้ชาย ส่วนฝ่ายหญิง จะนำหน้าด้วยคำว่า "นา") ที่เหลือเป็นมุเซอแดง ซึ่งแบ่งพื้นที่กันอยู่ ขณะที่อยู่ที่ปางคามน้อย มีการตายเกิดขึ้น และมีเรื่องผิดกฎหมายสาว พี่น้องมุเซอคำ 8 หลัง จึงย้ายไปอยู่ที่ ห้วยยาว โดยมีวิธีการเลือกพื้นที่ คือ พื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับทำที่ทำกิน ที่เลี้ยงสัตว์ ตอ ที่ตั้งบ้านอยู่ที่ห้วยยาว บริเวณแถบนี้เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีบ้านปางโยนตั้งอยู่ใกล้กับปางคอง อยู่ได้ ประมาณ 3 ปี มีคนเข้ามาสมทบ มีดังนี้ นางนาอู (ย้ายมาจากบ้านลูกข้าวหลาม), นายจ่ากอปอหลี อยู่ ปางโยน 3 ปี 10 หลังคาเรือน ในปี 4 ที่อยู่ที่ห้วยยาว มีคนจากปางโยนย้ายเข้ามาสมทบอีก 7 หลังคา เรือน ดังนี้ นายป่าปา, นายจ่าหา, นายยาก่า, นายจ่ามูต่อ, นายจ่าหา, นายชาพะ, นายจ่าก่าปี อยู่ห้วยยาวได้ 7 ปี มีหลังคาประมาณ 80 หลังคาเรือน ขณะที่อยู่ที่ห้วยยาว เลือกพื้นที่ที่จะทำปางคามที่ต้องผา, บ้านลูก ข้าวหลาม, บ้านบ่อไคร้ ที่เลือก 3 ที่นี้เป็นปางคามเพราะมีพื้นที่เหมาะสมแก่การทำไร่เลี้ยงสัตว์ ในปี 7 ย้ายไปอยู่ที่จำโบ 23 หลังคา สาเหตุที่ย้ายคือ เป็นเครือญาติกันและอยู่ใกล้ถนน มีนายจำโบ, นาย จำ บ่อต่ำ, นายจ่ากอปอหลี, นายจ่ามูต่อ, นายปีหลีใหม่, นายใจหย่อ, นายเต๊ะก่อ, นายยาก่า, นายจ่ามูเตะ, นาย สาหุ, นายป่าปาจอย, นายจ่าหะแหน, นายจำปีต่ำ, นายยาอ้อ, นายจ่าล่าโก, นายนาจ้อ, นายป่าปา, นายจ่าอ้อ, นายหมอแหง, นายจ่าแหนตาลา, นายบุญธรรม, นายคาอู, นายจ่าอูเตะ

สิ่งที่ต้องทำในขณะที่ย้ายไปตั้งถิ่นฐานและหมู่บ้านใหม่ของชาวมุเซอคือ

1. สร้างบ้านผู้นำ 3 หลังให้เสร็จก่อน(ปู่กำง, ปู่จอง, ปู่เหล็ก)
2. ทำลานเต้นจะคี่ และศาลเจ้าเมือง

หลังจากอยู่บ้านจำโบได้ประมาณ 7 ปี จึงข้ามมาอยู่ที่บ้านบ่อไคร้ และข้ามไปอยู่กองแปกอีก 4 หลังคามีนายจ่าอ้อ นายหมอแหง นายแกก้อ นายจะแหน สาเหตุที่ย้ายไปอยู่บ่อไคร้กับกองแปก เพราะมี คนเผ่าคนแก่ตาย มีคนตายท้องกลม ส่วนที่ไปอยู่กองแปกได้ประมาณ 2 ปี ลูกของแกก้อตาย 3 คนจึง ย้ายเข้ามาสมทบที่บ้านบ่อไคร้ และมีนายประสงค์ ย้ายจากบ้านลูกข้าวหลามไปสมทบอีก 1 คน ขณะที่ อยู่บ่อไคร้มี นายจะอ้อ เป็นผู้นำธรรมชาติ(ปู่กำง) ต่อมาได้เป็นผู้นำทางการและมีบุคคลที่สำคัญอีกคือ นายจะบู่เตะ เป็นปู่จอง นายประสงค์ เป็นปู่เหล็ก ผู้นำเดิมได้รับการแต่งตั้งโดยชาวบ้าน มีการประชุมหารือกันเกณฑ์ในการเลือก จะเลือกจากคนมีความรู้ ความเสียสละ มีความเป็นผู้นำ บ้านบ่อไคร้มี ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบ้านจำโบ บ้านลูกข้าวหลาม บ้านปางคามน้อยสัมพันธ์กันด้วยระบบเครือญาติ ความเป็นพี่เป็นน้องเป็นชนเผ่าเดียวกัน(มุเซอคำ)

ระบบการถือครองที่ดินในชุมชน

ที่ทำกินของชาวบ้านบ่อไคร้ถือครองตามจารีตประเพณี ไม่มีระบบกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายรองรับ แต่เดิมมีการถือครองในระบบสิทธิการใช้ โดยมีครัวเรือนเป็นหน่วยจัดการ การเข้าถือครองที่ดิน กระทำโดยหลักสิทธิตามธรรมชาติ แต่ละครัวเรือนสามารถไปบุกเบิกที่ป่า เป็นที่ปลูกข้าวได้อย่างไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับความสารถและแรงงานในครัวเรือน แต่ละครัวเรือนจะบุกเบิกป่าใหม่ไร่ย้าที่ประมาณครัวเรือนละ 3 - 4 แปลง ครัวเรือนจะมีสิทธิถือครองที่ทำกินที่บุกเบิกเองทั้งหมด และที่ทำกินเหล่านี้จะตกทอดถึงลูกหลานได้ อาณาเขตที่ทำกินของแต่ละรายมักจะอยู่ติดกัน ซึ่งจะเป็นที่รับรู้ร่วมกันของชุมชน ชาวบ้านทั่วไปสามารถบอกได้เลยว่าที่ดินไหนเป็นของใคร หรือที่ดินของใครมีอาณาเขตจากไหนไปถึงไหน ในปัจจุบันเจ้าของจะมีการสร้างรั้วกันอาณาเขตที่ดินของตน**ไม่มีระบบกรรมสิทธิ์ที่เป็นทางการ แต่เป็นระบบกรรมสิทธิชุมชน** การถือครองที่ดินของชาวบ้าน ๆ ละ 3 - 4 แปลง รวมเนื้อที่ประมาณรายละ 20 - 30 ไร่

ชาวบ้านบ่อไคร้มีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก ส่วนใหญ่ปลูกข้าวไร่ และข้าวโพด เป็นพืชยังชีพ โดยมีรายได้เสริมจากการขายสัตว์เลี้ยง เช่น (หมู ไก่ วัว และควาย) ขายของป่า ชาวบ้านได้สร้างเพิงขายของป่าและผลผลิตตามฤดูกาลขายผ่านพ่อค้าคนกลาง เช่น ผัก แดง ถั่วแดง ท้อ บัวย หน่อไม้ เห็ด ฯลฯ อยู่บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้านริมทางหลวงสาย 1095 ปาย - แม่ฮ่องสอน ใกล้ทางเข้าหมู่บ้าน และให้บริการนักท่องเที่ยว

ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร

ชาวบ้านบ่อไคร้ มีการจำแนกและใช้พื้นที่ ดังนี้

- พื้นที่ป้อนุรักษ์ พื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่บวชป่า พื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าใช้สอย
- ป่าช้า
- พื้นที่หาของป่า
- พื้นที่โรงเรียน
- สนามกีฬา
- พื้นที่ออกหมูรวม
- แหล่งน้ำที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ มีดังนี้
 - ห้วยปอน น้ำไม่ไหลตลอดปี ไว้สำหรับวัว ควาย กิน และคนไปทำไร่
 - ห้วยปุก น้ำมีเป็นระยะ คนไปทำไร่กัน (ฝายแม้ว)
 - ห้วยน้ำกิด มีน้ำไหลตลอดปี

- ห้วยตอติ่ง น้ำไม่ไหลตลอดปี มีลำห้วยยาวถึงบ้านท่าไคร้ สามารถทำฝาย และอ่างเก็บน้ำใช้ในการเกษตรได้
- ห้วยจำหย่อ
- ห้วยกองแปก
- ห้วยกองไม้สูง (ต่อน้ำประปา)
- ห้วยไม้ป่อง

กฎกติกาข้อห้ามในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

ชาวบ้านมีกฎกติกาข้อห้ามในการใช้ประโยชน์ มีดังนี้

1. ห้ามบุกรุกพื้นที่บวชป่า และห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด
2. กรณีที่จะใช้ไม้ ให้ใช้ไม้ในป่าใช้สอย และแจ้งต่อคณะกรรมการก่อน
3. กรณีการหาของป่า ห้ามตัดและเผาต้นไม้
4. ห้ามจำหน่ายไม้แปรรูปให้กับบุคคลภายนอก
5. การเผาไร่ ให้ทำแนวกันไฟรอบ ๆ พื้นที่ไร่
6. การเก็บหน่อไม้ 1 กอ ให้เหลือหน่อไม้ไว้อย่างน้อย กอละ 3 หน่อ
7. ห้ามบุคคลภายนอกมาตัดหน่อไม้ในบ้านป่อไคร้
8. ห้ามนำดอกกล้วยไม้จากป่ามาจำหน่าย
9. กรณีเก็บหน่อไม้มาแล้วขายไม่หมดให้นำไปขายหมดก่อนไปตัดใหม่
10. ให้ชุมชนร่วมกันปลูกป่าเสริมในแต่ละปี
11. ให้ทำแนวกันไฟในพื้นที่บวชป่า ป่าต้นน้ำ พื้นที่ปลูกป่าเสริม

บทลงโทษ

1. การทำผิดครั้งแรกให้ทางคณะกรรมการว่ากล่าวตักเตือน
2. การทำผิดครั้งที่ 2 ให้ทางคณะกรรมการจับปรับ 300 บาท
3. การทำผิดครั้งที่ 3 ให้ทางคณะกรรมการหมู่บ้านจับดำเนินคดีตามกฎหมาย
4. กรณีหาของป่า ถ้าตัดต้นไม้ให้ปลูกต้นไม้ทดแทน
5. กรณีการนำกล้วยไม้ไปขาย
 - ครั้งแรก ตักเตือน
 - ครั้งที่ 2 จับส่งตำรวจ
6. กรณีตัดต้นไม้ในเขตป่าอนุรักษ์ ให้ปรับ 300 บาท

7. กรณีนำไปแปรรูป ไปขายนอกหมู่บ้าน
ครั้งแรก ตักเดือน
ครั้งที่ 2 ปรับ 300 บาท
8. กรณีไม่พิน ให้ตัดในเขตป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน

องค์ความรู้และศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากร

ในระบบวิถีดั้งเดิม ความเชื่อและพิธีกรรมมีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรอยู่ระดับหนึ่ง แต่ในปัจจุบันชุมชนมีเช่นการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ การจำแนกการใช้พื้นที่ การปลูกไม้ผลยืนต้น นับได้ว่าเป็น"ความรู้ใหม่" ที่มีความจำเป็นที่ต้องรู้ประกอบกับสถานการณ์ความเป็นจริงของการขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้ในอดีต จึงต้องมีการจำแนกพื้นที่ การจัดการป่าต้นน้ำการปลูกป่าเสริม การทำแนวป้องกันไฟป่า การกำหนดกฎระเบียบเพื่อให้ผู้อื่นได้รับรู้รับทราบ ผลจากการดำเนินการทำให้ต้นไม้บริเวณที่ได้กำหนดไว้เจริญเติบโตอย่างเห็นได้ชัด ส่งผลถึงการเพิ่มขึ้นของปริมาณน้ำ และผลผลิตที่ได้จากป่ามีปริมาณมากขึ้น นอกจากนั้นการที่ชุมชนได้เข้าร่วมกับกลุ่มผู้รักษ่าต้นน้ำเครือข่ายจังหวัดเพื่อเรียกร้อง "พระราชบัญญัติป่าชุมชน"ร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือทำให้ชุมชนรับรู้ถึงสถานการณ์ สาระสำคัญของพระราชบัญญัติที่ต้องมีการดำเนินการเพื่อประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชุมชนโดยรวม

ปัจจุบันชุมชนบ้านบ่อไค้ว มีความสามารถในการอธิบายได้ถึงความสำคัญของการจำแนกพื้นที่ป่าของชุมชน รวมถึงความจำเป็นที่ต้องมีการดำเนินการ โดยผ่านใช้สื่อ MODEL และแผนที่ นอกจากนั้นยังมีประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่ป่า "ป่าต้นน้ำ " การใช้ และการจัดการผลผลิตจากป่าโดยชุมชน

ระบบการทำให้ในปัจจุบัน

ระบบการเกษตรชาวมูเซอดำ ได้เปลี่ยนไปจากอดีตที่เคยมีความอิสระไม่มีการบังคับจากรัฐ ในการใช้พื้นที่ ทำให้ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนระบบการทำไร่จาก "ไร่เลื่อนลอย"ไปสู่ระบบการทำไร่"หมุนเวียน "โดยที่ทุกคนควรต้องมีการทำไร่อย่างน้อย 3 แปลงจึงจะเพียงพออยู่ได้ ประกอบกับอาชีพการเลี้ยง สัตว์ -วัว ควายเลี้ยงเป็นรายได้ที่ค่อนข้างแน่นอน หมู -ไก่ เลี้ยงเพื่อประกอบพิธีกรรมและรายได้ รายได้จากการเก็บของป่า อาทิ เห็ด หน่อ มะขามป้อม ฯลฯและรายได้จากท่องเที่ยว งานหัตถกรรมการทอผ้า เครื่องจักรสาน เป็นต้น รายได้จากการขายผลผลิตในไร่ อาทิพริก แตง ผัก ถั่ว ส่วนรายได้จากการทำไม้ผลไม่ค่อยแน่นอน

ในอดีตชาวเขาเผ่ามูเซอดำ มักจะปลูกข้าวและพืชอื่นในพื้นที่เดียวกัน เช่น ข้าว แตง ถั่ว พักทอง พริก ฯลฯ การตัดพันธุ์ คัดพันธุ์ครั้ง 1 ใช้ประมาณ 3 ปี เช่น ข้าว คุณลักษณะพันธุ์ดี คุณภาพ ความยาวของเมล็ด สี เหตุผลที่ปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน คือ ได้กินหลายอย่าง ลดค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้ ส่วนใหญ่ชาวบ้านบ่อไคร้จะปลูกข้าวและข้าวโพด เป็นอาชีพหลัก โดยปลูกหมุนเวียนตาม จำนวนพื้นที่ของตนเองที่มีอยู่

- พันธุ์ข้าวที่ใช้ดังนี้ ข้าวเจ้า มีพันธุ์ข้าวเคาะมา ข้าวเจ้าหอ ข้าวขุนแสง
- พันธุ์ข้าวเหนียว มี ข้าวเหลือง พันธุ์ข้าว สีเหนาะยี พันธุ์ข้าว จะเหนาะนะ
- พันธุ์ข้าวโพดที่ใช้มีดังนี้ อาเพตะ ,อาพล้อย, ซามาแอ เป็นพันธุ์

ข้าวโพดดอซามาซื่อมา,ซามาปอม เป็นพันธุ์ข้าวโพดปี,ข้าวโพดหวาน เป็นพันธุ์ที่ทางการส่งเสริม ข้าวโพดข้าวเหนียว

การใช้ที่ดิน

การทำไร่ ใช้ทำไร่หมุนเวียน เฉลี่ยบ้านละ 3 แปลง ต่อแปลงใช้ปลูกประมาณ 2 ปี ปีที่ 1 ปลูกข้าว ปีที่ 2 ปลูกข้าวโพด ติดตามด้วย ถั่ว ครอบสองปีเวียนไปทำแปลงที่ถูกทิ้งไว้ให้มีการพักฟื้นตัว ไร่ มีทุกหลังคาเรือน

การทำสวน มี 7 หลังคาเรือนที่ดำเนินการอย่างจริงจัง ไม้ผลที่ปลูกได้แก่มะม่วง ท้อ ขนุน บัวย มะนาว กาแฟเป็นต้น ส่วนที่เหลือจะปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน

ระบบการทำไร่หมุนเวียน 3 แปลง

เป็นผลจากการประยุกต์ระบบการทำไร่ในพื้นที่เดิมที่มีการส่งเสริม จากหลายภาคส่วนโดยมี ระบบหมุนเวียนที่นำมาใช้คือ

ปี แปลง	ปีที่ .1	ปีที่ .2	ปีที่ .3
1	ข้าว	ข้าวโพด / ถั่ว	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว
2	ข้าวโพด / ถั่ว	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว	ข้าว
3	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว	ข้าว	ข้าวโพด / ถั่ว

สถานการณ์ปัญหาด้านการเกษตร

ระบบการทำไร่หมุนเวียนที่มีระยะการปล่อยพื้นที่ให้คืนสภาพดินในระยะสั้นๆเพียง 1 ปีอาจทำให้ดินฟื้นฟูสภาพไม่ทัน ความสมบูรณ์ดินอาจไม่พอ ลดน้อยถอยลงและอาจส่งผลกระทบต่อผลผลิตได้ในอนาคต

การเลี้ยงสัตว์ วัว ควาย ที่เป็นรายได้เป็นกอบเป็นกำ และค่อนข้างที่จะมั่นคง การเลี้ยงสัตว์จำนวนมากนั้นต้องมีการจัดการการดูแลรักษาในด้านต่างๆเช่นอาหารสัตว์ การจัดการพื้นที่เลี้ยงสัตว์ การสุขาภิบาลสัตว์ การที่สัตว์เลี้ยงเข้าไปรบกวนพืชไร่ก็มีให้เห็นเป็นประจำ การโยกย้ายปางคามเลี้ยงหมูของแต่ละครอบครัวเพื่อการดูแลป้องกันโรค ระบาดในสุกร ที่เคยดำเนินการมาในลักษณะคอกหมูรวมของชุมชนสมควรได้รับการแก้ไขโดยรีบด่วน

สิ่งที่ต้องการแก้ไขเร่งด่วน

- ระบบและวิธีการปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพดินในระยะสั้นบนพื้นที่สูง
- ระบบการจัดการทุ่งหญ้าธรรมชาติบนพื้นที่สูง
- ระบบการป้องกันและควบคุมโรคระบาดสัตว์

สภาพปัญหาการจัดการที่ดินในชุมชน

- การจำแนกพื้นที่ของชุมชน ถึงแม้ว่าจะมีการจำแนกและดำเนินการควบคุมได้ชัดเจน ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง อาจเป็นไปด้วยหลายเหตุผลเช่น จำนวนพื้นที่ไม่แน่ชัด หลักฐานไม่เป็นมาตรฐาน การกำหนดพื้นที่ไร่ พื้นที่ทำกิน ใช้วิธีการกำหนดเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ผืนเดียว ขัดกับความเป็นจริง ที่มีพื้นที่ไร่อยู่กระจายไปทั่วบริเวณ
- การดำเนินการที่ผ่านมา บุคลากรของภาครัฐที่สำคัญที่มีความเกี่ยวข้องไม่ได้เข้ามาร่วมดำเนินการด้วยพร้อมกัน

5.ชาวลัวะ

ชาวลัวะ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอแม่สะเรียง อำเภอแม่ออน และบางส่วนของเขตอำเภอปางมะผ้า เชื่อกันว่าชาวลัวะ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งรกรากอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยมานานนับพันปี รู้จักระบบการทำนาหลุ่มและเป็นช่างตีเหล็กที่เก่งมาก แต่เดิมชาวลัวะตั้งรกรากอยู่บริเวณที่ราบลุ่ม โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เชิงดอยสุเทพดังปรากฏหลักฐานหอยเผิงและและย่าสะในบริเวณดังกล่าว และยังตั้งรกรากเรียงรายตามริมแม่น้ำปิง ภายหลังจากชาวลัวะทำสงครามกับคนเมืองพ่ายแพ้ จึงอพยพหนีเข้าไปอยู่อย่างกระจัดกระจายในเขตป่าบนที่สูง ชาวลัวะมีระบบการ

ผลิตที่ผสมผสานกันหลายรูปแบบทั้งการทำนาหลุ่มหรือนาดำ และการทำไร่หมุนเวียนไปพร้อมกันคล้ายชาวปกากะญอ ในการทำนาบนเชิงเขา ชาวลัวะจะปรับพื้นที่ให้มีลักษณะเป็นขั้นบันได ขุดทางระบายน้ำจากลำธารเข้าสู่ไร่ หรือใช้ปล้องไม้ไผ่เป็นท่อระบายน้ำ ส่วนการทำไร่ จะเริ่มจากที่ดินเขาไปถึงยอดเขาโดยไม่ตัดไม้ใหญ่แต่เล็มกิ่งเพื่อให้แสงแดดส่องถึงพืชไร่ ไม้ใหญ่จะถูกเก็บไว้ในไร่รอบหมู่บ้าน ตามแหล่งน้ำรอบต้นน้ำและบนสันเขาเพื่อลดการกัดเซาะ^๑

วิถีคิดและความเชื่อที่มีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรของชาวลัวะ

ชาวลัวะ จะมีพิธีเลี้ยงศาลเจ้าเมืองปีละ 2 ครั้งคือก่อนลงนาไร่ เพื่อขอพรและก่อนการเก็บเกี่ยวเพื่อเป็นการขอบคุณ โดยเริ่มจากผู้นำศาสนา จะดูเสี่ยงทายกระดูกไก่เพื่อดูว่าต้องใช้เครื่องเซ่นอะไรเช่น หมู วัว ควาย ซึ่งจะได้จากการระดมเงินจากชาวบ้านกรณีสัตว์ใหญ่ เครื่องเซ่นประกอบด้วยเทียนขี้ผึ้ง 3 คู่ เงินแถบ ข้าวสารที่เป็นเชื้อพันธุ์ ดอกไม้ ซึ่งแสดงถึงความเคารพบูชา และขอความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่ผลผลิต แต่พิธีก่อนเก็บเกี่ยวจะเปลี่ยนจากเชื้อพันธุ์มาเป็นผลผลิตที่ได้มา ในวันพิธีห้ามชาวบ้านออกนอกหมู่บ้าน เพราะกลัวว่าจะเป็นกบฏผี ทำให้เกิดเหตุร้ายแก่ชุมชนหรือผู้ละเมิด บริเวณป่าเจ้าเมืองห้ามตัดไม้ โดยเฉพาะไม้ใหญ่ๆ เป็นที่สิงสถิตย์อยู่ผี ห้ามตัดเครือเถาที่เลื้อยตามต้นไม้ใหญ่ เพราะผีจะตามไปทำร้ายคนในบ้าน และห้ามประพาศสิ่งที่ไม่ดีในป่าเพื่อเป็นการเคารพต่อผี

กรณีตัวอย่างการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนลัวะห้วยน้ำโป่ง

หมู่บ้านห้วยน้ำโป่งเป็นชุมชนขนาดเล็ก ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นชุมชนนับถือคริสต์ศาสนา มีประชากรอาศัยอยู่ 26 หลังคาเรือน (ในปีพ.ศ. 2548) ชุมชนห่างจากตัวอำเภอปางมะผ้า 31 กิโลเมตร ตามถนนสายทางหลวงแผ่นดิน 1095 ระยะ 24 กิโลเมตร แยกเข้าทางดินแดงอีก 7 กิโลเมตร เส้นทางสัญจรยากลำบากในช่วงฤดูฝน

ด้านทิศเหนือ ติดกับบ้านน้ำสุผาเสือ และบ้านหนองหอย

ทิศใต้ ติดกับบ้านหลุกข้าวหลาม

ทิศตะวันออก ติดกับบ้านจำโป

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านไม้ช้างหนาม

^๑ (อ่างแล้ว,ยศ สันตสมบัติ,หน้า36-37)

ประวัติและพัฒนาการของชุมชนห้วยน้ำโป่ง

หมู่บ้านห้วยน้ำโป่ง เดิมอาศัยอยู่ที่บ้านหนองแห้งติดชายแดนไทย – พม่า ปัจจุบันได้เปิดเป็นตลาดนัดชายแดนห้วยผึ้ง ได้มีชนกลุ่มน้อยเข้ามาบวกรวมเป็นประจำ ชุมชนจึงได้หารือกันส่งนายข้าหมุด สะเนะ มาสำรวจพื้นที่ ที่จะอพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในการเข้ามาสำรวจพื้นที่นั้นได้เข้าไปที่บ้านทุ่งสาแลไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าจึง บ้านนาปู่ป้อมไปปรึกษาขออนุญาตปู่กำสอ บ้านซอเบะไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าซอเบะ บ้านป่าโหลไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าป่าโหล บ้านสันมะแกงไปปรึกษาขออนุญาตปู่กำจ่าคะ บ้านปางบอนไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าอาจิ้ว บ้านปางตองไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าจ่านู บ้านตองผา(บ้านปางคามน้อยในปัจจุบัน)ไปปรึกษาขออนุญาตปู่กำจ่าลา บ้านจำโบไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าจำโบ และบ้านแสนคำลือไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าแสนคำลือ สุดท้ายนายข้าหมุดเลือกที่มาตั้งหมู่บ้านที่พื้นที่ไร่เก่าของพ่อเผ่าจำโบ ที่มีพื้นที่เหมาะสมเหมาะแก่การทำการนามีลำห้วยน้ำโป่งไหลผ่าน ทางพ่อเผ่าจำโบจึงพาไปปรึกษาขออนุญาต กำนันสวัสดิ์ อยู่สมบัติ กำนันตำบลปางมะผ้า จากนั้นนายข้าหมุด สะเนะ และนายเฮาะ คริมจึงได้พากันมามาก่อสร้างบ้านเรือน ทางทิศตะวันออกของลำห้วยน้ำโป่ง ในปี พ.ศ.2518 ต่อมาได้มีนายต่านู(พ่อนายบรรจง)ได้อพยพเข้ามาเพิ่ม และต่อมาได้มีนายสำนั นยจีบ นายปานใหม่และนายสำราญได้อพยพเข้ามาเพิ่ม โดยทั้งหมดย้ายมาจากบ้านหนองแห้ง มาร่วมกันสร้างบ้านบุกเบิกพื้นที่นาพื้นที่ทำกิน ในปี พ.ศ. 2528 ได้เกิดอัคคีภัยไหม้หมู่บ้าน โดยสาเหตุมาจากไฟฟ้าลัดวงจรเข้ามาในพื้นที่เกิดลุกลามไหม้หมู่บ้านทั้งหมด นายข้าหมุดจึงไปแจ้งต่อกำนันสวัสดิ์ กำนันได้ให้ความช่วยเหลือและแจ้งต่อทางราชการ นายข้าหมุดจึงได้ขออนุญาตย้ายหมู่บ้านมาอยู่ด้านทิศตะวันตกของลำน้ำโป่ง จนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.2530 ชาวบ้านได้รวบรวมเรียงรายจัดจ้าง ครูจากเชียงราย ครูเอก มาทำการสอนในอัตราเดือนละ 500 บาท ในปี พ.ศ. 2534 ทางการศึกษาออกโรงเรียน ได้เข้ามาดำเนินการ ครูอิพงษ์ พงษ์สมุทร และในปี 2535 ได้เปลี่ยนเป็นครูประโยชน์ และในปี 2538 ได้ปรับเปลี่ยน เป็นครูอุ่มซึ่งประพฤติไม่เหมาะสม ชาวบ้านได้จัดส่งบุตร หลานไปเรียนที่อื่น ทำให้จำนวนผู้เรียนมีน้อย และทางการศึกษาออกโรงเรียน จึงยุบการเรียนการสอนไปในปี 2539 ในปี พ.ศ.2543 ชาวบ้านได้หารือกันและเสนอขอทางการศึกษาออกโรงเรียน ให้มีการเรียนการสอนในชุมชนขึ้นมาใหม่และดำเนินการจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านในปี 2518 เป็นต้นมาด้านการปกครองชุมชนนี้จะขึ้นกับ บ้านน้ำฮู หมู่ที่ 6ตำบลปางมะผ้า อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จนในปี 2532 ได้แยกการปกครองเป็นอำเภอปางมะผ้า มีอยู่ 4 ตำบล หมู่บ้านห้วยน้ำโป่งจึงได้ถูกแยกมาขึ้นกับหมู่บ้านน้ำฮู หมู่ที่ 4 ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยที่ชาวบ้านน้ำโป่งเริ่มทยอยได้รับทะเบียนราษฎรเมื่อ ปี 2544

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

บ้านห้วยน้ำโป่งตั้งอยู่บนเนินเขา มีลำห้วยต่างๆล้อมรอบมีลำห้วยน้ำโป่งไหลผ่านด้านข้างทางทิศตะวันออกโดยไหลทอดยาวมาจากด้านทิศเหนือของหมู่บ้านตลอดปี และมีลำห้วยน้ำบ่อเป็นห้วยขนาดเล็กไหลมาทางเหนือทอดยาวอ้อมผ่านด้านทิศตะวันตกมาบรรจบกับลำห้วยน้ำโป่งทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน

บริเวณหมู่บ้านห้วยน้ำโป่งมีพื้นที่ทำกินที่เป็นพื้นที่นากระจายตัวอยู่ทางด้านทิศเหนือทอดยาวมาตามลำน้ำโป่งจนมาถึงด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ถือได้ว่าลำห้วยน้ำโป่งเป็นเส้นเลือดสายใหญ่ของหมู่บ้านห้วยน้ำโป่งก็ว่าได้ ส่วนการทำไร่จะทำในพื้นที่รอบรอบหมู่บ้าน และในบริเวณหมู่บ้านมีพื้นที่โป่งร้อนและโป่งเย็นที่เป็นบริเวณที่มีสัตว์ป่านิยมมากินโป่งตลอด

การจำแนกและใช้พื้นที่ดิน

การใช้พื้นที่ดินแบ่งได้ 3 ลักษณะดังนี้

- 1.ที่อยู่อาศัย ในหมู่บ้านมี 26 หลังคาเรือน มีที่อยู่อาศัยทุกหลังคาเรือน แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์
- 2.ที่ทำกิน ไม่มีกรรมสิทธิ์ แยกออกเป็น
 - ที่นา มีอยู่ 12 ราย มีมากที่สุดจำนวน 10 ไร่ น้อยที่สุด 3 งาน
 - ที่ไร่ปลูกข้าวมีจำนวน 2 ราย จำนวน 3 ไร่ และ 1 1/2 ไร่
 - ที่สวนสำหรับปลูกข้าวโพดและถั่วเหลือง จำนวน 26 ราย จำนวนมากที่สุด 4 ไร่ น้อยที่สุด 2 ไร่บริเวณสวนถั่วและถั่วเหลืองส่วนใหญ่จะเป็นดินทราย ไม่ปลูกข้าวเลย และจำนวน 8 ราย จะเป็นแรงงานรับจ้างและปลูกถั่ว
- 3.ที่สาธารณะ จำแนกได้เป็นที่โบสถ์,โรงเรียน,สนามเด็กเล่น,ป่าช้าและที่คริสตจักร

ระบบการใช้พื้นที่ไร่ข้าว

ในอดีตการทำไร่จะทำในพื้นที่ไร่ 3 แปลง ใช้ระบบการทำไร่หมุนเวียน กล่าวคือทำไร่ในพื้นที่เดิม 1 – 2 ปีในหนึ่งแปลง พื้นที่อีก สองแปลงปล่อยให้มีการฟื้นตัวตามธรรมชาติ 2-4 ปี ทั้งนี้แล้วแต่สภาพดิน

การจัดการพื้นที่ป่าและการอนุรักษ์

ในปีพ.ศ.2520 ถึง พ.ศ.2522 จะมีบุคคลจากภายนอกหมู่บ้านมาทำการจับนกที่มาลงโปงมากิน น้ำที่บริเวณโปงนกหรือโปงเย็น (เป็นบริเวณที่มีคราบเกลือตามธรรมชาติซึ่งเป็นอาหารของสัตว์ป่า) ในช่วง หน้าแล้งประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เมษายน ซึ่งในการจับแต่ละครั้งจะใช้อาวุธปืนและดาบขนาดใหญ่ ทำให้จับนกได้ปริมาณมาก ชาวบ้านรู้สึกสงสารนกเหล่านั้นจึงมีการพูดคุยกับคนที่มาจับนกแต่ไม่เกิด ประโยชน์อะไรเพราะคนเหล่านั้นไม่สนใจและถือว่าคนในหมู่บ้านเป็นผู้ที่ไม่มีบัตรประจำตัวและไม่ใช้คน ไทย ในปีพ.ศ.2523 ทางผู้นำชุมชนโดยนายชำมุด สะเนะ จึงได้ไปหารือกับหัวหน้าหน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ ป่า คือนายสมชาย บริสุทธิ์ เรื่องการห้ามจับสัตว์ป่าในบริเวณโปงนก หน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าจึงได้ส่งคน เข้ามาควบคุมดูแล โดยขอความร่วมมือให้ชุมชนช่วยกันดูแลร่วมกับเจ้าหน้าที่ด้วยเนื่องจากกำลังเจ้าหน้าที่ มีจำกัด ในปีพ.ศ.2543 ชุมชนจึงได้จัดการบวชป่าและปลูกไม้ป่าสำหรับเป็นอาหารของสัตว์ในบริเวณ โปงนกตลอดจนจำกัดเขตห้ามล่าสัตว์น้ำในบริเวณลำห้วยน้ำโปงเป็นระยะทาง 200 เมตร โดยขอรับ บบประมาณสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม(SIF) ในปีพ.ศ.2548 ชุมชนได้จัดการขยายพื้นที่ พันธุ์สัตว์เพิ่มขึ้นเป็น 1 กิโลเมตร โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสภาวัฒนธรรมอำเภอปางมะผ้า

สถานการณ์ปัญหาในชุมชน

ในปี 2535 ได้มีการประกาศให้พื้นที่หมู่บ้านเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ หน่วยปลูกป่าห้วยผาได้ การปลูกป่า บริเวณที่พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมในช่วงนั้นหมู่บ้านไม่ได้รับผลกระทบใดๆในการทำไร่

ในปี 2539 ได้มีหน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน มาเตรียมการประกาศเขต มาตั้งสำนักงานใน หมู่บ้านและเริ่มจำกัดเขตพื้นที่ทำกินของชุมชน

ในปี 2543 มีการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน

ในปี 2546 หน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดนได้ทำการยึดพื้นที่ทำกินของหมู่บ้านโดยตัดต้นไม้ ผลที่ชาวบ้านปลูก และทำการเผาไร่ที่ซึ่งชาวบ้านเตรียมพื้นที่สำหรับทำไร่ข้าว ผู้นำชุมชนและ คณะกรรมการหมู่บ้านได้ไปเจรจาขอพื้นที่ทำกินคืน กลับถูกข่มขู่ที่จะริบบัตรประจำตัวประชาชน และ ทะเบียนราษฎรคืน ชาวบ้านมีความกลัวการเจรจาไม่บังเกิดผล ผลกระทบที่เกิดขึ้น พื้นที่ซึ่ง ชุมชนทำไร่ข้าว และสวนถั่วเหลือง, สวนข้าวโพดเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นดินทราย (พื้นที่ทำกินที่เป็นดินแดงเหมาะ สำหรับทำไร่ข้าวถั่ว) ผลผลิตที่ได้ไม่พอกินประสพภาวะขาดทุน ชาวบ้านแก้ไขปัญหานี้โดยการอพยพ ไปหากิน หรือบุตรหลานออกไปหางานทำจากภายนอกชุมชน เยาวชนและชาวบ้านที่อยู่ในวัยแรงงาน ออกไปขายแรงงานจากภายนอกเพื่อแก้ไขปัญหภาวะเศรษฐกิจ ภาวะหนี้สินให้กับครอบครัว ชุมชน เกิดภาวะขาดแคลนแรงงาน และการถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชน/สังคมถูกตัดขาดไป

ข้อเรียกร้องและแนวทางการแก้ไขปัญหาจากชุมชน

1. การหาอาชีพ / การสร้างงานให้เกิดขึ้นในชุมชนภายใต้พื้นฐานทุนเดิมของชุมชน

2. การขอพื้นที่ทำกินคืน เพื่อเป็นต้นทุนในการเสริมหรือพัฒนาอาชีพ

6. ชาวลีซอ

ชาวลีซอส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอปายและปางมะผ้า อพยพมาจากอำเภอเชียงดาว อำเภอพร้าว อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงใหม่ เข้ามาหาที่ทำกินในเขตอำเภอปาย และอำเภอเมือง (กิ่งอำเภอปางมะผ้า) จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในราวปี 2506 เป็นต้นมา ชาวลีซอ จะตั้งถิ่นฐานในเขตป่าดิบเขาในระดับสูง เช่นเดียวกับชาวม้ง และทำเกษตรแบบตัดฟันโค่นเผา มีระบบการผลิตคล้ายชาวม้งในการทำไร่แบบย่ายที่ โดยมีการปลูกข้าว ข้าวโพดและฝิ่นเป็นหลัก แต่ภายหลังจากรัฐได้เข้ามาจัดระเบียบชุมชนบนพื้นที่สูงให้ตั้งถิ่นฐานถาวร มิให้เคลื่อนย้ายและส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นและการทำไร่แบบย่ายที่ ทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวตามเงื่อนไขใหม่ คือเปลี่ยนวิธีการผลิต หรือต้องทำการผลิตซ้ำที่เดิมนานขึ้นส่งผลให้ผลผลิตต่ำลง และการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า เช่นหัวผักกาด กะหล่ำปลี ทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตใหม่ๆและระบบตลาดจากภายนอกมากขึ้น โดยเฉพาะระบบพันธสัญญากับบริษัท(ถั่วแขก ถั่วพุ่ม ถั่วแดง) อย่างไรก็ตามชาวบ้านได้หันมาประกอบอาชีพเสริมนอกภาคเกษตรจากการเย็บผ้า ย้อม หมวกขายให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นลูกหาบทัวร์ป่าเที่ยวถ้ำ และรับจ้างทั่วไป

วิถีคิด ความเชื่อและพิธีกรรมที่มีผลต่อการอนุรักษ์ดินน้ำป่า

ชาวลีซอ เชื่อว่าสรรพสิ่งต่างๆที่มีอยู่ตามธรรมชาติล้วนมีเจ้าของ มีผีและเทพต่างๆดูแลเช่น “หวู่ซา” เป็นผู้สร้างโลก และกำหนดชะตาชีวิตทุกคน “หมะหยื่อสื่อผ่า” เป็นผู้ตัดสินความดีชั่วของมนุษย์ “อีต๋ามา” เป็นเจ้าของและผู้ดูแลผืนป่าบริเวณชุมชน “อาปาหมุ” เป็นผู้รักษาปกป้องผู้คนในชุมชน ซึ่งทุกหมู่บ้านลีซอจะตั้งศาลให้เรียกว่า อาปาหมุฮี้ และ“สื่อหยื่อสื่อผ่า” เป็นผู้ดูแลปกป้องป่าไม้ของชุมชน ดังนั้นในรอบปีชาวลีซอ จะมีพิธีกรรมต่างๆเพื่อขอพร ขอมมาต่อสิ่งที่ชาวบ้านนับถือได้แก่ พิธีกินข้าวใหม่ “ดา วู้ ดะ” ช่วงเดือนพฤศจิกายน พิธีวันปีใหม่ “กูเจีย” ประมาณเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ พิธีไหว้ผีไร่ “อาเมียเห่น กั๊วะ” ช่วงเดือนกรกฎาคมเพื่อขอให้เจ้าที่เจ้าทางช่วยดูแลพืชผักที่ปลูกไว้ ไม่ให้มีสัตว์มารบกวนและให้ได้ผลผลิตมากๆ พิธีกินข้าวโพดใหม่ “ฉือปากั๊วะ” ประมาณเดือนสิงหาคม นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีพิธีกรรมที่เป็นกิจส่วนตัวเพื่อสะเดาะเคราะห์ เรียกขวัญ ปักธงความซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และดินน้ำป่าที่ชาวบ้านอาจเข้าไปล่วงเกินโดยตั้งใจหรือมิได้ตั้งใจ ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมจะมีอยู่ 2-3 คนคือ “เหมอมือผะ” หรือหมอเมือง เป็นผู้นำทางความเชื่อและพิธีกรรม “หนี่ผะ” หรือหมอผี เข้าทรง

เยียวรักษาคความเจ็บป่วยของชาวบ้าน และ"แนจี่ซื่อซู่" หรือหมอยาสมุนไพร ชุมชนลือซอแต่ละหมู่บ้าน จะมีคณะผู้อาวุโสที่เรียกว่า"ซอหม่อซื่อตี"ซึ่งประกอบด้วยผู้อาวุโสที่มาจากแต่ละตระกูลในชุมชน ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาด้านกฎกติกาและจารีตประเพณี และร่วมพิจารณากรณีพิพาทต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนและระหว่างชุมชน แต่เมื่อมีการตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านแบบทางการแล้ว บทบาทของ"ซอหม่อซื่อตี"ก็ลดน้อยลงไปตามลำดับเหลือเพียงในเรื่องจารีตประเพณีเป็นหลัก

กรณีตัวอย่างชุมชนลือซอบ้านปางแปก

หมู่ที่ 5 ตำบลแม่นาเติง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประวัติหมู่บ้าน

หมู่บ้านปางแปก เป็นชนเผ่าลือซอพยพโยกย้ายมาจาก บ้านหวนโก้นบ้านบ้านไหนอำเภอพญาวัง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการนำของนายยี แซ่หมี่ และนายแช่ ยาเขตจำนวน 9 หลังคาเรือน ในปี พ.ศ. 2509 เพราะมีการทำมาหากินลำบาก รายได้น้อย ต่อมาได้มีการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มเติม จากบ้านเมืองงาย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เมื่ออยู่ได้ 9 ปี ได้มีการขยับขยายหมู่บ้านลงมาอยู่ในพื้นที่บ้านใหม่ ซึ่งมีใกล้เคียงติดต่อกันปัจจุบัน บ้านปางแปกในอดีต เป็นพื้นที่ที่มีไม้สนหรือไม้เกี้ยวในภาษาภาคเหนือซึ่งในภาษาไทยใหญ่เรียกว่า "ไม้แปก"มากเป็นป่าผืนใหญ่จึงเรียกชื่อหมู่บ้านตามพื้นที่ว่า บ้านปางแปก

ปัจจุบันบ้านปางแปกมีจำนวนหลังคาเรือน 160หลังคาเรือน มีจำนวนทะเบียนราษฎร130หลังคาเรือน และมีจำนวนหลังคาเรือนที่ไม่มีทะเบียนราษฎร 30 หลังคาเรือน ในชุมชนได้มีการเรียนการสอนโดยเรียนของการประถมมาจัดตั้งในปี 2523 ดำเนินการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถม 6

การจำแนกและใช้พื้นที่

บ้านปางแปก อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย ชาวบ้านได้จำแนกและใช้พื้นที่ดิน 3 ลักษณะดังนี้

ที่อยู่อาศัย ชาวบ้านทุกครอบครัวมีพื้นที่อยู่อาศัย 160 หลังคาเรือน

ที่ทำกิน แยกออกเป็นพื้นที่นา ที่ไร่ และที่สวน มีรายละเอียดดังนี้

-ที่นา มีผู้มีนาจำนวน 12 หลังคาเรือน ไม่มีเอกสารสิทธิใดๆในพื้นที่นา

-ที่ไร่ มีทุกหลังคาเรือนในชุมชน 160 หลังคาเรือน เฉลี่ยครอบครัวละ 4 แปลง มีจำนวนพื้นที่ไร่

รวม สูงสุด 70 ไร่ ต่ำสุด 2 ไร่ ไม่มีเอกสารสิทธิใดๆในพื้นที่ไร่

-ที่สวน สำหรับปลูกไม้ผลเช่นลิ้นจี่ ท้อ มะม่วง จำนวน 80 หลังคาเรือน ไม่มีเอกสารสิทธิใดๆในที่

สวน

ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการจัดที่ดิน

ชาวบ้านจะถูกจับกุมในคดีบุกรุกพื้นที่ป่า ทุกๆปีๆละ 2 – 5 ราย คดีอื่นๆเช่นการเคลื่อนย้ายหลักเขตของป่าไม้ กรณีพินยาในไร่ที่อยู่ในเขตป่า โทษที่ได้รับ ถูกจำคุกระยะ 3 – 4 เดือนถูกศาลสั่งปรับ 4,000 – 10,000 บาท ปัญหาดังกล่าวเนื่องมาจากไม่มีการสร้างความไม่ชัดเจนร่วมกันในเรื่องขอบเขตพื้นที่ระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชน

ข้อเรียกร้องและแนวทางการแก้ไขจากชุมชน

- ให้มีการวัดเขตพื้นที่ จัดทำหลักฐานในที่ทำกินให้แก่ชาวบ้านทุกหลังคา
- กรณีครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่ทำกิน หรือมีน้อย ชุมชนจะจัดการจัดแบ่งตามความเหมาะสมเอง

บทสรุประบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนบนความต่างของระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน

จากกรณีศึกษาวิจัยนี้พบว่า ภายใต้ความต่างของระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน/กลุ่มชาติพันธุ์ แต่ละชุมชนจะมีระบบการจัดการที่ดินน้ำป่าเป็นของตนเองเพื่อการผลิตและดำรงชีพในเขตป่า โดยมีการควบคุมดูแลด้วยกฎระเบียบมากน้อยตามแต่ศักยภาพและเงื่อนไข/ปัจจัยภายในแต่ละชุมชน โดยชุมชนจะมีการจัดการอย่างเป็นองค์รวม เชื่อมโยงสัมพันธ์กันด้วยระบบคิดความเชื่อและวัฒนธรรมของตนเอง ดังนี้คือ

ชาวไทใหญ่(บ้านแม่ละนา),คนเมืองบ้านโป่งร้อน ส่วนใหญ่อยู่บนพื้นที่ราบลุ่มและเชิงดอยดำรงชีพด้วยการทำนา/สวน และไร่หมุนเวียนระบบแปลงกระจายในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย

ชาวกะเหรี่ยง แบ่งเป็น 2 ระบบคือ

-ทำไร่หมุนเวียนระบบแปลงรวม ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าสงวนแห่งชาติ **กรณีบ้านห้วยฮี้,ห้วยกุ่ม,หนองขาว ตำบลห้วยฮี้ อ.เมือง**

-ทำนา/สวนและไร่หมุนเวียนระบบแปลงกระจาย ในเขตพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง **กรณีบ้านแม่ปิง**

ชาวมูเซอ(บ้านบ่อไคร้) ทำไร่หมุนเวียนแบบแปลงกระจาย/เป็นระบบ/ครัวเรือนละ3แปลงในเขตพื้นที่รักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย

ชาวลัวะ(บ้านห้วยน้ำโป่ง) นา/สวนและไร่หมุนเวียนระบบแปลงกระจาย ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า แต่ถูกหน่วยงานยึดพื้นที่ทำกินคืนไป ทำให้มีที่ทำกินไม่เพียงพอ สมาชิกชุมชนต้องออกหางานทำนอกชุมชน/พื้นที่

ชาวลีซอ(บ้านปางแปก) ทำสวนไร่หมุนเวียนพืชเชิงเดี่ยวระบบแปลงกระจาย/ไม่ย้ายที่มีปัญหาสารเคมีมาก และอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มน้ำปาย

ระบบการจัดการที่ดินน้ำป่าเพื่อการผลิต และการดำรงชีวิตของชุมชนภายใต้ระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชนที่ต่างกัันดังกล่าวนี้จะดำรงอยู่ภายใต้ **มิติของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนวิถีชีวิตระบบคิดและการจัดการทรัพยากรของชุมชน**โดยพบว่า แต่ละชุมชน/กลุ่มชาติพันธุ์จะมีความคิดความเชื่อเหมือนกันเกี่ยวกับเรื่องผี และอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่ามีสิ่งสถิตอยู่ในสรรพสิ่งต่างๆตามธรรมชาติเช่นผืนดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า ฯลฯ ในความคิดการรับรู้และเข้าใจของชาวบ้านนั้น **ไม่มีและไม่ได้ใช้คำว่า "ทรัพยากร"** ในภาษาชาวบ้าน แต่ชาวบ้านจะเรียกตามสภาพคือ ดิน น้ำ ป่า และทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในดินน้ำป่านั้น ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนมีเจ้าของ มีเจ้าที่เจ้าทาง มีผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดูแลปกป้องคุ้มครอง ดังนั้นก่อนที่ชาวบ้านจะเข้าไปใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้เขาจะต้องประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเช่นไหว้บอกกล่าว ขอพร หรือขอขมาในกรณีที่เขาได้ล่วงล้ำ และใช้อย่างระมัดระวัง จึงพบว่าในรอบปีของวงจรชีวิตและวงจรการผลิตในแต่ละชนเผ่าจะมีประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ตามความคิดความเชื่อที่สอดคล้องกับวิถีการผลิตและวิถีชีวิตของแต่ละชนเผ่า ความคิดความเชื่อจารีตประเพณีดังกล่าวได้ถูกส่งสมและถ่ายทอดส่งผ่านโดยคำบอกเล่า คำสั่งสอน หรือบทเพลงพิธีกรรมต่างๆของแต่ละชนเผ่าสู่คนรุ่นต่อๆมา ซึ่ง "การที่ชาวบ้านแสดงความเคารพต่อผืนดิน น้ำ ป่า และสรรพสิ่งตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะก่อนหรือหลังการเข้าไปใช้ประโยชน์ ด้วยการประกอบพิธีกรรมต่างๆตามวงจรการผลิตและวงจรชีวิตในรอบปีนั้น ก็เนื่องมาจากชาวบ้าน "รู้" และ"เข้าใจ" ถึง "คุณค่า" และ"ความหมาย" ของสิ่งต่างๆเหล่านั้นที่มีต่อวิถีการดำรงชีวิตของเขา **นี่คือ"ภูมิปัญญาของชาวบ้าน" ที่มีส่วนสร้างสมดุลแห่งชีวิตกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ"** และสิ่งเหล่านี้ยังอยู่ในความทรงจำ และเป็น"สำนึก"ของชาวบ้าน และยังสืบทอดปฏิบัติกันเรื่อยมาในฐานะของผู้พิทักษ์ปกป้องดูแลทรัพยากรธรรมชาติอย่างแท้จริง

ระบบคิดความเชื่อดังกล่าวข้างต้นนี้ได้นำไปสู่การสร้างกฎกติกาและข้อห้ามต่างๆ เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดินน้ำป่าร่วมกันในแต่ละชุมชน/กลุ่มชาติพันธุ์ โดยระเบียบกฎเกณฑ์กติกาต่างๆเหล่านี้ ได้มาจากการกำหนดและยอมรับร่วมกันของคนในชุมชน โดยได้มอบอำนาจในการกำหนด พิจารณาและตัดสินใจให้แก่ผู้นำทางธรรมชาติ ผู้นำทาง การ และผู้รู้ ผู้อาวุโสในชุมชน โดยตั้งอยู่บนฐานคิดความเชื่อ และความสัมพันธ์ทางสังคมแบบดั้งเดิมได้แก่ การยึดถือความเป็นพี่เป็นน้อง ความเป็นเครือญาติ การแบ่งปันพึ่งพาอาศัยกัน อະลุ่มอ่วยช่วยเหลือกัน การประนีประนอม การเคารพเชื่อฟังและยอมรับในผู้นำ และผู้อาวุโส ตามจารีตธรรมเนียมปฏิบัติ ซึ่งภายหลังมีการปรับผสมผสานเข้ากับกฎกติกาของบ้านเมือง(ทางการ) **ปัจจุบัน** ซึ่งหากมีการฝ่าฝืนละเมิดกติกาชุมชนก็จะมีบทลงโทษตามความหนักเบาของการกระทำผิด โดยเริ่มจากการว่ากล่าวตักเตือน การปรับหรือชดใช้เป็นเงินหรือเป็นสิ่งของ ทุกอย่างตัดสินและยุติปัญหา

ลงในชุมชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตและวิถีคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในป่าเขาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน ภายใต้สภาพนิเวศของพื้นที่และความหลากหลายทางวัฒนธรรมในการผลิตและการดำรงชีวิต โดยเฉพาะการจัดการที่ดินในเขตป่า ชุมชนได้สร้างมาตรการในการที่จะดูแลให้มีการขยายพื้นที่ถือครอง และป้องกันมิให้เปลี่ยนการถือครองไปให้กับบุคคลอื่นที่จะนำไปใช้ประโยชน์ผิดไปจากเป้าหมายเดิม ขณะเดียวกันชุมชนได้สร้างระบบดูแลป่าและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ด้วย

อย่างไรก็ตามแม้ชุมชนจะมีระบบการจัดการทรัพยากรของตนเองอยู่ระดับหนึ่ง แต่ในส่วนมุมมองจากภาครัฐ หน่วยงานที่ดูแลจัดการเรื่องป่าไม้ที่ดินก็ยังไม่ให้การยอมรับอย่างเต็มที่ และยังมีความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจและไม่มั่นใจว่าชุมชนจะจัดการได้ ดังนั้นจึงพบ **สิ่งที่เป็**น**"ปัญหาร่วมกัน"**ในทุก**ชุมชน/พื้นที่**ก็คือ พื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยของชุมชนซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่เขตป่าของรัฐนั้นจะไม่ได้ได้รับการรับรองสิทธิ ไม่มีเอกสารสิทธิ และไม่มีการสร้างความชัดเจนเรื่องขอบเขตพื้นที่ร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชน(เขตชุมชน/เขตรัฐ) ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง คดีความระหว่างชุมชนด้วยกันเองและ ชุมชนกับหน่วยงานของรัฐเสมอมา

ดังนั้น**ข้อเสนอ/ข้อเรียกร้องเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินน้ำป่าจากทุกชุมชน** จากการศึกษาวิจัยระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแผนและข้อเสนอภาคประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน(การจัดการปัจจัยการผลิต) จึงต้องการขอให้รัฐ"รับรองสิทธิ"ที่ชุมชนพึงมีพึงได้ หรือให้"สิทธิชุมชน"ในการดูแลจัดการทรัพยากร และปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อชุมชนแล้วหาแนวทางแก้ไขร่วมกันเพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่กันและกัน และสร้างความมั่นคงให้และชุมชนและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม โดยใช้ระบบการจัดการดั้งเดิมของชุมชน ผนวก/ผสมผสานกับระบบการจัดการแบบใหม่(หลักวิชาการ/หลักกฎหมาย) โดยเฉพาะในกรณีปัญหาการจัดการที่ดินในเขตป่านั้น ชุมชนไม่ได้มองและเรียกร้องแบบแยกส่วน แต่มองอย่างเป็นองค์รวม เชื่อมโยงทั้งระบบการจัดการที่ดิน น้ำและป่าไม้

สรุปข้อเสนอ/เรียกร้องจากชุมชนคือ

- 1.กันพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยและป่าชุมชนให้ชัดเจน(ตรวจสอบพิสูจน์สิทธิ)
- 2.สำรวจจริงวัดที่ดินที่ถือครองของราษฎรในเขตป่าของรัฐทุก
- 3.เพิกถอนพื้นที่ทำกิน ไร่หมุนเวียน ที่อยู่อาศัยออกจากเขตป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ เขตอุทยานฯ เขตรักษาพันธุ์ฯ เขตสันปันแดน และให้**รับรองสิทธิและคุ้มครองสิทธิ ออกเอกสารสิทธิ**อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับการจัดการของชุมชนของแต่ละพื้นที่
- 4.ชะลอการประกาศเขตป่าเพิ่มเติม จนกว่ากระบวนการตรวจสอบพิสูจน์รับรองสิทธิของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจะแล้วเสร็จ
- 5.รับรองสิทธิและให้"สิทธิชุมชน"ในการจัดการทรัพยากร
- 6.ยอมรับ"ระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชน"เช่น ระบบไร่หมุนเวียนและการจัดการป่าชุมชน
- 7.จัดตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาป่าไม้ที่ดินในเขตป่า และไร่หมุนเวียนระดับอำเภอและจังหวัด

4.กระบวนการจัดการปัญหาที่ดิน

บนความต่างของระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน

กระบวนการและแนวทางการจัดการปัญหาที่ดินเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลความรู้และข้อเท็จจริงที่จะนำไปสู่การหารือร่วมแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่าของชุมชนนั้น โครงการวิจัยได้วางแนวทางและวิธีการดำเนินงานไว้เป็นเบื้องต้น โดยให้นักวิจัยชุมชนทำหน้าที่สร้างความเข้าใจกับสมาชิกชุมชนให้เข้าใจถึงข้อจำกัดของการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่เป็นอยู่ และแนวทางที่ทางราชการพยายามหาทางช่วยเหลือ รวมทั้งพัฒนาระบบให้ชุมชนดูแลทรัพยากรเองที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสภาพความเป็นอยู่ของพื้นที่(ระบบนิเวศ) โดยมีวิธีการดำเนินงาน/กิจกรรมภาคชุมชนดังนี้

- 1.ทีมวิจัยเตรียมชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจเตรียมความพร้อมก่อนการสำรวจวัดพื้นที่
- 2.ส่งตัวแทนชุมชนเข้าร่วมการอบรมการใช้เครื่องมือGPS (5 คน/ชุมชน)
- 3.ชุมชนร่วมสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าของชุมชน โดยแบ่งเป็น
 - ที่อยู่อาศัย
 - พื้นที่ทำกิน (ไร่ นา สวน)
 - พื้นที่สาธารณะ (ห้วยหนองคลองบึง, ป่าชุมชน, ป่าต้นน้ำ, พื้นที่เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ)
- 4.จัดเวทีประชาคมในชุมชนเพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องแผนที่การจำแนกและใช้ที่ดินของชุมชน (ส่งคืนที่มมช.เพื่อปรับแก้)
- 5.สำรวจข้อมูลชุมชน/ข้อมูลรายครัวเรือน/ข้อมูลคนจน และข้อเสนอแนวทางการแก้ปัญหา
- 6.สำรวจ"ทุนเดิม"และจัดเวทีชุมชนร่วมทบทวนระบบการจัดการที่ดินน้ำป่าของชุมชน
- 7.ชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกันนำเสนอมาตรการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน
 - มาตรการของชุมชนในการดูแลมิให้มีการขยายพื้นที่ถือครอง และป้องกันมิให้เปลี่ยนการถือครองไปให้แก่บุคคลอื่น ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ผิดไปจากเป้าหมายเดิม
 - ระบบการจัดการดูแลและอนุรักษ์พื้นที่ป่าและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของชุมชน
- 8.ชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคราชการและภาควิชาการร่วมคิด ตัดสินใจและกำหนดมาตรการและระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าร่วมกัน (ประนีประนอมผ่อนปรน)

ในทางปฏิบัติ ได้พยายามดำเนินงานไปตามแนวทางที่วางไว้ ภายใต้ข้อจำกัดและเงื่อนไขและปัจจัยใน-นอกชุมชนพื้นที่ ซึ่งผลลัพธ์ทำให้สามารถดำเนินงานวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินได้ใน 9 ชุมชนได้แก่ชุมชนบ้านแม่ปิง(กะเหรี่ยง),บ้านโป่งร้อน(คนเมือง,ไทใหญ่)อำเภอปาย บ้านแม่ละนา(ไท

ใหญ่),บ้านบ่อไคร้(มุเซอ),บ้านห้วยน้ำโป่ง(ลัวะ)อำเภอปางมะผ้า บ้านห้วยฮี้,ห้วยกุ่ม,หนองขาว(กะเหรี่ยง) อำเภอเมือง และบ้านแม่สุรินทร์(ไทใหญ่) อำเภอขุนยวม ในจำนวนนี้มี 3 ชุมชนที่ยังไม่ได้ประชาคมตรวจสอบแผนที่ เนื่องจากเกิดปัญหาด้านเทคนิคในกระบวนการจัดทำแผนที่ แต่ชุมชนได้ประชาคมสร้างมาตรการและข้อเสนอแก้ไขปัญหาด้านที่ดินไปแล้ว และมีบางชุมชนที่ไม่สามารถดำเนินงานวิจัยให้ได้ผลเต็มที่ในช่วงระยะเวลาก่อนสิ้นสุดโครงการได้แก่บ้านปางแบก(ลีซอ)อำเภอปาย,บ้านแม่ละกะ(กะเหรี่ยง),บ้านปางตอง(ม้ง,กะเหรี่ยง)อำเภอขุนยวม ดังนั้นในกระบวนการจัดการที่ดินบนความต่างของระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน จึงขอสรุปกระบวนการดำเนินงานและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นดังต่อไปนี้

4.1.กระบวนการเตรียมชุมชน/สร้างความเข้าใจ/ความพร้อมของชุมชน

ภายหลังการประสานแนวคิดแนวทางร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวข้อง กับปัญหาการจัดการที่ดินแล้ว ในพื้นที่ที่ทีมงานชุมชน ทีมงานสำรวจจริงวัดได้ประสานเข้าพบชี้แจงโครงการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จากนั้นจึงประสานนัดประชุมชุมชนเพื่อชี้แจงโครงการร่วมกันระหว่างตัวแทนชุมชน/อปท. ทีมงานและตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง(องค์ประชุม 3 ฝ่าย) กระบวนการนี้เป็นการเตรียมชุมชน/สร้างความเข้าใจ/ประเมินความพร้อมของชุมชนในการร่วมดำเนินการ ภายหลังจากการประชุม 3 ฝ่ายแล้วทีมงานวิจัยได้จัดเวทีชุมชน 2-3 ครั้งเพื่อย้ำความรู้ความเข้าใจ เปิดเวทีระดมและประมวลปัญหาการจัดการที่ดินในชุมชน ค้นหาตัวแทนชุมชนเพื่อเข้ารับการอบรมการใช้เครื่องมือจีพีเอส และเข้าร่วมกับทีมงานสำรวจจริง ค้นหาตัวแทนชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลรายครัวเรือน ทำความเข้าใจกับแบบสำรวจ และระยะเวลาในการดำเนินงาน

ในทางปฏิบัติพบว่ากระบวนการดังกล่าวดำเนินการไปได้ไม่สมบูรณ์นักในบางชุมชน/พื้นที่ (ไม่ครบองค์ประชุม) เนื่องจากมีความพร้อมในการประสานกับหน่วยงานในพื้นที่ ความไม่พร้อมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยมีเงื่อนไขเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากนั้นยังพบว่าบางชุมชนมีความรู้ความเข้าใจและความพร้อมมากเนื่องจากเป็นชุมชนติดตามสถานการณ์ปัญหาความเคลื่อนไหวและร่วมอยู่ในเครือข่ายทรัพยากรจังหวัด ความตื่นตัวความพร้อมและภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน(แม่ปิง,โป่งร้อน,แม่ละนา,ห้วยน้ำโป่ง,บ่อไคร้,ห้วยฮี้,ห้วยกุ่ม,หนองขาว,แม่สุรินทร์) ขณะที่บางชุมชนกลับไม่พร้อม และมีเงื่อนไขปัจจัยภายในชุมชนเป็นอุปสรรค ที่สำคัญคือปัญหาการเมืองภายในชุมชน การแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย บทบาทและภาวะผู้นำชุมชนในการก่อกองสภาพชุมชน(ปางแบก,ปางตอง,แม่ละกะ)

4.2.กระบวนการสำรวจวัดพื้นที่/ลักษณะระบบนิเวศ/การจัดการ

ภายหลังตัวแทนชุมชนได้รับการอบรมการใช้เครื่องมือจีพีเอสแล้ว ได้เข้าร่วมสำรวจวัดพื้นที่เป็นรายแปลงกับทีมสำรวจจริง แต่ในทางปฏิบัติทีมสำรวจจะเป็นหลัก วิธีการดำเนินการวัดพื้นที่พื้นที่โดยรวมเป็นดังนี้

3.1 ผู้ใหญ่บ้านร่วมกับอาสาสมัครชุมชนและทีมสำรวจกำหนดบริเวณ/พื้นที่ที่จะวัดค่าพิกัด กำหนดรายชื่อผู้ที่อยู่บริเวณพื้นที่นั้นๆ โดยแบ่งพื้นที่หมู่บ้านเป็นโซน(เหนือ-ใต้) นัดหมายให้เจ้าของแปลงอยู่ในพื้นที่วันทีนัดหมาย

3.2 ผู้นำประกาศรายชื่อในช่วงเย็น และในตอนเช้า

3.3 อาสาสมัครและเจ้าของพื้นที่ที่อยู่ติดกัน มาร่วมดำเนินการวัดพิกัดรอบๆแปลง 4 จุด

3.4 บันทึกค่าพิกัดตามจุดที่วัดค่าและสเกทรูป, วาดรูปแปลงอย่างคร่าวๆ ระบุหมายเลขตำแหน่งที่วัดลงในแบบบันทึกข้อมูล

3.4 บันทึกชื่อเจ้าของแปลง และประวัติการใช้พื้นที่

3.5 สอบถามข้อมูลรายครัวเรือน(ตามแบบสำรวจ)

ปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการนี้คือในบางชุมชนมีการชี้แจงไม่ชัดเจนและไม่ทั่วถึง สมาชิกในชุมชนไม่ทราบทำให้วัดพื้นที่ได้ไม่สมบูรณ์ นอกจากนั้นระบบนิเวศสภาพภูมิประเทศ ขนาดพื้นที่และจำนวนครัวเรือนในแต่ละชุมชนที่ค่อนข้างมากเช่นบ้านปางแปก,บ้านปางตอง ทำให้ต้องใช้เวลาเดินสำรวจหลายวัน ประกอบกับสภาพดินฟ้าอากาศนับเป็นตัวแปรสำคัญที่อาจทำให้ไม่สามารถเดินสำรวจได้

ภายหลังจากได้ข้อมูลรายครัวเรือน และพิกัดพื้นที่ในชุมชนแล้วได้ส่งไปให้ทีมจัดทำแผนที่ดำเนินการ ขณะที่ทีมวิจัยทำการรวบรวมประมวลผลข้อมูลและจัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชน

โดยสรุปแล้วกระบวนการข้างต้นนี้ควรจะต้องมีการสำรวจวัดพื้นที่ และวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนร่วม3 ฝ่าย โดย"ชุมชน"ต้องเป็นหลัก

4.3.กระบวนการประชาคมเพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องของแผนที่การใช้ที่ดิน

กระบวนการนี้ ดำเนินการภายหลังจากได้รับแผนที่เบื้องต้นคืนสู่ชุมชนเพื่อร่วมตรวจสอบปรับแก้ไขให้เกิดความถูกต้องกันเอง ซึ่งจะถูกต้องมากขึ้นอย่างน้อยขึ้นอยู่กับการเดินสำรวจบอกจุดพิกัดและการให้ข้อมูลและข้อเท็จจริงจากสมาชิกในชุมชน เจ้าของแปลงและเพื่อนบ้านแปลงข้างเคียง

ปัญหาที่พบในกระบวนการนี้คือ การจัดทำแผนที่เกิดความล่าช้าเนื่องจากปัญหาด้านเทคนิคและข้อผิดพลาดด้านข้อมูลที่ได้จากชุมชน ส่งผลต่อการจัดเวทีประชาคมในบางชุมชน ต้องซ่อมเสริมข้อมูลและส่งผลให้บางชุมชนหลุดกระบวนการไป นอกจากนั้นปัญหาเวทีประชาคมตรวจสอบในบางชุมชน ยังขาดเจ้าหน้าที่ในพื้นที่เข้าร่วมทำให้ได้ข้อมูลข้อเท็จจริงด้านเดียว และไม่เป็นที่ยอมรับของเจ้าหน้าที่

สรุปแล้วกระบวนการนี้น่าจะเป็นกระบวนการและเวทีที่ทั้ง 3 ฝ่ายทำงานร่วมกันทางแผนที่(ที่รัฐ/ที่ชุมชน)และข้อมูลข้อเท็จจริงออกมาปรับหากัน สร้างความชัดเจนในเรื่องพื้นที่ของชุมชนได้แก่ที่อยู่อาศัย,ที่ทำกิน(ที่นา/ที่ไร่/ที่สวน/ไร่หมุนเวียน),ที่สาธารณะ/แหล่งน้ำ และพื้นที่ของรัฐ

4.4. กระบวนการสร้างข้อตกลง มาตรการและแนวทางจัดการที่ดินร่วมกันของชุมชน เพื่อสร้างหลักประกันและความมั่นใจ/มั่นคง

ในกระบวนการนี้พบว่า แต่ละชุมชนไม่ได้สร้างหรือกำหนดกฎกติกาขึ้นมาใหม่ แต่ได้อาศัยหรืออิงฐานคิดวิธีการจัดการตามวิถีวัฒนธรรมภายใต้ระบบนิเวศซึ่งแต่ละชุมชนมีอยู่เดิมแล้ว

อย่างไรก็ตามพบว่าในแต่ละชุมชนจะมีมาตรการและแนวทางจัดการที่ดินที่ต่างกัน แม้จะเผชิญปัญหาเหมือนกันคือไม่ได้รับการรับรองสิทธิในที่ทำกิน-ที่อยู่อาศัยในเขตป่าและไม่มีเอกสารสิทธิใดๆ กล่าวคือ

- ชุมชนปกากะญอต้องการเพียงการรับรองสิทธิในที่ทำกินและที่อยู่อาศัย และหากออกเอกสารรับรองได้ก็ขอให้เป็นการออก"โฉนดแปลงรวม"(โฉนดชุมชน) ในระบบไร่มุขเวียน(แบบแปลงรวม)ในพื้นที่ป่า และให้สิทธิแก่ชุมชนในการดูแลจัดการปัญหาที่ดิน และการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ ระบบไร่มุขเวียน การจัดการพื้นที่ป่าชุมชน ภายใต้ข้อตกลง มาตรการและแนวทางจัดการร่วมกันระหว่างชุมชน อบท.และหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่

-ชุมชนไทใหญ่,คนเมือง,ลัวะ,มูเซอ,ลีซอและปกากะญอบางชุมชนที่มีพื้นที่นาหรือไร่ที่ต้องการให้รับรองสิทธิ และให้ออกเอกสารสิทธิในนา/ไร่/สวน ในระบบแปลงกระจาย ซึ่งอาจเป็นสทก.(สิทธิทำกิน)ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และพิสูจน์สิทธิและออกเอกสารสิทธิในเขตพื้นที่ป่านุรักษ์ ภายใต้ข้อตกลง มาตรการและแนวทางจัดการร่วมกันระหว่างชุมชน อบท.และหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่

บทสรุปกระบวนการ/ระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าอย่างมีส่วนร่วมบนความต่างของระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน

คำถามการวิจัย"ภายใต้(เงื่อนไข/ปัจจัย)ความแตกต่างของชุมชน/วัฒนธรรม ระบบนิเวศและกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการควบคุมมีเงื่อนไขและปัจจัย กลไกการจัดการอะไรที่เหมือนกัน และที่ต่างกัน อย่างไร เพราะเหตุใดในกระบวนการจัดการที่ดินเขตป่าของชุมชน"

ข้อค้นพบจากงานวิจัยก็คือ สิ่งเหมือนกันและสิ่งที่ต่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรทำ/ไม่ควรทำในกระบวนการ/ระบบการจัดการที่ดินในเขตป่า มีดังนี้

1.สิ่งที่เหมือนกันในระบบการจัดการที่ดิน ที่ควรนำไปปฏิบัติ

- กระบวนการจัดการปัญหาต้องเป็นไปอย่างเป็นขั้นเป็นตอนไม่ก้าวกระโดด เป็นสิ่งที่ต้องดำเนินงานและจัดการในแต่ละชุมชนพื้นที่เหมือนกัน โดยคำนึงถึงเงื่อนไขภายใน-นอกชุมชน เงื่อนไข และแผนการดำเนินงานโดยเริ่มจากกระบวนการเตรียม/สร้างความเข้าใจ/ความพร้อมของชุมชน/หน่วยงานในพื้นที่ จากนั้นเป็นกระบวนการสำรวจวัดพื้นที่ จัดทำแผนที่/การรวบรวมประมวล

วิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ไปสู่กระบวนการประชาคมตรวจสอบความถูกต้องของแผนที่/ข้อมูล และกระบวนการสร้างข้อตกลง มาตรการและแนวทางจัดการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายเพื่อสร้างหลักประกัน ความมั่นคงและมั่นใจแก่ชุมชนและรัฐเอง เพราะหากกระบวนการจัดการไม่เป็นไปอย่างเป็นขั้นเป็นตอน คิดเร็วทำลัดก้าวกระโดด และไม่คำนึงถึงเงื่อนไข/ปัจจัยใน-นอกชุมชนพื้นที่แล้ว จะทำให้เกิดข้อติดขัด อุปสรรคต่างๆในขั้นตอนอื่นๆ ต่อไป โดยเฉพาะ”งานในชุมชน” หากขาดความละเอียดอ่อนอาจสร้างความแตกแยกให้แก่สมาชิกในชุมชนด้วยตนเอง หรือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาระบบการจัดการที่เน้นการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ โดยนำมาตรการผ่อนปรนของทางราชการ ข้อปฏิบัติที่ชุมชนยอมรับว่าจะดำเนินการ และข้อมูลทางวิชาการที่เป็นกลางมาพิจารณาร่วมกัน

- กระบวนการมีส่วนร่วมของ”กลไกการจัดการ” ปัญหาที่ดินในแต่ละระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบาย ระดับสั่งการและระดับปฏิบัติในพื้นที่ ต้องประกอบด้วยหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโดยตรง โดยเน้นการเข้ามามีส่วนตั้งแต่เริ่มต้นร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับประโยชน์ร่วมกัน ภาวคือความร่วมมือหลักๆในการจัดการปัญหาที่ดินก็คือภาคเอกชน ภาคชุมชน/อปท. ภาคราชการ ภาควิชาการ

2.สิ่งที่ต่างกัน และต้องคำนึงถึงในกระบวนการ/ระบบการจัดการที่ดินได้แก่

-ระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน/กลุ่มชาติพันธุ์

ในแต่ละชุมชน/พื้นที่ในกรณีแม่ฮ่องสอนนั้นจะมีความต่างของระบบนิเวศและวัฒนธรรมแต่ละชุมชน/กลุ่มชาติพันธุ์เช่นระบบนิเวศที่ราบลุ่ม มีการทำนา/สวน,ระบบนิเวศที่เชิงเขา มีการทำไร่/ทำสวน ,ระบบนิเวศที่สูง มีการทำไร่ ซึ่งระบบนิเวศ วิธีการผลิต จะสัมพันธ์เชื่อมโยงกับระบบคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมและวิธีการจัดการที่ดินน้ำป่าเพื่อการผลิต ดังนั้นในการจัดการปัญหาที่ดินของชุมชน ต้องนำปัจจัย/เงื่อนไขดังกล่าวมาพิจารณาด้วย

-เงื่อนไขภายใน-นอกชุมชน

ได้แก่ความพร้อม/ศักยภาพของชุมชน-ผู้นำ และสภาพเศรษฐกิจสังคมการเมืองในชุมชนแต่ละพื้นที่นั้นมีความแตกต่างกัน ดังนั้นในกระบวนการจัดการปัญหาที่ดินต้องศึกษาพิจารณาถึงเงื่อนไขภายใน-นอกชุมชนดังกล่าวเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

-ข้อตกลงมาตรการและแนวทางจัดการที่ดินในแต่ละชุมชนไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน

เนื่องจากแต่ละชุมชนมีเงื่อนไข/ปัจจัยและบริบทต่างกัน แต่สิ่งที่ต้องพิจารณาตัดสินใจร่วมกันคือจะวางมาตรการแนวทางจัดการที่ดินอย่างไรให้เหมาะสมสอดคล้องกับชุมชน/กลุ่มชาติพันธุ์ และไม่ส่งผลกระทบต่อส่วนรวม และหลักการสำคัญที่จะให้”ชุมชนอยู่ร่วมกับดินน้ำป่าได้” โดยร่วมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร

สิ่งแวดล้อมและพัฒนาอาชีพที่มั่นคงเพื่อให้เกิดความสมดุลและมีความยั่งยืนสืบไป” โดยเน้นระบบ”การจัดการเชิงซ้อน” ที่มองเห็นและให้ความสำคัญต่อ ”มิติด้านวัฒนธรรมจารีตชุมชน” และ”มิติด้านกฎหมาย” ที่สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่เพื่อให้เกิด”สมดุลแห่งอำนาจ”ในการจัดการทรัพยากรส่วนรวมร่วมกันอย่างแท้จริง

ดังนั้นกระบวนการ/ระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

จุดเริ่มต้นควรต้องเริ่มต้นด้วยการประสานแนวคิดแนวทางในส่วนกลางได้แก่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบเรื่องการจัดการที่ดินโดยตรงก่อนลงพื้นที่ปัญหา และมีหนังสือ/บันทึกถึงหน่วยงานในสังกัดในพื้นที่ให้ถือปฏิบัติตามแนวทาง/นโยบาย จากนั้นกระบวนการและแนวทางที่ภาคีความร่วมมือ 3 ฝ่ายในพื้นที่(ชุมชน/อปท, ราชการ, วิชาการ)น่าจะถือเป็นปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันมีดังนี้คือ

- 1.ประสานสร้างความชัดเจนและเข้าใจร่วมกันทางความคิด วัตถุประสงค์แนวทางและเป้าหมายการดำเนินงาน(ทำอะไร/ทำไม/เพื่อใคร/อย่างไร)
- 2.วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา/ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน/พื้นที่ร่วมกัน เพื่อความเข้าใจในภาพรวมปัญหา/ทางออกร่วมกัน ซึ่งอาจเป็นการจัดเวทีชุมชน เวทีเครือข่ายชุมชน ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 3.สร้างความชัดเจนและหาแนวร่วมจากทุกฝ่าย
 - 3.1.จัดตั้งคณะทำงานร่วมระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด
 - 3.2.ร่วมกันกำหนดแนวทางวิธีการดำเนินงาน/สำรวจศึกษาข้อมูลชุมชน/สร้างเครื่องมือในการจัดทำแนวเขต/จำแนกพื้นที่ชุมชน/พื้นที่ป่ารัฐ
 - 3.3.จัดตั้งทีมสำรวจจริงวัด/ข้อมูลรายละเอียด และทีมจัดทำข้อมูลชุมชน
- 4.ลงมือปฏิบัติในพื้นที่(ศึกษาข้อมูล/ข้อเท็จจริง/ความรู้)
 - 4.1.จัดทำแผนที่รอบนอกของชุมชน
 - 4.2.จัดทำข้อมูลชุมชน
 - ฐานข้อมูลประวัติชุมชน/ประชากร/เศรษฐกิจ/สังคม
 - ข้อมูลการถือครองที่ดินรายครัวเรือน (รายรับ/รายจ่าย/หนี้สิน)
 - ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากที่ดิน (จำแนกการใช้/ขนาดถือครอง/ขอบเขต)
 - 4.3. สำรวจจริงวัดจัดทำแผนที่การใช้ที่ดินชุมชน(จับจีพีเอส)
 - 4.4. ประชาคมตรวจสอบความถูกต้องแผนที่ชุมชน
 - 4.5. วางหลักหมุด(หลักเขต)โดยการมีส่วนร่วมรู้เห็นจากทุกฝ่าย
- 5.ร่วมสร้างหลักประกันและความเชื่อมั่นให้ชุมชนและรัฐ

5.1. ทบทวนและจัดทำกฎกติการะเบียบการใช้ที่ดิน/ที่ป่า/สร้างพันธะสัญญาร่วมกัน

5.2. หารูปแบบการรับรองสิทธิที่เหมาะสม(สิทธิบุคคล/สิทธิชุมชน)และชัดเจนสอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน/กลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงการ

- วางมาตรการของชุมชนในการดูแลมิให้มีการขยายพื้นที่ถือครอง และป้องกันมิให้เปลี่ยนการถือครองไปให้แก่บุคคลอื่น ที่จะนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ผิดไปจากเป้าหมายเดิม

- วางระบบการจัดการดูแลและอนุรักษ์พื้นที่ป่าและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของชุมชน

6.อปท./หน่วยงานในพื้นที่รับรองเป็นรายลักษณะอักษร

7.จัดตั้งกลไกการติดตาม/เฝ้าระวังร่วมกันระดับชุมชน/ตำบล/อำเภอ/จังหวัด

อย่างไรก็ตามในกระบวนการดังกล่าวนี้ อาจจำเป็นต้องขอย่อยลงในรายละเอียดขั้นตอนต่างๆ แผนงานและระยะเวลา และต้องให้ความสำคัญต่อการจัดเวทีชุมชน/พื้นที่มากขึ้นเนื่องจากพบว่ามีความต่างของระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงปัจจัยและเงื่อนไขภายในชุมชน/พื้นที่ได้แก่ ระดับความรู้ความเข้าใจของสมาชิกชุมชนต่อสถานการณ์ปัญหา ความตื่นตัวความพร้อมของหน่วยงานพื้นที่และผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและทางธรรมชาติ นอกจากนั้นการเมืองภายในชุมชน ผักฝ้าย กลุ่มเครือข่ายที่อาจมีปัญหาความขัดแย้งในความคิดและผลประโยชน์อยู่เดิม เหล่านี้ล้วนมีผลต่อการดำเนินงานแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ทั้งสิ้น ซึ่งหากกระบวนการ/ขั้นตอนแรกๆ ไม่สมบูรณ์ย่อมส่งผลกระทบต่อกระบวนการและขั้นตอนต่อไป

5.ข้อเสนอ มาตรการและแนวทางการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน ความร่วมมือของภาคชุมชน ภาครัฐและภาควิชาการ

ภายหลังการดำเนินงานภาคสนามเพื่อสำรวจข้อมูล ไร่วัดพื้นที่ ประชาคมหมู่บ้าน สร้าง มาตรการและรวบรวมข้อเสนอแก้ไขปัญหาดินในเขตป่าของชุมชนแล้ว ทีมวิจัยได้นำเสนอข้อมูลและ ข้อเท็จจริงเข้าสู่เวทีภาคีความร่วมมือระหว่างภาคชุมชน/อปท, ภาครัฐและภาควิชาการ(13 กันยายน ,23 ธันวาคม 2548) ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญจากการประชุมภาคีความร่วมมือเพื่อหารือแนวทางแก้ไข ปัญหาที่ดินในเขตป่าของชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ดังนี้คือ

แม่ฮ่องสอน ไม่มีปัญหาเรื่องไม่มีที่ทำกิน แต่มีปัญหาที่ทำกิน และที่อยู่อาศัยไปครอบงำกับ การประกาศของรัฐว่าเป็นที่ดินของรัฐ ทำให้ชาวบ้านหวาดผวว่า ไม่รู้ว่รัฐนั้นจะไปทวงไปจับกุมเมื่อไหร่ ประเด็นปัญหาที่ชาวบ้านเรียกร้องกันคือ ต้องการให้รัฐรับรองสิทธิในที่อยู่อาศัยที่ทำกิน ต้องการ เอกสารสิทธิ แนวทางที่น่าจะดำเนินการได้คือ

การออกเอกสารสิทธิ

-ถ้าในกรณีที่ดินทำกินอยู่นอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ ถ้าครอบครองก่อนการออกประมวลกฎหมาย ที่ดิน ให้สามารถใช้เดินสำรวจออก"โฉนดที่ดิน"สำหรับพี่น้องประชาชนเหล่านั้นได้

-ถ้ามีการครอบครองโดย"สค.1" แม้จะอยู่ในเขตป่าหรือนอกเขตป่า แต่ครอบครองโดย สค.1 ควรได้รับการคุ้มครองนำไปออกโฉนดที่ดินได้

-หากสมมติว่าเป็นที่นาที่ไร่ของชาวบ้านที่ไม่ได้แจ้ง สค.1หรือถูกครอบโดยป่า แต่เป็นที่ไร่นา ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายอยู่มาก่อนปี พ.ศ.2498 สิ่งที่จะต้องแก้คือ ต้องแก้พระราชบัญญัติ หรือแก้ตัวบท กฎหมาย โดยระบุว่าในกรณีที่น่าสืบได้โดยภาพถ่ายทางอากาศก็ดีให้ถือเสมือนหนึ่งเป็น"เอกสารของทาง ราชการ" ให้ถือว่าสถานที่แห่งนี้ได้มีการครอบครองก่อนมีการประกาศเขตป่า ไม่มี สค.1ก็ให้นำการเดิน สำรวจออกโฉนดหรือออกเอกสารสิทธิให้ราษฎร หรือในพื้นที่ใดที่เป็นพื้นที่ต่ำลงมาตามไหล่เขา แต่เป็นที่ ทำกินและที่อยู่อาศัยของราษฎรการแก้ไขปัญหาคือ "พระราชกฤษฎีกา" เอาใจเอเอสพร้อมภาพถ่าย ดาวเทียมวงที่ตรงนั้นออกเป็นโซนๆ บางพื้นที่ที่จะออกเอกสารสิทธิ ต้องกันพื้นที่ตรงนั้นออกนอกเขตป่า สงวนและเขตอุทยานหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในพื้นที่เป็นจุด ๆ แต่ว่าในพื้นที่ใดที่อยู่บนพื้นที่สูงเกินไป แต่ชาวบ้านอยู่อาศัยทำมาหากินตรงนั้นก็แปลงเป็น"สปก." ให้สิทธิครอบครองทำประโยชน์หาประโยชน์ หรือจะให้เช่า หรือจะออกเป็น"สทก." ต้องให้ชัดเจน จะต้องมีออกเป็น"นโยบายแห่งรัฐ"และวิธีการ ปฏิบัติให้ชัดเจนจึงจะสามารถขึ้นได้

- นักวิชาการจะต้องหาแนวทางและวิธีการดำเนินการ ต้องหาข้อมูลข้อเท็จจริงว่าจะแก้ปัญหา
อย่างไร

- เจ้าหน้าที่ของรัฐ ณ ปัจจุบันนี้ต้องเอา "ความจริง" เข้ามาแก้ ไม่ใช่แก้ด้วยกฎหมายอย่าง
เดียว เช่นเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องรู้ว่า ถ้าประชาชนทำมาหากินตามปกติวิสัย ไม่ได้ไปรุกเพิ่มเติมก็อย่าเพิ่งใช้
อำนาจบังคับไล่เขาออกจากพื้นที่ ให้ชาวบ้านทำกินตามปกติแต่ต้อง "โซนนิ่ง" ไว้ ไม่ให้ทำนอกนอกพื้นที่
อย่าให้ออกนอกเขตโดยเด็ดขาด

- ประชาชนต้องมีหน้าที่ เมื่อตกลงกติกาอย่างนี้แล้ว ก็นำ **จีไอเอส** ที่ทำบนแผ่นกระดาษเป็นแผนที่
แล้วไปทำ "ประชาคม" ในพื้นที่หมู่บ้านนั้นๆ โดยตกลงกันว่าครอบครัวหนึ่งควรจะมีไร่เช่น เจ็ดไร่ สิบไร่
ส่วนที่เหลือก็คืนให้ชุมชน ให้ช่วยกันปลูกเพิ่มเติมขึ้นมาได้โดยยังคงให้ชุมชนเก็บผักหักฝืนกินได้ มี 15
ไร่คืนชุมชน 10 ไร่ ทำแค่ 5 ไร่เพิ่มผลผลิตโดยการใช้อยู่ใช้เทคโนโลยีในการผลิต ไม่ใช่เพิ่มพื้นที่อย่างนี้ก็จะ
อยู่ร่วมกันได้

- **การให้ประชาชนปลูกป่าคืนมา** เมื่อมีไ้ทีโซนนิ่งไว้ว่าตรงนี้เป็น "ป่าเสื่อมโทรม" แต่ชาวบ้านไป
รุกแล้วไปเอาคืนไม่ได้ ก็ใช้แลนด์เสทกับจีไอเอสถ่ายครอบพิภัก แล้วแก้ด้วยกฎหมายมอบอำนาจผู้ว่าฯ
อนุมัติหรืออนุญาตในพื้นที่ที่โซนนิ่งไว้โดยกรมอุทยาน ให้ชาวบ้านเช่าครอบครวัละ ไร่ ไร่ละ 5 บาท ไร่ละ
1 บาทต่อปี เพื่อให้เกิดกระแสที่เห็นว่าที่ดินของรัฐ แต่รัฐให้เช่า แล้วให้จดทะเบียนเป็น "สวนป่า" โดยรายคน
ปลูกมะม่วงมะขามไม้สักไม้ไผ่ เมื่อเป็นสิทธิเช่าจดทะเบียน "สวนปารายบุคคล" คือเอาเงินใส่ดินเข้าไว้
เป็นธนาคารเข้าไปไว้ในที่ดิน

- **การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน** ในเมื่อพี่น้องประชาชนไม่มีเอกสารสิทธิ์จะเอาไปแปลงโดยวิธีใด
อย่างไร? เช่นมีการแบ่งออกไปเลยว่าบริเวณพื้นที่ใดห้ามแตะต้องเช่นสูงเหนือระดับน้ำทะเลเท่าไร แต่
บริเวณพื้นที่ไหนเขาตินเขาทำได้ หรือบางพื้นที่ที่ไม่ได้เป็นต้นน้ำ แต่กฎหมายว่าด้วยการจัดที่ดินแห่งรัฐ
จะนำมาใช้ทั้งประเทศไม่ได้ ในแม่ฮ่องสอนก็ต้องมีกฎเกณฑ์ต่างหาก ในพื้นที่ใดที่เป็นพื้นที่ว่าง
เปล่า ที่เขาทำมาแล้วที่ "พิสูจน์สิทธิ" ได้จากการถ่ายภาพทางอากาศปุ๋ยตายายปลูกบ้านอยู่แล้วถามว่าตรง
นี้เหนือระดับน้ำทะเลเท่าไรความลาดเอียงเกิน 30 องศาห้ามออกโฉนด ตรงนี้ก็ต้องไปแก้กฎหมาย ถ้าแก้
ตรงนี้ได้ความสงบก็จะเกิดขึ้นการถกเถียงจะไม่เกิดขึ้น เจ้าหน้าที่ของรัฐก็จะสามารถทำงานได้โดยสะดวก
ส่วนพื้นที่บริเวณใดที่เป็นพื้นที่รกรากว่างเปล่าที่จะต้องให้ สปก.ก็ให้รีบยกให้ กฎกติกาที่เขียนไว้มานาน
บางอย่างจำเป็นต้องมีการแก้ไขเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาปัจจุบันได้ ซึ่งจะทำให้แม่ฮ่องสอนเดินไป
ข้างหน้าได้รวดเร็ว ยกตัวอย่างกรณีพื้นที่ทั้งอำเภอปางมะผ้าเป็นเขตป่าทั้งอำเภอ นายอำเภอปางมะผ้าก็
เป็นสัตว์ป่าอยู่ในพื้นที่นั้นด้วย ผลสุดท้าย 150 ไร่ ก็ได้ถูกกันออกตราเป็นพระราชกฤษฎีกาเป็นพื้นที่บริเวณ
สถานที่ราชการ ซึ่งสามารถกันออกได้ แต่ถามว่ากันอย่างไรจึงจะเหมาะสมที่จะไปเปิดช่องให้นายทุน
หรือพวกฉกฉวยโอกาส ประชาชนจะมีมาตรการอย่างไร เรามีระบบไ้ทีและระบบเทคโนโลยีที่
ทันสมัยแต่อยู่ที่ว่าเราจะดำเนินการอย่างไร จะจัดระบบโซนนิ่งและกรุปปึงอย่างไร และหมู่บ้านบาง

หมู่บ้านอาจจะต้องขยับเขยื้อนตั้งอยู่ในเขตพิบัติเสี่ยงภัย แต่ให้ย้ายไปต่างตำบลอำเภอคงยากปัญหาใหญ่ คือ ชุมชนไม่อยากร้ายไปอยู่ต่างอำเภอ

สรุปแนวแก้ไขปัญหาดินของแม่ฮ่องสอนคือ

หนึ่งต้องรีบแก้ไขระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นอุปสรรคขวางกั้น

สองอย่าใช้ระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกันทั้งประเทศต้องใช้กฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันในสภาพพื้นที่ และปัญหาที่ต่างกัน ให้ใช้ระเบียบที่ใช้ในพื้นที่แม่ฮ่องสอนเป็นการเฉพาะ

สามที่ดินของรัฐ ที่มีประชาชนใช้อยู่จะแปลงสภาพให้ประชาชนอยู่อย่างสงบสุขและได้สิทธิคุ้มครองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อไม่ให้ถูกรังแกหรือถูกกลั่นแกล้งโดยเจ้าหน้าที่จะทำอย่างไร

สี่ประชาชนอยู่ตรงที่นั้นๆจะไม่ให้เกิดผลกระทบต่อยุทธศาสตร์จังหวัด(ธรรมชาติ วัฒนธรรม การผจญภัยและความปลอดภัย) เป็นพื้นที่ที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ให้เกิดผลกระทบจะทำวิธีได้อย่างไร

แนวทางแก้ไขปัญหาดินจังหวัดแม่ฮ่องสอนคือ ประชาชนอยู่กับป่า ป่าอยู่กับคนได้ เพราะธรรมชาติสร้างป่าไว้ให้ทั้งหมด90กว่าเปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ ประชาชนไม่มีสิทธิที่จะเข้าไปที่ไหนอีกแล้ว อยู่ตรงนี้แต่จะอยู่ด้วยกันได้อย่างไรสันติแล้วอยู่อย่างยั่งยืนจะอยู่อย่างไร ซึ่งเป็นหน้าที่ของเราและส่วนกลางที่จะต้องหารือประสานงานและวางแผนร่วมกัน

ผู้ว่าฯชื่อโอ อาจกันบส่วนหนึ่งมาจัดทำระบบข้อมูล(โครงการพัฒนาระบบข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ)ให้ครอบคลุมทั้งจังหวัด **พื้นที่ขอบเขตใดที่ชาวบ้านอยู่อาศัยทำกินโดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นสิทธิที่พึงมีพึงได้ ก็ให้กันออกและรับรองสิทธิหรือออกเอกสารสิทธิที่อยู่ที่ทำกินให้ไป พื้นที่ใดเป็นพื้นที่ของรัฐก็ไปจัดระบบ จัดโซนนิ่งว่าจะให้ราษฎรเช่า หรือจะให้สปก.หรือสทก.ก็ว่าไป** ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะทำให้รู้ว่าหมู่บ้าน400 กว่าหมู่บ้านในแม่ฮ่องสอนอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำA,B ก็บ้าน แต่หากมีชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่ดังกล่าวมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว จะไปไล่เขาลงมาทั้งหมู่บ้านคงเป็นไปไม่ได้ แต่ต้องมาคิดกันว่าถ้าให้เขาอยู่ตรงนั้นจะให้ทำอะไรอย่างไร จะรักษาอย่างไรมีเงื่อนไขอย่างไรที่จะให้เขาอยู่ได้ และไม่กระทบต่อนิเวศต้นน้ำลุ่มน้ำ **ทำอย่างไรไม่ให้เราไปทำร้ายธรรมชาติ เหตุที่ธรรมชาติทำร้ายเรา ก็เพราะเราไปทำร้ายธรรมชาติก่อน** เช่นกรณีอุทกภัยที่เกิดขึ้นในปี(ปี2548) จังหวัดในภาคเหนือที่ควรเร่งจัดทำในเรื่องนี้แม่ฮ่องสอน น่าน เชียงราย เชียงใหม่(บางส่วน)และตาก ถ้าไม่รีบจัดการคนรุ่นลูกรุ่นหลานเกิดมาจะลำบาก ไม่ใช่ปล่อยให้ต่างคนต่างรุก ต่างคนต่างเอา ต่างคนต่างแย่ง

ที่ดินของรัฐต้องเป็นของรัฐ ที่ดินของราษฎรเป็นของราษฎร รัฐจะไม่เอาที่ดินของราษฎรมาเป็นของรัฐโดยเด็ดขาด ประการต่อมา คนที่อยู่ในที่ดินของรัฐต้องอยู่อย่างชอบด้วยกฎหมายและมีความมั่นคง คนมีสิทธิได้สิทธิ คนไม่มีสิทธิก็ต้องได้รับอนุญาตอยู่อย่างมั่นคงและไม่ส่งผลกระทบต่อส่วนรวม ประการที่สาม รัฐยังใช้ที่ดินของรัฐอย่างสมประโยชน์และอย่างมั่นคง นี่เป็นหลักการและระเบียบของสำนัก

นายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบุกรุกที่ดินของรัฐตั้งแต่ปี 2532 และสำหรับแม่ฮ่องสอนดูแล้วคิดว่าเป็นเรื่องไม่ยาก สิ่งที่เป็นปัญหาคือ “คนที่อยู่ในพื้นที่ของป่า อย่าเอากฎหมายมารักษากฎหมาย แต่จงเอากฎหมายรักษาความเป็นธรรม ตามสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ตรงนั้น” นี่คือพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ประทานแก่ผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษาได้ฟัง ทั้งหมดนี้ฝ่ายปกครองต้องเป็นฝ่ายนำ บำบัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎร แต่มือไม้ของผู้ว่าคือส่วนราชการต่างๆ และส่วนกลาง โดยที่ไม่ต้องแก้ที่กฎหมาย พิสูจน์แล้ววงออกๆนี่คือออกเป็นพระราชกฤษฎีกา

แม่ฮ่องสอนนั้นไม่มีปัญหาเรื่องไม่มีที่ทำกิน และปัญหาคนไม่มีที่อยู่อาศัย เพียงแต่ขาดสิทธิในที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ฉะนั้นจะอย่างไรให้เขามีสิทธิอยู่กินได้อย่างมั่นคงเท่านั้นเอง ดังนั้นทางวิชาการต้องชี้ให้ชัดเช่นว่า ชุมชนที่อยู่ในเขตลุ่มน้ำ 1A จะอยู่ได้ไหม ถ้าอยู่ได้อยู่ได้ด้วยเหตุผลอะไร ถ้าจัดระบบข้อมูลอย่างนี้สมบูรณ์แล้วก็จะสามารถแก้ไขปัญหาคความยากจนได้ทุกเรื่องโดยมีปัญหาระบบที่ดินเป็นฐาน จึงอยากสนับสนุนให้ทำต่อให้เสร็จสมบูรณ์ คณะกรรมการยินดีให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการจะใช้งบเท่าไรอย่างไรให้เสนอมา

สิ่งที่จะยากคืองานในภาคสนาม ให้นำหลายๆหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องมาร่วมมือกันทั้งด้านป่าไม้ ด้านผังเมือง ธนารักษ์ สปก.ที่ดินจังหวัด ต้องมีการบูรณาการโดยมีผู้ว่าและฝ่ายปกครองเป็นฝ่ายนำ

12 หมู่บ้านที่กำลังดำเนินการนี้เป็นการนำร่อง 2 อย่างได้แก่หนึ่งการจัดทำฐานข้อมูลในระบบจีไอเอส และได้ข้อมูลจากภาคประชาชนมาสนับสนุนร่วมกับภาคราชการ สองคือการประสาน 3 ภาคส่วน (ชุมชน วิชาการ ราชการ)ให้มาทำงานร่วมกันเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาพื้นที่ ซึ่งใน 6-8 เดือนนี้ (ม.ย.-ธ.ค.2548) ข้อมูลน่าจะพร้อม แต่ระบบอาจจะยังไม่พร้อม แต่ช่วงเวลานี้คือการนำข้อมูลมาเป็นสื่อ/เครื่องมือให้ทั้ง 3 ภาคส่วนมาพูดคุยกัน แต่ในวิธีการขยายให้เต็มพื้นที่นั้นทางวิชาการคิดว่าจะใช้วิธีการฝึกอบรมแก่เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานเป้าหมายของจังหวัด(นายอำเภอ อบต.จนท.ป่าไม้,ที่ดินฯลฯ) เพื่อรับไปดำเนินการต่อโดยนำแนวทางและวิธีการจาก “ต้นแบบ” (12หมู่บ้าน)เป็นแนวทางในการฝึกอบรม โดยทางทีมมช.จะเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในแง่เทคนิค

ทีมวิชาการต้องช่วยคิดหาคำตอบต่อด้วยว่า ในกรณีชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำจะให้ทำอย่างไร? และชุมชนที่อยู่นอกพื้นที่ลุ่มน้ำจะให้ทำอย่างไร? และทั้ง 3 ภาคส่วนต้องมาหาข้อยุติกับประชาชนให้ได้ว่าในกรณีที่จะทำไร่หมุนเวียน คราวเรือนหนึ่งๆควรจะมีพื้นที่ที่เพียงพอคือเท่าไร? จะต้องใช้เทคโนโลยีอย่างไร จะต้องมีการอบรมกิตติภาพระชาคมหมู่บ้านและมีการวางขอบเขตพื้นที่ให้ชัดเจนไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าเพิ่มเติมอีก หากมีการละเมิดจะต้องถูกลงโทษโดยประชาคมไม่ใช่รัฐ ต้องหาข้อยุติให้ได้เพื่อจะได้เป็น”ต้นแบบ”ออกมาเช่นว่าพื้นที่นี้ควรจะออกเป็นโฉนด พื้นที่นี้ออกเป็นสทก,เป็นสปก. และ

ชุมชนที่มีพื้นที่อยู่ในเขตลุ่มน้ำA ก็อยู่ไปแต่ขยับขยายอีกไม่ได้ต้องโชนนิ่งไว้ ให้อยู่ต่อไป แต่จะให้ปลูกอะไร ทำอะไร

สิ่งที่น่าห่วงในพื้นที่คือ แม้ว่าจะสามารถจัดระบบจัดโชนให้ชุมชนได้แล้ว แต่ไม่มองเรื่อง "ความผูกพันและความมั่นคงระหว่างคนกับดิน" โดยเฉพาะเรื่องอาชีพว่าชาวบ้านควรจะเพาะปลูกอะไรบนผืนดินนั้นเพื่อให้เขายังชีพอยู่ได้อย่างพอเพียง วันหนึ่งผืนดินตรงนั้นก็จะหายไป ฉะนั้น**ต้องพิจารณาถึงการส่งเสริมคุณภาพของดิน และพัฒนาอาชีพของคนในพื้นที่ทำกินนั้นด้วย**

สิ่งที่หลายฝ่ายให้ความสำคัญและฝากทีมวิชาการไว้คือ กระบวนการทำงานร่วมกันในการเก็บและสำรวจข้อมูลเพื่อลดความขัดแย้งบนข้อเท็จจริง ไม่ใช่ทำข้อมูลฝ่ายเดียวแล้วมาท้วงติงกัน แต่ถ้าทำไปด้วยกันจะทำให้เห็นข้อมูลไปด้วยกัน ดังนั้นถ้าเป็นไปได้ขอเยี่ยมแรงจากฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่จากหน่วยป่าไม้ที่ดินในพื้นที่ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประกบกับทีมวิชาการและชาวบ้านเป็นทีมสำรวจ เพราะถ้าหากทำด้วยกันแล้วจะเห็นและเกิดความเข้าใจพร้อมกันไม่มีข้อโต้แย้ง และเมื่อถึงเวลาจัดประชาคมหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินก็อยากจะขอให้**นายอำเภอเป็นหลัก**ในการประสานให้เกิดการสร้างข้อตกลงร่วมกัน

ปัญหาสำคัญของที่นี่ไม่ใช่ปัญหาการไม่มีที่ทำกิน แต่เป็น**ปัญหาการไปทำกินที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย** และต้องการหาทางออกให้ได้เช่นต้องการให้รับรองสิทธิ หรือออกเอกสารสิทธิ

ในกรณีบางชุมชนนั้น การออก"เอกสารแปลงรวม" จะช่วยเหนี่ยวรั้งไม่ให้มีการเปลี่ยนมือได้ และเป็นการจำกัดพื้นที่ไม่ให้ขยายออกไป และบางชุมชนก็ต้องการเอกสารที่ไม่ต้องการนำไปขาย แต่ต้องการให้เกิดความมั่นคงในกรรมสิทธิ์ที่ทำกินและที่อยู่อาศัย

อบต. อาจเป็นศูนย์กลางการดำเนินการในพื้นที่ อบต.ต้องเข้มแข็งขึ้น ส่วนนายอำเภอเป็นผู้ประสานงาน ให้อบต.ควรมีส่วนร่วมการบริหารจัดการเชิงพื้นที่เพราะมีงบประมาณและอยู่ใกล้ชิดประชาชน จะได้เป็นตัวกลางสามารถรวบรวมความร่วมมือจากหลายฝ่ายรวมทั้งภาคเอกชน NGO ทั้งหลาย เพราะไม่อย่างจะเห็นการใช้คำว่า บูรณาการ แต่การทำงานต่างคนต่างทำ

ทราบได้ที่ข้อมูลที่ได้รับไม่ถึง และไม่มีเนื้อหาที่ตรงกันก็จะไม่สามารถแก้ไขเรื่องปัญหาที่ดินทำกินได้ หากทำเป็นแผนแม่บท ฝ่ายปกครองควรยึดเป็นแนวทางสู่การปฏิบัติ

ประเด็นที่ชาวบ้านมาอยู่ก่อนหรือหลังไม่ใช่ประเด็นสำหรับแม่ฮ่องสอนเพราะ ถึงเขามาอยู่หลังก็ไม่รู้ว่าจะย้ายไปอยู่ที่ไหนเพราะบริบทของแม่ฮ่องสอนนั้นมีแต่ป่าเขา **แนวทางยุติปัญหานี้คือจะทำอย่างไรที่**

ให้เกิดการดูแลรักษาป่าไปด้วยกันได้ น่าจะมาพิจารณามาตรการที่จะจัดการที่ดินในเขตป่าอย่างไรดูแลไม่ให้มีการขยายพื้นที่ถือครองออกไปกว่าเดิมได้อย่างไร จะมีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าได้อย่างไร ข้อเสนอเหล่านี้ที่ทางภาครัฐจะดำเนินการต่อหรือไม่อย่างไร บนเงื่อนไขที่ว่าแม่ฮ่องสอนไม่มีที่ดินเป็นที่ราบ ไม่สามารถย้ายชาวบ้านออกมาได้เพราะมีจำนวนมาก

การทำงานในพื้นที่นำร่อง ที่จะใช้เป็น“ตัวแบบ” ใช้ทั้งประเทศ อาจจะเป็นปัญหาว่าจะแก้ไขในพื้นที่อื่นๆได้หรือไม่อย่างไร ดังนั้น**ควรขยับจากทำรายย่อย เป็นทำภาพรวม** โดยมีประเด็นที่ต้องนำมาพิจารณาเป็นภาพของสภาพปัญหา 3 ประเด็นใหญ่ๆได้แก่

1.สภาพปัญหาความยากจน พื้นฐานเป็นเรื่องที่ดินที่อยู่อาศัย(ไม่มีความมั่นคง) ถ้าที่ดินมีความมั่นคงแล้วการพัฒนาในแต่ละอาชีพก็ทำได้เต็มที่และชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่นหรือว่าภูมิภาคก็ตาม โดยส่วนใหญ่ประชาชนมักจะถือครองในที่ดินของรัฐไม่มีเงินไปซื้อที่ดิน ใดๆ ทำ ดังนั้นต้องแก้เรื่องที่ดินเป็นลำดับแรก(ปัญหาการถือครอง) ความจน อยู่ที่ความไม่สบายใจมากกว่าเรื่องเงินทอง **ทำอย่างไรจะหายจน อยู่อย่างพอเพียงและยั่งยืน** สิ่งที่ต้องดูคือ ในบริบทของผู้ดูแลป่าต้องดูแลรักษาสภาพแวดล้อม สิ่งที่สำคัญคือการจำแนกพื้นที่ต้องเกิดจากทั้งบนลงล่างและล่างขึ้นบน(ชุมชน ราชการ วิชาการ) ถ้าสองส่วนนี้บริหารเข้ากันได้การจำแนกพื้นที่จะประสบผล

แนวคิดการจำแนกพื้นที่ น่าจะมองได้ 2 อย่าง

- **พื้นที่เด็ดขาด(ลุ่มน้ำชั้น1A/อนุรักษ์พิเศษ)** ต้องหวงกันเพื่อส่วนรวม แต่มักพบว่าชุมชนอยู่ก่อนหน้าแล้ว จึงต้องมีข้อยุติว่าใครมาก่อนใครเป็นผู้ที่มีสิทธิ์ ต้องมีกระบวนการพิสูจน์สิทธิ์ว่าใครมาก่อนใคร เมื่อได้ข้อยุติก็ชี้ว่าผู้นั้นมีสิทธิ์ ในกรณีที่ชี้ว่ารัฐมาก่อนนั้น ต้องมีกระบวนการเคลื่อนย้าย ซึ่งต้องเป็นที่พึงพอใจหรือไม่ทำให้เขาเสื่อมลงจากสภาพเดิม (วิชาการ จะบอกได้หรือไม่ว่าจะอยู่แค่ไหน อย่างไร จะมีมาตรการกติการ่วมกันอย่างไรจากภายในชุมชนและจากภายนอกเพื่อให้ชุมชนอยู่ได้ ป่าอยู่ได้ ไม่กระทบส่วนรวม)

- **พื้นที่ผ่อนปรน หรือกันออก** ทั้งภาคราชการ ภาควิชาการ ภาคชาวบ้าน ทั้งสามภาคต้องช่วยกันมองให้”คนอยู่กับป่าได้”

2.ภาพการบริหารจัดการ การบริหารจัดการของภาคส่วนต่าง ๆ หากนำสิ่งที่ดีๆจากทุกภาคส่วนมาบริหารจัดการร่วมกัน(เก่า-ใหม่) จะทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีเกิดการบริหารจัดการที่สมบูรณ์แบบหลักการบริหารจัดการนี้ควรที่จะนำ**ข้อคิดทุกฝ่าย**มาผสมผสานแล้วเกิดเป็นตัวแบบที่จะนำมาใช้ได้กับทุกกรณี กำหนดพื้นที่รูปธรรมขึ้นมาโดยอาจใช้รูปแบบสหกรณ์ ฟาร์มมิ่ง เพิ่มประสิทธิภาพครัวเรือนประสิทธิภาพของพื้นดิน

3.ภาพการสร้างควมยั่งยืน 3 ด้านคือ การถือครอง การดำรงชีพ สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแก่นที่ยั่งยืน

- **ความยั่งยืนในการถือครอง**สำคัญที่สุด ต้องมองเรื่องความยั่งยืน ความยั่งยืนไม่ได้มองด้วยระเบียบกฎหมาย หรือว่าระเบียบบังคับเท่านั้น ต้องมองชัดเจนใน 2 มุม คือ 1. เรื่อง เอกสารที่ไม่ใช่กรรมสิทธิ์ เป็นเอกสารที่ภาครัฐยังคงเกี่ยวยึดอยู่ไม่ให้ขาย 2. กระบวนการตรวจสอบและติดตาม ถ้าไม่มีกระบวนการที่ดี สุดท้ายจะไม่เกิดผล

- **ความยั่งยืนในการดำรงชีพ** ถ้าดูแต่ในเรื่องที่ดินอย่างเดียวไม่ดูในเรื่องสาธารณูปโภคพื้นฐาน การส่งเสริมอาชีพ การตลาด พัฒนาไปสู่ทรัพย์สิน และเป็นทุนก็จะไม่ทำให้เกิดความยั่งยืน

- **ความยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อม** แม้เป็นพื้นที่ผ่นปรนก็ตาม ถ้าไม่ดูแล สุดท้ายต้องทิ้ง เพราะว่าพื้นที่จะเสื่อมโทรม งานด้านพัฒนาปลูกจิตสำนึกวัฒนธรรมวิถีชีวิต ต้องมีการช่วยเหลือ หากภาควิชาการเข้าไปช่วยให้มีรูปแบบการจัดการที่ดี เชื่อว่าจะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการรักษาสภาพแวดล้อม

ทั้งสามด้านจะสร้างความยั่งยืนและเชื่อว่า จะก่อให้เกิดการแก้จนที่มั่นคงและยั่งยืนได้

กรณีไร่หมุนเวียนมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันเหมือนกับที่ชุมชนได้มีการเสนอมาให้สิทธิในไร่หมุนเวียนเป็นเรื่องที่สำคัญ ส่วนป่าไม้ที่ต้องการลดพื้นที่ทำไร่เพื่อปลูกป่าเนื่องจากคิดว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้ป่าหายไป ห้วยปูลิงมีป่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์ในการทำไร่หมุนเวียนนั้นปีที่ 4 -5 นั้นป่าไม้จะขึ้นมามาก หมายถึงว่า การที่คนข้างนอกเข้าใจว่าการทำไร่หมุนเวียนทำให้ป่าหมดไป แต่ที่จริงกลับทำให้ป่ามีความหลากหลายมากขึ้น ข้อเท็จจริงเหล่านี้ต้องเอาออกมาให้ได้ งานวิจัยก็ออกมาแล้วว่าไม่ได้ทำให้เกิดการทำลายป่า มองอีกด้านลักษณะการใช้ป่าแบบนี้ พื้นที่การใช้ครอบครัวยุคประมาณ 5 ไร่ มองว่า 7 ปี ใช้ไป 35 ไร่ ที่จริงไม่ใช่แบบนี้ ข้อเท็จจริงเหล่านี้ที่น่าที่จะนำออกมาเสนอ

ประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาในการสร้างความชัดเจนของพื้นที่ 4 ประเด็นได้แก่

1. **กำหนดพื้นที่ หรือกันเขต ใช้ข้อมูลพิสูจน์สิทธิ** ได้แก่ เรื่องลำดับเวลาการก่อตั้งชุมชน การเข้าไปใช้ประโยชน์เป็นประเด็นที่จะต้องมีการนำข้อมูลมายืนยัน เช่น ป่าช้า ที่บอกระยะเวลาได้ เพื่อเป็นการนำไปสู่ “การสร้างควมชัดเจน”

2. **การกำหนดระเบียบกฎกติกาการใช้พื้นที่ป่า** การจัดการป่าต้องหาข้อมูลมาเพิ่มเติม ต้องดูถึงความแตกต่างของวิถีคิด วิธีการจัดการของแต่ละชนเผ่าเพราะว่าไม่เหมือนกัน ต้องมีการพูดคุยกันเพื่อหาข้อตกลงในแต่ละพื้นที่ การกำหนดระเบียบกฎกติกาเพื่อเป็นพื้นที่ป่าชุมชน หาข้อที่ลงตัวเพื่อใช้ไป

พลาจ ๆนำไปทดลองใช้ถ้าไม่เกิดความยั่งยืน ต้องปรับหาแนวทางใหม่ ควรมีกระบวนการผสมผสาน
กติกาศุมชนกับหลักวิทยาศาสตร์

3. การบริหารจัดการที่ติร่วมนกัน เพื่อให้ชาวบ้านใช้ที่ดินได้ภายใต้การกำกับของภาครัฐ
เพื่อให้ชาวบ้านมีความสบายใจและมีความมั่นคง ยอมรับการดำรงอยู่ ไม่ปล่อยขาดแต่มีการควบคุม
กำกับเช่น

- รูปแบบเอกสารสิทธิ แต่ไม่ใช่กรรมสิทธิในเขตป่า
- มีการดูแลเรื่องอาชีพ/จำกัดประเภทชนิดพืชที่ปลูก
- มีการติดตามดูแลเพื่อให้ดำเนินการไปตามที่ตกลง

4. การใช้ข้อมูลพื้นที่นาร่อง(DSS) โยงเรื่องข้อมูลที่เป็นมาทำให้เกิดประโยชน์กับการบริหาร
จัดการเชิงพื้นที่ อย่างน้อยจังหวัดน่าจะมีฐานข้อมูลว่าตอนนี้ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร การควบคุมข้อมูล
เหล่านี้จำเป็นมาก

5. กลไกการบริหารจัดการและการติดตาม ได้เห็นข้อมูล เพื่อการใช้พื้นที่การส่งเสริมการ
บริหารจัดการของคนในพื้นที่ เพื่อให้มีการอ้างอิงเพื่อการเดินหน้าไปด้วยกันได้ จำเป็นมากเพราะในที่สุด
ต้องมีการจำแนกพื้นที่ ต้องมีการพิสูจน์สิทธิ์ เพื่อช่วยเหลือชีวิตเขา การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนควรที่
จะเข้ามาด้วย เพราะเรามองคนละมุม ถ้าคิดเรื่องกลไกควรช่วยระหว่างกลไกต่อเชื่อมของจังหวัด

แนวทางที่เห็นร่วมกันของภาคีความร่วมมือในการดำเนินงานในช่วงต่อไปคือ

- จังหวัดมอบหมายให้ 4 อำเภอสำรวจ ได้มีการดำเนินการเรื่องการบริหารจัดการปัญหาที่ทำกิน
ให้มีความเหมาะสม ซึ่งอาจทำเต็มพื้นที่ โดยนายอำเภอเป็นแกนประสานความร่วมมือ ส่วนทางอำเภอจะ
เอาใครมาร่วมก็ได้แต่จะสามารถหามาร่วมได้ แล้วหรือผู้ว่าราชการจังหวัด แต่ควรที่จะมีรูปแบบที่
ชัดเจน เพื่อขยับงานที่ภาคประชาชนได้ทำมาแล้ว

- ควรมีแผนพัฒนาอาชีพที่มีความเหมาะสมต่อการดำรงชีพในเขตป่า โดยอาจพิจารณาจาก
แผนและข้อเสนอแก่นักภาคประชาชน(การจัดการปัจจัยการผลิต) ที่ศตจ.ปชช.มส.ได้นำเสนอต่ออำเภอ
และจังหวัดไปแล้ว

- ต้องมีกฎกติกามาตรการที่ใช้จัดการที่ดินในเขตป่าเพื่อให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้
สิ่งนี้เป็นกติกาที่ต้องทำร่วมกัน (ชุมชน อบท.ราชการ วิชาการ)

- ผู้มีอำนาจ/รับผิดชอบในระดับสูงที่เกี่ยวข้องในเรื่องระเบียบกฎหมายนโยบายการจัดการที่ดิน
และป่าไม้ ต้องร่วมด้วยช่วยกันเปิดทาง(ปลดล็อก) เพื่อให้การแก้ไขปัญหาในพื้นที่ดำเนินการไปได้

บทประมวลสรุปข้อเสนอ มาตรการและแนวทางการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน (มติ/ความเห็นร่วมจากภาคีความร่วมมือ)

1. ข้อเสนอการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน

- ให้รัฐรับรองสิทธิ (ชุมชน/บุคคล) หรือออกเอกสารสิทธิในที่ทำกินและที่อยู่อาศัยในเขตป่า (เพื่อความมั่นใจ/ความมั่นคง/ยั่งยืน)
- ให้“ชุมชนอยู่ร่วมกับป่าได้” โดยมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรและพัฒนาอาชีพให้มั่นคง
- ผู้รับผิดชอบนโยบายและกฎหมายจัดการที่ดินและป่าไม้ ต้องช่วย“ปลดล็อก” เพื่อให้การแก้ไขปัญหาในพื้นที่ดำเนินงานไปได้

2. มาตรการและแนวทางการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน

ก. การสร้างความชัดเจนของพื้นที่

- สร้างกลไกการบริหารจัดการ และติดตามผลเฝ้าระวังร่วมกัน (คณะทำงานระดับจังหวัด/อำเภอ/ตำบล/หมู่บ้าน)
- ร่วมกันสำรวจวัดกำหนดพื้นที่ หรือกันเขต จำแนกพื้นที่ (พท.เด็ดขาด/ผ่อนปรน), กลุ่มเป้าหมาย / ปัญหา/ ความต้องการชัดเจน
- ใช้ฐานข้อมูล/ข้อเท็จจริง / วิถีวัฒนธรรมชุมชน/ วิชาการ เพื่อพิสูจน์สิทธิ
- กำหนดกฎระเบียบกติกา / มาตรการแนวทางการใช้ดูแลรักษาที่ดินน้ำป่าไม่ร่วมกัน (หลักการวิถีวัฒนธรรมชุมชน/หลักทฤษฎี/หลักกฎหมาย)

ข. การสร้างความยั่งยืน 3 ด้านเพื่อแก้ง (ชุมชนดำรงอยู่/ที่ดินไม่เปลี่ยนมือ/ป่าไม่ถูกทำลาย)

- ความยั่งยืนในการถือครอง (พิจารณาลักษณะรูปแบบประเภทการให้สิทธิที่เหมาะสมเช่นให้เอกสารสิทธิแต่ไม่ใช่กรรมสิทธิ์ในเขตป่า/ไม่ให้ขาย/ตรวจสอบติดตามได้)
- ความยั่งยืนในการดำรงชีพ (หาแนวทางวิธีการแก้ง สร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน/เสริมอาชีพ/จัดแผนการตลาด/สร้าง“ทุน”ชุมชน/ ใช้แนวแก้งศตจ.ปชช.)
- ความยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ (ปลูกสำนึกอนุรักษ์ฟื้นฟู/ผสมผสานวิถีวัฒนธรรมชุมชนกับหลักวิชาการ)

สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในกระบวนการ/ระบบการจัดการที่ดิน : การมีส่วนร่วมของภาคีความร่วมมือระหว่างชุมชน อปท.ภาคราชการ ภาควิชาการร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินการบนฐานข้อมูล/ข้อเท็จจริง

6.ก้าวต่อไปของขบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่าของชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในช่วงสุดท้ายก่อนที่โครงการวิจัยฯ จะสิ้นสุด คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหาความยากจนด้านที่ดิน ศูนย์อำนวยการปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชน(ศจจ.ปชช)และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) ได้ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้านที่ดินและวางแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนด้านที่ดิน พัฒนาเป็น“โครงการบูรณาการแก้ไขปัญหาที่ดินระดับอำเภอ”ขึ้น โดยใช้ประสบการณ์และบทเรียนจากการแก้ไขปัญหาที่ดินกรณีสีนาคี และโครงการวิจัยด้านการจัดการที่ดินในหลายจังหวัด ประกอบกับโครงการวิจัยด้านกฎหมายที่ดินหลายชิ้นงาน การเกิดขึ้นของโครงการดังกล่าวนี้ ทำให้การแก้ไขปัญหาที่ดินในจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้รับการสานต่อ และสืบเนื่องภายใต้ความพยายามผลักดันจากหน่วยงานดังกล่าวข้างต้น และการตอบสนองสนับสนุนจากภาคประชาชน(ศตจ.ปชช.มส.)และภาคราชการในพื้นที่โดยอาศัยฐานข้อมูลความรู้ และฐานคนในพื้นที่ที่มีอยู่แล้วมาร่วมกันจัดการแก้ไขปัญหาที่ดินให้บรรลุผลสำเร็จต่อไป

สาระสำคัญโดยสังเขปของแนวทาง ยุทธศาสตร์ และโครงการบูรณาการการแก้ไขปัญหาที่ดินระดับอำเภอมี่ดังนี้คือ

แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนด้านที่ดิน

ปัญหาที่ดินทำกินเป็นปัญหารากฐานที่สำคัญของปัญหาความยากจนของคนจนในชนบท ที่ดินถือเป็นทุนของชีวิต เมื่อคนจนไม่มีที่ดินทำกินทำให้ส่งผลให้เกิดปัญหาต่างติดตามมา ทั้งในส่วนของปัญหาอาชีพรายได้ ความมั่นคงในชีวิต การอพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง ตลอดจนปัญหาสังคมต่างๆที่ติดตามมา ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับที่ดินที่ทั้งในส่วนของโอกาสของคนจนที่เข้าถึง/ได้ใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำมาหากิน การนำที่ดินที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์คุ้มค่ามาใช้ให้เกิดประโยชน์ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน การรับรองสิทธิให้สามารถอยู่อาศัยและทำกินได้อย่างมั่นคง คุณภาพของดิน แหล่งน้ำ สาธารณูปโภค ตลอดจนเงื่อนไขปัจจัยที่จะทำให้คนยากจนสามารถรักษาที่ดินทำกินไว้ได้อย่างยั่งยืน

การแก้ไขปัญหาที่ดิน ตามนโยบายการแก้ปัญหาสังคมและความยากจนในช่วงที่ผ่านมา มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับที่ดินหลายหน่วยงาน มีกฎหมาย มติคณะรัฐมนตรีหลายฉบับ ระบบข้อมูลที่ดินไม่ชัดเจน อัตราส่วนแผนที่ไม่เหมือนกัน และแต่ละหน่วยได้วางแนวทางดำเนินงานของหน่วยมาก่อน เมื่อมีนโยบายแก้ปัญหาสังคมและความยากจน โดยให้หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบดูแลด้านที่ดินจัดทำข้อมูลที่ดินของรัฐ ที่สามารถจะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาได้ ก็จัดทำได้เพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนพื้นที่

ทั้งหมด และในส่วนที่ระบุว่าเป็นที่ดินว่างเปล่านั้นส่วนใหญ่ก็มีผู้ครอบครองแล้ว เป็นไปได้ยากที่จะใช้ข้อมูลที่ดินจากส่วนกลางเพียงฝ่ายเดียวไปเป็นข้อมูลที่ดินที่จะจัดรองรับให้ผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกิน

แนวทางล่าสุดในการแก้ไขปัญหาที่ดิน ได้ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาโดยใช้พื้นที่ในระดับอำเภอเป็นตัวตั้ง นายอำเภอมีบทบาทสำคัญในการประสานการดำเนินการให้เกิดการแก้ปัญหาที่ดิน โดยให้หน่วยงานส่วนกลางส่งข้อมูลและมอบอำนาจให้ระดับอำเภอ แต่ทั้งนี้จะต้องมีการจัดกลไกการทำงานระดับอำเภอที่มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง **เปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาทั้งในส่วนการจัดทำข้อมูลที่ดิน การวางหลักเกณฑ์และกลั่นกรองคนจนร่วมกัน** โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งข้อมูล แผนที่ และพัฒนาความสามารถของเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ/แกนนำชุมชนในการใช้ข้อมูล ตลอดจนส่งเจ้าหน้าที่ส่วนกลางไปช่วยสนับสนุนในช่วงต้น และมีคณะกรรมการร่วมหลายฝ่ายในส่วนกลาง ทำหน้าที่หนุนช่วยการแก้ปัญหกรณีที่มีข้อติดขัด นำข้อมูลจากการดำเนินงานระดับพื้นที่มาพิจารณาหาแนวทางที่จะช่วยเหลือเช่น การมีมติที่จะนำไปสู่การแก้ไขกฎหมายกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องให้เอื้อต่อการแก้ปัญหามากขึ้น การประสานเชื่อมโยงในระดับนโยบายและหน่วยงานฯ ซึ่งถ้าหากดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวแล้วจะสามารถแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินตามนโยบายการแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนจะเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและกว้างขวางต่อไป

ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้านที่ดิน

ประชาชนที่ลงทะเบียน และได้รับการวิเคราะห์แล้วว่ามี ความยากจนด้านที่ดิน จะได้รับการแก้ไขให้แล้วเสร็จภายในปี 2551 โดยประชาชนจะมีความมั่นคงในการถือครองที่ดิน การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน การพัฒนาขั้นพื้นฐาน การส่งเสริมการผลิตและการตลาด และเพื่อให้ที่ดินของรัฐได้รับการตรวจสอบจําแนกการอนุรักษ์ รวมทั้งการใช้ประโยชน์อย่างชัดเจน โดย

1.ประชาชนเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหา โดยการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน ศตจ.ปชช/องค์กรชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน ภายใต้การดูแลของภาครัฐ

2.นายอำเภอ/ปลัดอำเภอ/ผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ/ผู้อำนวยการเขต เป็นเจ้าภาพโดย ศตจ.อำเภอ/กิ่งอำเภอ/ศตจ.เขต และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นทีมงาน โดยใช้ข้อมูลครัวเรือนและข้อมูลแผนที่ในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา โดยผู้ว่าราชการจังหวัด/ปลัดทม.เป็นผู้กำกับดูแล รับผิดชอบและให้การสนับสนุน (หากพื้นที่ดำเนินการครอบคลุมหลายอำเภอ/กิ่งอำเภอ/เขต ให้ทุกอำเภอ/กิ่งอำเภอ/เขต ร่วมกันเป็นเจ้าภาพ โดยให้อำเภอ/กิ่งอำเภอ/อำเภอ/เขตที่ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเจ้าภาพหลัก

3.ศตจ.จะเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมต่อนโยบาย ยุทธศาสตร์ชาติ กระทรวง/กรม/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจังหวัด/อำเภอ/กิ่งอำเภอ/เขต รวมทั้งภาคประชาชนโดยมีคณะกรรมการฯ และ/หรือศูนย์ปฏิบัติการฯด้านที่ดิน เป็นผู้รับผิดชอบ

4.กระทรวง/กรม/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนข้อมูลงบประมาณอัตรากำลัง รวมทั้งการกระจายอำนาจ และอื่นๆ

โครงการบูรณาการการแก้ปัญหาที่ดินระดับอำเภอ

วัตถุประสงค์โครงการ

- 1.เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่ดิน โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง โดยชุมชน ท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เกิดทีมผสมระหว่างภาครัฐกับชุมชนในการแก้ปัญหาที่ดิน
- 2.เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาคนจนและผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกินและที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ที่จดทะเบียน 55,000 ครัวเรือน
- 3.เพื่อพัฒนาทักษะของเครือข่ายชุมชนและหน่วยงานรัฐในพื้นที่ในการจัดทำข้อมูลที่ดิน การใช้ข้อมูลเพื่อการแก้ไขปัญหา และเกิดข้อมูลที่ดินในระดับพื้นที่ชัดเจนร่วมกันทุกฝ่ายสามารถใช้ประโยชน์ได้

เป้าหมายของโครงการ

1. เกิดทีมผสมในการแก้ไขปัญหาที่ดินร่วมกันระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชน อบท. หน่วยงานภาครัฐ และผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับอำเภอ ใน200อำเภอ
2. เกิดการแก้ไขปัญหาคนจนและผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกินและที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยที่จดทะเบียน 55,000 ครัวเรือน
3. เกิดระบบข้อมูลที่ระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านของข้อมูลเกี่ยวกับที่ดิน แผนที่ ข้อมูลผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดิน และผู้เดือดร้อนที่ได้รับการแก้ไขปัญหมาแล้ว โดยเป็นระบบข้อมูลที่เปิดเผยทุกภาคส่วนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้

ผลผลิต/ตัวชี้วัด

ในพื้นที่เกิดทีมผสมในการแก้ไขปัญหาที่ดินร่วมกันระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับอำเภอ 200 อำเภอ ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดิน 55,000 ครัวเรือน

บรรณานุกรม

พรณทิพย์ เพชรมาก

2549 เรียนรู้เพื่อร่วมกันจัดการปัญหาที่ดิน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)

ศูนย์อำนวยการปฏิบัติการต่อเพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชน(ศตจ.ปชช.)แม่ฮ่องสอน

2549 รายงานผลการดำเนินงานศตจ.ปชช.มส. โครงการจัดทำแผนและข้อเสนอภาค

ประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน(การจัดการปัจจัยการผลิต)

พอช./ศตจ.มท./สกว.

ยศ สันตสมบัติ

2542 ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เชียงใหม่ : นพบุรีกรพิมพ์

อานันท์ กาญจนพันธุ์ และคณะ

2547 ระบบการเกษตรแบบไร้หมุนเวียน: สถานภาพและความเปลี่ยนแปลง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อารยะ ภูสาหัส และคณะ

2546 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำกลาง-น้ำ

ของ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

ภาคผนวก

- 1.โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน จ.แม่ฮ่องสอน
- 2.แนวคำถามสถานการณ์ปัญหาที่ดินในเขตป่าของชุมชน
- 3.กระบวนการเตรียมชุมชนและการสำรวจวัดจีพีเอส
- 4.ข้อมูลและมาตรการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน 10 หมู่บ้านนำร่อง
- 5.กรณีตัวอย่างปัญหาที่ดินมส.6 บ้านนำร่อง
- 6.ตัวอย่างแผนที่การจำแนกที่ดินและมาตรการจัดการที่ดินของชุมชน(บ้านแม่ปิง)
- 7.รายงานการประชุมนำร่องหรือการแก้ไขปัญหาดินมส.(ครั้งที่1) 13 กย.2548
- 8.รายงานการประชุมนำร่องหรือการแก้ไขปัญหาดินมส.(ครั้งที่2) 23 ธค.2548
- 9.สถานการณ์ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาที่ดินในเขตป่าจังหวัดแม่ฮ่องสอน
และก้าวต่อไปของการดำเนินงาน

ภาคผนวก 1

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนา

ระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

(ศึกษากรณี "การจัดการภาคชุมชน")

สถานะภาพและปัญหาการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน

ชุมชนหมู่บ้าน ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้แก่ไทใหญ่ กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ ลัวะ ม้ง จีนฮ่อ ส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยในเขตป่าและระบบนิเวศที่ต่างกัน ตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรม กล่าวคือกะเหรี่ยง(ปกากะญอ) ลัวะและไทใหญ่ จะตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ราบ ลุ่มน้ำตามหุบเขา และเขตที่ดอนหรือเขตรอยต่อที่สูงที่น้ำท่วมไม่ถึง ส่วนมูเซอ ลีซอ ม้งและจีนฮ่อ จะตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตที่สูง โดยระบบการผลิตของชุมชนจะมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับระบบนิเวศคือ บริเวณที่ลุ่มจะบุกเบิกเป็นพื้นที่นา โดยชุมชนจะร่วมกันสร้างระบบเหมืองฝาย ขุดลำเหมืองเพื่อดึงน้ำเข้านา มีการกำหนดกฎระเบียบในการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรม และดูแลรักษาระบบโดยมีองค์กรเหมืองฝายคอยควบคุมดูแลให้เป็นไปตามข้อตกลงหรือกฎระเบียบ ส่วนในที่ดอนหรือที่เนินเขา ชุมชนจะบุกเบิกเป็นไร่เนื่องจากสภาพที่พื้นที่ลุ่มต่ำมีจำกัด การทำไร่จึงเป็นระบบการผลิตที่สำคัญของชุมชนส่วนใหญ่ในจังหวัด ซึ่งเป็นการทำไร่ในระบบหมุนเวียน ปลูกข้าวและพืชผักอื่นๆ ผสมผสานกันเพื่อการบริโภคในครัวเรือนแล้วทิ้งที่ดินให้ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งอาจใช้เวลาประมาณ 6-12 ปีขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศและลักษณะดินที่แตกต่างกันไป และเป็นกรป้องกันการพังทลายของดินไปในตัว จากนั้นก็จะหมุนเวียนกลับมาใช้ที่ดินเดิมหมุนเวียนต่อเนื่องกันไป

โดยชุมชนจะมีระบบกรรมสิทธิ์และรูปแบบการใช้ทรัพยากรของตนเองที่แตกต่างกัน

ออกไปด้วยข้อจำกัดทางด้านพื้นที่และระบบนิเวศที่มีพื้นที่ราบจำนวนน้อย ซึ่งทำให้ชุมชนคิดค้นสร้างสรรค์องค์ความรู้ภูมิปัญญาในการอยู่ร่วม และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ พัฒนาการจัดการทรัพยากรเพื่อให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ และมีการดูแลรักษาดินน้ำป่า ซึ่งเป็นฐานผลิตที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต มีการพัฒนาระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพยากรส่วนรวม เพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่าต้นน้ำ ป่าหวงห้ามตามประเพณีของชุมชน เป็นระบบการจัดการทรัพยากรที่ใช้ชุมชนและความเป็นชุมชนเป็นฐาน ในระบบนี้กลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกัน มีสิทธิที่ดินไม่ให้คนที่ไม่ใช่สมาชิกของกลุ่มหรือชุมชนเข้ามาใช้ประโยชน์ในทรัพยากรดังกล่าว และสมาชิกกลุ่มแต่ละคน มีสิทธิและหน้าที่ในการใช้และบำรุงรักษาทรัพยากรที่ตนเองเป็นเจ้าของร่วมกัน แม้ความเปลี่ยนแปลงจากนโยบายกฎหมายและ

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาโดยเฉพาะการประกาศใช้กฎหมายป่าไม้ กฎหมายที่ดิน ซึ่งทำให้พื้นที่อยู่อาศัย และทำกินของชุมชนส่วนใหญ่ต้องถูกจำกัดและถูกครอบครองควบคุมเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ และทำให้ชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ แต่สภาพการณ์ดังกล่าวก็ไม่สามารถทำลายฐานดั้งเดิมของชุมชนให้หมดสิ้นไปได้ โดยพบว่ายังมีหลาย ๆ ชุมชน ที่คงสืบทอดวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่มีความผูกพันทรัพยากร มีการดูแลน้ำ ดูแลป่า ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน ชุมชนและดินน้ำป่าที่เกื้อกูลกันมาโดยตลอด ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากรูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนที่มีการจำแนกพื้นที่ ตามลักษณะการเข้าไปใช้ประโยชน์โดยแบ่งเป็นเขตป่าต้นน้ำลำธาร ป่าหวงห้ามตามประเพณี ป่าใช้สอยเป็นพื้นที่สาธารณะ และที่ไร่ที่นา ที่สวน ที่อยู่อาศัยอย่างเป็นระบบและสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน แต่วิถีคิดและการจัดการของชุมชนดังกล่าวก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานที่รับผิดชอบ และยังเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐมาโดยตลอด

ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่แนวคิดและแนวทางที่ว่าภาคชุมชน ภาครัฐ และภาควิชาการจะเข้ามามีส่วนร่วมกันในการกำหนดมาตรการและแนวทางจัดการที่ดินในเขตป่าอย่างไร เพื่อมิให้เกิดปัญหาดังเช่นที่ผ่านมา

วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนก็เพื่อ

1. พัฒนาระบบการจัดการเน้นการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ โดยนำมาตรการผ่อนปรนของทางราชการ ข้อปฏิบัติที่ชุมชนยอมรับว่าจะดำเนินการ และข้อมูลทางวิชาการที่เป็นกลางมาพิจารณา ร่วมกัน

2. สร้างมาตรการของชุมชนที่จะดูแลมิให้การขยายพื้นที่ถือครอง และป้องกันมิให้เปลี่ยนการถือครองไปให้กับบุคคลอื่น ที่จะนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ผิดไปจากเป้าหมายเดิม และสร้างระบบให้ชุมชนดูแลป่าและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

3. แนวคิดเน้นระบบ**"การจัดการเชิงซ้อน"** ที่มองเห็นและให้ความสำคัญต่อ**"มิติด้านวัฒนธรรมจารีตชุมชน"** และ**"มิติด้านกฎหมาย"** ที่สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่เพื่อให้เกิด**"สมดุลแห่งอำนาจ"**ในการจัดการทรัพยากรส่วนรวมร่วมกันอย่างแท้จริง

ภาพรวมแนวคิดระบบการจัดการที่ดินในเขตป่า

ระบบการจัดการที่ควรจะเป็นเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหาคือระบบการจัดการที่เกิดจากการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและกำหนด**กฎเกณฑ์มาตรการร่วมกัน**ระหว่างภาคชุมชน ภาคราชการและภาควิชาการ โดยเน้นระบบ**"การจัดการเชิงซ้อน"**ที่มองเห็นและให้ความสำคัญต่อ**"มิติด้านวัฒนธรรมจารีต**

ชุมชน” และ”มิติด้านกฎหมาย”ที่สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่เพื่อให้เกิด”สมดุลแห่งอำนาจ”ในการจัดการทรัพยากรส่วนรวมร่วมกัน

ภาพรวมเป้าหมายของระบบการจัดการ

ระบบการจัดการ เน้นการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ โดยนำมาตรการผ่อนปรนของทางราชการ ข้อปฏิบัติที่ชุมชนยอมรับว่าจะดำเนินการ และข้อมูลทางวิชาการที่เป็นกลางมาพิจารณาร่วมกัน

แนวคิดระบบการจัดการ ”ภาคชุมชน”

สร้างมาตรการของชุมชนที่จะดูแลมิให้มีการขยายพื้นที่ถือครอง และป้องกันมิให้เปลี่ยนการถือครองไปให้แก่บุคคลอื่น ที่จะนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ผิดไปจากเป้าหมายเดิม และสร้างระบบให้ชุมชนดูแลป่าและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

แนวทางดำเนินงานศึกษาวิจัย”ภาคชุมชน”

นักวิจัยเพื่อพัฒนา ทำหน้าที่สร้างความเข้าใจกับสมาชิกชุมชนให้เข้าใจถึงข้อจำกัดของการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่เป็นอยู่ และแนวทางที่ทางราชการพยายามหาทางช่วยเหลือ รวมทั้งพัฒนาระบบให้ชุมชนดูแลทรัพยากรเองที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสภาพความเป็นอยู่ของพื้นที่

วิธีการดำเนินงาน/กิจกรรมภาคชุมชน

1. ทีมวิจัยเตรียมชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจเตรียมความพร้อมก่อนการสำรวจวัดพื้นที่
2. ส่งตัวแทนชุมชนเข้าร่วมการอบรมการใช้เครื่องมือGPS (5 คน/ชุมชน)
3. ชุมชนร่วมสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าของชุมชน โดยแบ่งเป็น
 - ที่อยู่อาศัย
 - พื้นที่ทำกิน (ไร่นาสวน)
 - พื้นที่สาธารณะ (ห้วยหนองคลองบึง, ป่าชุมชน, ป่าต้นน้ำ, พื้นที่เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ)
4. จัดเวทีประชาคมในชุมชนเพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องแผนที่การจำแนกและใช้ที่ดินของชุมชน (ส่งคืนทีมมช. เพื่อปรับแก้)
5. สำรวจข้อมูลชุมชน/ข้อมูลรายครัวเรือน/ข้อมูลคนจน และข้อเสนอแนวทางการแก้ปัญหา
6. สำรวจ”ทุนเดิม”และจัดเวทีชุมชนร่วมทบทวนระบบการจัดการที่ดินน้ำป่าของชุมชน
7. ชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกันนำเสนอมาตรการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน
 - มาตรการของชุมชนในการดูแลมิให้มีการขยายพื้นที่ถือครอง และป้องกันมิให้เปลี่ยนการถือครองไปให้แก่บุคคลอื่น ที่จะนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ผิดไปจากเป้าหมายเดิม
 - ระบบการจัดการดูแลและอนุรักษ์พื้นที่ป่าและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของชุมชน

8. ชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคราชการและภาควิชาการร่วมคิด ตัดสินใจและกำหนด
มาตรการและระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าร่วมกัน (ประนีประนอมผ่อนปรน)

9. ทีมวิจัยค้นหา **คำตอบต่อ"คำถามการวิจัย"** เพื่อนำเสนอแนวทางมาตรการและข้อเสนอการจัดการ
ที่ดินในเขตป่า

คำถามการวิจัย

ภายใต้ความแตกต่างของชุมชน/วัฒนธรรม ระบบนิเวศและกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการควบคุม มีเงื่อนไข
และปัจจัย กลไกการจัดการอะไรที่เหมือนกัน หรือต่างกันอย่างไร เพราะเหตุใดในกระบวนการจัดการที่ดิน
ในเขตป่าของชุมชน ซึ่งได้แก่

- กระบวนการเตรียมชุมชน/สร้างความเข้าใจ/ความพร้อมของชุมชน
- กระบวนการสำรวจวัดพื้นที่/ลักษณะระบบนิเวศ/การจัดการ
- วิถีชีวิตวัฒนธรรม วิธีคิดและระบบการจัดการดั้งเดิมของชุมชน (สิทธิเชิงซ้อน)
- กระบวนการประชาคมเพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องของแผนที่การใช้ที่ดิน
- กระบวนการสร้างข้อตกลง มาตรการและแนวทางจัดการที่ดินร่วมกันของชุมชน
- ข้อเสนอ มาตรการและแนวทางการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนที่เกิดจากความร่วมมือของ
ภาคชุมชน ภาคราชการและภาควิชาการ เพื่อนำไปปรับ/ประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆต่อไป

พื้นที่นำร่อง/การคัดเลือก

เพื่อให้การศึกษาร่วมกันเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่า ได้สะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไข/
ปัจจัยเบื้องหลังการจัดการในมิติที่หลากหลาย ดังนั้นในการพิจารณาเลือกพื้นที่นำร่องจึงได้คำนึงถึงความ
ต่างของชุมชนวัฒนธรรมและการจัดการ ความต่างของระบบนิเวศและสภาพภูมิประเทศ ความต่างของ
เขตและระบบการควบคุมภายใต้กฎหมายป่า จึงได้เลือกพื้นที่และหมู่บ้าน รวม 12 หมู่บ้านดังนี้

- บ้านแม่ละนา(ไทใหญ่) บ้านบ่อไคไร่(มูเซอดำ) บ้านห้วยน้ำโป่ง(ลัวะ) อ.ปางมะผ้า
- บ้านปางแบก(ลีซู) บ้านแม่ปิง(กะเหรี่ยง), บ้านโป่งน้ำร้อน(คนเมือง,กะเหรี่ยง) อ.ปาย
- บ้านห้วยฮี้ บ้านหนองขาว(เหนือ-กลาง) บ้านห้วยกุ่ม (กะเหรี่ยง) อ.เมือง
- บ้านแม่ละกะ(กะเหรี่ยง) บ้านปางตอง(ม้ง) บ้านแม่สุรินทร์(ไทใหญ่) อ.ขุนยวม

ระยะเวลาดำเนินการ 12 เดือน (มิถุนายน 2548 – พฤษภาคม 2549)

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

นักวิจัยเพื่อพัฒนา ตัวแทนองค์กรพัฒนา แกนนำชุมชน ตัวแทนชุมชนองค์การปกครองส่วน
ท้องถิ่น ตัวแทนหน่วยราชการในพื้นที่ และภาควิชาการ

แผนงานและตารางกิจกรรม

กิจกรรม	ม.ย. 48	ก.ค. 48	ส.ค. 48	ก.ย. 48	ต.ค. 48	พ.ย. 48	ธ.ค. 48	ม.ค. 49	ก.พ. 49	มี.ค. 49	เม.ย. 49	พ.ค. 49
1.เตรียมชุมชน/เข้าใจ/ความพร้อม (3 ครั้ง/ชุมชน)	→											
2.คัดเลือก/ส่งตัวแทนชุมชนอบรมการใช้GPS*		→										
3.สำรวจข้อมูลครัวเรือน/คนจน/ชุมชน/ "ทุนเดิม"	→				→							
4.เวทีประชาคมแผนที่การใช้ที่ดิน (2 ครั้ง/ชุมชน)			→	→	→	→						
5.เวทีจัดทำข้อเสนอมาตรการจัดการดินน้ำป่าชุมชน (3 ครั้ง/ชุมชน)				→			→					
6.ลงพื้นที่/ชุมชนค้นหาคำตอบงานวิจัย	→							→				
7.เวทีประมวลภาพรวมข้อเสนอ 12 ชุมชน(2 วัน)								→				
8.ประชุมนำเสนอผลวิจัย/ข้อเสนอมาตรการจากชุมชนเบื้องต้น(2วัน)									→			
9.ปรับแก้ไขผลวิจัย/ข้อเสนอมาตรการจากชุมชน									→	→		
10.เวทีภาคีจัดทำข้อตกลงร่วม(2 ครั้งๆ ละ2วัน) *										→		
11.ประชุมนำเสนอผลวิจัย/ข้อตกลงร่วม *											→	
12.จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์												→

หมายเหตุ : * กิจกรรมที่ 2,10 และ 11 ดำเนินการร่วมกับทีม มช. (ใช้งบทีม มช.)

ผู้รับผิดชอบโครงการ(การจัดการภาคชุมชน)

นายอารยะ ภูสาหัส ผู้ประสานงานโครงการวิจัย/นักวิจัยหลัก

นายชาติชาย รัตนศิริ นักวิจัยท้องถิ่น นักวิจัยผู้ช่วย (เขตอ.ปาย และอ.ปางมะผ้า)

นายบุญยืน คงเพชรศักดิ์ โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม นักวิจัยผู้ช่วย (เขตอ.เมือง)

นายพงษ์พัฒน์ มีเบญจมาศ โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม นักวิจัยผู้ช่วย (เขตอ.ขุนยวม)

ภาคผนวก 2.

แนวการเก็บรวบรวมข้อมูล

สถานการณ์ปัญหาการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ดินในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. จัดทำข้อมูลให้ชัดเจน เพื่อนำข้อมูลไปใช้แก้ปัญหา

- ลำดับเหตุการณ์การเข้าอยู่อาศัยและตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชน (ประวัติชุมชน)
 - หลักฐานการอยู่อาศัยจากชุมชน ผู้สูงอายุ วัด มัสยิด
 - หลักฐานเกี่ยวกับที่ดิน
 - แผนที่แสดงที่ตั้งที่ดิน ภาพถ่ายระยะทาง ภาพถ่ายทางอากาศ
 - สถานะที่ดินใครเป็นเจ้าของ หน่วยงานไหนดูแลรับผิดชอบ อยู่ระหว่างเตรียมการ
- จัดเป็นที่ดินประเภทไหน ครอบครองโดยเอกสารอะไร มีการเปลี่ยนแปลงสถานะที่ดินแต่ละช่วงเมื่อไหร่
- หลักฐานการอยู่อาศัยจากหน่วยงาน การตั้งหมู่บ้าน ทะเบียนบ้าน การก่อสร้างถนน ไฟฟ้า งบประมาณต่าง ๆ
 - แผนที่หมู่บ้าน แสดงบ้านที่อาศัย ที่ทำกิน สถานที่สำคัญ โดยชาวบ้านช่วยกันทำแผนที่เบื้องต้น ระวังขัดขอบเขตร่วมกับหน่วยงาน (ถ้ามี)
 - จัดให้มี "คณะทำงานร่วม" ในการจัดทำข้อมูล ชาวบ้าน หน่วยงานดูแลที่ดิน หน่วยงานกลาง / NGO / นักวิชาการ มี "ข้อเท็จจริง" ตรงกัน
 - ข้อมูลครัวเรือนผู้เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน ลักษณะเอกสารสิทธิ และความต้องการ
 - ข้อมูลนำเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหา เสนอเป็น "แผนผังการใช้ที่ดินของชุมชน" ที่ชัดเจน และมาตรการการดูแลจัดการโดยชุมชน

2. จัด "กลุ่มผู้เดือดร้อน" ให้มาเป็นแกนนำในการแก้ปัญหา (ความต่อเนื่อง)

- ฐานกลุ่มองค์กรเดิมที่มีอยู่จะร่วมแก้ปัญหา เชื่อมโยงกลุ่มผู้เดือดร้อน แบ่งความรับผิดชอบ
- กลุ่มผู้เดือดร้อนร่วมจัดทำข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลครัวเรือนผู้เดือดร้อน ข้อมูลประวัติและหลักฐานการอยู่อาศัยของชุมชน แผนผังชุมชน (ผังเดิม / ผังใหม่) ระวังที่ดิน
- จัดทำแผนชุมชน วางแผนการพัฒนาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่อาศัย อาชีพ สิ่งแวดล้อม
- ร่วมวางแผนนำเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหา

- วางกติกาการอยู่ร่วมกันของชุมชน การป้องกันการขยายเขต มาตรการการดูแลรักษาอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

3. ชุมชนทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคี(ภาครัฐราชการ ภาควิชาการ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน)
มีข้อควรคำนึงถึงได้แก่..

- แต่ละหน่วยงานมีกฎหมาย กฎระเบียบ มติ ครม. แนวทางปฏิบัติของแต่ละหน่วยงาน บางอย่างเหมือน / แตกต่าง / ขัดแย้งกัน
- ดังนั้นต้องจัดทำข้อมูล ดู"ข้อเท็จจริง"ร่วมกัน ดูแนวทางแก้ปัญหาที่ควรจะเป็นก่อนดูกฎหมาย / กฎระเบียบเป็นหลัก
- มีช่องทางกฎหมาย มติ ครม. แนวปฏิบัติ ที่สามารถนำเป็นเครื่องมือในแก้ปัญหาได้ถ้าเห็นร่วมกัน / ปฏิบัติ
- การมีบุคคล / อนุกรรมการร่วมไปช่วยประสานระหว่างหน่วยงานกับชุมชน ในระดับพื้นที่ สามารถช่วยคลี่คลาย / ทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน
- ไม่ควรรื้อฟื้นเรื่องเก่าโดยไม่จำเป็น การพูดแบบเหมารวม ทศนคติเชิงลบ ส่งผลต่อความสัมพันธ์ ทำงานยากขึ้น

4. มี "พื้นที่รูปธรรม"(นำร่อง) ที่สามารถแก้ปัญหาได้ช่วยให้เกิดการตื่นตัว
สร้างเชื่อมั่นที่จะแก้ปัญหาในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

5. การดูงานพื้นที่ร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง / ช่วยให้เห็นข้อเท็จจริง
และร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

("บทเรียนจากการแก้ไขปัญหาที่ดินกรณีสีมานิ" ฝ่ายวิจัยและพัฒนา พอช.)

(แนวคำถามนี้ นำมาปรับใช้ใน 12 หมู่บ้านนำร่องในโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน และในบางหมู่บ้าน/ตำบล ในโครงการจัดทำแผนและข้อเสนอภาคประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจน(การจัดการปัจจัยการผลิต) ศตจ.ปชช.มส.)

แบบสำรวจข้อมูลระบบการจัดการที่ดินในเขตป่า

เพื่อทำแผนและข้อเสนอภาคประชาชน(ระดับครัวเรือน)

ชื่อ/สกุลหัวหน้าครอบครัว(นาย/นาง/นางสาว)-----

บ้านเลขที่----- บ้าน----- หมู่----- ตำบล-----อำเภอปางมะผ้า จ. แม่ฮ่องสอน

1. สมาชิกในครัวเรือน

ที่	ชื่อ / สกุล	เลขบัตร ปชช / อื่นๆ.	เพศ	ความสัมพันธ์ ในครัวเรือน	อายุ	การศึกษา	อาชีพ	ชั้นทะเบียน คนจน
1								
2								
3								
4								
5								
6								

พิการ-----คน/เลขที่----- ทารก/เด็กเล็ก -----คน/เลขที่ ----- เด็กวัยเรียน-----คน/ เลขที่.....

คนที่ได้รับการช่วยเหลือแล้ว

- ได้กี่คน-----คนหมายเลข-----เรื่องอะไรบ้าง.....- -

ยังไม่ได้ -----คน/เพราะเหตุใด.....

คนที่ลำบาก /ไม่สามารถพึ่งตนเองได้/ ต้องการให้ช่วยด่วนคือใคร.

ให้ช่วยอย่างไร -----ใครจะช่วย.....

สมาชิกในครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มใดบ้างในชุมชน.....

ผลประโยชน์ที่ได้จากกลุ่ม คือ.....

สมาชิกในครัวเรือนที่เป็นผู้รู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ.....เรื่องใด.....

2. รายได้ของครัวเรือน (ต่อเดือน/เฉลี่ยในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา)

2.1 เงินเดือน(ราชการ/เอกชน/อบต)..... บาท/ปี

2.2 ขายผลผลิตเกษตร นา/ซื้อพืช.....บาท/ปีหลังหักต้นทุน.

พืชไร่ / ซื้อพืช.....บาท/ปีหลังหักต้นทุน.

พืชสวน / ซื้อพืช.....บาท/ปีหลังหักต้นทุน.

รวมทั้งหมด.....บาท

2.3 ขายสัตว์เลี้ยง หมู.....บาท ไก่.....บาท วัว.....บาท ควาย.....บาท

เบ็ด.....บาท อื่นๆ.....บาท รวมทั้งหมด.....บาท

2.4 แปรรูปผลิตภัณฑ์(ขนม,ผลไม้,จักสาน,ผ้าทอ,อื่นๆ).....บาท

2.5 ค้าขาย.....บาท

2.6 ขยายของป่า เห็ดบาท สถานที่เก็บ.....ความถี่ในการเก็บ.....
หน่อเปาะ.....บาท สถานที่เก็บ.....ความถี่ในการเก็บ.....
หน่อซาง.....บาทสถานที่เก็บ.....ความถี่ในการเก็บ.....
หน่อไร่.....บาท สถานที่เก็บ.....ความถี่ในการเก็บ.....
อื่นๆระบุ.....บาทสถานที่เก็บ.....ความถี่ในการเก็บ.....
การเก็บของป่ามีประเพณีใดเกี่ยวข้อง.....

2.7 รับจ้าง.....บาท สถานที่(ใน-นอกหมู่บ้าน).....

2.8 ข่ายบริการ(รับซ่อม,ตัดผม,ที่ปัก).....บาท

2.9 ลูกหลานส่งให้.....บาท

2.10 รายได้อื่นๆบาท

รวมรายได้ของครอบครัว.....บาท ต่อปี

ระบบการผลิตเกษตร

ไร่ แปลงที่ 1 มีพื้นที่ประมาณ.....ไร่ กรรมสิทธิ์ในพื้นที่.....ใช้พื้นที่มาแล้วกี่ปี.....ปี

พืชที่ปลูก.....ชื่อพันธุ์.....

จำนวนพันธุ์ที่ใช้.....ถึง/ลิตร ช่วงที่ปลูกเดือน.....เก็บผลผลิตเดือน.....

ปัจจัยการผลิต ปุ๋ยเคมี.....บาท ยาเคมี.....บาท เกลือ.....บาท

อื่นๆระบุ.....บาท

ผลผลิตที่ได้.....

แปลงที่ 2 มีพื้นที่ประมาณ.....ไร่ กรรมสิทธิ์ในพื้นที่.....ใช้พื้นที่มาแล้วกี่ปี.....ปี

พืชที่ปลูก.....ชื่อพันธุ์.....

จำนวนพันธุ์ที่ใช้.....ถึง/ลิตร ช่วงที่ปลูกเดือน.....เก็บผลผลิตเดือน.....

ปัจจัยการผลิต ปุ๋ยเคมี.....บาท ยาเคมี.....บาท เกลือ.....บาท

อื่นๆระบุ.....บาท

ผลผลิตที่ได้.....

แปลงที่ 3 มีพื้นที่ประมาณ.....ไร่ กรรมสิทธิ์ในพื้นที่.....ใช้พื้นที่มาแล้วกี่ปี.....ปี

พืชที่ปลูก.....ชื่อพันธุ์.....

จำนวนพันธุ์ที่ใช้.....ถึง/ลิตร ช่วงที่ปลูกเดือน.....เก็บผลผลิตเดือน.....

ปัจจัยการผลิต ปุ๋ยเคมี.....บาท ยาเคมี.....บาท เกลือ.....บาท

อื่นๆระบุ.....บาท

ผลผลิตที่ได้.....

นา แปลงที่ 1 มีพื้นที่ประมาณ.....ไร่ กรรมสิทธิ์ในพื้นที่.....ใช้พื้นที่มาแล้วกี่ปี.....ปี

พืชที่ปลูก.....ชื่อพันธุ์.....

จำนวนที่ใช้.....ถึง/ลิตร ช่วงที่ปลูกเดือน.....เก็บผลผลิตเดือน.....

ปัจจัยการผลิต ปุ๋ยเคมี.....บาท ยาเคมี.....บาท เกลือ.....บาท
อื่นๆระบุ.....บาท
ผลผลิตที่ได้.....

แปลงที่ 2 มีพื้นที่ประมาณ.....ไร่ กรรมสิทธิ์ในพื้นที่.....ใช้พื้นที่มาแล้วกี่ปี.....ปี
พืชที่ปลูก.....ชื่อพันธุ์.....
จำนวนที่ใช้.....ถึง/ลิตร ช่วงที่ปลูกเดือน.....เก็บผลผลิตเดือน.....
ปัจจัยการผลิต ปุ๋ยเคมี.....บาท ยาเคมี.....บาท เกลือ.....บาท
อื่นๆระบุ.....บาท
ผลผลิตที่ได้.....

สวน แปลงที่ 1 มีพื้นที่ประมาณ.....ไร่ กรรมสิทธิ์ในพื้นที่.....ใช้พื้นที่มาแล้วกี่ปี.....ปี
พืชที่ปลูก.....ชื่อพันธุ์.....
จำนวนที่ใช้.....ถึง/ลิตร ช่วงที่ปลูกเดือน.....เก็บผลผลิตเดือน.....
ปัจจัยการผลิต ปุ๋ยเคมี.....บาท ยาเคมี.....บาท เกลือ.....บาท
อื่นๆระบุ.....บาท
ผลผลิตที่ได้.....

แปลงที่ 2 มีพื้นที่ประมาณ.....ไร่ กรรมสิทธิ์ในพื้นที่.....ใช้พื้นที่มาแล้วกี่ปี.....ปี
พืชที่ปลูก.....ชื่อพันธุ์.....
จำนวนที่ใช้.....ถึง/ลิตร ช่วงที่ปลูกเดือน.....เก็บผลผลิตเดือน.....
ปัจจัยการผลิต ปุ๋ยเคมี.....บาท ยาเคมี.....บาท เกลือ.....บาท
อื่นๆระบุ.....บาท
ผลผลิตที่ได้.....

ในการเกษตรมีวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องอะไรบ้าง.....

วัฒนธรรมนั้นๆมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ / อย่างไร.....

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คืออย่างไร เสียอย่างไร.....

3. สินทรัพย์ / ปัจจัยการผลิต /เงินออม

ที่บ้าน / ที่ทำกิน	จำนวนแปลง	จำนวนไร่ / งาน / วา	ประเภทการถือครอง / กรรมสิทธิ์
ที่บ้าน			
ที่ดินทำกิน			
ที่นา			

ที่ไร่			
ที่สวน			
พื้นที่เลี้ยงสัตว์			

สาเหตุที่ไม่มีพื้นที่.....

สาเหตุที่ไม่มีกรรมสิทธิ์.....

เครื่องมือ/อุปกรณ์การเกษตร/การประกอบอาชีพ

รถไถ.....คัน/อื่นๆ(ระบุ).....

สัตว์เลี้ยงในครัวเรือน เฉพาะที่เป็นของครัวเรือน

หมู.....ตัว/เปิด.....ตัว/ไก่.....ตัว/วัว.....ตัว/ควาย.....ตัว

ม้า.....ตัว/แพะ.....ตัว/แพะ.....ตัว อื่นๆ(ระบุ).....ตัว

เงินออมในครัวเรือน เงินสด(โดยประมาณ)..... บาท/ฝากธนาคาร.....บาท

เงินออมกลุ่ม.....บาท ให้ผู้อื่นกู้ยืม(เป็นเจ้าหนี้) มีลูกหนี้..... ราย

เป็นเงิน..... บาท ให้ผู้อื่นเช่า/ใช้ที่ไร่นาสวน มี.....ราย

จ่ายคืนเป็นเงิน.....บาท/ผลผลิตรวม.....ถัง

ปัจจัยการผลิตที่ยังขาดหรือที่มีปัญหาต่อการเลี้ยงชีพ มีอะไรบ้าง

.....
.....

4.รายจ่ายหลักของครัวเรือน(ต่อเดือน/เฉลี่ยในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา)

4.1อาหาร(ข้าว/วัตถุดิบ/เครื่องปรุง).....บาท

4.2เครื่องดื่มทุกประเภท.....บาท

4.3ของใช้สิ้นเปลือง(สบู่,ยาสระผม,ยา-แปรงสีฟัน,ผลซักฟอก,เสื้อผ้า,เครื่องสำอาง).....บาท

4.4ยารักษาโรค/ค่ารักษาพยาบาล.....บาท

4.5ค่าเทอม/เล่าเรียน/อุปกรณ์การเรียน/เงินไปร.ร.....บาท

4.6งานสังคม(งานบุญ,งานศพ,งานแต่ง,พิธีกรรม,บริจาค).....บาท

4.7การพนัน/ห่วย.....บาท

4.8ต้นทุนการผลิต ค่าเชื้อพันธุ์.....บาท ค่าปุ๋ย.....บาท

ค่าแรงงาน.....บาท ค่ายาฆ่าแมลง.....บาท

ค่าอาหารสัตว์.....บาท ค่าน้ำมัน.....บาท

ค่าเช่า/ซื้ออุปกรณ์เครื่องมือการผลิต.....บาท

4.9อื่นๆ(ระบุ).....บาท

รวมรายจ่ายของครัวเรือนเฉลี่ยในรอบปี.....บาท

หนี้สินในครัวเรือน(แหล่งเงินกู้/ผ่อน/เช่า/ซื้อ)

- กู้ในระบบ ธกส.....บาท กู้เพื่อ.....

สหกรณ์.....บาทกู้เพื่อ.....

กทบ.....บาทกู้เพื่อ.....

ธนาคาร.....บาทกู้เพื่อ.....

กลุ่มออมทรัพย์.....บาทกู้เพื่อ.....

ห้างร้าน.....บาทกู้เพื่อ.....

- กู้นอกระบบ จาก.....จำนวน..... บาทเพื่อ.....

จาก.....จำนวน.....บาทเพื่อ.....

รวมหนี้สินของครัวเรือนเฉลี่ยในรอบปีที่ผ่านมา.....

สรุปสาเหตุที่เป็นหนี้สินเพราะ.....

6. ครัวเรือนต้องการความช่วยเหลือด้านใดบ้าง(แก้ทุกข์)

6.1 ที่ทำกิน/ให้ใครช่วย/อย่างไร?.....

6.2 ที่อยู่อาศัย/ให้ใครช่วย/อย่างไร?

6.3 หนี้สิน/ให้ใครช่วย/อย่างไร?

6.4 การประกอบอาชีพ/ให้ใครช่วย/อย่างไร?

6.5 ด้านทรัพยากร(น้ำ/ป่า/สัตว์ป่า) /ให้ใครช่วย/อย่างไร?

6.6 เรื่องอื่นๆ(ระบุ).....

7. ข้อเสนอในการพัฒนาหมู่บ้าน (ปัญหาและความต้องการพัฒนาแก้จนอย่างยั่งยืน)

.....

.....ผู้สำรวจข้อมูล

(วัน/เดือน/ปี).....

โทรศัพท์ที่ติดต่อได้.....

รหัสหมู่บ้าน.....

**แบบประมวลและวิเคราะห์สรุปข้อมูลรายครัวเรือน
เพื่อจัดทำแผนชีวิตและข้อเสนอการจัดการปัจจัยการผลิตภาคประชาชนระดับหมู่บ้าน
จังหวัดแม่ฮ่องสอน**

1.ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

- 1.1.ชื่อหมู่บ้าน.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
- 1.2.ชื่อผู้ใหญ่บ้าน.....โทรศัพท์.....โทรสาร.....
- 1.3.ชื่อสมาชิกอบต.ในหมู่บ้าน(เบอร์โทร).....
- 1.4.สภาพภูมิประเทศและลักษณะการตั้งถิ่นฐาน(สภาพดินน้ำป่า,ที่สันเขา,ที่เนิน,ที่ราบ,หุบเขา,
แม่น้ำ,ห้วย,หนอง,บึง,ลักษณะเด่นทางกายภาพ).....
- 1.5.แผนที่เส้นทางสู่หมู่บ้านจากตัวอำเภอ ระยะทาง/ระยะเวลา สภาพเส้นทางการ
เดินทาง.....
-
- 1.6.แผนที่ชุมชนและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (บ่งชี้ที่ตั้งบ้าน วัด โรงเรียน สถานีอนามัย สิ่งก่อสร้าง
ต่างๆ เหมืองฝายโทรศัพท์(ปีก่อสร้าง) ที่นา ที่ไร่ ที่สวน ที่สาธารณะ ห้วยหนองบึง ป่าต้นน้ำ ป่าตาม
ความเชื่อ แหล่งท่องเที่ยว พร้อมประมาณการจำนวนพื้นที่ และหมู่บ้านข้างเคียง).....
- 1.7.ประวัติศาสตร์ชุมชนหมู่บ้าน (จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน)
-

2.ศักยภาพบุคคล กลุ่มคนและชุมชนหมู่บ้าน

- 2.1.จำนวนประชากร ชาย.....คน/หญิง.....คน รวมทั้งสิ้น.....คน โดยแยกเป็น
- ผู้สูงอายุชาย.....คน/หญิง.....คน (อายุ 60 ปีขึ้นไป)
- เด็กวัยเรียนชาย.....คน/หญิง.....คน (ประถมปีที่ 1 ขึ้นไป)
- ทารก/เด็กเล็กชาย.....คน/หญิง.....คน (อายุ 1-7 ปี)
- ผู้พิการชาย.....คน/หญิง.....คน
- 2.2.การศึกษา ไม่ได้เรียนหนังสือ(อ่านไม่ออก/เขียนไม่ได้).....คน
- ประถมศึกษา.....คน มัธยม.....คน อนุปริญญา.....คน
- ปริญญาตรี.....คน สูงกว่าปริญญาตรี.....คน

2.3.การประกอบอาชีพในชุมชน

- เกษตรกรรมอย่างเดียว (ทำนาไร่สวน/เลี้ยงสัตว์/ประมง).....ครัวเรือน
- เกษตรกรรมกับอาชีพอื่นๆ.....ครัวเรือน
- ไม่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม.....ครัวเรือน (ระบุแยกเป็นค้าขาย รับจ้าง รับราชการ
ว่างงาน ไปทำงานที่อื่นต่างหมู่บ้าน/พื้นที่ ที่ครัวเรือน)

2.4.จำนวนคนที่ได้รับการช่วยเหลือจากการจดทะเบียนแล้ว

- ได้กี่คน.....คน/แยกเป็นเรื่องใดบ้าง.....
- ไม่ได้กี่คน.....คน/เพราะเหตุใด.....

2.5.ระบุจำนวนและรายชื่อคนที่ยากลำบาก/ไม่สามารถพึ่งตนเองได้/ต้องการให้ช่วยเร่งด่วน คือใครและจะให้ช่วยอย่างไรบ้าง / ใครจะช่วยให้บ้าง.....

2.6.กลุ่ม/องค์กรในชุมชนมีกลุ่มอะไรบ้าง(กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุน กลุ่มอาชีพต่างๆ กลุ่มแม่บ้าน
กลุ่มเยาวชน กลุ่มอื่นๆ) มีจำนวนสมาชิก/จำนวนครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มเท่าใด แต่ละกลุ่มได้
ช่วยเหลือสมาชิกอย่างไร(ผลประโยชน์).....

2.7.ผู้รู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้านมีจำนวน.....คนเชี่ยวชาญในเรื่อง/ด้านใดบ้าง(ระบุ).....
และให้ระบุที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้.....

3.เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้าน (โดยประมวลรวมจากรายได้-รายจ่าย-หนี้สินแต่ละครัวเรือน)

3.1.สรุปที่มาของรายได้หลักของชุมชน ได้มาจากการประกอบอาชีพอะไร/จำนวน.....บาท/ปี (โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย)

- เงินเดือน(ข้าราชการ/ลูกจ้างรัฐ/เอกชน/อปท.).....บาท
- ขายผลผลิตเกษตร(นา/ไร่/สวน)หลังหักต้นทุน.....บาท
- ขายสัตว์เลี้ยง(หมู/เป็ด/ไก่/วัว/ควาย/ม้าฯ).....บาท
- แปรรูปผลิตภัณฑ์ (ขนม/ผลไม้/จักสาน/ผ้าทอฯ).....บาท
- ค้าขาย/ขายของ/ของป่า.....บาท
- รับจ้าง(ในไร่สวน/หาบของ/โกดังฯ).....บาท
- ขายบริการ(รับซ่อม/ตัดผม/โฮมสเตย์.....บาท
- ลูกหลานไปทำงาน นอกหมู่บ้าน/พื้นที่ส่งมาให้..... บาท
- อื่นๆ(ระบุ)บาท

3.2.สรุปสินทรัพย์/ปัจจัยการผลิต/เงินออมของชุมชน(ต้นทุนเดิม)

พื้นที่หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น(ประมาณการ).....ตร.วา/ไร่ โดยแยกเป็น

-บ้าน/พื้นที่ที่อยู่อาศัย.....ตร.วา/ไร่

-ที่ดินทำกิน แยกเป็นที่นา.....ตร.วา/ไร่ ที่ไร่.....ตร.วา/ไร่

ที่สวน.....ตร.วา/ไร่ บ่อปลา.....ตร.วา/ไร่

พื้นที่เลี้ยงสัตว์.....ตร.วา/ไร่

-พื้นที่สาธารณะ แยกเป็นวัด โรงเรียน สิ่งก่อสร้างต่างๆ หนองน้ำ ห้วย ป่าต้นน้ำ ป่าชุมชน
.....ตร.วา/ไร่

พื้นที่หมู่บ้านต่อครัวเรือน

-ครัวเรือนที่มีบ้าน/พื้นที่อยู่อาศัยของตนเอง.....ครัวเรือน/ ไม่มี.....ครัวเรือน(เหตุผล)

-ครัวเรือนที่มีที่ทำกิน(นาไร่สวน)ของตนเอง.....ครัวเรือน/ไม่มี.....ครัวเรือน(เหตุผล)

-ครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย.....ครัวเรือน(แยกประเภทการถือครอง/กรรมสิทธิ์)

-ครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย.....ครัวเรือน(เหตุผล)

-ครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน.....ครัวเรือน(แยกประเภทการถือครอง/กรรมสิทธิ์)

-ครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน.....ครัวเรือน(เหตุผล)

เครื่องมือ/อุปกรณ์การเกษตร/การประกอบอาชีพของชุมชน

รถไถ.....คัน/เครื่องพ่นยาฆ่าแมลง.....เครื่อง/รถยนต์.....คัน/รถจักรยานยนต์.....คัน/

รถจักรยาน.....คัน/ อื่นๆ(ระบุ).....

สัตว์เลี้ยงในชุมชน

หมู.....ตัว/เปิด.....ตัว/ไก่.....ตัว/วัว.....ตัว/ควาย.....ตัว

ม้า.....ตัว/แกะ.....ตัว/แพะ.....ตัว/อื่นๆ(ระบุ).....ตัว

เงินออมในชุมชน

-เงินสด(โดยประมาณ)..... บาท/ฝากธนาคาร.....บาท

-ให้ผู้อื่นกู้ยืม(เป็นเจ้าหนี้).....ครัวเรือน/ มีลูกหนี้รวม.....ราย/เป็นเงินรวมบาท

-ให้ผู้อื่นเช่า/ใช้ที่ไร่นาสวน มี..... ราย/จ่ายคืนเป็นเงิน.....บาท/ผลผลิตรวม.....ถึง

* สรุปปัจจัยการผลิตที่ยังขาด หรือที่มีปัญหาต่อการเลี้ยงชีพในชุมชน มีอะไรบ้าง
(เพราะเหตุใด).....

- 4.3.เรื่องหนี้สินจำนวน.....ครัวเรือน/สาเหตุคืออะไร/จะให้ใครช่วย/อย่างไร?.....
- 4.4.เรื่องการประกอบอาชีพจำนวน.....ครัวเรือน/สาเหตุคืออะไร/จะให้ใครช่วย/อย่างไร?.....
- 4.5.เรื่องทรัพยากร(น้ำ/ป่า/สัตว์ป่า)จำนวน.....ครัวเรือน/สาเหตุคืออะไร/จะให้ใครช่วย/อย่างไร?.....
- 4.6.เรื่องอื่นๆ(ระบุ).....

5.สรุปข้อเสนอและแผนในการพัฒนาหมู่บ้านของชุมชน (ชุมชนต้องการให้แก้ไขอะไร ที่จุดไหน อย่างไร ใครเข้ามาร่วมบ้าง เมื่อไร)

.....

.....

.....

.....

.....

.....ผู้สรุปผลข้อมูล
(วัน/เดือน/ปี).....
โทรศัพท์ที่ติดต่อได้.....

ภาคผนวก 3.

ตัวอย่างกระบวนการเตรียมชุมชน และ การสำรวจพื้นที่โดยใช้เครื่องมือ GPS

กรณีบ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

กระบวนการที่ใช้ในการดำเนินงาน

1.หารือกับผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) แบบไม่เป็นทางการ

เพื่อทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการฯ ผลได้ ผลเสียที่ชุมชนจะได้รับ
วิธีการดำเนินงาน รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงาน

2.เข้าประชุมชี้แจงกับชุมชน

ทำความเข้าใจในสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน รวมถึงการเข้ามา
ช่วยของชุมชน ประเด็นสำคัญ การขออาสาสมัครเข้าร่วมทำความเข้าใจในการวัดพื้นที่ การใช้
เครื่องมือวัดพิกัดพื้นที่ GPS การคัดเลือกอาสาสมัครเข้าช่วยเหลือในการวัดพิกัด โดยมติของชุมชนให้
ช่วยเหลืออาสาแปลงละ 10 บาท และในส่วนบริเวณขอบเขตหมู่บ้าน พื้นที่สาธารณะต่างๆ อาทิ วัด ศาล
เจ้าเมือง ป่าต้นน้ำ ป่าช้าเป็นต้น จะใช้เงินกองกลางของหมู่บ้านมาช่วยเหลือ

3.จัดฝึกอบรมการใช้เครื่องมือ GPS

เป็นการนำอาสาสมัครช่วยเหลือในการวัดพิกัดพื้นที่เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการการใช้
เครื่องมือGPS ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่โดยอาจารย์ถาวร อ่อนประไพ

4.วิธีการดำเนินการวัดพิกัดพื้นที่

- 3.1 ผู้ใหญ่บ้านร่วมกับอาสาสมัครกำหนดบริเวณ / พื้นที่ที่จะวัดค่าพิกัด กำหนดรายนามผู้ที่อยู่
บริเวณพื้นที่นั้นๆ
- 3.2 ผู้นำประกาศรายชื่อ ในช่วงเย็น และในตอนเช้า
- 3.3 อาสาและเจ้าของพื้นที่ที่อยู่ติดกัน มาร่วมดำเนินการวัดพิกัดรอบๆแปลง
- 3.4 บันทึกค่าพิกัดตามจุดที่วัดค่าและสะเก็ดรูป, วาดรูปแปลงอย่างคร่าวๆระบุหมายเลข
ตำแหน่งที่วัดลงในใบบันทึก
- 3.4 บันทึกชื่อเจ้าของแปลง และประวัติการใช้พื้นที่
- 3.5 สอบถามข้อมูลรายครัวเรือน

5. อาสาสมัครที่ได้ / สภาพปัญหาที่พบหรือผู้นำ

อาทิเช่นผู้ที่ไม่ไปวัดพื้นที่ กรณีให้ยืมพื้นที่แล้วจะเอาพื้นที่คืน ผู้ยืมไม่ให้ การแย่งกันเป็น เจ้าของที่เป็นต้น ผู้นำจะใช้มิติของชุมชนโดยนำผู้ อาวุโส ผู้เฒ่าผู้แก่ เข้าช่วยเหลือเจรจากับคู่ กรณี ในการแก้ไขปัญหาที่พบจากการทำงาน

6. วางแผนการดำเนินการต่อไป โดยจะดำเนินการในขั้น 3.1 ต่อไป จนเสร็จสิ้นครบทุกหลังคาเรือน

ปัจจัยเงื่อนไขที่สนับสนุน

- ผู้นำ / ผู้ใหญ่บ้านที่มีวิสัยทัศน์กว้าง
- มีอาสาสมัครที่เสียสละ เห็นประโยชน์แก่ส่วนรวม
- ความชัดเจน ในการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ผลที่จะได้รับ
- นโยบายของจังหวัด / อำเภอ
- การเชื่อมโดยตรงของทีมงานกับชุมชน และจังหวัด

ปัจจัยเงื่อนไขที่ขัดขวาง

- ความไม่เข้าใจของคนชุมชนบางกลุ่ม ต้องอาศัยการทำความเข้าใจ

กรณีบ้านบ่อไคร้ หมู่ที่ 11 ต.ปางมะผ้า อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

กระบวนการที่ใช้ในการดำเนินงาน

1.หารือกับผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) แบบไม่เป็นทางการ

เพื่อทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ผลได้ ผลเสียที่ชุมชนจะได้รับ วิธีการดำเนินงาน รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน

2. เข้าร่วมประชุมชี้แจงกับชุมชน ครั้งที่ 1

ทำความเข้าใจในสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน รวมถึงการเข้ามาช่วยของชุมชน ประเด็นสำคัญ การขออาสาเข้าร่วมทำความเข้าใจในการวัดพื้นที่ (การใช้เครื่องมือวัด พิกัดพื้นที่ GPS) การช่วยเหลือการเสียเวลาของอาสาฯ. ผลที่ได้ชาวบ้าน 50 / 50 เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในการที่จะต้องจ่ายเงินหรือการไปใช้ “มือ” ให้กับตัวแทน และในชุมชนมีคณะวิจัยจากโครงการ UPLAND PROJECT โดยได้รับการสนับสนุนจาก GTZ ประเทศเยอรมันร่วมกับทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มาดำเนินการในชุมชน โดยทุกเรื่องที่ดำเนินการนั้นเป็นการจ้างคนในชุมชน ปฏิบัติในราคาที่สูงกว่าปกติ มากกว่าสร้างความเข้าใจ ผลประโยชน์ที่ชาวบ้านหรือชุมชนอื่นๆจะได้รับ

ทำให้มีผลกระทบกับการดำเนินงานในโครงการอื่นๆต่อไป ชาวบ้านจะยึดถือเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ตัวเงิน “มูลค่า” มากกว่า ประโยชน์ “คุณค่า” เป็นหลัก

3. ทดลองดำเนินการในชุมชนกับผู้สนใจ

จัดการวัดพื้นที่ร่วมกับตัวแทนอาสาเป็นการเรียนรู้การใช้เครื่องมือ GPS ขณะปฏิบัติดำเนินการจริง ลักษณะ “อบรมเชิงปฏิบัติการ” ซึ่งทางตัวแทนชุมชนสามารถปฏิบัติ และใช้เครื่องมือได้ การวัดพื้นที่มีจำนวนผู้วัดพื้นที่ 23 ราย

4. เข้าร่วมประชุมชี้แจงกับชุมชน ครั้งที่ 2

ในการประชุมมีทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าร่วมประเด็นหลัก “หมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่” มีการจัดวัดพิกัดในพื้นที่ไร่โดยมีการจัดจ้างชาวบ้าน 3 คนเป็นผู้ดำเนินการ การดำเนินการต้องทำการวัดพิกัดพื้นที่ทำกินในทุกหลังคาเรือน

5. การเข้าติดตามการวัดพื้นที่

ในการวัดพิกัดการใช้พื้นที่มีข้อแตกต่างชัดเจน ทางป่าไม้ในโครงการป่าไม้แผนใหม่ให้วัดพื้นที่เฉพาะแปลงที่ทำไร่ในปีที่ผ่านมา ไม่วัดพื้นที่ไร่เหล่า และในการวัดนั้นกำหนดให้วัดเพียง 4 จุดในแต่ละแปลง จะได้ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมเท่านั้น ซึ่งไม่ตรงกับความเป็นจริงที่พื้นที่แต่ละแปลงไม่ได้มีลักษณะพื้นที่เป็น สี่เหลี่ยมทั้งหมด ทำให้จำนวนพื้นที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง

จากเงื่อนไข 2 ประการการวัดพื้นที่เฉพาะไร่ที่ทำในปีนี้ กับการวัดพื้นที่ไม่เป็นไปตามความเป็นจริง ทางชุมชนจึงได้ต่อรองพุดคุยกับทางเจ้าหน้าที่โครงการป่าไม้แผนใหม่ให้ดำเนินการ ตามความเป็นจริง แต่ยังไม่ได้รับคำตอบจากเจ้าหน้าที่โครงการป่าไม้แผนใหม่

6. แนวทางการดำเนินการต่อ

จากแนวคิดการสร้างชุมชนความชัดเจนในการใช้พื้นที่ของชุมชน ได้หารือกับทางนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้า ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลเห็นความสำคัญในการสร้างความชัดเจนในการใช้พื้นที่ของชุมชนมากได้นำสู่แผนการดำเนินงานในตำบลในทุกๆชุมชน โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลจะเป็นผู้ประสานในการดำเนินการกับภาครัฐ และชุมชน ตลอดจนสนับสนุนงบประมาณดำเนินการ โดยขอให้ทางโครงการวิจัยช่วยทางด้านวิชาการ

เงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน

- การประสานงานสู่การปฏิบัติในพื้นที่ของแต่ละหน่วยงานที่มีความแตกต่างในวิธีการ ทั้งที่มีวัตถุประสงค์ใกล้เคียงกัน การปฏิบัติการที่ซ้ำซ้อนทำให้ชุมชนเกิดความเบื่อ
- แต่การปฏิบัติที่แตกต่างในเรื่องเดียวกัน ได้ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้เชิง เปรียบเทียบ

กรณีบ้าน แม่ปิง หมู่ที่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ. แม่ฮ่องสอน

กระบวนการที่ใช้ในการดำเนินงาน

1.หารือกับผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน), แกนนำ, ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้ แบบไม่เป็นทางการ

เพื่อสร้างความเข้าใจโครงการฯในวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีการดำเนินงาน การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ผลได้ ผลเสียที่ชุมชนจะได้รับในการดำเนินโครงการฯ ตลอดจนประเมินแนวคิดในเรื่องการจัดการพื้นที่ของแกนนำ การนัดหมายในการสร้างความเข้าใจกับชุมชน

2.เข้าประชุมชี้แจงกับชุมชน

ทำความเข้าใจในสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน รวมถึงการเข้ามาช่วยของชุมชน ประเด็นสำคัญ การขออาสาเข้าร่วมทำความเข้าใจในการวัดพื้นที่ (การใช้เครื่องมือวัด พิกัดพื้นที่ GPS) การคัดอาสาเข้าช่วยเหลือในการวัดพิกัดพื้นที่ การเข้ารับ การฝึกอบรมการใช้เครื่องมือ GPS

3.จัดฝึกอบรมการใช้เครื่องมือ GPS

เป็นการนำอาสาสมัครช่วยเหลือในการวัดพิกัดพื้นที่เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการการใช้เครื่องมือGPS ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่โดยอาจารย์ ถาวร อ่อนประไพ การนัดหมายการส่งคนช่วยในการปฏิบัติการวัดพื้นที่ของทางทีมงานมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

4.วิธีการดำเนินการวัดพิกัดพื้นที่

เป็นการดำเนินงานโดยทีมงานมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในการจัดวัดพื้นที่ที่มีตัวแทนชุมชนช่วยเหลือ โดยทีมงานในพื้นที่ช่วยสร้างความเข้าใจกับชุมชนกรณีการสร้างความเข้าใจ

5. การแปลงข้อมูลพิกัดพื้นที่สู่แผนที่ในระบบ GIS

เป็นการดำเนินงานโดยทีมงานมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

6. การแก้ไขข้อมูลทางแผนที่

เป็นการหารือกับตัวแทนครัวเรือนในชุมชนในการปรับปรุงแก้ไขเส้นแปลงในแผนที่ ที่มีการซ้อนทับ หรือคาดเคลื่อน จากตำแหน่งโดยทำการตรวจตำแหน่งที่ละแปลง ซึ่งภาพในแผนที่มีความชัดเจนสามารถเห็นภูมิประเทศได้ รวมถึงการตรวจสอบแปลงที่หายไปตกหล่น และการหาแนวทางการแก้ไข จากการดำเนินการ ได้สร้างความชัดเจนความเข้าใจให้แก่ชุมชนเพิ่มขึ้นสังเกตจากการที่ชุมชนมีการหารือ การชี้แจงพื้นที่ การปรับแก้และการบอกถึงตำแหน่งแปลง บุคคลที่ตกลงหายไปจากข้อมูลที่หายไป (แปลง,พื้นที่ทำกิน) ทำให้มีการหารือที่จะต้องมีการสำรวจเพิ่มเติม หลังจากที่มีการปรับแก้ข้อมูลได้จัดส่งให้ทีมงานมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปรับแก้

7. การปรับแก้ข้อมูลแผนที่

เป็นการดำเนินงานโดยทีมงานมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

8. การทำประชาคม การจัดการควบคุมดูแลพื้นที่

เป็นการรับรองตำแหน่งพื้นที่ของแต่ละครอบครัว และการกำหนดระเบียบการควบคุมดูแลการจัดการพื้นที่โดยใช้ฐานในการจัดการที่ได้ดำเนินการมาก่อนมาทำการปรับปรุง เพื่อให้ไม่ให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ใหม่และการกำหนดแนวทางการป้องกันการเปลี่ยนมือ มิให้มีการขาย จากการดำเนินการได้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการดำเนินการจัดการรักษาทรัพยากร เข้าใจในแนวความคิดเบื้องหลังของการจัดการพื้นที่ในแต่ละแห่งที่ได้จำแนก ความสำคัญ ความจำเป็นและลักษณะการใช้ที่ต้องการการจัดการดูแลที่แตกต่าง ส่วนข้อจำกัดที่ต้องมีการแก้ไขกล่าวคือ จำนวนบริเวณ พิกัดที่ชัดเจนในการกำหนดพื้นที่แต่ละแห่ง การกำหนดแนวทางการปรับปรุงพื้นที่แต่ละแห่งที่ได้จำแนก

ภาคผนวก 4.

สรุปข้อมูลหมู่บ้านนาร่อง และมาตรการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชน

อำเภอปาย

1. บ้านแม่ปิง หมู่ 4 ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

บ้านแม่ปิงตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาทุ่งเงี้ยวด้านตะวันตกของอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง

ทิศเหนือ ติดกับบ้านท่าปาย

ทิศใต้ ติดกับบ้านเหมืองแร่ตำบลเมืองแปง และตำบลโป่งสา

ทิศตะวันออก ติดกับเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง

ทิศตะวันตกติดกับบ้านสบแพม และบ้านทุ่งยาว

ประวัติหมู่บ้าน

บ้านแม่ปิง เป็นชนเผ่าปกากะญอ เดิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปายบริเวณใกล้สถานีตำรวจภูธรอำเภอปายในปัจจุบัน ได้ถูกส่งให้อพยพโยกย้ายถิ่นฐาน จาก พระกัณณะเจ้าฟ้าเมืองปาย โดยเหตุที่ต้องการพื้นที่บริเวณนั้นจัดสร้างเมืองใหม่เพื่อรองรับการขยายตัวของเวียงปาย ตามคำสั่งของเจ้าแก้วเมืองมาบุตรของผู้ครองนครเชียงใหม่ที่เดินทางมาสำรวจเขตแดนด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงใหม่ และคล้องช้างไปใช้งานที่เชียงใหม่ เห็นว่า เมืองปายมีหุบเขากว้างใหญ่มีน้ำปายไหลผ่ากลางเมือง จึงแนะนำให้ขุนส่างปายย้ายเมืองจากเวียงเก่า(เวียงเหนือ) ไปสร้าง เวียงใหม่ ในที่ราบกลางหุบเขาลุ่มน้ำปาย คือ เวียงใต้ ในปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ชาวปกากะญอจึงต้องอพยพโยกย้ายมาอยู่ฟากตะวันออกของแม่น้ำปาย โดยพระกัณณะเจ้าฟ้าเมืองปาย ได้ยกพื้นที่บริเวณด้านตะวันออกแม่น้ำปาย และสร้างลำเหมืองคันดินส่งน้ำเข้ามาให้ การอพยพโยกย้ายแยกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ตามพื้นที่ได้แก่ บ้านเหนือ บ้านกลาง และบ้านโด้งเงี้ยวหรือบ้านทุ่งเงี้ยว ต่อมาปี พ.ศ. 2330 ได้มีการจัดการปกครองในรูปแบบหมู่บ้านและตำบล ทำให้ บ้านเหนือ บ้านกลาง บ้านโด้งเงี้ยวหรือบ้านทุ่งเงี้ยว ได้ถูกรวมเป็นบ้านแม่ปิง หมู่ที่ 4 ตำบลแม่ฮี้ ตามชื่อลำน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งในตำบลแม่ฮี้(ขณะนั้น) ประกอบไปด้วย 4 หมู่บ้านแม่ฮีน หมู่ที่ 1 บ้านทรายขาว หมู่ที่ 2 บ้านท่าปายหมู่ที่ 3 บ้านแม่ปิงหมู่ที่ 4 และ ในปี 2454 มีการตั้งนายอำเภอปายคนแรก (จากประวัติศาสตร์เมืองปาย)อำเภอประกอบไปด้วย 4 ตำบลได้แก่ตำบลเม่นาเดิง ตำบลแม่ฮี้ ตำบลเวียงเหนือและตำบลเวียงใต้ ในปี 2525 บ้าน แม่ปิง ได้ถูกแบ่งเขตการปกครองออกเป็น หมู่ที่ 6 บ้านห้วยแก้ว เพราะมีบริเวณพื้นที่กว้างและจำนวนประชากรมาก

ปัจจุบันบ้านแม่ปิงมี 126 หลังคาเรือน ด้านการปกครองหมู่บ้านแม่ปิงมีผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว 9 คน ได้แก่

1. นายพากา
2. นายห่อทุ (นายคำ เขียววิน)
3. นายแซะแปร
4. นายเจ๊ะเก๊ะ
5. นายเจ๊ะเกร
6. นายเคนุ
7. นายมล่าแฮ
8. นายตือแฮ จอวอ
9. นายวัฒนะ ชันติพรพนา ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่ปี 2531 จนถึงปัจจุบัน

พื้นที่ป่า

ในอดีตที่มีการโยกย้ายมาอยู่ที่ บ้านเหนือ บ้านกลาง บ้านไต้เก็งหรือบ้านทุ่งเก็ง อาจนับได้ว่า บ้านเหนือ บ้านกลาง บ้านไต้เก็งหรือบ้านทุ่งเก็งนั้นเป็นบริเวณขอบกระทะ โดยมีพื้นที่เมืองปายเป็นกั้นกระทะ ซึ่งบริเวณบ้านเหนือ บ้านกลาง บ้านไต้เก็งหรือบ้านทุ่งเก็ง เป็นป่าทึบขนาดใหญ่ที่มีไม้สักไม้ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจจำนวนมาก จึงทำให้เกิดมีการค้าไม้โดยบริษัททำไม้ต่างชาติ บริษัทบอมเบย์เบอร์มาและบริษัทบอเนียว มีการเปิดสัมปทานป่าไม้สักจำนวน 3 ครั้ง และในครั้งล่าสุดประมาณปี 2528 เป็นการสัมปทานไม้คู่ ไม้แดงทำให้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมลงมาก

การจำแนกการใช้พื้นที่การจัดการและการควบคุมดูแล

นับแต่อดีตที่มีการโยกย้ายมาอยู่ที่ บ้านเหนือ บ้านกลาง บ้านไต้เก็งหรือบ้านทุ่งเก็งมีการใช้พื้นที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน และพื้นที่สาธารณะโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. พื้นที่อยู่อาศัยจะเป็นลักษณะการสร้างบ้านเรือนผสมกับการปลูกไม้ผลยืนต้นเพื่อการบริโภคและให้สัมเภาสังเกตเห็นได้จากการปลูกต้นมะม่วงต้นขนุน ต้นมะพร้าว ที่มีลำต้นขนาดใหญ่ ปัจจุบันพื้นที่อยู่อาศัยด้านเหนือถนน ทางรัฐได้ออกหนังสือรับรองสิทธิ นส.3 ให้ 100 % จำนวนหลังคาเรือนทั้งหมด ที่อยู่ด้านเหนือถนน 38 หลังคาเรือน ส่วนทางด้านทิศใต้ของถนน ทางรัฐได้ออกหนังสือรับรองสิทธิ สทก.1 ให้ 100 % แต่ได้ถูกเรียกคืนทั้งหมด จำนวนหลังคาเรือนทั้งหมด ที่อยู่ทางด้านใต้ถนน 88 หลังคาเรือน

2. พื้นที่ทำกิน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

2.1. การทำนาเพื่อปลูกข้าว โดยมีเหมืองส่งน้ำคันดินที่สร้างมาในสมัยของพะกาขันนะเจ้าฟ้าเมืองปาย ทรงมอบให้ ปัจจุบัน มีหลังคาเรือนที่มีนา 96 หลังคาเรือน เป็นการปลูกข้าวเพื่อบริโภค เมื่อเหลือจึงขาย และในจำนวนหลังคาเรือนที่มีนามีโฉนดอยู่ 30 หลังคาเรือน ไม่มีสิทธิครอบครอง 66 หลังคาเรือน และมีผู้ที่มีพื้นที่นาจำนวนมากสุด 5 ไร่ น้อยสุด 3 งาน

2.2. การทำไร่ .ในอดีตเป็นการทำไร่ข้าวผสมผสานกับการปลูกพืชผัก ฝรั่ง, ฝรั่งเป็นต้นในระบบไร่หมุนเวียน และระบบการทำไร่ข้าวได้ถูกเลิกไปแล้ว ตั้งแต่ปี 2525 ในบริเวณห้วย

แม่ปิงเพราะมีคนใช้น้ำทำนาจำนวนมากโดยใช้น้ำในลำห้วยแม่ปิง กว่าจะมีน้ำไม่พอทำนาจึง
ต้องมีการรักษาป่าต้นน้ำโดยไม่ให้มีการทำไร่บริเวณลำห้วยแม่ปิง

การทำไร่จึงมีการปรับเปลี่ยนเป็นการทำไร่ถั่วเหลืองเพื่อการจำหน่าย ทั้งหมด 126
หลังคาเรือนและมีการทำไร่กระเทียมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เป็นการปลูกซ้ำในพื้นที่เดิมไม่มี
กรรมสิทธิ์ใดๆ

หมายเหตุ การทำไร่ถั่วเหลืองและกระเทียมนั้นทางชุมชนเรียก “สวนถั่ว สวนกระเทียม”

2.3. การทำสวน การทำสวนไม้ผลเริ่มมีการดำเนินการเพียง 1 ราย

3. พื้นที่สาธารณะ ของชุมชนเช่นการสร้างวัดคอยที่หมู่บ้านเหนือ ในสมัยครูบาศรีวิชัย
เป็นผู้ใช้ความศรัทธาของชาวบ้านมาร่วมกันสร้างวัดขึ้น

4. พื้นที่ป่าชุมชน ในพื้นที่ป่าชุมชนนั้นทางชุมชนได้จำแนกอย่างชัดเจนได้ดังนี้

4.1. พื้นที่ป่าใช้สอย

หมายถึงพื้นที่ที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้ภายใต้ระบบการจัดการที่เป็น
ข้อกำหนดจากมติของประชาคมกลุ่มแม่น้ำปิง ได้กำหนดขอบเขตบริเวณไว้ได้แก่

1. บริเวณพื้นที่ป่าแม่ยะตั้งแต่ห้วยแม่ยะน้อยจนถึงถนน 1095
2. พื้นที่ป่าห้วยแก้ว ห้วยโป่ง ห้วยสาขาของแม่น้ำปิง
3. พื้นที่ป่าห้วยแม่ปิงถึงห้วยปลาโมงห้วยสาขาของแม่น้ำปิง

แนวคิดเบื้องหลังของชุมชนในการกำหนดพื้นที่ป่าใช้สอย

เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวไม่ใช่บริเวณต้นน้ำ และอยู่ใกล้ชุมชนมีลักษณะป่าที่มีชนิดไม้เป็น
ไม้ป่าผลัดใบที่ไม่อ้วนน้ำ ชวงแล้งใบไม้จะแห้งเสี่ยงต่อการเกิดไฟป่า ต้นไม้ที่ขึ้นส่วนใหญ่จะเป็น
ไม้สัก เต็ง รัง ไข่ ซึ่งเป็นไม้ผลัดใบและชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ในการ เก็บผักป่า เห็ด
หน่อไม้ ตัดไม้เพื่อใช้สอยและขาย เข้าไปเผ้วถางเพื่อทำไร่ ถั่วแล้ว ดังนั้นเพื่อป้องกัน
การขยายพื้นที่การเผ้วถางทำไร่ หรือการลักลอบตัดต้นไม้ขายซึ่ง ก่อประโยชน์น้อย และมี
แนวโน้มเสียหายมากขึ้นทุกที

การควบคุมดูแลการจัดการป่าใช้สอยโดยชุมชน

๑. กำหนดกติการ่วมในการใช้ประโยชน์จากป่ามีรายละเอียดดังนี้
 - ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการฯ เท่านั้น
 - การฝ่าฝืนต้องได้รับโทษทั้งทางสังคมและทางกฎหมายและต้องชดเชยค่าเสียหายแก่ชุมชน
 - ผลประโยชน์ที่ได้จากป่าต้องนำเข้ากองทุนของชุมชนร้อยละ ๑๐ ของรายได้
 - ต้องมีการปลูกเสริมและทดแทนไม้ที่ถูกตัดไป

๒. สำรวจทรัพยากรในป่าจัดทำฐานข้อมูลอย่างชัดเจน เช่น

- มีข้อมูลที่เป็นคุณค่าทางอาหารและยา ต่อระบบสังคมของชุมชน
- มีข้อมูลที่เป็นประโยชน์เชิงธุรกิจต่อชุมชนในอนาคต

๓. มีการประเมินและรายงานผลความก้าวหน้าต่อที่ประชุมประชาคมทุกปี

4.2 พื้นที่ป่านุรักษ์ มีการจัดการ ๓ ลักษณะดังนี้

1. เขตห้ามล่าสัตว์ / เขตอุทยาน

แบ่งขอบเขตพื้นที่ นับตั้งแต่ด้านป่าไม้แม่ปิงจนถึงบวกหัวช้าง ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด ห้ามตัดต้นไม้ทุกชนิด ห้ามนำกล้วยไม้และของป่าอื่นๆ ยกเว้นผักตามฤดูกาล และเห็ดป่า

แนวคิดเบื้องหลัง เป็นบริเวณที่สะดวกในการแลของชุมชน การเข้าออกของบุคคลภายนอกลำบาก มีเทือกเขาสูงล้อมรอบประกอบกับพื้นที่มีดินโป่ง มีลูกไม้ป่า กล้วยป่า และลำห้วยไหลผ่านจึงเหมาะที่จะเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งขยายพันธุ์ของสัตว์ป่า

วิธีการที่ใช้ดำเนินการ ชุมชนถือเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์โดยพิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิม “หลือปก่า” : การบนบานและการแก้บน ซึ่งดำเนินการทั้งชุมชน เป็นการให้คำสัจจะอธิฐานกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เจ้าป่า เจ้าเขาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

2. พื้นที่ป่าบวช

แบ่งขอบเขตพื้นที่ เป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับเขตป่าต้นน้ำอยู่ใกล้หมู่บ้าน

แนวคิดเบื้องหลัง เป็นการสร้างจิตวิญญาณรักป่า สืบทอดสู่ลูกหลานและการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการจัดการรักษาป่าร่วมกัน

วิธีการที่ใช้ดำเนินการ เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านจัดทำพิธีบวชโดยใช้พิธีแบบพุทธเป็นหลักโดยมีชุมชนทั้งหมดเข้าร่วม การประสานกับทางโรงเรียนและเจ้าหน้าที่ป่าไม้อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดังเข้าร่วมดำเนินการ ห้ามมีการตัดไม้ทุกชนิด ห้ามเก็บของป่าและล่าสัตว์ทุกชนิด ยกเว้นผักตามฤดูกาล เป็นพื้นที่สร้างการเรียนรู้ ศึกษา วิจัย จะมีการขยายพื้นที่เรื่อยๆจนเต็มผืนป่าต้นน้ำทั้งหมด

3. ผืนป่าต้นน้ำ

แบ่งขอบเขตพื้นที่ ได้แก่พื้นที่ป่าต้นน้ำแม่ปิงนอกเหนือจากข้อ 1 และ 2 เป็นเขตอนุรักษ์ ห้ามกระทำกิจกรรมใดๆ เช่นเปิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงธุรกิจเว้นแต่เพื่อการเข้าไปเพื่อการศึกษาธรรมชาติ และเพื่อการเลี้ยงสัตว์

แนวคิดเบื้องหลัง พื้นที่ป่าต้นน้ำเป็นป่าใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ชาวบ้านรู้ถึงประโยชน์ต้องมีการดูแลรักษาไว้เพื่อเป็นแหล่งน้ำ ซึ่งทั้งหมดอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดังมีการดูแลโดยรัฐอยู่แล้วแต่กำลังเจ้าหน้าที่มีจำกัด ชุมชนต้องดูแลเพื่อประโยชน์ของชุมชนเองและลูกหลานในอนาคต

เบื้องหลังความคิดของชุมชนในการจัดการป่าอนุรักษ์

พื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ดินไม้ส่วนใหญ่ไม่ผลัดใบ มีความลาดชันสูง จึงต้องรักษาไว้ให้คงสภาพมากที่สุด ห้ามเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ

การจัดการดูแลพื้นที่ป่า

ชุมชนแม่ปิงมีการจัดการพื้นที่ป่ามาตั้งแต่ ปี 2525 ที่มีการห้ามไม่ให้มีการทำไร่ในพื้นที่บริเวณลำห้วยแม่ปิง และมีการจัดการดูแลพื้นที่ป่าต้นน้ำในพื้นที่ประมาณ 10 ตารางกิโลเมตรหรือ 6,250 ไร่ มาตั้งแต่ปี 2529 โดยการกำหนดเขตและจัดให้มีการเดินตรวจป่าในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม ของทุกปีเพราะเป็นช่วงเตรียมการทำไร่ มาตั้งแต่ปี 2531 โดยมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำร่วมกับชาวบ้านแม่ปิง จนถึงปัจจุบัน จากการดำเนินการที่ผ่านมานั้นยังมีชาวบ้านบางคนที่ฝ่าฝืน ก็ดำเนินการตักเตือน โดยใช้ความอะลุ่มอล่วย ซึ่งชุมชนถือว่าไม่ร้ายแรง

รายนามคณะกรรมการป่าของชุมชนแม่ปิง

1. นายวัฒน์ ชันดิพรพนา
2. นายสมบูรณ์ มั่นชูขวัญศิริ
3. นายดวงคำ ลอยดู
4. นายศรีทน ปัญญา
5. นายเนตร พิโน
6. นายเพลิน เตอเก
7. นายกระจำ ปิดู
8. นายสิงห์ สิริ

สถานการณ์ปัญหาที่พบ

1. การสร้างสำนักงานอุทยานห้วยน้ำดังบนพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน
ระบบการจัดการขยะและระบบสุขาภิบาลของหน่วยงานไม่ดีพอ ส่งผลทำให้การบริโภค
น้ำของชุมชนแม่ปิงเกิดปัญหา
2. การประกาศเขตอุทยานห้วยน้ำดังทับพื้นที่ของชุมชน
การยึดกรรมสิทธิ์ สทก. ของชุมชน และการละเมิดสิทธิชุมชน
3. วิกฤตโป่งร้อน
การนำน้ำในโป่งร้อนของกลุ่มธุรกิจไปใช้เพื่อผลประโยชน์โดยไม่ปฏิบัติตามกติกาจนทำ
ให้น้ำในโป่งแห้ง การต่อท่อน้ำร้อนจากโป่ง มีกระทำได้ง่าย ทำให้เสียทัศนียภาพของโป่ง

ตามธรรมชาติไป ในด้านการดูแลชุมชนเป็นผู้ดูแล แต่การผู้รับประโยชน์เป็นเพียงคนไม่กี่คน การเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรไม่เท่าเทียมกัน

ข้อเสนอต่อภาครัฐในการจัดการที่ดินเพื่อแก้ปัญหาความยากจน

-ประเภทบุคคลควรให้เอกสารสิทธิที่ไม่สามารถขายได้ แต่สืบทอดสู่ลูกหลานได้ เพื่อป้องกันการเปลี่ยนมือ

-ออกกฎหมายห้ามบุคคลมีที่ดินทุกประเภทในครอบครองเกิน ๕๐ ไร่

-ให้สิทธิชุมชนสามารถเข้าจัดการป่าใช้สอยได้โดยไม่ให้ป่าเสื่อมโทรม โดยอาจให้ชุมชนที่เข้มแข็งสามารถขอสัมปทานป่าเพื่อทำป่าใช้สอยได้ โดยเสียค่าภาคหลวงในอัตราที่ต่ำ

-สนับสนุนการจัดการป่าโดยชุมชนโดยสนับสนุน พรบ.ป่าชุมชนฉบับประชาชน

-สนับสนุนความร่วมมือภาครัฐกับประชาชน โดยสร้างหลักประกันความมั่นใจให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและประชาชนที่ดูแลทรัพยากร

2. บ้านโป่งน้ำร้อน หมู่ที่ 2 ตำบลแม่อู่น้ำ อำเภอป่าซาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

(บ้านฝาง / หย่อมบ้านทรายขาว)

ประวัติชุมชน

ไม่มีผู้รู้ในชุมชน คาดว่าผู้รู้คือกำนันเก่า นายชุม มูลคำ อยู่ที่บ้านทรายขาว

สถานการณ์ชุมชน

มีจำนวนหลังคาเรือน 32 หลังคาเรือน อยู่ประจำ 21 หลังคาเรือน ที่เหลือได้ขายที่ดินให้แก่ผู้อื่น(นายทุน)ไปสมัยที่ดินแพง นายกษัตริย์ชาตประมาณปี 2534 พื้นที่ดินที่ขายไปนั้นกลับได้รับการสิทธิในที่ดิน ปัจจุบันบ้านโป่งน้ำร้อนเป็นบ้านบริวารหรือหย่อมบ้านของบ้านทรายขาวทำให้การช่วยเหลือสนับสนุนไม่สอดคล้องหรือล่าช้าทันกับปัญหาที่เกิดขึ้น

สถานการณ์ที่ดิน

การใช้ที่ดินของชุมชนทั้งหมดอยู่ในเขตป่าสงวน 100 เปอร์เซ็นต์ แบ่งออก 3 ด้านที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน และที่สาธารณะดังนี้

ที่อยู่อาศัย

อยู่ประจำ 21 หลังคาเรือน ด้านกรรมสิทธิ์ในที่ดิน มีโฉนดในที่ดิน 1 ราย ได้รับเมื่อต้นปี 2548 มีนส.3 จำนวน 3 หลังคาเรือน ได้รับเมื่อประมาณ 20กว่าปีมาแล้ว ที่เหลือไม่มีใบใด ๆ ทั้งสิ้น

ที่ทำกิน

มีพื้นที่ไร่ ใช้ปลูกถั่วเหลือง ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ มีจำนวนพื้นที่มากที่สุดประมาณ 32 ไร่ น้อยสุดประมาณ 2 งาน มีสปก. จำนวน 2 หลังคาเรือน นายจันทร์ทิพย์ และนายจันทร์ ได้รับสปก.

เมื่อประมาณ ปี 2535 โดยประมาณปี 2530 ทางรัฐได้ออก สทก.ให้แก่ทุกหลังคาเรือนและเมื่อให้ไปปีกว่าๆได้เรียกเก็บใบสทก.ทั้งหมดคืนและได้ให้ใบรับรองการมีพื้นที่แทนให้

สรุป ที่ทำกินมีสปก. จำนวน 2 รายที่เหลือไม่มีใบใดๆทั้งสิ้น

ที่นา มี 1 รายโดยมีพื้นที่นาอยู่ที่บ้านทุ่งยาว

ที่สาธารณะ

ในชุมชนมีพื้นที่สาธารณะอยู่ 3 แห่ง พื้นที่ศาลากลางบ้าน พื้นที่ป่าช้า และพื้นที่บ่อปลา 2 แห่ง ไม่มีใบกรรมสิทธิ์ใดๆ

สรุปสถานการณ์การใช้ที่ดินของชุมชน

มีจำนวนหลังคาเรือน 32 หลังคาเรือน อยู่ประจำ 21 หลังคาเรือน ที่เหลือได้ขายที่ดินให้แก่ผู้อื่น (นายทุน) การใช้ที่ดินของชุมชนทั้งหมดอยู่ในเขตป่าสงวน 100 เปอร์เซ็นต์

ที่อยู่อาศัยอยู่ประจำ 21 หลังคาเรือน ด้านกรรมสิทธิ์ในที่ดิน มีโฉนดในที่ดิน 1 ราย ได้รับเมื่อต้นปี 2548 มีส.3 จำนวน 3 หลังคาเรือน ได้รับเมื่อประมาณ 20กว่าปีมาแล้ว ที่เหลือไม่มีใบใดๆ

ที่ทำกิน มีพื้นที่ไร่ ใช้ปลูกถั่วเหลือง ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ มีจำนวนพื้นที่มากที่สุดประมาณ 32 ไร่ น้อยสุดประมาณ 2 งาน มีสปก. จำนวน 2 หลังคาเรือน ได้รับสปก.เมื่อประมาณ ปี 2535 โดยประมาณปี 2530 ทางรัฐได้ออก สทก.ให้แก่ทุกหลังคาเรือนและเมื่อให้ไปปีกว่าๆได้เรียกเก็บใบสทก.ทั้งหมดคืน และได้ให้ใบรับรองการมีพื้นที่แทน ไม่ใช่ใบกรรมสิทธิ์

ที่สาธารณะในชุมชนมีพื้นที่สาธารณะอยู่ 3 แห่ง พื้นที่ศาลากลางบ้าน พื้นที่ป่าช้า และพื้นที่บ่อปลา 2 แห่ง ไม่มีใบกรรมสิทธิ์ใดๆ

การจัดการพื้นที่

มีการกำหนดขอบเขตในการจัดการมิให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าโดยชุมชนอยู่ แต่ก็ยังไม่เกิดความเข้าใจและความพอใจของคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ ทำให้ยังคงมีการละเมิด มีเหตุการณ์ที่คนในชุมชนถูกจับ คดีบุกรุกพื้นที่ป่า 1 รายเมื่อ 8 ปีแล้วการแก้ไขปัญหาคือการเจรจาต่อรองยอมถูกปรับ ปัญหา / ข้อขัดแย้ง

- เป็นปัญหาภายในชุมชนเองระหว่างชาวบ้านกับนายทุน ที่อยู่ในพื้นที่เรื่องการใช้น้ำ ปริมาณน้ำจะมีน้อยในช่วง เดือนมกราคมถึงพฤษภาคมของทุกปี
- สิทธิของหย่อมบ้าน ขาดอำนาจในการจัดการ

3.บ้านปางแปก หมู่ที่ 5 ตำบลแม่นาเติง อำเภอปาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประวัติหมู่บ้าน

หมู่บ้านปางแปก เป็นชนเผ่าลีซุ อพยพโยกย้ายมาจาก บ้านห้วยโก๋นบ้านบ้านโนนอำเภอพร้าวจังหวัดเชียงใหม่ โดยการนำของนายยี แซ่หมี่ และนายแช่ ยาเขตจำนวน 9 หลังคาเรือน ในปี พ.ศ. 2509 เพราะมีการทำมาหากินลำบาก รายได้น้อย ต่อมาได้มีการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มเติม จากบ้านเมืองงาย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เมื่ออยู่ได้ 9 ปี ได้มีการขยับขยายหมู่บ้านลงมาอยู่ในพื้นที่บ้านใหม่ซึ่งมีใกล้เคียงติดต่อกันปัจจุบัน บ้านปางแปกในอดีตจะเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนของไม้สนหรือไม้เกี้ยวในภาษาภาคเหนือซึ่งในภาษาไทยใหญ่เรียกไม้สนหรือไม้เกี้ยวว่า “ไม้แปก” มากเป็นป่าผืนใหญ่จึงเรียกชื่อหมู่บ้านตามพื้นที่ว่า บ้านปางแปก ในชุมชนได้มีการเรียนการสอนโดยเรียนของการประถมมาจัดตั้งในปี 2523ดำเนินการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถม 6

ปัจจุบันบ้านปางแปกมีจำนวนหลังคาเรือน 160หลังคาเรือน มีจำนวนทะเบียนราษฎร130 หลังคาและมีจำนวนหลังคาเรือนที่ไม่มีทะเบียนราษฎร 30 หลังคาเรือน

ภูมิประเทศ

หมู่บ้านปางแปก ตั้งอยู่บริเวณขอบเขา โดยมีภูเขารอบรอบหมู่บ้าน มีลำห้วยท่าเงาะ ลำห้วยมะเขือและห้วยปางครกไหลผ่าน

การใช้พื้นที่และกรรมสิทธิ์

การใช้พื้นที่ดิน 3 ลักษณะ

ที่อยู่อาศัย ชาวบ้านทุกคนครอบครัวยมีพื้นที่อยู่อาศัย 160 หลังคาเรือน

ที่ทำกิน แยกออกเป็นพื้นที่ไร่ และที่สวน มีรายละเอียดดังนี้

ที่นา มีผู้มีนาจำนวน 12 หลังคาเรือน ไม่มีเอกสารสิทธิใดๆในพื้นที่นา

ที่ไร่ มีทุกหลังคาเรือนในชุมชน 160 หลังคาเรือน เฉลี่ยครอบครัวละ 4 แปลง มีจำนวน

พื้นที่ไร่รวมสูงสุด 70 ไร่ ต่ำสุด 2 ไร่ ไม่มีเอกสารสิทธิใดๆในพื้นที่ไร่

ที่สวน สำหรับปลูกไม้ผลเช่นลิ้นจี่ มะม่วง จำนวน 80 หลังคาเรือน ไม่มีเอกสารสิทธิใดๆในที่สวน

ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับที่ดิน

ถูกจับกุมในคดีบุกรุกพื้นที่ป่า ทุกๆปีจะ 2 – 5 ราย คดีอื่นๆเช่นการเคลื่อนย้ายหลักเขตของป่าไม้ กรณีพญาไน้ที่อยู่ในเขตป่า โทษที่ได้รับ ถูกจำคุกระยะ 3 – 4 เดือน ถูกศาลสั่งปรับ 4,000 – 10,000 บาท

แนวทางการแก้ไขที่ดิน

- วัดเขตพื้นที่ จัดทำหลักฐานในที่ทำกินให้แก่ชาวบ้านทุกหลังคา
- กรณีครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่ทำกิน หรือมีน้อย ทางชุมชนจะจัดการจัดแบ่งตามความเหมาะสมเอง

อำเภอปางมะผ้า

4.บ้านแม่ละนา หมู่ 1ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นชนเผ่าไทยใหญ่ (ไต) มี 134 หลังคาเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 535 คน มีอาชีพหลักคือ อาชีพทางการ คือ ทำนา / ทำไร่ อาชีพรอง เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ นับถือศาสนาพุทธ ที่ตั้งหมู่บ้านห่างจากตัวอำเภอปางมะผ้า 18 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางและลูกรัง สามารถเดินทางได้สะดวก สามารถติดต่อกับหมู่บ้านอื่นได้ อาณาเขตติดต่อ มีดังนี้

ทิศเหนืออาณาเขตติดต่อกับ สหภาพพม่า

ทิศใต้อาณาเขตติดต่อกับบ้านจำโบ้ และบ้านบ่อไค้

ทิศตะวันออกอาณาเขตติดต่อกับบ้านถ้ำลอด

ทิศตะวันตกอาณาเขตติดต่อกับบ้านไม้สูง บ้านปางคามน้อย

ประวัติชุมชน

บ้านแม่ละนาเป็นหมู่บ้านชาวไทยใหญ่ (ไต) เดิมทีชาวบ้านแม่ละนาอพยพมาจากประเทศพม่า ซึ่งมีนายฮ้อยสามเป็นผู้นำพา ได้มาทำการสำรวจ และได้พากันอยู่ที่เชิงช้างใกล้กับบ้านแม่ละนา โดยธรรมชาติของชาวไทยใหญ่ชอบพื้นที่ราบเป็นที่อยู่อาศัย และการประกอบอาชีพชอบทำนา ทำสวน อยู่กับที่เป็นหลักเป็นแหล่ง ไม่อพยพไปไหนมาไหน สาเหตุที่ย้ายมาจากเทศพม่า เพราะประเทศพม่าไม่มีอิสระและยังมีกลุ่มโจรชาวจีนรบกวน หลังจากนายฮ้อยสามได้ตั้งเป็นที่อยู่ที่เชิงช้าง อยู่กันประมาณ 20 หลังคาเรือน โดยมีนายฮ้อยสามเป็นผู้นำ อยู่ได้ไม่นานนายฮ้อยสามก็ย้ายไปที่อื่น สาเหตุที่นายฮ้อยสามย้ายออกไป คือ นายฮ้อยสามมีอาชีพเป็นพ่อค้าอยู่ไม่เป็นหลักเป็นแหล่ง พวกที่อพยพมาอยู่ที่เชิงช้างกับนายฮ้อยสาม มี ส่างกิ และยังมีนายหม่องมาจากเมืองสีป้อ,นางนวล มาจากหมอกใหม่,

นายจองจาย มาจากหมอกใหม่, นางจันทร มาจากเมืองปิ่นเป็นบุคคลที่ย้ายเข้ามาสมทบขณะที่อยู่เอ็งช้าง เมื่อนายฮ้อยสามย้ายแล้วจึงขาดผู้นำชาวบ้านสมาชิกที่เหลือ จึงได้มีการประชุมหารือหรือ เติ่งปางกัน แล้วทำการเลือกผู้นำใหม่ ได้นายสา่งกิ เป็นผู้นำแทนนายฮ้อยสาม ในการเลือกผู้นำสมัยนั้น เลือกโดยชุมชน คัดจากชุมชน สอบถามความคิดเห็นชาวบ้าน คุณมีความรู้ / ความสามารถ / ยุติธรรม / เป็นกลาง สิ่งที่เขาไทยใหญ่ (ไต) ขาดไม่ได้ในการตั้งหมู่บ้าน คือ ก้าง (ผู้นำ) ลำส่อ (ผู้ประกาศ) การได้มาซึ่งตำแหน่งลำส่อ คัดมาจากชุมชนเช่นเดียวกัน มีการ เติ่งปางกัน (หารือ) การเสียดสละ พุดเสียงดังฟังชัด ขณะที่นายสา่งกิ เป็นก้างอยู่ที่เอ็งช้าง ได้เกิดการเจ็บป่วยและตาย เกิดขึ้นที่เอ็งช้าง สา่งกิได้พาลูกบ้านย้ายมาอยู่ที่บ้านแม่ละนา พื้นที่ใกล้กันกับที่อยู่เดิมคือเอ็งช้าง มากันประมาณ 10 หลัง อีก 10 หลัง ย้ายไปอยู่ที่เวียงแหง ที่บ้านแม่ละนานั้นมีคนอยู่ก่อนแล้ว มีนายทุน กับพวกอยู่ประมาณ 4 - 5 ครอบครัว อยู่แม่ละนาได้ประมาณ 1 ปี ทางฝ่ายนายทุนไม่ถูกกับ สา่งกิ นายทุนเองเลยให้มีการเลือกก้างใหม่ ก็ได้มีการ เติ่งปาง และนายทุนได้เป็นแทนนายสา่งกิ เพราะนายทุนเป็นคนที่มีความรู้ด้านวิชาอาคม (ไสยศาสตร์) ที่เหนือกว่าสา่งกิ ชาวบ้านจึงจำใจเลือกนายทุน ปัจจุบันยังมีคนที่มีความรู้ด้านนี้อยู่ คือ นางอุง, นายโตน, นายหย่นนะ, นายตอนนะ, นายอ่องซาน, นายหน่นต่านายจินดา มีความรู้ใช้ในด้านรักษาโรคต่าง ๆ เช่น มะเร็ง และใช้ในการป้องกันตนเอง จากสิ่งต่าง ๆ หลังจากทีนายทุนได้เป็นก้าง นายสา่งกิก็ได้ย้ายไปอยู่ที่เวียงแหง

ต่อมาทางการได้มีการแต่งตั้งกำนัน ซึ่ง นายสิบเอกปัญญา อยู่บ้านปางมะผ้าเก่า อยู่ระหว่างบ้านท่าไคร้กับบ้านไร่ นายสิบเอกปัญญา ได้รับการแต่งตั้งเป็นกำนัน บ้านแม่ละนาเองที่มีสา่งกิเป็นก้าง ก็ขึ้นกับกำนัน นายสิบเอกปัญญา ต่อมากำนันสิบเอกปัญญาย้าย ทางการได้มีคำสั่งให้เลิกกำนันใหม่ ได้นายทุนเป็นกำนันคนแรกของบ้านแม่ละนา ตั้งแต่สมัยนายทุน เป็นกำนันถึงปัจจุบัน บ้านแม่ละนามีกำนัน 7 คน ดังนั้นนายทุน(เสียชีวิตก่อนเกษียณอายุ)นายสา่งเงิน (ดำรงตำแหน่งได้ประมาณ 20 ปี ก็ลาออก), นายดี (ดำรงตำแหน่งไม่ถึง 10 ปี เสียชีวิต) นายโป่งยะ ศรีออน (ดำรงตำแหน่งครบวาระ), นายทุน หิรัญโกเมนทร์ (ไม่ครบวาระลาออก), นายสวัสดิ์ อยู่สมบัติ (ไม่ครบวาระลาออก), นายพรหมชัย คำเขียว (ปัจจุบันไม่ครบวาระ)

บ้านแม่ละนา มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับหมู่บ้านหลายหมู่บ้านในอำเภอปางมะผ้า เป็นหมู่บ้านเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีการสืบตระกูลมานาย ตระกูลที่เก่าแก่ที่สุดบ้านแม่ละนา คือ ตระกูล วงศ์เมือง กับ ตระกูล วงศ์จันทร์ ซึ่งมีญาติจนถึงปัจจุบัน

การใช้พื้นที่ดิน

การใช้พื้นที่ดินของชุมชนจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้

1. ที่อยู่อาศัย มีจำนวนหลังคาเรือน 150 หลังคาเรือน ไม่มีพื้นที่อยู่ 10 หลังคาเรือนการอยู่อาศัยเป็นการขออาศัยในพื้นที่สวนของคนในชุมชน ในส่วนกรรมสิทธิ์ มีใบ นส3. 5 ราย สด1.

12 รายการสำรวจ และปักเขตสปก(ปลายปี 2547)จำนวน ประมาณ 20 ราย ที่เหลือไม่มีใบกรรมสิทธิ์ใดๆ

2.ที่ทำกิน แยกเป็นพื้นที่นาที่มีผู้ทำนา 35 หลังคาเรือนมีใบกรรมสิทธิ์ นส.3 จำนวน 7 ราย

สค1. จำนวน 18 ราย และไม่มีใบกรรมสิทธิ์ใดๆ 10 ราย พื้นที่ไร่ข้าว มีผู้ทำกิน 7 ราย ไม่มีใบกรรมสิทธิ์ใดๆ และพื้นที่สวนเงาะ,สวนข้าวโพด, สวนถั่ว 140 ราย มีการลงหมุดสำรวจ สปก. (ปลายปี 2547)จำนวนประมาณ 50 ราย ที่เหลือ ไม่มีกรรมสิทธิ์ใดๆ)

3.ที่สาธารณะ มีอยู่ดังนี้พื้นที่ศาลเจ้าเมือง ประมาณ 5 ไร่ พื้นที่ป่าช้า ประมาณ 2 งาน และพื้นที่ศาลป่าต้นน้ำ ประมาณ 15 ไร่

การจัดการพื้นที่

พื้นที่ป่า ในชุมชนมีการจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำบริเวณลุ่มน้ำแม่ละนาทั้งหมดมานานเพราะต้องอาศัยน้ำในการทำนา ในการจัดการอาศัยระบบการปกครองกำนัน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอดีตคือสภาตำบลในการส่งผ่านข้อมูลไปยังหมู่บ้านที่อยู่บริเวณต้นน้ำกำหนดให้มีการทำไร่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ และองค์กรเครือข่ายชุมชน ประกอบกับชุมชนอื่นๆที่อาศัยด้านบนพื้นที่ก็มีการใช้พื้นที่ทำนา จึงทำให้บริเวณลุ่มน้ำแม่ละนา ยังคงเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์

พื้นที่ทำกิน ในการจัดการพื้นที่ทำกินในชุมชนจะใช้ระบบดั้งเดิมประกอบด้วยผู้เฒ่าผู้แก่และคณะกรรมการหมู่บ้านมาดำเนินการแก้ไข ปัญหาที่พบส่วนใหญ่จะเป็นในเรื่องการรุกล้ำพื้นที่การตกลงยอมความกันไม่ได้ในการแบ่งพื้นที่

5.บ้านบ่อไคร้ หมู่ที่ 11 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บ้านบ่อไคร้ ตั้งอยู่หมู่ที่ 11 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชาติพันธุ์เผ่ามูเซอดำ มี 60 หลังคาเรือน อาชีพหลัก คือ ทำการเกษตร ปลูกข้าวไร่ ปลูกข้าวโพด อาชีพรอง คือ เลี้ยงหมู วัว ควาย ไก่ หาของป่าขาย ความเชื่อ (ผี)

อาณาเขตของหมู่บ้าน

ทิศเหนือติดกับบ้านแม่ละนา (ไทยใหญ่) และบ้านยาป่าแหน (มูเซอดำ)

ทิศตะวันออกติดกับบ้านถ้ำลอด (ไทยใหญ่) และบ้านสบป่อง เป็นที่ตั้งอำเภอปางมะผ้า

ทิศใต้ติดกับบ้านท่าไคร้ (คนเมือง)

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านลูกข้าวหลาม (มูเซอดำ)

บ้านบ่อไคร้อยู่ห่างจากตัวอำเภอปางมะผ้าประมาณ 6 กิโลเมตร อยู่ระหว่างบ้านท่าไคร้ กับบ้านจำโป้ มีถนนลัดรองยาวประมาณ 300 เมตร เชื่อมระหว่างหมู่บ้านกับทางหลวงแผ่นดิน สาย 1095 ปาย - แม่ฮ่องสอน

ประวัติศาสตร์ชุมชน

เดิมก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่บ้านบ่อไคร้ ได้อยู่ที่ปางคามน้อย อยู่กันประมาณ 22 หลังคาเรือน มีมุเซอคำ 8 หลังคาเรือน ที่อยู่ที่ปางคามน้อยมีดังนี้ นาย จำบ่อคำ, นาย จำลอ, นาย จะอ้อ, นาย จำโป้, นาย ใจหย่อ, นาย แดก, นาย จำปี, นาย โปโก่ ที่เหลือเป็นมุเซอแดง ซึ่งแบ่งพื้นที่กันอยู่ ขณะที่อยู่ที่ปางคามน้อย มีการตายเกิดขึ้น และมีเรื่องผิดกฎหมาย ฟืน้องมุเซอคำ 8 หลัง จึงย้ายไปอยู่ที่ห้วยยาว โดยมีวิธีการเลือกพื้นที่ คือ พื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับทำที่ทำกิน ที่เลี้ยงสัตว์ดี ตอนที่ตั้งบ้านอยู่ที่ห้วยยาว บริเวณแถบนี้เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีบ้านปางโยน ตั้งอยู่ใกล้กับปางคอง อยู่ได้ประมาณ 3 ปี มีคนเข้ามาสมทบ มีดังนี้ นาง นาอู (ย้ายมาจาก บ้านลูกข้าวหลาม), นาย จำกอปอหลี อยู่ปางโยน 3 ปี 10 หลังคาเรือน ในปี 4 ที่อยู่ที่ห้วยยาว มีคนจากปางโยนย้ายเข้ามาสมทบอีก 7 หลังคาเรือน ดังนั้น นาย ป่าป่า, นาย จำหา, นาย ยาก่า, นาย จำมูต่อ, นาย จำหา, นาย ซาพะ, นาย จำก่าปี อยู่ห้วยยาวได้ 7 ปี มีหลังคาประมาณ 80 หลังคาเรือน ขณะที่อยู่ที่ห้วยยาว เลือกพื้นที่ที่จะทำปางคามที่ต้องผา, บ้านลูกข้าวหลาม, บ้านบ่อไคร้ ที่เลือก 3 ที่นี้เป็นปางคาม เพราะพื้นที่เหมาะสมแก่การทำไร่เลี้ยงสัตว์ ในปี 7 ย้ายไปอยู่ที่จำโป้

23 หลังคา สาเหตุที่ย้ายคือ เครือญาติกัน ใกล้ถนนวน มีนาย จำโป้, นาย จำบ่อคำ, นาย จำกอปอหลี, นาย จำมูต่อ, นาย ปีหลีใหม่, นาย ใจหย่อ, นาย แตะก่อ, นาย ยาก่า, นาย จำมูตะ, นาย สาหุ, นาย ป่าป่าจอย, นาย จำหะแหน, นาย จำปีคำ, นาย ยาอื้อนายจำล่าโก่, นาย นาจื้อ, นาย ป่าป่า, นาย จำอ้อ, นาย หมอแหง, นาย จำแหนตาลา, นาย บุญธรรม, นาย คาอู, นาย จำอู่ตะ

สิ่งที่ต้องไปทำขณะที่ย้ายไปตั้งหมู่บ้านใหม่

1. สร้างบ้านผู้นำ 3 บ้านเสร็จก่อน
2. ทำลานจำคึกกับศาลเจ้าเมือง อยู่บ้านจำโป้ประมาณ 7 ปี ข้ามไปอยู่ที่บ้านบ่อไคร้ ข้ามไปอยู่กองแปกอีก 4 หลังคามีนายจำอ้อ นายหมอแหง นาย แก่กือ นายจะแหน

สาเหตุที่ย้ายไปอยู่บ่อไคร้กับกองแปก เพราะมีคนเผ่าคนแก่ตาย มีคนตายต้องกลบ ส่วนที่ไปอยู่กองแปกได้ประมาณ 2 ปี ลูกแก่กือตาย 3 คนจึงย้ายเข้ามาสมทบที่บ้านบ่อไคร้ และมีนาย ประสงค์ ย้ายจากลูกข้าวหลามไปสมทบอีก 1 คน ขณะที่อยู่บ่อไคร้มี นายจะอ้อ เป็นผู้นำธรรมชาติ ต่อมาได้เป็นผู้นำทางการปีและมีบุคคลที่สำคัญอีกคือ นาย จะบู่ตะ เป็นแก้วนาย ประสงค์ เป็นปู่เหล็ก ผู้นำเดิมได้รับการแต่งตั้งโดยชาวบ้าน มีการประชุมหารือกันเกณฑ์ใน

การเลือก เลือกจากความรู้ ความเสียสละ มีความเป็นผู้นำ บ้านบ่อไคร้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบ้านจำโบ๋ บ้านลูกข้าวหลาม บ้านปางคามน้อยสัมพันธ์กันในด้านความเป็นพี่ เป็นน้องเป็นชนเผ่าเดียวกัน

ระบบการถือครองที่ดินในชุมชน

ที่ทำกินของชาวบ้านบ่อไคร้ มีทั้งหมดถือครองตามจารีตประเพณี ไม่มีระบบกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายรองรับ แต่เดิมมีการถือครองในระบบสิทธิการใช้ โดยมีครัวเรือนเป็นหน่วยจัดการ การเข้าถือครองที่ดิน กระทำโดยหลักสิทธิตามธรรมชาติ แต่ละครัวเรือนสามารถไปบุกเบิกที่ป่า เป็นที่ปลูกข้าวได้อย่างไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับแรงงานในครัวเรือน แต่ละครัวเรือนจะบุกเบิกป่าใหม่ไว้ขายที่ประมาณครัวเรือนละ 3 - 4 แปลง ครัวเรือนจะมีสิทธิถือครองที่ทำกินที่บุกเบิกเองทั้งหมด และที่ทำกินเหล่านี้จะตกทอดถึงลูกหลานได้ อาณาเขตที่ทำกินของแต่ละรายมักจะอยู่ติดกัน ซึ่งจะเป็นที่รับรู้ร่วมกันของชุมชน ชาวบ้านทั่วไปสามารถบอกได้เลยว่าตรงไหนเป็นของใคร หรือที่ของใครนี้มีอาณาเขตจากไหนไปถึงไหน ในปัจจุบันเจ้าของจะมีการสร้างรั้วกันอาณาเขตที่ดินของตนไม่มีระบบกรรมสิทธิ์ที่เป็นทางการ แต่เป็นระบบกรรมสิทธิ์ชุมชน การถือครองที่ดินของชาวบ้าน ๆ ละ 3 - 4 แปลง รวมเนื้อที่ประมาณรายละ 20 - 30 ไร่ นอกจากชาวบ้านบ่อไคร้ปลูกข้าวและข้าวโพด เป็นอาชีพหลักแล้ว ยังมีการปลูก ผัก แตง หางของป่า เช่น หน่อ เห็ด และผักต่าง ๆ ขาย ผลผลิตที่ขาย มี ข้าวโพด ขายผ่านพ่อค้าคนกลาง เช่น ผัก แตง ถั่วแดง ท้อ บัวย หน่อไม้ เห็ด ฯลฯ ขายใกล้กับชุมชนอยู่ตรงทางแยกเข้าบ้านบ่อไคร้ ซึ่งแต่ละครัวเรือนจะมาสร้างกระท่อมของใครของมันขายให้กับนักท่องเที่ยว คนผ่านไป ผ่านมา ซึ่งเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่งของชาวบ้านบ่อไคร้ นอกจากขายของเหล่านี้แล้ว ยังเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย เป็นรายได้เสริม ไว้ขายผ่านพ่อค้าคนกลาง ชาวบ้านบ่อไคร้มีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก ส่วนใหญ่ปลูกข้าวไร่ และข้าวโพด เป็นพืชยังชีพ โดยมีรายได้เสริมจากการขายสัตว์เลี้ยง เช่น (หมู ไก่ วัว และควาย) ขายของป่า ชาวบ้านได้สร้างเพิงขายของป่าและผลผลิตตามฤดูกาลอยู่ที่บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน ริมทางหลวงสาย 1095 ปาย - แม่ฮ่องสอน ใกล้ทางเข้าหมู่บ้าน และให้บริการนักท่องเที่ยว

ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร(กรรมสิทธิ์รวม)ระดับชุมชน

ชาวบ้านบ่อไคร้ มีการแบ่งทรัพยากรธรรมชาติในระดับหนึ่งพื้นที่หรือจำแนกพื้นที่ ดังนี้

- พื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่บวชป่า พื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าใช้สอย
- ป่าช้า
- พื้นที่หาของป่า
- พื้นที่โรงเรียน

- สนามกีฬา
- พื้นที่คอกหมูรวม
- แหล่งน้ำที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ มีดังนี้
 - ห้วยปอน น้ำไม่ไหลตลอดปี ไว้สำหรับวัว ควาย กิน และคนไปทำไร่
 - ห้วยปูลุ น้ำมีเป็นระยะ คนไปทำไร่กัน (ฝายแมว)
 - ห้วยน้ำกิด มีน้ำไหลตลอดปี
 - ห้วยตองตึง น้ำไม่ไหลตลอดปี มีลำห้วยยาวถึงบ้านท่าไคร้ สามารถทำฝายและ อ่างเก็บน้ำใช้ในการเกษตรได้
 - ห้วยจำหย่อ
 - ห้วยกองแปก
 - ห้วยกองไม้สูง (ต่อน้ำประปา)
 - ห้วยไม้ป่อง

ชาวบ้านมีกฎข้อห้ามในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

ในการใช้ประโยชน์หรือการจำแนกพื้นที่ของบ้านบ่อไคร้ ชาวบ้านมีกฎข้อห้ามในการใช้ประโยชน์ มีดังนี้กฎระเบียบ

1. ห้ามบุกรุกพื้นที่บวชป่า และห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด
2. กรณีที่จะใช้ไม้ ให้ใช้ไม้มนป่าใช้สอย และแจ้งต่อคณะกรรมการก่อน
3. กรณีการหาของป่า ห้ามตัดและเผาต้นไม้
4. ห้ามจำหน่ายไม้แปรรูปให้กับบุคคลภายนอก
5. การเผาไร่ ให้ทำแนวกันไฟรอบ ๆ พื้นที่ไร่
6. การเก็บหน่อไม้ 1 กอ ให้เหลือหน่อไม้ไว้อย่างน้อย กอละ 3 หน่อ
7. ห้ามบุคคลภายนอกมาตัดหน่อไม้ในบ้านบ่อไคร้
8. ห้ามนำดอกกล้วยไม้จากป่ามาจำหน่าย
9. กรณีเก็บหน่อไม้มาแล้วขายไม่หมด ให้นำไปขายหมดก่อนไปตัดใหม่
10. ให้มีการปลูกป่าเสริมในแต่ละปีด้วย
11. ให้ทำแนวกันไฟในพื้นที่บวชป่า ป่าต้นน้ำ พื้นที่ปลูกป่าเสริม

บทลงโทษ

1. การทำผิดครั้งแรกให้ทางคณะกรรมการว่ากล่าวตักเตือน
2. การทำผิดครั้งที่ 2 ให้ทางคณะกรรมการจับปรับ 300 บาท
3. การทำผิดครั้งที่ 3 ให้ทางคณะกรรมการหมู่บ้านจับดำเนินคดีตามกฎหมาย

4. กรณีหาของป่าถ้าตัดต้นไม้ให้ปลูกต้นไม้ทดแทน
5. กรณีการนำกล้วยไม้ไปขาย
ครั้งแรก ตักเตือน
ครั้งที่ 2 จับส่งตำรวจ
6. กรณีตัดต้นไม้ในเขตป่าอนุรักษ์ ให้ปรับ 300 บาท
7. กรณีนำไปแปรรูป ไปขายนอกหมู่บ้าน
ครั้งแรก ตักเตือน
ครั้งที่ 2 ปรับ 300 บาท
8. กรณีไม้พิน ให้ตัดในเขตป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน

ประสบการณ์การจัดการที่ผ่านมา

ในระบบวิถีดั้งเดิมไม่มีการจัดการอนุรักษ์ ในการใช้ทรัพยากร แต่เท่าที่เห็นในปัจจุบันเป็นการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ การจำแนกการใช้พื้นที่ การปลูกไม้ผลยืนต้นนับได้ว่าเป็นความรู้ใหม่ที่มีความจำเป็นที่ต้องรู้ประกอบกับสถานการณ์ความเป็นจริงการขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้ในอดีต จึงต้องมีการจำแนกพื้นที่ การจัดการป่าต้นน้ำการปลูกป่าเสริม การทำแนวป้องกันไฟป่า การกำหนดกฎระเบียบเพื่อให้ผู้อื่นได้รับรู้รับทราบ ผลจากการดำเนินการทำให้ต้นไม้บริเวณที่กำหนดเจริญเติบโตสามารถเห็นได้ชัด ส่งผลถึงการเพิ่มขึ้นของน้ำ การเก็บผลผลิตที่ได้จากป่า การเข้าร่วมกับกลุ่มผู้รักษาป่าต้นน้ำในจังหวัดเพื่อเรียกร้อง พระราชบัญญัติป่าชุมชนร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ ทำให้ชุมชนรับรู้ถึงสถานการณ์ สาระสำคัญ ๆ ของพระราชบัญญัติ ที่ต้องมีการดำเนินการ

ระบบการทำให้ในปัจจุบัน

ระบบการเกษตรชาวมูเซอได้เปลี่ยนไปจากอดีตที่เคยมีความอิสระไม่มีการบังคับจากรัฐในการใช้พื้นที่ ทำให้ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนระบบการทำไร่จาก “ไร่เลื่อนลอย” “ไปสู่ระบบการทำไร่” “หมุนเวียน” โดยที่ทุกครอบครัวต้องมีการทำไร่อย่างน้อย 3 แปลงถึงจะอยู่ได้ ประกอบกับอาชีพการเลี้ยง สัตว์ - วัว ควายเลี้ยงเป็นรายได้ ที่ค่อนข้างแน่นอน หมู - ไก่ เลี้ยงเพื่อประกอบพิธีกรรมและรายได้ รายได้จากการเก็บของป่า อาทิ เห็ด หน่อ มะขามป้อม ฯลฯ และรายได้จากท่องเที่ยว งานหัตถกรรมการทอผ้า เครื่องจักรสาน เป็นต้น รายได้จากการขายผลผลิตในไร่ อาทิ พริก แตง ผัก ถั่ว ส่วนรายได้จากการทำไม้ผลไม่ค่อยแน่นอน

ในอดีตชาวเขาเผ่ามูเซอคำ มักจะปลูกข้าวและพืชอื่นในพื้นที่เดียวกัน เช่น ข้าว แตง ถั่ว พักทอง พริก ฯลฯ การคิดพันธุ์ คิดพันธุ์ครั้ง 1 ใช้ประมาณ 3 ปี เช่น ข้าว คุณลักษณะพันธุ์ดี

ดูขนาด ความยาวของเมล็ด สี เหตุผลที่ปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน คือ ได้กินหลายอย่าง ลดค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้ ส่วนใหญ่ชาวบ้านบ่อไคร้จะปลูกข้าวและข้าวโพด เป็นอาชีพหลัก โดยปลูกหมุนเวียนตามจำนวนพื้นที่ของตนเองที่มีอยู่

- พันธุ์ข้าวที่ใช้ดังนี้ ข้าวเจ้า มีพันธุ์ข้าวเคาะมา ข้าวเจ้าหอ ข้าวขุนแสง
- พันธุ์ข้าวเหนียว มี ข้าวเหนียว พันธุ์ข้าว ชีเหนาะยี พันธุ์ข้าว จะเหนาะนะ
- พันธุ์ข้าวโพดที่ใช้มีดังนี้ อาพะตะ ,อาพลอย, ชาม่าเอ๊ เป็นพันธุ์

ข้าวโพดดอกชาม่าช้อมา,ชาม่าปอม เป็นพันธุ์ข้าวโพดปี,ข้าวโพดหวาน เป็นพันธุ์ที่ทางการส่งเสริมข้าวโพดข้าวเหนียว

ระบบการทำไร่หมุนเวียน 3 แปลง

เป็นผลจากการประยุกต์ระบบการทำไร่ในพื้นที่เดิมที่มีการส่งเสริม จากหลายภาคส่วนโดยมีระบบหมุนเวียนที่นำมาใช้คือ

ปี แปลง	ปีที่ .1	ปีที่ .2	ปีที่ .3
1	ข้าว	ข้าวโพด / ถั่ว	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว
2	ข้าวโพด / ถั่ว	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว	ข้าว
3	ทิ้งพื้นที่ให้พักตัว	ข้าว	ข้าวโพด / ถั่ว

คณะกรรมการหมู่บ้านมีดังนี้

นาย สมพงษ์	พันธุ์สามหมอก	เป็นผู้ใหญ่บ้าน
นาย บุญธรรม		เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
นาย ประสงค์	สุขเรือนทอง	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
นาย จำเณะ		กรรมการ
นาย คงศักดิ์		กรรมการ
นาย ใจ		กรรมการ
นาย จำหะ		กรรมการ
นาย สกล		กรรมการ
นาย สมชาย		กรรมการ
นาย ชำนาญ	ไพโรเทศศิริ	กรรมการ

ผลผลิตจากป่า

การจัดการผลผลิตจากป่าเพื่อเป็นรายได้ วิธีการจัดการด้านผลผลิตการอนุรักษ์พื้นที่ป่าเพื่อการเก็บเห็ด หน่อ ฯลฯตลอดจนวิธีการ

สถานการณ์ปัญหาด้านการเกษตร

ระบบการทำไร่หมุนเวียนที่มีระยะการปล่อยพื้นที่ให้คืนสภาพดินในระยะสั้นๆ เพียง 1 ปี อาจทำให้ดินฟื้นฟูสภาพไม่ทัน ความสมบูรณ์ดินอาจไม่พอลดน้อย ถอยลงที่อาจส่งผลต่อผลผลิตได้ในอนาคต

การเลี้ยงสัตว์ วัว ควาย ที่เป็นรายได้เป็นกอบเป็นกำ และค่อนข้างที่จะมั่นคง การเลี้ยงสัตว์จำนวนมากนั้นต้องมีการจัดการการดูแลรักษาในด้านต่างๆ เช่น อาหารสัตว์ การจัดการพื้นที่เลี้ยงสัตว์ การสุขาภิบาลสัตว์ การที่สัตว์เลี้ยงเข้าไปรบกวนพืชไร่ก็มีให้เห็นทั่วไปเป็นประจำ การโยกย้ายปางคามเลี้ยงหมูของแต่ละครอบครัวเพื่อการดูแลป้องกันโรค ระบาดในสุกร ที่เคยดำเนินการมาในลักษณะคอกหมูรวมของชุมชนสมควรได้รับการแก้ไขโดยรีบด่วน

สิ่งที่ต้องการแก้ไขเร่งด่วน

- ระบบและวิธีการปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพดินในระยะสั้นบนพื้นที่สูง
- ระบบการจัดการทุ่งหญ้าธรรมชาติบนพื้นที่สูง
- ระบบการป้องกันและควบคุมโรคระบาดสัตว์

ดิน

การทำไร่ ใช้ทำไร่หมุนเวียน เฉลี่ยบ้านละ 3 แปลง ต่อแปลงใช้ปลูกประมาณ 2 ปี ปีที่ 1 ปลูกข้าว ปีที่ 2 ปลูกข้าวโพด ติดตามด้วย ถั่ว ครอบสองปีเวียนไปทำแปลงที่ถูกทิ้งไว้ให้มีการพักฟื้นตัว ไร่มีทุกหลังคาเรือน

การทำสวน บ้านบ่อไคร้ 56 หลังคาเรือน มีที่ปลูกจริง ๆ 7 หลังคา ที่เหลือเป็นการทำแบบเล็ก ๆ น้อย ๆ สวน ไม้ผลที่ปลูกได้แก่ มะม่วง ท้อ ขนุน บัวย มะนาว กาแฟ เป็นต้น

จุดเด่นของไม้ผล การที่ผลผลิตออกเร็วกว่าที่อื่น ผลผลิตที่ไม่ได้จำหน่าย บัวย มะม่วง และท้อพื้นเมือง

ความรู้ที่มี / ศักยภาพ

การที่ชุมชนสามารถอธิบายได้ถึงความสำคัญของการจำแนกพื้นที่ป่าของชุมชน รวมถึงความจำเป็นที่ต้องมีการดำเนินการ โดยผ่านสื่อ MODEL และประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่ป่า “ป่าต้นน้ำ” การใช้ และการจัดการ ผลผลิตจากป่า โดยชุมชน

สภาพปัญหา

- การจำแนกพื้นที่ของชุมชน ถึงแม้ว่าจะมีการจำแนกและดำเนินการควบคุมได้ชัดเจน ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง อาจเป็นไปได้ด้วยหลายเหตุผล จำนวนพื้นที่ ๆ ไม่แน่ชัดในส่วนของหลักฐานที่เป็นมาตรฐาน การกำหนดพื้นที่ไร่ พื้นที่ทำกิน ใช้วิธีการกำหนดเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ผืนเดียว ขัดกับความเป็นจริง ที่พื้นที่ไร่อยู่กระจัดกระจายทั่วบริเวณ
- การดำเนินการที่ผ่านมาเน้นบุคลากรของทางภาครัฐที่สำคัญที่มีความเกี่ยวข้องไม่ได้เข้าร่วมดำเนินการด้วยพร้อมกัน

6. บ้านห้วยน้ำโป่ง หมู่ที่ 4 ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

หมู่บ้านห้วยน้ำโป่งเป็นชุมชนขนาดเล็ก เป็นชนเผ่าลัวะหรือละว้า นับถือคริสต์ศาสนา มีประชากรอาศัยอยู่ 26 หลังคาเรือน (ในปีพ.ศ. 2548) มีระยะทางห่างจากตัวอำเภอปางมะผ้า 31 กิโลเมตร ตามถนนสายทางหลวงแผ่นดิน 1095 ระยะ 24 กิโลเมตร แยกเข้าทางดินแดงอีก 7 กิโลเมตร ลำบากในการคมนาคมในช่วงฤดูฝน

ด้านทิศเหนือ ติดกับบ้านน้ำสุผาเลื้อ และบ้านหนองหอย

ทิศใต้ ติดกับบ้านหลุกข้าวหลาม

ทิศตะวันออก ติดกับบ้านจำโป

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านไม้ช้างหนาม

ประวัติหมู่บ้าน

หมู่บ้านห้วยน้ำโป่ง เดิมทีอาศัยอยู่ที่บ้านหนองแห้งติดชายแดนไทย - พม่า ปัจจุบันได้เปิดเป็นตลาดนัดชายแดนห้วยผึ้ง ได้มีชนกลุ่มน้อยเข้ามาบรรจบกันเป็นประจำ จึงได้หารือกันส่งนายข้าหมุด สะเนะ มาสำรวจพื้นที่ ที่จะอพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในการเข้ามาสำรวจพื้นที่นั้นได้เข้าไปที่บ้านทุ่งสาแลไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าจึง บ้านนาปู่ป้อมไปปรึกษาขออนุญาตปู่กำสอ บ้านซอเบะไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าซอเบะ บ้านป่าโหลไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าป่าโหล บ้านสันมะแกงไปปรึกษาขออนุญาตปู่กำจาคะ บ้านปางบอนไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าอาจิ๋ว บ้านปางตองไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าจ่านู บ้านตองผา(บ้านปางคามน้อยในปัจจุบัน)ไปปรึกษาขออนุญาตปู่กำจาลา บ้านจำโปไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าจำโป และบ้านแสนคำลือไปปรึกษาขออนุญาตพ่อเผ่าแสนคำลือ สุดท้ายนายข้าหมุดเลือกที่มาตั้งหมู่บ้านที่พื้นที่ไร่เก่าของพ่อเผ่าจำโป ที่มีพื้นที่เหมาะสมเหมาะแก่การทำนามีลำห้วยน้ำโป่งไหลผ่าน ทางพ่อเผ่าจำโปจึงพาไปปรึกษาขออนุญาต กำนันสวัสดิ์ อยู่สมบัติ กำนันตำบลปางมะผ้า

จึงกลับไปหนองแห้งและนายข้าหมุด สะเนะ และนายเฮาะ ครีมีจึงได้พากันมามาก่อสร้างบ้านเรือน ทางทิศตะวันออกของลำห้วยน้ำโป่ง ในปี พ.ศ. 2518 ต่อมาได้มีนายต่า (พ่อนายบรรจง) ได้อพยพเข้ามาเพิ่ม และต่อมาได้มีนายสำนับ นายจิบ นายปานใหม่และนายสำราญได้อพยพเข้ามาเพิ่ม โดยทั้งหมดย้ายมาจากบ้านหนองแห้ง มาร่วมกันสร้างบ้าน บุกเบิกพื้นที่นาพื้นที่ทำกิน

ในปี พ.ศ. 2528 ได้เกิดอัคคีภัยไหม้หมู่บ้าน โดยสาเหตุมาจากไฟฟ้าลัดวงจรเข้ามาในพื้นที่เกิดลุกลามไหม้หมู่บ้านทั้งหมด ทางนายข้าหมุดจึงไปแจ้งต่อกำนันสวัสดิ์ ทางกำนันได้ให้ความช่วยเหลือและแจ้งต่อทางราชการ และนายข้าหมุดได้ขออนุญาตย้ายหมู่บ้านมาอยู่ด้านทิศตะวันตกของลำน้ำโป่ง จนถึงปัจจุบัน

การศึกษา

ในปี พ.ศ. 2530 ชาวบ้านได้รวบรวมเรียงรายจัดจ้าง ครูจากเชียงราย ครูอนอก มาทำการสอนใน อัตราเดือนละ 500 บาท ในปี พ.ศ. 2534 ทางการศึกษาออกโรงเรียน ได้เข้ามาดำเนินการ ครูอริพงษ์ ฟองสมุทร และในปี 2535 ได้เปลี่ยนเป็นครูประโยชน์ และในปี 2538 ได้ปรับเปลี่ยน เป็นครูอุ้มซึ่งประพฤติไม่เหมาะสม ทางชาวบ้านได้จัดส่งบุตร หลานไปเรียนที่อื่น ทำให้จำนวนผู้เรียนมีน้อย และทางศึกษาออกโรงเรียน จึงยุบการเรียนการสอนไปในปี 2539

ในปี พ.ศ. 2543 ทางชาวบ้านได้หารือกันและเสนอขอทางศึกษาออกโรงเรียน ให้มีการเรียนการสอนในชุมชนขึ้นมาใหม่และดำเนินการจนถึงปัจจุบัน

การปกครอง

ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านในปี 2518 เป็นต้นมาด้านการปกครองแล้วขึ้นกับ บ้านน้ำฮู หมู่ที่ 6 ตำบลปางมะผ้า อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และในปี 2532 ได้แยกการปกครองเป็นอำเภอปางมะผ้า มีอยู่ 4 ตำบล ทางหมู่บ้านห้วยน้ำโป่งจึงได้ถูกแยกมาขึ้นกับหมู่บ้านน้ำฮู หมู่ที่ 4 ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยที่ชาวบ้านน้ำโป่งเริ่มทยอยได้รับทะเบียนราษฎรเมื่อ ปี 2544

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

บ้านห้วยน้ำโป่งตั้งอยู่บนเนินเขา มีลำห้วยต่างๆล้อมรอบมีลำห้วยน้ำโป่งไหลผ่านด้านข้างทางทิศตะวันออกโดยไหลทอดยาวมาจากด้านทิศเหนือของหมู่บ้านตลอดปี และมีลำห้วยน้ำบ่อเป็นห้วยขนาดเล็กไหลมาทางเหนือทอดยาวอ้อมผ่านด้านทิศตะวันตกมาบรรจบกับลำห้วยน้ำโป่งทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน

บริเวณหมู่บ้านห้วยน้ำโป่งมีพื้นที่ทำกินที่เป็นพื้นที่นากระจายตัวอยู่ทางด้านทิศเหนือทอดยาวมาตามลำน้ำโป่งจนมาถึงด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ถือได้ว่าลำห้วยน้ำโป่งเป็นเส้นเลือดสายใหญ่ของหมู่บ้านห้วยน้ำโป่งก็ว่าได้ ส่วนการทำไร่จะทำในพื้นที่รอบรอบหมู่บ้าน และในบริเวณหมู่บ้านมีพื้นที่โป่งร้อนและโป่งเย็นที่เป็นบริเวณที่มีสัตว์ป่านิยมมากินโป่งตลอด

การใช้พื้นที่ดิน

การใช้พื้นที่ดินแบ่งได้ 3 ลักษณะดังนี้

1. ที่อยู่อาศัย ในหมู่บ้านมี 26 หลังคาเรือน มีที่อยู่อาศัยทุกหลังคาเรือน แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์
2. ที่ทำกิน แยกออกเป็น ที่นา มีอยู่ 12 ราย มีมากที่สุดจำนวน 10 ไร่ น้อยที่สุด 3 งาน ไม่มีใบกรรมสิทธิ์ ที่ไร่ปลูกข้าวมีจำนวน 2 ราย จำนวน 3 ไร่ และ 1 1/2 ไร่ และที่สวนสำหรับปลูกข้าวโพดและถั่วเหลือง จำนวน 26 ราย จำนวนมากที่สุด 4 ไร่ น้อยที่สุด 2 ไร่ บริเวณสวนถั่วและถั่วเหลืองส่วนใหญ่จะเป็นดินทราย ไม่ปลูกข้าวเลยจำนวน 8 ราย จะเป็นการรับจ้างและปลูกถั่ว
3. ที่สาธารณะ ในพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน จำแนกได้เป็นที่โบสถ์, โรงเรียน, สนามเด็กเล่น, ป่าช้า และที่ของคริสตจักร

ระบบการใช้พื้นที่ไร่ข้าว

ในอดีตการทำไร่จะทำในพื้นที่ไร่ 3 แปลง ใช้ระบบการทำไร่หมุนเวียน กล่าวคือทำไร่ในพื้นที่เดิม 1 – 2 ปีในหนึ่งแปลง พื้นที่อีก สองแปลงปล่อยให้มีการฟื้นตัวตามธรรมชาติ 2-4 ปี ทั้งนี้แล้วแต่สภาพดิน

การจัดการพื้นที่ป่า

ในปีพ.ศ.2520 ถึง พ.ศ.2522 จะมีบุคคลจากภายนอกหมู่บ้านมาทำการจับนกที่มาลงโป่งมากินน้ำที่บริเวณโป่งนกหรือโป่งเย็น (เป็นบริเวณที่มีคราบเกลือตามธรรมชาติซึ่งเป็นอาหารของสัตว์ป่า) ในช่วงหน้าแล้งประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เมษายน ซึ่งในการจับแต่ละครั้งจะใช้อาวุธปืนและตาข่ายขนาดใหญ่ ทำให้จับนกได้ปริมาณมาก ชาวบ้านรู้สึกสงสารนกเหล่านั้นจึงมีการพูดคุยกับคนที่มาจับนกแต่ไม่เกิดประโยชน์อะไรเพราะคนเหล่านั้นไม่สนใจและถือว่าคนในหมู่บ้านเป็นผู้ที่ไม่มีบัตรประจำตัวและไม่ใช่คนไทย ในปีพ.ศ.2523 ทางผู้นำชุมชนโดยนายท่าหมุด สะเนะ จึงได้ไปหารือกับหัวหน้าหน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่า คือ นายสมชาย บริสุทธิ์ ถึงเรื่องการห้ามจับสัตว์ป่าในบริเวณโป่งนก ทางหน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าจึงได้ส่งคนเข้ามาควบคุมดูแล โดยขอความร่วมมือให้ทางชุมชนช่วยกันดูแลร่วมกับทางเจ้าหน้าที่ด้วยเนื่องจากกำลังเจ้าหน้าที่มีจำกัด ใน

ปีพ.ศ.2543 ทางชุมชนจึงได้จัดการบวชป่าและปลูกไม้ป่าสำหรับเป็นอาหารของสัตว์ในบริเวณปงนกตลอดจนจำกัดเขตห้ามล่าสัตว์น้ำในบริเวณลำห้วยน้ำปงเป็นระยะทาง 200 เมตร โดยขอรับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม(SIF) ในปีพ.ศ.2548 ทางชุมชนได้จัดการขยายพื้นที่พันธุ์สัตว์เพิ่มขึ้นเป็น 1 กิโลเมตร โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสภาวัฒนธรรมอำเภอปางมะผ้า

สถานการณ์ปัญหา

ในปี 2535 ได้มีการประกาศให้พื้นที่หมู่บ้านเป็นเขตป่าสงวน ฯ หน่วยปลูกป่าห้วยผา ได้การปลูกป่า บริเวณที่พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมในช่วงนี้ทางหมู่บ้านไม่ได้รับผลกระทบใดๆในการทำไร่ของหมู่บ้าน

ในปี 2539 ได้มีหน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน มาเตรียมการประกาศเขตมาทำ การตั้งสำนักงานในหมู่บ้านและเริ่มจำกัดเขตพื้นที่ทำกินแก่ชุมชน

ในปี 2543 มีการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน

ในปี 2546 ทางหน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสันปันแดน ได้ทำการยึดพื้นที่ทำกินของหมู่บ้าน โดย ตัดต้นไม้ผลที่ทางชาวบ้านปลูก และทำการเผาไร่ที่ชาวบ้านเตรียมพื้นที่สำหรับทำไร่ข้าว ทางผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านได้ไปเจรจาขอพื้นที่ทำกินคืน กลับข่มขู่ที่จะจับบัตรประจำตัวประชาชน และทะเบียนราษฎรคืน ชาวบ้านมีความกลัวการเจรจาไม่บังเกิดผล

ผลกระทบที่เกิดขึ้น พื้นที่ชุมชนทำไร่ข้าว และสวนถั่วเหลือง, สวนข้าวโพดเป็นพื้นที่ที่เป็นดินทราย (พื้นที่ทำกินที่เป็นดินแดงเหมาะสำหรับทำไร่ข้าวถูกยึด) ผลผลิตที่ได้ไม่พอกิน ประสบภาวะขาดทุน ชาวบ้านแก้ไขปัญหานี้โดยการอพยพไปหากิน หรือบุตรหลานออกไปหางานทำจากภายนอกชุมชนเยาวชนและชาวบ้านที่อยู่ในวัยแรงงานออกไปขายแรงงานจากภายนอกเพื่อแก้ไขปัญหามภาวะเศรษฐกิจภาวะหนี้สินให้กับครอบครัว ชุมชนเกิดภาวะขาดแคลนแรงงาน การถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชน/สังคมถูกตัดขาดไป

แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการกับปัญหา

- 1.การหาอาชีพ / การสร้างงานให้เกิดขึ้นในชุมชนภายใต้พื้นฐานทุนเดิมของชุมชน
- 2.การขอพื้นที่ทำกินคืน เพื่อเป็นต้นทุนในการเสริมหรือพัฒนาอาชีพ

อำเภอเมือง

7.บ้านหนองขาวกลาง

หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บ้านหนองขาวกลาง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชาว
พันธุ์ปกากะญอ มี 66 หลังคาเรือน อาชีพหลัก คือ ทำการเกษตร เช่น ปลูกพืชไร่ พืชสวนครัว
อาชีพรอง คือ เลี้ยงสัตว์ เช่น หมู วัว ควาย

อาณาเขตของหมู่บ้าน

ทิศเหนือติดกับ	หมู่บ้านห้วยน้ำแม่ฮ่องสอน
ทิศใต้ติดกับ	หมู่บ้านห้วยกุ่ม
ทิศตะวันออกติดกับ	หมู่บ้านห้วยไม้ดำ
ทิศตะวันตกติดกับ	หมู่บ้านห้วยฮี้

บ้านหนองขาวกลางอยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองประมาณ 35 กิโลเมตร มีถนนลาดยางระยะ
หนึ่ง จากนั้นเป็นถนนคอนกรีตสลับกับถนนลูกรัง

ประวัติศาสตร์ชุมชน

หมู่บ้านหนองขาวกลางจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าเป็นหมู่บ้านกว่า 200 ปี เริ่มแรกมี 7
หลังคาเรือน มีนายหน้อยเจ็กเป็นผู้นำ ก่อนที่นายหน้อยเจ็กจะมาตั้งบ้านอยู่ด้านล่างของหมู่บ้าน
และด้านบนของหมู่บ้านเคยมีคนมาอาศัยก่อนแล้ว 50 ปีที่ผ่านมา ลักษณะเดิมของหมู่บ้านตอน
นั้นเป็นป่าดิบ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่

นายหน้อยเจ็กตั้งหมู่บ้านเป็นรุ่นที่ 2 โดยอพยพมาจาก อำเภอขุนยวมและบางส่วนมาจาก
อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมามีการย้ายมาสมทบเพิ่มจากหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อมีประชากร
เพิ่มขึ้น ทางราชการจึงเข้ามาสำรวจและจัดตั้งให้เป็นหมู่บ้านหลักเมื่อปี 2525 มีผู้ใหญ่บ้านชื่อ
นายตาบุด ทวีชากรสีทอง

ต่อมาปี 2530 ได้แยกเป็น 2 ย่อมบ้าน คือบ้านบน บ้านล่าง เนื่องจากทางราชการจะมา
สร้างสถานีนานมัย เมื่อสำรวจแล้วมีปัญหาเรื่องไม่มีพื้นที่ปลูกสร้าง จึงมีการประชุมตกลงกันให้
ย้ายบ้านขึ้นมาอยู่ข้างบนให้หมด แล้วสร้างสถานีนานมัยข้างล่าง แต่เมื่อสร้างนานมัยเสร็จบางคนที่
ไม่ยอมย้ายขึ้นมาข้างบนเพราะไม่สะดวกเรื่องน้ำ ต้องดักน้ำใกล้/มีพื้นที่จำกัด คนที่มาอยู่ก่อนแล้ว
จับจองเอาพื้นที่ราบไปเหลือแต่ที่ลาดชัน

แต่เดิมชาวบ้านนับถือผีกันหมด แต่เริ่มมีการนับถือศาสนาคริสต์ประมาณ 50 ปีมานี้ โดย
มีสลาจากวัดจันทร์เข้ามาเผยแพร่ ศาสนาพุทธเข้ามาในหมู่บ้านทีหลังพร้อมกับบ้านตองก็อ มีพรา
เข้ามาเผยแพร่และประจำอยู่ที่วัดตองก็อ แต่ศาสนาก็ไม่ทำให้ชาวบ้านแตกแยกกันแต่อย่างใด

ระบบการถือครองที่ดินในชุมชน

ระบบการถือครองที่ดินในชุมชนหนองขาวกลางนั้น เป็นการถือครองตามจารีต ประเพณี
มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษผู้บุกเบิกที่ทำกินของชุมชนแล้ว ไม่มีกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายรองรับ ในการ

จัดการถือครองที่ดินนั้น ใช้ครัวเรือนเป็นหน่วยในการจัดการถือครองที่ดิน โดยที่หมู่บ้านจะมีแปลงใหญ่ ซึ่งถือเป็นสมบัติส่วนรวม ทุกคนเป็นเจ้าของเหมือนกัน จากนั้นก็จะมีการตกลงจัดสรรที่ดินให้แต่ละครัวเรือนเท่า ๆ กัน กล่าวคือ แต่ละครัวเรือนจะได้รับการแบ่งที่ดินจากแปลงใหญ่ของชุมชนมาเป็นแปลงย่อย ๆ ของแต่ละครัวเรือนเอง โดยจะแบ่งเป็นครัวเรือนละ 10 แปลงย่อย มีพื้นที่รวมแล้วเฉลี่ยครัวเรือนละ 50 ไร่ เท่ากันทุกครัวเรือนไป โดยที่ดินที่แต่ละครัวเรือนได้รับการจัดสรรให้ นั้น ไม่ถือเป็นสิทธิขาดของผู้ใด ยังเป็นที่ดินของหมู่บ้านอยู่ เพียงแต่สามารถทำกินไปได้ตลอดชั่วลูกชั่วหลานเท่านั้น โดยชาวบ้านจะใช้ที่ดินผืนนี้ในการทำไร่หมุนเวียนเลี้ยงครอบครัว พืชผักที่ชาวบ้านปลูกในไร่ก็ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด เป็นอาชีพหลัก(สำหรับกินทั้งปีและขายหากเหลือจากการกิน) นอกจากนี้ในไร่ยังปลูก ผักสวนครัวต่าง ๆ แต่ง ฟัก พริก ฯลฯ ไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนอีกด้วย ซึ่งลักษณะของการทำไร่หมุนเวียนนี้ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องซื้อหาอาหารมากมายมาบริโภคในครัวเรือน กอปรกับชาวบ้านส่วนใหญ่จะเลี้ยงสัตว์ไว้ในครัวเรือน เช่น หมู วัว ควาย ไข่ขายด้วย จึงทำให้รายได้เล็กน้อยจากการขายข้าว และเงินก้อนจากการขายสัตว์เลี้ยง เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของครอบครัวได้ทั้งปี

ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร

ชาวบ้านหนองขาวกลาง มีการแบ่งทรัพยากรธรรมชาติระดับหนึ่งพื้นที่ที่จำแนกได้มีดังนี้

- ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์
- ป่าใช้สอย พื้นที่ทำกิน ป่าชุมชน
- ป่าตามความเชื่อ (ที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์)
- ป่าช้า
- โรงเรียน
- สถานีอนามัย
- บ่อน้ำของหมู่บ้าน
- ประปาภูเขา
- ถังเก็บน้ำฝน
- หน่วยประชาสัมพันธ์
- ที่ทำการโซน
- ถังกรองน้ำ
- โบสถ์
- แหล่งน้ำตามธรรมชาติ

- ห้วยหนองขาว (ใช้ในการเกษตร)
- ห้วยเปาะเคาะโกล (ใช้ในการเกษตร หาปลา แหล่งอาหาร)
- ห้วยแห่นก่โกล (ใช้ในการบริโภค)
- ห้วยเส้าซูโกล (ทำนา เป็นห้วยเล็กห้วยน้อยมารวมกัน)

กฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรของหมู่บ้าน

1. ผู้มีสิทธิในการใช้ไม้เพื่อสร้างบ้านหรือใช้สอยต้องเป็นบุคคลที่มีบ้านเลขที่อยู่ในหมู่บ้าน
หนองขาวกลางและในตำบลเท่านั้น
2. ห้ามจำหน่ายไม้ทุกชนิดออกจากป่าชุมชน
3. การตัดไม้ทุกครั้งต้องแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านทราบรายละเอียดโดยสิ้นเชิง
4. หากผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ทางราชการ
จับกุมได้ทันทีผู้ถูกจับกุมจะอ้างสิทธิ์เรียกร้องใดๆมิได้
5. อาณาเขตรอบหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร ห้ามล่าสัตว์ (เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าทุก
ชนิด)
6. ห้ามจับสัตว์น้ำด้วยวิธีการซื้อปลา ยาเบื่อ ฯลฯ
7. ห้ามยิงสัตว์ป่าสงวนทุกชนิดไม่ว่าสัตว์ป่าเหล่านี้จะอยู่ในบริเวณใดก็ตามเช่น ชะนี นก
เงือก(นกกก) นกพญาไฟ ฯลฯ
8. ห้ามทะเลาะวิวาทยิงปืนในหมู่บ้านและก่อความไม่สงบในหมู่บ้าน
9. การเผาไร่ทุกครั้งต้องมีแนวกันไฟอย่างชัดเจน และมีการควบคุมดูแลอย่างเคร่งครัด

ระบบการทำไร่ในปัจจุบัน

ระบบการทำไร่ในชุมชนนั้น ใน 1 ปี ชาวบ้านจะทำไร่ 1 ครั้ง และใช้ที่ดินในการทำไร่เพียง
1 – 2 แปลง จากที่ดิน 10 แปลง ที่ได้รับการแบ่งให้จากชุมชน โดยปล่อยให้ที่ดินแปลงที่เหลือเป็น
ป่าหรือว่างเปล่าไปก่อน ปีต่อมาเมื่อจะปลูกพืช ทำไร่อีกรอบ ก็เปลี่ยนไปทำพื้นที่อื่น ๆ อีก 1 –
2 แปลงใหม่เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ในแต่ละปี แต่ก็อยู่ภายใน 10 แปลงที่ดินที่ได้รับการจัดสรรให้
เหมือนเดิม โดยปล่อยให้พื้นที่เดิมที่ปลูกพืช ทำไร่ เมื่อปีก่อนได้ฟื้นความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาใหม่
แล้วอีก 7 – 8 ปี ข้างหน้าก็หมุนเวียนกลับมาทำไร่ยังแปลงเดิมอีกรอบ ซึ่งการทำไร่หมุนเวียน
แบบนี้ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องพึ่งสารเคมีทางการเกษตรแต่อย่างใด

การคัดพันธุ์ข้าว จะคัดเก็บไว้ทุกปีหลังการเก็บเกี่ยวในปีนั้น ๆ ไว้เป็นพันธุ์ในปีถัดไป โดย
การคัดพันธุ์นั้นจะดูจาก ความสูงของต้น รวงยาว เมล็ดดี

พันธุ์ข้าวที่ปลูกกันมากก็คือ

บรีอโปรี บรีอคอบ บรีอข่า บรีอหล่อแป บรีอโอบ บรีบรอสี บรีชู บรีอปีรี บรีอกีซอแม
พันธุ์ข้าวโพดได้แก่

บรีอเคโพ บรีอเคชู บรีอเคบอ บรีอเคกิ บรีอเคบา บรีอเคโป
 พันธุ์แดงได้แก่

ดีควา ดีหมื่อ ดีแปร์ ดีกระบา ดีโกะกอดิ ดีนิ เป็นต้น

คณะกรรมการหมู่บ้าน

1. นายตาบุด	ทวิชกรสีทอง	ฝ่ายปกครอง
2. นายหม่าเก	ก้องไพรพนา	ฝ่ายป้องกันและรักษาความสงบ
3. นายชนพงค์	ศิริประชาวิทย์	ฝ่ายกิจการคลัง
4. นายจอมมีสำ	กรพิทักษ์รักษา	ฝ่ายสาธารณสุข
5. นายวิวัน	สำเหล่ง	ฝ่ายการศึกษาและวัฒนธรรม
6. นายสำเตมู	ทวิชกรสีทอง	ฝ่ายกิจการสวัสดิการและสังคม
7. นายทองเปลว	ทวิชกรสีทอง	ฝ่ายกิจการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ
8. นางปรียา	บารมีสมบูรณ์	ฝ่ายกิจการส่งเสริมและพัฒนาสตรี

รายชื่อหัวหน้าครอบครัวและการถือครองที่ดิน

ลำดับ ที่	ชื่อ-สกุล	บ้านเลขที่	ที่อยู่ อาศัย/ไร่	ที่นา/ไร่	ที่ไร่/ไร่	ที่สวน/ไร่	รวม/ไร่
1	นายตะเปอะ กอแจ	2	2	2	50	-	54
2	นายเข้ยา ต๊ะจ๋อมือ	2/1	1	-	50	3	54
3	นายณัฐ สร้างสรรค์ไพร	7	1	4	50	-	55
4	นายโกแฮ ไพศรีนพคุณ	9	2	-	50	3	55
5	นายวิทยา ไพศรีนพคุณ	9/1	3	-	50	-	52
6	นายพะโดย กรพิทักษ์รักษา	10	3	-	50	-	55
7	นายบุญธรรม ถวิลกิจไพศาล	10/1	1	-	50	4	55
8	นายอะลู่ ธารราน้ำใส	11	1	-	50	3	54
9	นายดี กวางทุ	11/1	2	-	50	-	52
10	นายพะเหล่อ สำเหล่ง	11/2	2	3	50	-	55
11	นายวิเวทย์ แสงเจ็ดฟ้า	11/3	2	-	50	-	52
12	นายทุเหล่ หมั่นเพียรหา	12	2	-	50	-	52

โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการที่ดินในเขตป่าของชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน : ศึกษากรณีการจัดการภาคชุมชน
213 หมู่ 1 ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58150. โทร. 053-617200 / 01-784-4953

13	นายพะหรี หมั่นเพียรหา	12/1	2	-	50	-	52
14	นายค้อพอ ช่างเจริญสุข	13	2	-	50	-	52
15	นายจอม้า แสงเจดฟ้า	13/1	52	-	50	-	52
16	นายค้อเก ช่างเจริญสุข	13/2	2	-	50	-	52
17	นายพะชิ แสงเจดฟ้า	13/3	2	-	50	-	52
18	นายตะบี่ ขอบเสรียิ่ง	13/5	2	-	50	6	58
19	นางสายใจ ก้องสถาพร	13/7	1	-	50	3	54
20	นายปะคะคะ รุ่งเจริญยิ่ง	14	1	-	50	4	55
21	นายพะหม่องหลู บารมีสมบุรณ์	14/1	1	-	50	4	55
22	นางสาวปรียา บารมีสมบุรณ์	14/2	1	-	50	4	55
23	นายพะโปแปะ ไพรมณีแสง	15	2	-	50	4	56
24	นายสุรพล คีรีเสนารธรรม	16	2	-	50	3	55
25	นายพะสำอ้อ คีรีเสนารธรรม	16/1	2	2	50	3	57
26	นางพะสำอ้อ คีรีเสนารธรรม	17					
27	นายตะบุพอ ทวีชากรสีทอง	18	2	-	50	-	52
28	นายสำแตม ทวีชากรสีทอง	19	2	5	50	5	62
29	นายพะตุคำ วุฒิอุปถัมภ์	20	2	-	50	-	52
30	นางชอแง	21					
31	นายโตโน -	22					
32	นางคามู ก้องเกียรติเลิศ	22/1	1	-	50	3	54
33	นายพะปูลู ถวิลกิจไพศาล	22/2	1	-	50	3	54
34	นายสำหล่า วัฒนไพร	23	2	-	50	-	52
35	นายหม่อเส่ คีรีปรีชาวิทย์	24	2	2	50	-	54
36	นายพะสำวา พลวะ	24/1	2	-	50	-	52
37	นายหย่าซื่อ ถวิลกิจไพศาล	26	2	2	50	-	54
38	นายสำมีเจ พนาสกุล	26/1	2	-	50	-	52
39	นางหน่อตะเฝือฝือ สกุลมุกดา	26/2	2	-	50	-	52
40	นายเคะ ขอบขุนเขา	28	2	-	50	-	52
41	นายกาโพ	29					
42	นายเกศักดิ์ นรินด์ธรรม	30	2	5	50	-	57

43	นายเอเช่ ไพโรชติธรรม	31	2	5	50	-	57
44	นายพะเชโบ ต๊ะจ๋อมือ	31/1	1	-	50	4	55
45	นางเชอปแก ก้องไพรพนา	32	2	-	50	-	52
46	นายหม่อแก ก้องไพรพนา	32/1	1	-	50	3	54
47	นายไพฑูรย์ ก้องไพรพนา	32/2	1	-	50	3	54
48	นายเส่วยคา บุรณะยุพะพร	33	2	-	50	-	52
49	นายส่าย เทิดเผาไพร	34	2	-	50	-	52
50	นายกุลโพ โชคเวทย์พลานนท์	34/1	1	-	50	4	55
51	นายพะแ่งว่า วุฒิอุปลัมภ์	35	2	-	50	-	52
52	นายจอมมีสำ กรพิทักษ์รักษา	36	2	-	50	-	52
53	นายพะดีเจ ศิริปริระวิทย์	37	2	-	50	-	52
54	นายเจอกู ไพโรจพากุล	38	2	-	50	-	52
55	นายทองเปลว ทวีชากรสีทอง	40	2	3	50	-	55
56	นายตือเจ ไพรมณีแสง	41	2	-	50	-	52
57	นายพะเสดี ช่างเจริญสุข	42	2	5	50	-	57
58	นายมะเฟือมู แสงเจดฟ้า	43	2	-	50	-	52
59	นายละมูแฮ ไพโรคติธรรม	44	2	-	50	-	52
60	นายพะมูเจ ศิริปริชาวิทย์	46	2	-	50	-	52
61	นายแป่โพ						

8. บ้านห้วยอี

หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

บ้านห้วยอี ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนประมาณ 26 กิโลเมตร สามารถเดินทางด้วยรถยนต์ ถึงหมู่บ้านได้โดยใช้เวลาประมาณ 1.30 ชั่วโมง แต่หากจำเป็นต้องเดินทางเท้าจะใช้เวลาจากแม่ฮ่องสอน ถึงหมู่บ้านประมาณ 8 ชั่วโมง

สภาพภูมิศาสตร์รอบหมู่บ้าน เป็นภูเขาสูงชัน โดยมีความสูงเหนือระดับน้ำทะเล 900-1,722 เมตร บริเวณที่สูงสุด คือ จุดที่เรียกว่า “ดอยปุย” (มาจากคำว่า “พุย” หมายถึง พันธุ์พืชชนิดหนึ่ง เป็นดอกล้มลุก)

สภาพป่ารอบหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นป่าผสมที่หลากหลายของป่าเต็งรัง (Dry diptero carp Forest) ป่าไผ่ (Bamboo Forest) และป่าสน (Pine Forest) สำหรับชื่อหมู่บ้าน คำว่า “ห้วยอี” มาจากทำเลที่ตั้งของหมู่บ้าน อยู่ติดกับลำห้วยและรอบ ๆ หมู่บ้าน มีไม้ไผ่ คนไทยใหญ่เรียกว่า “ไม้อี” จึงเรียกชื่อหมู่บ้าน “ห้วยอี” ป่าเกอญอ เรียก “กลอคี” (กลอ-ไม้อี ดิ-ต้นน้ำ) หมายถึง ต้นน้ำห้วยอี

คนห้วยฮี้ เรียกตัวเองว่า “ปาเกอญอ” หมายถึง กลุ่มพี่น้อง “กระเหรี่ยง” อยู่กันทั้งหมด 24 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมด 215 คน หญิง 106 คน ชาย 109 คน หมู่บ้านมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 31,176 ไร่ แบ่งเป็น

- พื้นที่อนุรักษ์และป่าต้นน้ำ 20,000 ไร่
- พื้นที่ป่าใช้สอย 5,000 ไร่
- พื้นที่ทำกินและทำไร่หมุนเวียน 6,036 ไร่
- พื้นที่สาธารณะและป่าพิธีกรรม 40 ไร่
- พื้นที่อยู่อาศัย 100 ไร่

บ้านห้วยฮี้ เป็นหมู่บ้านที่ไม่มีพื้นที่มีนาทุกครัวเรือนยังชีพอยู่ด้วยการทำไร่หมุนเวียน โดยในพื้นที่ปลูกข้าวไร่ จะเป็นเหมือนรูปเปเปอร์มาเกต คือ เป็นแหล่งอาหารของครัวเรือนเนื่องจากวิธีการปลูกข้าวไร่ นั้น จะผสมเมล็ดพันธุ์พืชอาหารนานาชนิดเข้าไปด้วย ซึ่งพืชแต่ละชนิดก็จะเจริญเติบโต เก็บเกี่ยวในช่วงเวลาที่ต่าง ๆ กัน พืชเหล่านั้นมีมากมาย ถึง 30-40 ชนิด เช่น ข้าวโพด ถั่วต่าง ๆ แดง พักทอง พืชผักกินใบ มันต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้นการปลูกข้าวและทำไร่ข้าวให้พอกินตลอดปี จึงถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชนเป็นอย่างมาก สำหรับแหล่งรายได้ของชุมชนนั้นมาจากการขายสัตว์เลี้ยง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็น ควาย หมู ไก่และมาจากการรับจ้าง ยังไม่พบว่ามีผลผลิตทางการเกษตรใด นอกจากสัตว์เลี้ยงที่ทำรายได้แก่ชาวบ้านเลย

คนเฒ่าคนแก่เล่าว่า คนบ้านห้วยฮี้ อยู่อาศัยที่บริเวณนี้มาเกิน 100 กว่าปี แล้ว โดยเมื่อก่อนนี้ก็ย้ายมาเรื่อย ๆ เพิ่งมาตั้งอยู่หมู่บ้านราว ๆ ปี 2516 พร้อม ๆ กับ ที่ชาวบ้านเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ นิการโปรเตสแตนต์ด้วย

ความสัมพันธ์และการเป็นอยู่ร่วมกันของชาวชุมชนห้วยฮี้ จะมีกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำ ที่เป็นทางการ ไม่เป็นทางการ และกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ผู้นำที่เป็นทางการ จะเป็นตัวแทนชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ เพื่อเชื่อมประสานงาน การดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของหมู่บ้านเช่น กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำธรรมชาติ จะเป็นกลุ่มบุคคลที่คอยให้คำปรึกษา แนะนำ และช่วยตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจารีตประเพณี ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการริเริ่ม การรวมกลุ่มกิจกรรม ช่วยเหลือชุมชน ดอยชาวบ้านเอง เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มธนาคารข้าว เนื่องด้วยบ้านห้วยฮี้ เป็นชุมชนขนาดเล็ก กอปรกับชาวบ้านส่วนมากเป็นญาติพี่น้องกัน จึงมีความเป็นปึกแผ่น มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความร่วมมือร่วมใจกัน

ประวัติความเป็นมาของบ้านห้วยฮี้

เมื่อก่อน บ้านห้วยฮี้ เป็นบ้านบริวารของหมู่ 4 ต. ผาบ่อง อ. เมือง จ. แม่ฮ่องสอน ผู้ใหญ่ บ้านคนแรก นาย พะยะบือ เป็นผู้ใหญ่นานจนเกษียณอายุ หลังจากเกษียณอายุแล้ว โดยเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนใหม่คือ นาย พะโจโพ กวางทู เป็นผู้ใหญ่นานที่หมู่ 4 ประมาณ 3 ปี โดยทางจังหวัด ประกาศหมู่บ้านใหม่ โดยนายพะโจโพ กวางทู ทางจังหวัดให้การปกครองหมู่บ้าน ห้วยกุ่มเป็นหมู่ที่ 13 นานสัก 1 ปี ประกาศแต่งตั้งหมู่บ้านใหม่ คือบ้านห้วยฮี้ เป็นหมู่ที่ 8 ต. ผาบ่อง อ. เมือง จ. แม่ฮ่องสอน

ในเวลาเดียวกันชาวบ้านห้วยฮี้ เลือกคนที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน 3 คน คือ 1. นายสาหมิง ต่าหมือหลือ 2. นายพะโจโพ กวางทู 3. นายอาศรี ฉิโย ผู้ที่ได้ไว้วางใจ นายสาหมิง ต่าหมือหลือ เป็นผู้ใหญ่นานในปี 2524

เป็นผู้ใหญ่บ้านมาจนถึงปี 2542 ในเวลานั้นผู้ที่มาเป็นผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน นายเปลื้องชู พรนราวีรกุล นายเปอะเยอะ ไข่มั่นดวงกมล ประมาณ ปี 2528 นายเปอะเยอะ ลาออกจากผู้ช่วย จึงแต่งตั้งให้นายอาศรี ฉิโย เป็นผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้านต่อไป ในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2528 ไปจนถึงวันที่ 24 มิถุนายน 2544 ลาออกจากผู้ช่วยไปเป็น อบต. ต่อไป

อบต. ห้วยอี

เมื่อในปี 2539 รัฐบาลเป็นระบบการปกครอง สถาปนาให้เป็น อบต. สำหรับบ้านห้วยอี เลือกตัวแทน เข้ามาเป็นอบต. ชุดแรก คือ นายพงษ์เดช ฉิโย และนาย พรชัย กวางทุ พอครบวาระ 4 ปี เต็มแล้วผู้ที่ถูกเลือกมา ชุดที่สอง คือ นาย อาศรี ฉิโย และนางพงษ์เดช ฉิโย ในวันที่ 24 มิถุนายน 2544 เป็นต้นไปพอตั้งแต่นายสาไฟเก เสร็จ แล้วนาย ได้นำชาวบ้านเข้ามาอยู่ที่หมู่บ้านห้วยอี (กลอดติ) นานไม่กี่ปีมีปัญหาเกิดทุกคนยอมเปลี่ยนมานับ ถือนศาสนาคริสต์ ทั้งหมู่บ้านเลย เป็นในปี 2512-2523 เมื่อในปี 2523 นายอาศรี ฉิโย เป็นผู้นำศาสนา เห็นว่า หมู่บ้านตรงนี้เป็นพื้นแค่มากเลย นำชาวบ้านย้ายมาอยู่ที่หมู่บ้าน สำหรับห้วยเปือย ปลายปี 2523 เป็นต้นมา ศาสนาที่เรานับถือ เป็นศาสนาคริสต์ นิการโปรเตสแตนท์ ทุกวันอาทิตย์ เราไปนมัสการพระเจ้าที่โบสถ์ ตลอดไป ตอนนั้นเรามีครัวเรือนอยู่ 16 ครัวเรือน

ที่อยู่ปัจจุบันห้วยอี

เมื่อปลายปี 2523 เข้าไป ปี 2524 นายอาศรี ฉิโย นำชาวบ้านย้ายมาอยู่ที่หมู่บ้าน สำหรับห้วยเปือย ทั้ง 16 ครัวเรือน ห่างจากบ้านเก่าประมาณ 1.5 กิโลเมตร เพราะบ้านเก่าเป็นพื้นที่ แค่มื้ออื้ออำนวยในการขยายบ้านได้

แต่เวลาเดียวกันที่เรามาอยู่ที่นี่ มีรัฐบาลประกาศให้ตั้งหมู่บ้าน ห้วยอี (สำหรับห้วยเปือย) เป็นหมู่บ้าน เป้าหมายจะต้องเป็นหมู่บ้านที่ 8 บ้านห้วยอี ต. ผาป่อง อ. เมือง จ. แม่ฮ่องสอน คนที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน ปี 2524 คือ นาย สาหมิง ต่าหมือหลือ และนายเปลื้องชู กับนายสาเปอะเยอะเป็นผู้ช่วยในเวลาเดียวกัน นั้นนายสาเปอะเยอะ ลาออกผู้ช่วยแต่งตั้งนาย อาศรี ฉิโย เข้าแทนไป ผู้ใหญ่นาย สาหมิง เข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้านนานทั้งหมด 17 ปี จึงถูกชาวบ้านร้องเรียนและลาออกไป ในเดือน พฤษภาคม 2542 พอถึงเดือนมิถุนายน ไม่มีใครลงสมัคร แข่งกันเลยแต่งตั้งให้นาย อาศรี กวางทุ เข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้านในปี 2542 จนถึงเดือน มิถุนายน 2446 อยู่วาระ 5 ปี เป็นต้นไป

โรงเรียนบ้านห้วยอี ก่อตั้งเมื่อ ปี 2524 เป็นไม้ไผ่บนพื้นดินนาน 1 ปี และสปจ. มาก่อสร้างเป็น มาตรฐานไปในปี 2526 ครูที่มาสอน คนแรก ชื่อครู ศรีชัย พิณประจักษ์

มีถนนเข้ามาในปี 2523 และมีโทรศัพท์เข้ามาในปี 2540

ทำไมบ้านห้วยอีนับถือศาสนาคริสต์

เมื่อก่อนหมู่บ้านนับถือผีไม่สามารถประจำอยู่ได้ ต้องอพยพย้ายถิ่นตลอด เป็นดังนี้ เริ่มตั้งแต่ในปี 2523 ในตอนนั้นผู้นำหมู่บ้านคือ หยิไซ(ผู้นำธรรมชาติ) เป็นนายปอหะ อยู่ที่บ้านห้วยมะโง ย้าย มาตั้งหมู่บ้านที่ โนะวาไกล (แดลลอคเลอะ) จากโนะวาไกล (แดลลอคเลอะ) ลงมาที่ ตาฉือไกล จากตาฉือไกล ไป ยังที่กลอป่า จากกลอป่า ไปที่หล่าโบไกล จากหล่าโบไกลไปที่ เสกอเวด จากเสกอเวด ไปที่ ลอแคถ่า จากลอ แคถ่าไปที่ ปอเสอคะคี อยู่ที่ปอเสอคะคีมีปัญหาเกี่ยวกับผู้นำ หมู่บ้าน นายเหล่อจี้ ย้ายมาเป็นผู้นำ เอง แต่นายปอหะ อยู่ที่ปอเสอคะคี ไม่นานก็ถึงแก่กรรมไป แต่คนที่ขึ้นนำแทน คือนาย ปอหะ คือ นายหะอู จากนายหะอู ไป

เป็นนาย หม่อเตเช่ ย้ายมาอยู่ ที่ปอเสอชะง่า จากปอเสอชะง่า ย้ายไปที่ ตอซูเปอโซ นายหะฮะฮะถึงแก่กรรมไป คนที่ขึ้นมาแทนก็เป็น นายต่านนู อยู่ที่บ้านห้วยกึ่ง หลายปี ก็เป็นปัญหาในการเป็นผู้นำ ก็ตัดสินใจ เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ อีกไม่นาน ก็ย้ายไปอยู่ที่บ้านห้วยฟาน เป็นต้น

แต่คนที่อยู่ห้วยกึ่ง แต่งตั้งผู้นำคนใหม่คือ นายนำกฎ และนายพาตูโฮย นายหน้ากฎ ย้ายลงไปอยู่ที่ เดเจโพถ่า ส่วนนายพาตูโฮย ลงไปอยู่ที่ล่อแดถ่า ทั้งสอง อดทน ศาสนาผีไม่ไหว ก็เปลี่ยนเป็นศาสนาพุทธแล้วย้ายลงไปอยู่ที่ห้วยกึ่งใหม่ต่อไป

หลังจากนายเหล่อจีย้าย จากผู้นำนายปอหะแล้ว ตั้งผู้นำเอง อพยพไปตั้งหมู่บ้านที่ล่อแคคี้ จากล่อแคคี้ไปที่ ล่อแคถ่า จากล่อแคถ่าไปที่ ตาเนอสอโกล ไปที่ เสอเดาะคิ ไปที่ แดลอปพาตู (จีปอกีหรือหะโพโกล) หลังนี้ไปที่กลอปา ไปที่ เหล่อปูคิ ไปที่ เปาะทุคิ ไปที่ เหล่อปูคิเป็นครั้งที่สอง แต่งตั้งลูกชื่อ นายดิเบอะ, แทนเป็นผู้นำ แต่ไม่ตรงตามประเพณีทั้งสองคน คือนาย เหล่อจี กับ นาย ดิเบอะ, เสียชีวิตทั้งสองคนเลย

เมื่อทั้งสองตาย, แต่งตั้งให้นายสา่งป้าง ขึ้นเป็นผู้นำต่อไป สำหรับนายสา่งป้าง เป็นผู้นำแล้ว นำชาวบ้านกลับมาอยู่ที่บ้าน, เปาะทุคิต่อไป เมื่ออยู่ไม่กี่ปี เกิดมีปัญหานายสา่งป้าง เปลี่ยนนับถือเป็นศาสนาคริสต์ไป, ส่วนคนอื่นไม่ยอมเปลี่ยนศาสนา, ก็แต่งตั้งนายสาไฟเก เป็นผู้นำแทนไป

มีส่วมใช้ในปี 2525 คนแรกที่ใช้ คือ, นาย อาศรี ฉโย เป็นส่วมรูดน้ำ หลังจากปี 2525 มีนักพัฒนา เข้ามาพัฒนาพื้นที่ ห้วยปูลิง คือหน่วยงานของเอกชน (ไทย -เยอรมัน TG) และหน่วยงาน สาธารณสุข มาส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วมใช้ทุกครอบครัว ในปี 2541 เป็นต้นไป

บ้านห้วยฮี้ มีคนใช้รถคนแรก นายอาศรี ฉโย (มอเตอร์ไซด์) ในปี 2527

ความรู้ด้านต่าง ๆ ในชุมชน

เรื่องสมุนไพร ส่วนมากคนแก่คนแก่ มารู้จัก เพราะสิ่งสำคัญแก่ชีวิตให้ชาวบ้านทุกวัน เป็นยาสามัญประจำบ้าน ผู้ที่เชี่ยวชาญการมีดีมีหลัก นายตาโบสาเหล่ว นายพะสาจุ ส่วนคนอื่นทำได้บ้าง แต่พอที่จะตกแต่งออกแบบไม่ได้ ต้องฝึกจากผู้รู้ และสืบทอดต่อไป

การทอดผ้า ส่วนบทบาทสตรีด้านการทอดผ้า เป็นชีวิตประจำวัน ที่จะต้องทำเพราะ เป็นการใช้สอยในชีวิต และตำนานสั่งสอนว่า (ความลื้มค่อ , คนลื้มผิวเมีย) แสดงว่าคนที่ทำไม่เป็นหรือไม่ทำ

เรื่องนก เราเลือกตัวแทนร่วมทำวิจัยกับนักวิจัย ศึกษาจน ปรากฏว่าบ้านห้วยฮี้ มีนกหลากหลาย (นาย ตะวัน กวางทุเป็นตัวแทน)

เฟิร์น สำหรับเฟิร์น บ้านห้วยฮี้ หลากหลายชนิดเช่น ชนิดบนต้นไม้และพื้นดิน มีทั้งหัวและต้น กินได้และไม่ได้ บางอย่างเป็นสมุนไพรด้วย

กล้วยไม้ สำหรับกล้วยไม้บ้านห้วยฮี้ เรามีหลากหลายชนิด ที่สำรวจและวิจัยว่ามี 100 กว่าชนิด อากาศ (บนต้นไม้) ชนิดบนพื้นดิน บางอย่างเป็นยาสมุนไพร บางอย่าง เป็นตัวบอกเวลา

ฤดูกาลทำไร่หมุนเวียน

เริ่มจากเดือนมกราคม ของปีนั้น มีการประชุมหารือ กันปีนั้นสมควรจะทำที่ไหน เพื่อที่จะทำแนวกันได้ดี และง่ายในการในการป้องกันไฟ เวลาที่มีการประชุม หรือกัน เรียบร้อย แล้ว นับวันต่อไปที่จะทำการสำรวจ แบ่งปันให้พอดี ไม่ให้เกิดความเสียหายของป่าไม้ และพื้นดิน

จากในเดือนกุมภาพันธ์ เริ่มลงมือไปแผ้วถางไร่ต่อไป เราประมาณ 1 เดือน พอเสร็จการแผ้วถางแล้วตัดไม้ประมาณ 2-3 อาทิตย์ ในเดือนมีนาคม แล้วประชุมหารือต่ออีกว่า จะเริ่มทำแนวกันไฟเมื่อไหร่ ถ้าตกลงกันได้แล้วตกลงทำแนวกันไฟ วันเวลานั้นต่อไป แล้วนับเวลาเผาร่วมกัน ชายหญิง ไปเผา และดูแลแนวกันไฟ อย่างใกล้ชิด เผาเสร็จทำร่อง กระท่อม ในไร่ แล้วเก็บไม้ที่เหลือ แล้วเตรียมที่จะลงพันธุ์พืช และข้าวต่อไป เมื่อถึงในเดือน ในเดือน พฤษภาคม -มิถุนายน ลงพันธุ์พืชและข้าว จนเสร็จ ทุกแปลงและทุกครอบครัว แล้งหยุด 1 เดือน เริ่มถางต่อไป จนถึงเดือน ตุลาคม เมื่อข้าวแก่ เกี่ยวข้าวต่อไป จนถึงเดือน พฤศจิกายน แล้วก็ประมาณ ใน เดือน ธันวาคมลงมือตีข้าว (นวดข้าว) จบแล้วงานไป

ปฏิทินการทำเกษตรกรรม

1. เดือน ม.ค.	ประชุมหารือ
2. เดือน ก.พ.	ลงมือถางไร่
3. เดือน มี.ค.	เวลาตัดแห้ง
4. เดือน มี.ค.-เม.ย.	ร่วมทำแนวกันไฟในสวนในไร่
5. เดือน พ.ค. -มิ.ย.	ร่วมมือลงพันธุ์ข้าวและพืชผักนา ๆชนิด
6. เดือน ก.ย.-ต.ค.	ถอนหญ้าเตรียมการ
7. เดือน พ.ย.	เกี่ยวข้าว
8. เดือน ธ.ค.	ตีข้าว และเก็บพันธุ์พืชผักนา ๆ ชนิด

อุปกรณ์ที่ใช้ทำไร่หมุนเวียน

อุปกรณ์ แห่ - ถล - กือ - ก่อแหล่ - ดอเมอ - ก้าหละหะ - เส่ปะ ซอเร - หน่อพล่

- บอ - ชล่อ

พันธุ์ข้าว ปือ - ปือกอ - ปือคะ - ปือปือ

พันธุ์ผักนาชนิด หอวอ - เปอโทะ - ชือ - หนอย - เบอะ - สือโปะ - สบ่าเตาะ - ปอปะ - สโก - สะ

เกลอ - พอ - เปะ

เก็บรักษาพันธุ์ ตัดแดด ตัดไฟ เก็บในกระบอกไม้ไผ่ ในตระกร้า ในบนหัวไฟ ในดิน

เครื่องใช้ในบ้าน แคะ ดอ กือ ดอเมอ ก่อแหล่ สมัน ลอคอ หนอเตอ เข่เกือ ใจใหม่ เช่อ กวา

และ สือดอ

ทอผ้า สบิโย ทำตะ ทำเบอะ หนอทาแปะ แ่น

ประเพณีในรอบปี

-ฉลองวันคริสตมาส

-ฉลองวันปีใหม่

-วันเด็กสากล

-วันแม่สากล

-วันทันตบาล

-วันฉลองสิ้นพระชน

-วันเกษตร

-วันอื่นเช่น วันแต่งงาน วันฉลองปีใหม่

-วันฉลองสระเสริญพระเจ้าในครอบครัว

-วันเกิดลูกหลาน

บทบาท ชาย - หญิง

หญิง - หาพื้น หุงข้าว ตำข้าว รับแขก ทำความสะอาดบ้าน เลี้ยงหมู ไก่ ทอผ้า เลี้ยงดูลูก

หลาน แรกอาหาร ขนข้าว เกี้ยวข้าว ตีข้าว เย็บผ้า ถอนหญ้า ชักผ้า

ชาย - ทำไร่ ทำนา ทำสวน หากิน ติดต่อประสานงาน สร้างบ้านเรือน จักสาน ตีมีดตีเหล็ก

ไปคูควาย ดูวัว ถอนหญ้า ขนข้าว ตีข้าว เกี้ยวข้าว

การถ่ายทอดวัฒนธรรม - ความเชื่อ นิทาน ภูมิปัญญา ประเพณี และอื่น ๆ

ข้อห้ามประเพณี - ห้ามขู่สาว ขู่บ่าว ผู้ที่มีผิวมีเมีย ห้ามโสเภณี ห้ามดื่มเหล้าเมายา

ลายผ้าและประเภทผ้า

สำหรับสาวยังโสด แต่งชุดเป็นผ้าถุงขาว แสดงว่า ยังไม่มีผัว สำหรับชาย ก็แต่งเป็นชุดแดงเสื้อถ้าเป็น
ผู้หญิงที่แต่งงาน แล้วเขาใส่เป็นสองท่อน แดงเป็นซีกกระโปรง ดำมีลายดอก เป็นเสื้อสำหรับผู้ชาย แต่งแล้วใส่เสื้อ
ทั้งแดงกับน้ำตาล

ผู้หญิงที่แต่งแล้วถ้าใส่เสื้อไม่มีลายแสดงว่าคนซี้เกียจ แหละคนมี ซักวันหนึ่งอาจถึงผัว ก็ได้ ลายนั้น
แสดงให้เห็นว่าผัวจะต้องรักกันทั้งหมดด้วยสุดจิตสุดใจมีความหมายหลายอย่างจะอธิบายไม่หมดครับ

ข้อห้าม กฎระเบียบชุมชน

หมู่บ้านห้วยฮี้ หมู่ที่ 8 ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. อาวุธ

ห้ามยิงปืนแก๊ปหรือชนิดใด ๆ ในบริเวณรัศมี 500 เมตร จากหมู่บ้าน หากผู้ใดฝ่าฝืนถูกตักเตือน 2 ครั้ง
ครั้งที่ 3 ถูกยึดอาวุธ ปรับไม่เกิน 500 บาท หรือดำเนินการตามกฎหมาย

2. การเดินทางกลางคืน

การเดินทางกลางคืนจะต้องใช้ความสว่างเห็นชัดเจน

3. ยาเสพติดทุกชนิด (ยกเว้นบุหรี่ยาสูบ)

ห้ามจำหน่ายยาเสพติดในหมู่บ้าน หากผู้ใดฝ่าฝืนดำเนินการตามกฎหมาย

ห้ามดื่มสุราและของมึนเมา อย่างส่งเสียงดังและก่อการทะเลาะวิวาทและนำความเดือด

ร้อนแก่ชาวบ้าน หากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกตักเตือน หรือปรับไม่เกิน 500 บาท หรือดำเนินการตามกฎหมาย

4. การลักขโมย

ห้ามลักขโมยใหญ่ ขโมยน้อย ถ้าผู้ใดฝ่าฝืน จะถูกตักเตือน หรือหากถูกจับพร้อมของกลาง
พยานหลักฐานจะถูกปรับขึ้นอยู่กับของกลางและสถานการณ์ หรือดำเนินการตามกฎหมาย

5. การจับปลา

ห้ามจับปลาโดยใช้ระเบิด ช็อตปลา เปื่อปลา ในบริเวณชุมชนหมู่บ้าน หากผู้ใดฝ่าฝืนใช้เครื่องมือ
ดังกล่าว ถูกจับได้พร้อมของกลาง (จะตักเตือน ปรับไม่เกิน 500 บาท หรือ ดำเนินการตามกฎหมาย)

6. การเล่นการพนัน

ห้ามเล่นการพนันในหมู่บ้าน ไม่ว่าในทางใด ๆ หากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับตามความเหมาะสม ตามสิ่งกระทำด้วย หรือดำเนินการตามกฎหมาย

7. สัตว์และสวนไร่นา

เจ้าของสัตว์เลี้ยงจะต้องดูแลสัตว์เลี้ยงให้ดีที่สุด และเจ้าของสวนไร่นา จะต้องล้อมรั้วให้แข็งแรงที่สุด หากสัตว์เลี้ยงเข้าไปทำลาย พืชผักสวนไร่นา เจ้าของสัตว์เลี้ยงและเจ้าของสวน นา จะต้องตกลงกันเอง หากตกลงกันไม่ได้ เจ้าทุกข์ ต้องไปร้องเรียนต่อคณะกรรมการ หมู่บ้าน หรือผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ตัดสิน

8. สัตว์เลี้ยงเข้ามาในบริเวณหมู่บ้าน (วัว ควาย แพะ)

หากสัตว์เลี้ยงเข้าหมู่บ้าน ไม่ว่ากลางวัน หรือกลางคืน ถ้ารู้ว่าของตัวเองต้องไล่เข้าคอก หรือมัดไว้ทุกครั้งเจ้าของสัตว์เลี้ยงเวลาปล่อยสัตว์เลี้ยงทุกครั้ง ต้องไล่ให้พ้นจากหมู่บ้านทุกครั้ง

9. การทำผิดประเพณีป่าเกอญอ

หากผู้ใดทำผิดประเพณีและฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับตามประเพณี

10. ทรัพย์สินสมบัติ

หากทำลายสาธารณะสมบัติของหมู่บ้าน หากผู้ใดฝ่าฝืนจะปรับขึ้นอยู่กับความเสียหายของทรัพย์สินสมบัติ หรือดำเนินการตามกฎหมาย

11. การประชุม

ถ้าบุคคลใดขาดการประชุมหมู่บ้าน เกิน 2 ครั้ง จะต้องถูกตัดเดือน หากเกิน 3 ครั้ง จะถือว่าผู้นั้นไม่ให้ความร่วมมือหากมีข้อขัดข้อง หรือมีความจำเป็นจะต้องแจ้ง ให้ประธาน หรือกรรมการหมู่บ้านทราบ เวลาเข้าประชุมทุกครั้งห้ามดื่มสุรา ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะถือว่าการประชุมครั้งนั้นถือเป็นโมฆะ

การก่อสร้างสิ่งต่างๆในชุมชน

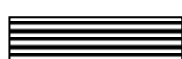
ประชาคมจะต้องทำข้อตกลงกับบริษัททุกบริษัทที่เข้ามาก่อสร้างในหมู่บ้านห้วยฮี้ หมู่ 8

ทรัพยากรใกล้บ้านที่เกี่ยวกับ หิน ทราย จะไม่ขายให้กับบริษัทที่จะเข้ามาก่อสร้าง

ประชาคมถ้าต้องการใช้ หิน ทราย ให้แจ้งกับประชาคมหมู่บ้านทราบล่วงหน้า

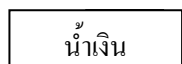
พื้นที่ป่าชุมชน หมู่ 8 บ้านห้วยฮี้ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัด แม่ฮ่องสอน

จำแนกออกมาว่าดังนี้

พื้นที่ทั้งหมด

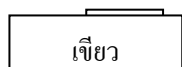
31,176 ไร่

น้ำเงิน

พื้นที่ป่าอนุรักษ์, ป่าต้นน้ำ

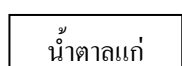
20,000 ไร่

เขียว

พื้นที่ป่าใช้สอย

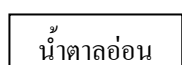
5,000 ไร่

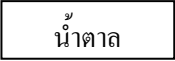
น้ำตาลแก่

พื้นที่ทำกิน ไร่หมุนเวียน

5,786 ไร่

น้ำตาลอ่อน

	พื้นที่ถาวร	200 ไร่
	พื้นที่นาดำ	50 ไร่
	พื้นที่อยู่อาศัย	100 ไร่
	พื้นที่ป่าช้าและป่าพิธีกรรม	10 ไร่
	พื้นที่สาธารณะและอื่น ๆ	30 ไร่

พื้นที่ใช้สอย + ที่ทำกิน + ที่ถาวร + ที่อยู่อาศัย + ที่ป่าช้า + อื่น ๆ รวมเป็น 11,175 ไร่

อาณาเขตการดูแลของชุมชน

ทิศเหนือ	จดบ้านหนองขาวกลาง
ทิศใต้	จดบ้านห้วยกุ่มใหม่
ทิศตะวันออก	จดห้วยกุ่มเก่า
ทิศตะวันตก	จดบ้านห้วยน้ำ มส. และห้วยน้ำแม่สะกิด

กฎระเบียบการรักษาป่าชุมชน

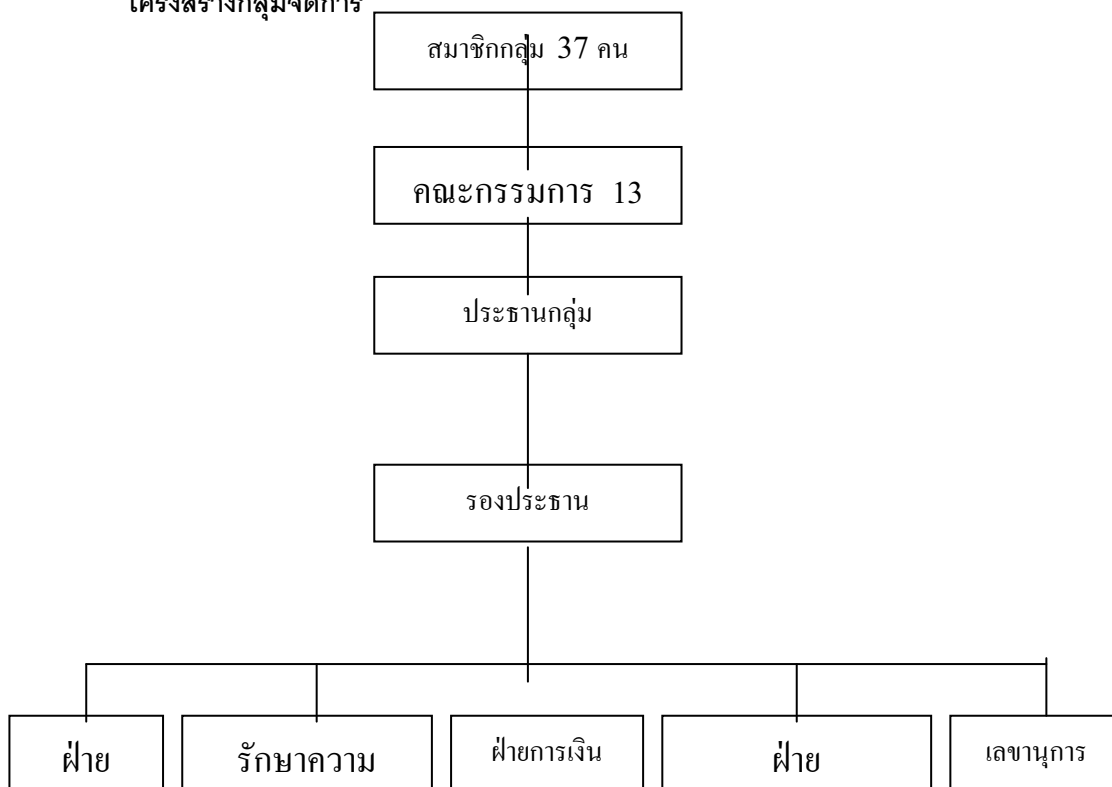
- ผู้มีสิทธิในการใช้ไม้เพื่อสร้างบ้านเรือน หรือเพื่อใช้สอย ต้องเป็นบุคคลที่มีบ้านเลขที่ อยู่ในหมู่บ้าน และไม่ที่ตัดต้องใช้ในชุมชนเท่านั้น
- ไม้ที่ได้จากชุมชน หมู่ที่ 8 บ้านห้วยอี ห้ามออกจำหน่ายนอกหมู่บ้าน และขายเป็นอาชีพ หากผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องถูกปรับ หรือดำเนินการตามกฎหมาย
- การตัดไม้ทุกครั้งจะต้องแจ้งให้คณะกรรมการทราบ โดยแจ้งวัตถุประสงค์การใช้ไม้ และสถานที่ที่ตัดไม้ด้วย
- หากผู้ใดตัดไม้โดยไม่แจ้งต่อคณะกรรมการแล้ว แต่ไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงตามที่แจ้งไว้ เมื่อเกิดปัญหา ถูกจับกุม ทางคณะกรรมการหมู่บ้านจะไม่รับผิดชอบใด ๆ เพราะถือว่าเป็นการแจ้งความเท็จต่อคณะกรรมการ
- ห้ามเลื่อยไม้และตัดไม้ด้วยเครื่องยนต์ โดยเด็ดขาด
- ห้ามตัดไม้ในเขตอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และป่าที่อยู่บริเวณใกล้ห้วยเด็ดขาด
- ถ้าผู้ใดเห็นไฟไหม้ในชุมชนทุกครั้ง ต้องดับไฟด้วย หรือแจ้งให้ชาวบ้านทราบด่วนด้วย
- ถ้าผู้ใดจะเผาไร่ หรือเผาพื้นที่การเพาะปลูก จะต้องทำแนวกันไฟ และแจ้งให้คณะกรรมการชาวบ้านทราบทุกครั้ง
- คนนอกหมู่บ้าน (ไม่ใช่คนในหมู่บ้าน) ไม่มีสิทธิตัดไม้ในเขตชุมชน รวมทั้งหาขายหรือหน่อหาขายด้วย
- ห้ามล่าสัตว์ในเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้าน

กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านห้วยฮี้ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2540 -2542

- มีสมาชิกทั้งหมด 37 คน
- มีคณะกรรมการบริหารงาน 13 คน
- สมาชิกถือหุ้น ๆ ละ 50 บาท ไม่เกิน 10 หุ้น

โครงสร้างกลุ่มจัดการ

รายชื่อคณะกรรมการ ในปี 2540-2542

1.นายอาศรี จิโย	ประธานกลุ่ม
2. นายมาบือ กวางทู	รองประธานกลุ่ม
3.นายมาบือ กวางทู	เหรัญญิก
4.นายาพรชัย กวางทู	เลขานุการ
5. นายโจลอย แจมสกุลไพร	ผู้ช่วยเลขานุการ
6.นายสมชาย เพชรพรพัฒนา	ผู้รักษาความปลอดภัย
7.นายทองมีนา กวางทู	ผู้รักษาความปลอดภัย
8. นายพะสาจู ไพรประเสริฐยิ่ง	ประชาสัมพันธ์
9. นายป้างจี ส่าเหล่วว่า	ประชาสัมพันธ์
10.นางอิกาพอ ส่าเหล่วว่า	ฝ่ายบริการ
11.นางสาวลิ กะหมื่นแฮ	ฝ่ายบริการ

วัตถุประสงค์กลุ่มท่องเที่ยว

1. เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีอย่างยั่งยืน
2. เพื่อให้เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์กรเอกชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และนักท่องเที่ยวที่ขึ้นมาจะหาได้เรียนรู้วิถีชีวิตได้สัมผัสและเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน
3. เพื่อให้บุตรหลานได้เรียนรู้วิถีชีวิตในการอนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมประเพณี เพื่อสื่อความหมายและสืบทอดต่อไป
4. เพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ชุมชนที่จะได้ใช้ให้บุตรหลานในการเล่าเรียนและเครื่องใช้สอย

เป้าหมาย

- ให้เกิดหมู่บ้านใกล้เคียงและชุมชนอื่น จะได้ร่วมมือในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีต่อไป
- เพื่อให้กลุ่มจัดการและชุมชนมีประสบการณ์การสืบความหมาย เกี่ยวกับความหลากหลายของวิถีชีวิตต่อไป

กฎระเบียบสมาชิกและบทบาทหน้าที่

1. สมาชิกต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในภูมิลำเนาหมู่ 8
2. ต้องเป็นคนที่มีสนใจ เข้าใจและเสียสละในกลุ่มได้ และรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
3. ต้องมีความพร้อมตามคุณสมบัติที่กลุ่มกำหนดไว้
 - ที่พักสะอาด และสะดวก
 - มีอัธยาศัยดี
 - เป็นผู้นำทางและลูกหาบ
4. การเข้าและออกของสมาชิกต้องเป็นเวลาในการประชุมใหญ่
5. ต้องเป็นคนที่ในกลุ่มยอมรับและยินยอมได้
6. ต้องเป็นสมาชิก ไม่มีความประพฤติและไม่เป็นที่พึงประสงค์ของคนในกลุ่ม ชุมชนและสังคมเช่น
 - ไม่มีโรคติดต่อร้ายแรง (โรคประจำตัว)
 - ไม่ติดยาเสพติดและของมีเนมา
 - ไม่มีนิสัยลัทธิขโมย

กรรมการท่องเที่ยว

1. กรรมการต้องเป็นสมาชิกในกลุ่ม
2. ต้องเป็นกรรมการที่เสียสละ และปฏิบัติหน้าที่ตามที่กลุ่มกำหนดไว้
3. ต้องเป็นกรรมการที่มาจากคัดเลือกตั้ง และแต่งตั้ง
4. มีวาระครบตำแหน่ง 2 ปี ระเบียบและบทบาทหน้าที่ของสมาชิกของกรรมการ
 - 4.1. ต้องเข้าร่วมประชุมทุกครั้งที่ไม่ติดธุระสำคัญ
 - 4.2. ถ้าขาดการประชุมเกิน 3 ครั้ง ถือว่าไม่มีความสนใจให้พ้นการเป็นสมาชิกและกรรมการ
 - 4.3. ต้องปฏิบัติหน้าที่ ตามที่สมาชิกหรือกรรมการมอบหมาย
 - 4.4. ต้องปฏิบัติตามระเบียบของกลุ่มทุกประการ

4.5. ต้องร่วมแผนงานและประชาสัมพันธ์ให้กลุ่ม

4.6. อำนาจความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว

การสิ้นสุดสมาชิกและกรรมการ

1. ตาย
2. ลาออก
3. ไล่ออกและปลดออก
4. ย้าย

ระเบียบของกลุ่ม

1. แต่งกายประจำเผ่าให้เรียบร้อย
2. ต้องรับผิดชอบทรัพย์สินให้แก่นักท่องเที่ยว
3. ห้ามก่อเหตุและทะเลาะวิวาทกับนักท่องเที่ยว
4. ห้ามนำสิ่งเสพติดหรือของมีค่ามาขายแก่นักท่องเที่ยว
5. ต้องช่วยกันรักษาความสะอาดของชุมชน
6. ห้ามนำสินค้าหรือของที่ระลึกมาขายแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง
7. ต้องดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว
8. ต้องมีการประชุมรายงาน ผลการปฏิบัติงานและการเงินประจำวิสามัญและสามัญ
9. ห้ามขอกินและดื่มของนักท่องเที่ยว
10. ต้องรู้จักกฎระเบียบต่าง ๆ ที่กำหนดไว้
11. ต้องเป็นคนที่รักษา อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี
12. ถ้าลาออกและเข้ามา ต้องเป็นเวลาในการประชุมใหญ่
13. ห้ามผู้นำทางกลับก่อนนักท่องเที่ยว
14. ต้องเป็นคนที่ซื่อสัตย์และชอบธรรม

ระเบียบนักท่องเที่ยว

1. มาทุกครั้งต้องมาผ่านกรรมการกลุ่มเพื่ออนุญาตความสะดวกขอพื้นที่
2. ต้องปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของชุมชนและวัฒนธรรมประเพณีของป่าเกอญอ
3. ห้ามนำระเบิดหรือสิ่งเสพติดต่าง ๆ
4. ห้ามมีเรื่องวิวาทกับหญิงในชุมชน
5. ถ้าอาบน้ำในลำห้วยต้องแต่งกาย
6. ถ้าเดินป่าเข้าป่า ต้องมีผู้นำทางและกลุ่มทุกครั้ง
7. ห้ามเก็บหรือนำทรัพยากรธรรมชาติออกจากป่าในพื้นที่นั้น ๆ
8. ห้ามทิ้งขยะและสิ่งของในพื้นที่
9. ต้องเป็นบุคคลที่ไม่แสวงหาผลประโยชน์
10. ต้องเชื่อฟังผู้นำทางทุกครั้งในการเดินทาง
11. ต้องร่วมมือรักษาอนุรักษ์วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ

12. ต้องเสียค่าบริการที่กลุ่มกำหนดไว้
13. ต้องฟังคำแนะนำและปฏิบัติตามผู้นำทางที่เป็นจุดอันตรายและเสี่ยงอันตราย
14. ห้ามก่อปัญหาให้แก่ชุมชนและผู้นำทาง
15. ห้ามดื่มของมึนเมาในชุมชน (ยกเว้นยาสูบและบุหรื)
16. ผู้นำนักท่องเที่ยวจะไม่เก็บบริการที่กำหนดไว้แล้วแต่จิตศรัทธาที่จะบริการ

อัตราค่าบริการ

1. พักบ้านตามคิ่ว home stay 100 บาท/คืน/คน
2. นำทางตามคิ่ว(ผู้นำทาง 1 คน /นักท่องเที่ยว 2 คน /ครั้ง)
3. มีเต็นท์ให้เช่าหลังละ 100 บาท/คืน หลัง
4. นักท่องเที่ยวต้องจ่ายให้ผู้นำทาง 1 คน 100 บาท/วัน
5. อาหารมื้อละ 50 บาท/คน/มื้อ

การแบ่งผลประโยชน์เงินตรา

- เงิน 100 บาท -เข้าสมาชิก 80 บาท
 -เข้ากลุ่ม 15 บาท
 -เข้ากองกลาง 5 บาท
- เงิน 15 % เข้ากลุ่มบริหารงานของกลุ่ม
- เงิน 5% เข้ากองกลางบริหารงานชุมชน
- เงิน 80% เข้าเป็นรายได้ของสมาชิกที่เป็น ไกด์ท้องถิ่น

วิถีชีวิตป่าเกอญอหัวข้อหลัก

- วัฒนธรรมประเพณี
- การทำไร่หมุนเวียน
- การทอผ้าจักสาน
- การตีเหล็ก
- การดำข้าว
- อื่น ๆ

วัฒนธรรมประเพณีแบ่งเป็น 8 อย่าง

- พิธีเลี้ยงผีครอบครัว
- พิธีเลี้ยงผีขึ้นบ้านใหม่
- พิธีเลี้ยงชุมชน (มัดมือ)
- พิธีเลี้ยงผีป่า
- พิธีแต่งงาน
- พิธีเลี้ยงผีไร่
- พิธีเลี้ยงผีน้ำ-ห้วย

-พิธีกรรมต่าง ๆ

ความเชื่ออื่น ๆ

-ถือไม้ต่าง ๆ

-ถือสัตว์ต่าง ๆ

-ถือดาว

-ชุดกาย

-อื่น ๆ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน

-การทำนุ้ย

-กาใช้สมุนไพร

-การทำอาหาร

-การเรียกแขกกินข้าว

-ร้องเพลงกลอง

-พืชและดอกไม้ (นาฬิกา) แมลงจิ้งจก

สิ่งที่ผูกพันกับป่าภูเขา

ที่	ชื่อไทย	ชื่อป่าภูเขา	ความเชื่ออย่าฆ่า
1.	นก	โทก้อ	แตกความสามัคคี
2.	นกแซงแซวหางม่วงดำ	โทขลิ	เป็นทนายความมีคดี
3.	นกแซงแซวหางปลา	โทจีแกว	ลักทิงบ้านเรือน
4.	นกกระเจี๊ยะธรรมดา	โทซอเซ	ขาดแคลนข้าว
5.	นกขุนแผนหัวแดง	โทเสือปกอ	ขาดความสุข
6.	นกตกยุง	โทเสือปะ	ตกสี่สง่า ปากกว้าง
7.	นกกระวางหัวขวาน	โทยอจีเดาะ	ลูกฆ่าพ่อ
8.	นกกระเบือผา	โทมือชะ	นกข้าว
9.	นกเต้าลมและอุ้มบาตร	โทเปาะแห่ม	ช่วยตีข้าว ถล่มโลก
10.	นกหัวขวานสีน้ำตาลหลังทอง	โทเตอเล	สุนัขผี
11.	นกสาลิกาเขียว	โทขลิเค	มีคดี
12.	นกนางแอ่นน้ำหลังเทา	โทจีปรี	มีดตาไม่เห็นทาง
13.	นกปากปลายดำ	โทโกโกแหวะ	ทุกข์ทรมาน
14.	นกกระวางหัวหงอก	โทยุนวาไซ	ช่วยชีวิตมนุษย์
15.	นกเค้าแมว	โทโตโลหมีนโก	ฆ่าสามี
16.	นกหลุมพู	โทหลุยซ่า	ฆ่าสามี
17.	นกเค้าภูเขา	โทเดาะ	อยู่เย็นเป็นสุข
18.	นกพญาไฟ	โทมิเบ	ขาดความเชื่อมั่น

19.	นกแอ่นตาล	โทแบ๊ะละ เบลาะ	ไม่มีที่อยู่อาศัย
20	ชะนี	เกอญูปกา	แตกความสามัคคี
21..	ลิงลม	เตอเซ	ช้า

กล้วยไม้ในพื้นที่

ที่	ชื่อไทย	ชื่อปาเกอญอ
1.	เอื้องผึ้ง	พอบะเหล้า
2	เอื้องคำ	พอบะโตะ(พอบุ)
3	เอื้องคำฝอย	พอบะอะอี
4	เอื้องสายน้ำเขียว	พอดอยะโพ
5	เอื้องเงินแดง	พอบะหมื่นคากอ
6	เอื้องเงิน	พอบะหมื่นคาวา
7	เอื้องคำปอน	พอบะโทปรี
8	เอื้องมอนไข่	พอบะกอนแค
9	เอื้องแซะ	พอบะหมื่นคาโพ
10	เอื้องช้างน้ำว (เอื้องควาย)	พอบะเปอหน้าแมะคลี
11	เอื้องชะนี	พอบะเกอญูปกา
12	เอื้องสายน้ำผึ้ง	พอบะโทกี
13	เอื้องเมี่ยง	พอบะดอยะพะโตะ
14	เอื้องสายมานพระอินทร์	พอบะโก๊ะบะบะเปลน
15	เอื้องแซะภูกระดึง	พอบะชอเอะ
16	ฟ้าม่วย	พอบะโมลา
17	สาปอยขุนตาล	พอบะโมลาวา
18	ไอยเรศ	พอบะลือลือหม่ม
19	รองเท้านารีโคกลาย	พอบะชอพี
20	ลิ้นกระบือ	พอบะเปอหน้าเปลน
21	กุหลาบแดง	พอบะโมก
22	พวงมาลัย	พอบะลือลือหม่ม
23	เอื้องตาเหิน	พอบะหมื่นคาวาพะโตะ
24	เอื้องคำปากไก่	พอบะหม่มและ
25	กุหลาบกระเปาะเปิด	พอบะโทคัก
26	แววมยุรา	พอบะโกล่กลอ
27	เอื้องสายวิสูตร	พอบะชอทะบอ
28	กาเรการ่อน	พอบะหน้าเดอ

--	--	--

คณะกรรมการ ในปี 2544-2546

1. นายพงษ์เดช จีโย	ประธานกลุ่ม
2. นายโยธิน ไพรประเสริฐยิ่ง	ทำบัญชี
3. นายบุญชัย กวางทู	เหรัญญิก
4. นายโจลอย แจ่มสกุลไพร	ผู้จัดคิว
5. นายพรชัย กวางทู	ผู้จัดคิว
6. น.ส. จันทริยา ไพรประเสริฐยิ่ง	เลขานุการ
7. นายอาศรี จีโย	ที่ปรึกษากลุ่มกรรมการจอบะอิกเทรต
8. มีสมาชิกทั้งหมด 56 คน	

ข้อมูลการใช้ที่ดิน หมู่บ้านห้วยฮี้

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	บ้านเลขที่	ที่อยู่อาศัย	ที่นา	ที่ไร่	ที่สวน	รวม
1.	นายของมีนา กวางทู	33	4	3	60	4	71
2.	นายแซไฟ เลิศโคมแพร	32/1	3	-	60	3	60
3.	นายโจลอย แจ่มสกุลไพร	86	3	4	60	5	72
4.	นายดำโป ส่าเหล่ว	6	2	5	60	6	73
5.	นายสมชาย เพชรพรวัดนา	28	2	-	60	6	78
6.	นายพะสาลู ไพรประเสริฐยิ่ง	25	6	2	60	6	74
7.	นายมาป้อ กวางทู	25/1	4	8	60	15	87
8.	นายแสงชัย ไกล่ล้าธาร	1/1	2	-	60	4	66
9.	นายชาติชาย ทูพอ	12	3	-	60	4	67
10.	นางบีปา ทูพอ	11	3	-	60	5	68
11.	ยานพรชัย กวางทู	10/1	3	3	60	5	71
12.	นายพาวี กะหมือแ	2	2	-	60	7	69
13.	นายมน กวางทู	10	2	2	60	8	72
14.	นายสมพงษ์ ส่าเหล่ว	38	3	8	60	7	75
15.	นายสวาพอ ไพรอมรัตน์	37	3	8	60	4	75
16.	นายอานี กวางทู	35	6	12	60	14	92
17.	นางวีณารัตน์ กวางทู	29	2	-	60	16	78
18.	นายสมบุญ กะหมือแ	18	2	-	60	3	65
19.	นายโกแ	31	1	-	60	4	65

20.	นายอาศรี ฉีโย	26	2	2	60	6	70
21.	นายถั่วโย ฉีโย	21	6	4	60	16	86
22.	นายเปลลช พรนรวิกรกู	5	2	2	60	2	66
23.	นายตาโป๊ะ กวางทู	14	4	12	60	12	92
24.	นายสุริยา บัวบาน	36	3	-	60	3	66
25.	นายโยธิน ไพโรประเสริฐจิ่ง	41	2	2	60	4	68
26.	นายตะวัน กวางทู	10	2	2	60	4	68
27.	นายตะหวีหวา กอเอ	27	1	-	60	16	77
28.	นายเปอเยอะ ไวขึ้นดวงกลม	20	1	5	60	1	67
29.	นายพะสาไซ ธรรมจิตร	16	3	5	60	8	76
30.	นางแจแพะ ไพรัตน์ธรรม	32	1	2	60	5	68
31.	นายหน่อแปะ ฉีโย	19	3	4	60	12	79
32.	นายพะละแช่ มณีทองแสง	39	2	2	60	8	72
33.	นายพงษ์เดช ฉีโย	40	2	4	60	5	71
34.	นายสาคร ไว้มันดวงกลม	20	2	4	60	6	72
35.	นายคงเดช มั่งมณี	43	2	4	5	3	54
36.	น.ส.หน่อชะเก ไพโรสัจพร	42	1	1	60	4	66

9. บ้านห้วยกุ่ม

หมู่ 2 ต. ห้วยปูลิง อ. เมือง จ. แม่ฮ่องสอน

ประวัติความเป็นมา

บ้านห้วยกุ่มเป็นชนเผ่ากระเหรี่ยงสมัยปู่ตายาย สมัยนั้นตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 บ้านห้วยปูลิง ตำบลสบป่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ใกล้บ้านห้วยฮี มีภูเขาเป็นเขตกันกลาง ต่อมาได้พยายามย้ายมาอยู่ใกล้ลำห้วยนองขาวและลำห้วยไม้คำ มีประชากรเริ่มแรกประมาณ 40 ครอบครัว บ้านห้วยกุ่มเป็นหมู่บ้านบริวารของบ้านห้วยปูลิง ต่อมาบ้านห้วยปูลิงได้เป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ขึ้นจึงไม่สามารถควบคุมได้ ทางจังหวัดได้พิจารณาจัดตั้งหมู่บ้าน เพิ่มขึ้น หลายหมู่บ้านตามลำดับ

บ้านห้วยกุ่มอยู่ในลำดับที่ 13 เรียกชื่อว่า หมู่ที่ 13 ตำบลสบป่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน อยู่ได้ระยะหนึ่งทางจังหวัดได้ประกาศขอตั้งหมู่บ้านห้วยปูลิง เป็นตำบลห้วยปูลิง ดังนั้นบ้านห้วยกุ่ม หมู่ที่ 13 ตำบลสบป่อง จึงได้เป็นหมู่ที่ 2 ตำบลห้วยปูลิง จนถึงปัจจุบัน

แต่เมื่อปี พ. ศ 2526 นายคำกู เมืองแม่ และนายจอร์โบ ไพโรชนานันท์ ได้นำชาวบ้านย้ายมาทำนาริมฝั่งแม่น้ำแม่สะเมค หรือที่เรียกเป็น ภาษาปกากะญอ ว่า "สะมะโก๊ะ" ซึ่งสมัยนั้น

ข้อมูลครัวเรือน

- ประกอบด้วย 9 ครัวเรือน มีประชากรประมาณ 30 คน
- อาชีพส่วนใหญ่ของประชากรได้แก่ ทำนา ทำไร่
- มีบ้านบริวาร 1 บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยกึ่งเหนือ
- ศาสนาในหมู่บ้านมี 1 ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธ

ที่ตั้งและอาณาเขต

สภาพโดยทั่วไปของบ้านห้วยกึ่งใหม่ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมฝั่งลำห้วย รอบ ๆ บริเวณหมู่บ้านเป็นภูเขาและป่าไม้มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านห้วยสี
ทิศใต้	ติดต่อกับ	แม่น้ำแม่สะมาด
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านห้วยปูลิง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านผาบ่อง

การจำแนกพื้นที่ในแต่ละชุมชน

1. พื้นที่อยู่อาศัย 30 ไร่
2. พื้นที่นา / สวน 200 ไร่
3. พื้นที่ป่าไผ่สอย 5000 ไร่
4. พื้นที่ป่าสาธารณะ 50 ไร่
5. พื้นที่ป่าอนุรักษ์ 7000 ไร่
6. พื้นที่ป่าบวช 5 ไร่

รายชื่อผู้นำชุมชน

1. นายคาบือ ไพรชนานันท์	ผู้ใหญ่บ้าน
2. นายสุนทร เสริมประชา	ผู้นำเยาวชน
3. นางเพียง เสริมประชา	อบต.
4. นายเสรี สาเหล่ว	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
5. นางเรณู ไพรชนานันท์	ประธานกลุ่มสตรี
6. นายละโก้ ไพรชนานันท์	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
7. นางพานิพอ ไพรชนานันท์	อสม.
8. นายชัยณรงค์ กอแจ	อบต.
9. นายจิง สาเหล่ว	ผู้นำศาสนา
10. นายคอ สาเหล่ว	ผู้นำอาวุโสในหมู่บ้าน

กฎระเบียบในหมู่บ้าน มีอยู่ 10 ข้อห้าม ก่อนที่จะทำการท่องเที่ยว

1. ห้ามยิงปืนในหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 50 - 100 บาท
2. ห้ามตัดไม้ในเขตอนุรักษ์หรือเขตต้นน้ำของหมู่บ้าน โทษปรับ 100 - 500 บาท
3. ห้ามเผาป่าโดยที่ไม่ได้รับอนุญาต ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 100 - 500 บาท
4. ห้ามใช้เลื่อยยนต์ภายในหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 1000 - 5000 บาท
5. ห้ามจำหน่ายไม้ให้บุคคลภายนอก ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 1000 - 5000 บาท
6. ห้ามล่าสัตว์ในเขตอนุรักษ์หรือสถานที่ท่องเที่ยว ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 100 - 500 บาท
7. ห้ามชักชวนบุคคลภายนอกมาล่าสัตว์ในเขตหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 100 - 500 บาท
8. ห้ามยิงปืนในเขตอนุรักษ์และสถานที่ท่องเที่ยว ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 200 - 500 บาท
9. ห้ามก่อเหตุทะเลาะวิวาทเมื่อดื่มสุราในหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 100 - 300 บาท
10. ห้ามเอาสิ่งเสพติดทุกชนิดมาลงในหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 100 - 500

แหล่งน้ำภายในขอบเขตของหมู่บ้านมีดังนี้

1. แม่น้ำแม่สะมาด
2. ห้วยน้ำฮู
3. ห้วยน้ำใส
4. ห้วยหนองขาว
5. ห้วยปูลิง

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

เนื่องจากบ้านห้วยกึ่งเป็นชนเผ่าขนาดเล็กจึงมีการตั้งบ้านเรือนตามถนนในหมู่บ้าน ลักษณะของบ้านห้วยกึ่งยังคงใช้วัสดุในการสร้างบ้านเรือนแบบธรรมชาติ คือ หลังคาจะมุงด้วยใบตองตึง ตัวบ้านจะใช้ไม้ไผ่ในการสร้างจะมีการแยกห้องนอนกับห้องครัว ในฤดูหนาวจะนิยมนอนในห้องครัวใกล้ๆ เตาไฟ เพื่อเพิ่มความอบอุ่น ลักษณะของบ้านก็คือ ยังมีการยกพื้นสูง ใต้ถุนบ้านใช้เก็บของ เลี้ยงสัตว์อีกด้วย

ในการสร้างบ้านจะไม่นิยมสร้างบ้านหลังใหญ่มากนัก ถ้ามีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นก็จะมีการขยายบ้านเพิ่ม

ทรัพยากรธรรมชาติ

บ้านห้วยกึ่งถือว่าเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุดอีกแห่งหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า แม่น้ำ โดยเฉพาะป่าไม้และสายน้ำ ผู้คนในบ้านห้วยกึ่งจะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสิ่งเหล่านี้มาก และบ้านห้วยกึ่งยังมีสภาพที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่น่าสนใจหลายแห่ง เช่น ถ้ำ ซึ่งบ้านห้วยกึ่งมีถ้ำ 2 แห่ง ซึ่งถ้ำต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่อยู่อาศัยของฝูงค้างคาว

เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นแล้วบ้านห้วยกุ่มมีน้ำตกอีก 2 แห่งด้วยกัน โดยเฉพาะ น้ำดำเนินเจ็ดลือก ถือว่าเป็นน้ำตกที่มีความสวยงามตามธรรมชาติ

ลักษณะป่าและพรรณพืช

สภาพบริเวณป่าตลอดเส้นทางที่พบพบ คือ ป่าเบญจพรรณ ซึ่งจะพบในบริเวณลำน้ำแม่สะมาด ไม้ที่พบมากได้แก่ ไม้ไผ่ ไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้ตะแบก เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบป่าดิบเขาบริเวณลำห้วยนาเจ็ดลือก ไม้ที่พบได้แก่ไม้ก่อ ไม้รวบ ไม้เต็ง เป็นต้น นอกจากนั้นยังพบพืชสมุนไพรหลายชนิด

สัตว์ป่าที่พบบนเส้นทาง

สัตว์ป่าที่พบมากที่สุดบนเส้นทางคือ นก ได้แก่ นกเงือก นกแซงแซว นกปรอดหัวโขน นกพญาไฟ นกแก้ว นกเอี้ยงคำ นกกางเขน

กฎ ระเบียบ การท่องเที่ยวของหมู่บ้านห้วยกุ่ม

1. ห้ามเผาป่า ในเขตต้นน้ำ หรือบริเวณ หมู่บ้าน
2. ห้ามตัดไม้ในเขตอนุรักษ์ หรือต้นน้ำของหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 100 - 500 บาท
3. ห้ามใช้เลื่อนยนต์ เลื่อยไม้หมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 1000 - 3000 บาท
4. ห้ามจำหน่ายให้บุคคลภายนอก ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 1000 - 2000 บาท
5. ห้ามล่าสัตว์ในเขตอนุรักษ์ หรือแหล่งท่องเที่ยว
6. ห้ามชักชวนบุคคลภายนอกมาล่าสัตว์ในเขตหมู่บ้าน
7. ห้ามยิงปืนในเขตพื้นที่อนุรักษ์โดยเด็ดขาด
8. ก่อนเผาไร่ นา ต้องมีแนวกันไฟก่อนเผาทุกครั้ง
9. คนในหมู่บ้านก่อนตัดไม้ต้องแจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านทราบทุกครั้ง
10. ห้ามเอาสิ่งเสพติดทุกชนิดมาลงในหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 100 - 500 บาท
11. ห้ามเล่นการพนันในหมู่บ้านโดยเด็ดขาด
12. ห้ามเอาทรายและหินโดยที่ไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยที่คณะกรรมการกำหนด ผู้ใดเอาหินและทราย ต้องเข้าหมู่บ้านปีละ 1 บาท
13. ห้ามก่อเหตุทะเลาะวิวาท เมื่อดื่มสุราในหมู่บ้าน ผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับ 50 - 100 บาท
14. ห้ามจับปลาในบริเวณห้วยบ้านและท้ายบ้าน จำนวน 1 กิโลเมตร
15. ห้ามยิงปืนในหมู่บ้านผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 50 - 100 บาท

ข้อมูลการใช้ที่ดินของหมู่บ้านห้วยกุ่ม

ลำดับ ที่	ชื่อ-สกุล	บ้านเลขที่	ที่อยู่ อาศัย	ไร่	นา	สวน	รวม
1.	นายจิง สาเหว่า	1	3	15	15	16	49
2.	นายคาบือ ไพรชนานันท์	2	2	15	15	15	47
3.	นายพานิพอ ไพรชนานันท์	3	2	4	12	15	33
4	นายละโกะ ไพรชนานันท์	23/1	1	10	10	3	24
5.	นายเพียร เสริมประชา	28	2	2	10	10	24
6.	นายคอ สาเหว่า	23	1	-	10	5	16
7.	นายกลม สาเหว่า	20	1	5	5	-	11
8.	นายตาแมว กอแจ	18	1	4	10	-	15
9.	นางกีแส สาเหว่า	29	1	8	10	-	19
10.	นางซิเมะ สาเหว่า	8	1	-	10	-	11
11.	นางเปอะแฮ เมืองแม่	19	1	5	5	-	11
12	นายเสรี สาเหว่า	21					

อำเภอขุนยวม

10.บ้านแม่สุริน

หมู่ 3 ตำบลขุนยวม

สำรวจทั้งหมด รวม 219...ครัวเรือน/ สมาชิกรายครัวเรือนที่สำรวจ... 668 คน

ได้สำรวจคิดเป็นร้อยละ.....ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ตามรายงาน ทร.ปี 2548

รวมประชากรทั้งสิ้น 668 คน แยกเป็น

ชาย	358	คน	หญิง	310	คน
เด็กชาย	64	คน	เด็กหญิง	55	คน
ทารก	3	คน	คนชรา	29	คน
รวมคน	668	คน	แรงงานหลัก	507	คน
คนพิการ	10	คน			
อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน	จำนวน	488	คน		
ไปเรียนและทำงานนอกบ้าน		180	คน		

หมายเหตุ ในหมู่บ้านนี้มีบุคคลที่มีบัตรพื้นที่สูง จำนวน 15 ครอบครัว
 35 คน แยกเป็น ชาย 14 คน หญิง 21 คน

อาชีพหลักของครัวเรือน จำแนกได้ดังนี้

ทำนา	94	คน	ทำไร่	34	คน
ทำสวน		คน	เลี้ยงสัตว์	-	คน
รับจ้าง	330	คน	รับราชการ	7	คน
ค้าขาย	15	คน	รับทำของ	-	คน
อาชีพอื่นๆ	-	คน	กำลังศึกษา, คนชรา, ผู้พิการ	161	คน

รายได้รวมทั้งหมด 7,686,078 บาท ดังนี้

เงินเดือน/ ค่าจ้างประจำ/ ค่าตอบแทน	รวม	1,947,025	บาท
เงินรับจ้าง/ ค่าแรง/ ค่ารายวัน/ รายงวด	รวม	2702,500	บาท
ขายผลผลิตทางการเกษตรทุกชนิด	รวม	1,655,553	บาท
ขายสัตว์เลี้ยง	รวม	53,000	บาท
แปรรูปอาหาร/ทำผลิตภัณฑ์อื่น	รวม	43,000	บาท
ค้าขาย/ ธุรกิจ/ โรงสี/ โรงงาน	รวม	354,400	บาท
ขายผลผลิตจากป่าทุกชนิด	รวม	228,400	บาท
ค่าบริการ /รับซ่อม/ ช่างฝีมือ	รวม	23,000	บาท
ลูกหลานส่งมาให้/ เงินสงเคราะห์	รวม	581,500	บาท
รายได้จากการให้กู้ยืม	- รวม	-	บาท
รายได้อื่นๆ	รวม	97,700	บาท

หมายเหตุ รายได้จากการขาย ถั่วเหลือง ในปีนี้ รวมทั้งสิ้น จำนวน 3,618 ถังๆละ 105 บาท
 รวมเป็นเงิน 379,929 บาท (เฉพาะของ สหกรณ์และป้าสายัณห์เท่านั้น)

เครื่องมืออุปกรณ์ปัจจัยการผลิตรวมทั้งหมด

รถไถนา	รวม	30	คัน	เครื่องตัดหญ้า	รวม	41	คัน
เครื่องสูบน้ำรวม	13	เครื่อง	เครื่องพ่นยาเคมีรวม	15	เครื่อง		
รถจักรยานยนต์	รวม	118	คัน	รถยนต์	รวม	18	คัน
เครื่องจักรกลอื่นๆ	รวม	8	เครื่อง	เครื่องมือปัจจัยอื่นๆ	รวม	17	

รายจ่ายหลักของครัวเรือน รวมทั้งหมด 7,125,503 บาท ดังนี้

ค่าอาหาร/ ข้าว/ วัตถุดิบ/ เครื่องปรุง รวม	3,664,960	บาท
ค่าน้ำ/ ค่าไฟ/ ค่าเชื้อเพลิงหุงต้ม รวม	402,930	บาท
ค่าเครื่องคั้นทุกชนิด รวม	428,316	บาท
ค่าของใช้สิ้นเปลือง สบู่/ ยาสีฟัน/ ฯลฯ รวม	334,909	บาท
ค่าเสื้อผ้า/ เครื่องใช้/ ที่นอนหมอนมุ้ง รวม	207,810	บาท
ค่าผ่อนชำระหนี้สินค่า	รวม 569,749	บาท
ค่ายารักษาโรค/ ค่าพยาบาล รวม	88,984	บาท
ค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียน รวม	1,284,135	บาท
ค่าทำบุญบริจาคต่างๆ รวม	101,670	บาท
เงินเลี้ยงชีพ การพนัน เล่นหวย รวม	31,940	บาท
รายจ่ายอื่นๆ รวม	10,100	บาท
หมายเหตุ ค่าข้าวสาร คิดเฉลี่ยคนละ ครั้งลิตร/วัน คูณด้วยจำนวน 30 วัน จะได้ 15 ลิตร/คน/เดือน คูณด้วย 12 เดือน จะได้ 180 ลิตร/คน/ปี หรือ 9 ถึงๆละ 200 บาท เป็นเงิน 1,800 บาท/คน/ปี		
ผลผลิตข้าวเปลือกในแต่ละปี ได้ประมาณ 50-60 ถึง หรือ 400 กิโลกรัม / 1 ไร่ คูณด้วยจำนวนไร่ทั้งหมด		
รายจ่ายเพื่อการลงทุน (ต้นทุนการผลิต) รวมทั้งหมด 754,388 บาท ดังนี้		
ค่าเชื้อ/ เมล็ดพันธุ์ รวม	83,675 บาท	ค่าปุ๋ย รวม 185,490 บาท
ค่ายาเคมี/ ชีวภาพ รวม	130,829 บาท	ค่าอาหารสัตว์รวม 34,088 บาท
ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง รวม	86,940 บาท	ค่าแรงงาน รวม 141,140 บาท
ค่าเช่าซื้ออุปกรณ์ รวม	50,550 บาท	ค่าซ่อมบำรุงต่างๆ รวม 41,670 บาท
หมายเหตุ เฉพาะค่ายากำจัดวัชพืช (ไกลโฟเสต 74 แกลลอนๆละ 490 เป็นเงิน 36,260 บาท และค่าปุ๋ย ที่มาลงในหมู่บ้านไม่รวมที่ไปซื้อข้างนอกอีกจำนวน 120 ถุงๆละ 700 บาท เป็นเงิน 84,000 บาท		

บ้านที่อยู่อาศัย

มีเอกสารสิทธิ์/ กรรมสิทธิ์ถือครอง รวมทั้งหมด	143	แปลง	ไร่	ดังนี้
สปก.4-01	รวมจำนวน 12	แปลง	รวม	ไร่ งาน ตรว
สค. 1	รวมจำนวน	แปลง	รวม	ไร่ งาน ตรว

นส3./ นส3.ก รวมจำนวน 43 แปลง รวมไร่ งาน ตรว

โฉนด รวมจำนวน 88 แปลง รวมไร่ งาน ตรว

อื่นๆ รวมจำนวน แปลง รวมไร่ งาน ตรว

บ้านที่อยู่อาศัย ไม่มีเอกสารสิทธิ์/กรรมสิทธิ์ถือครอง

รวมทั้งหมด 40 แปลง รวมเนื้อที่ ไร่ งาน ตรว

อธิบายเหตุปัญหาคือ พื้นที่ห้วยบ้าน กุดคอกบัว ซึ่งเป็นห้วยบ้านของหมู่บ้านแม่สุริน หมู่ 3 เดิมที่มีชาวบ้านอาศัยอยู่ 2-3 หลังคาเรือน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2523 ได้มีชาวบ้านในหมู่บ้านหลักส่วนหนึ่งที่ไม่มีความรู้เรื่องที่ดิน ได้ขายบ้านที่อยู่อาศัย ได้ขายบ้านที่อยู่อาศัยออกไปยังพื้นที่ บ้านกุดคอกบัวในปัจจุบันซึ่งก่อนหน้านี้เคยเป็นที่สวนของชาวบ้านมาก่อน และต่อมามีชาวบ้านจากอำเภอฝาง จังหวัดลำพูนได้อพยพเข้ามาสมทบอีกจำนวนหนึ่ง จนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลา 28 กว่าปี มีประชากรอยู่ จำนวน 35 ครอบครัว แต่พื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีความรู้เรื่องที่ดินแต่อย่างใด

ที่ทำไร่ไม่มีเอกสารสิทธิ์/กรรมสิทธิ์ถือครอง รวมทั้งหมด 32 แปลง ไร่ดังนี้

สปก.4-01 รวมจำนวน 24 แปลง รวมไร่ งาน ตรว

สค. 1 รวมจำนวน 1 แปลง รวมไร่ งาน ตรว

นส3./ นส3.ก รวมจำนวน 6 แปลง รวมไร่ งาน ตรว

โฉนด รวมจำนวน แปลง รวมไร่ งาน ตรว

อื่นๆ รวมจำนวน 1 แปลง รวมไร่ งาน ตรว

ที่ทำไร่ไม่มีเอกสารสิทธิ์/กรรมสิทธิ์ถือครอง

รวมทั้งหมด 134 แปลง รวมเนื้อที่ ไร่ งาน ตรว

อธิบายเหตุปัญหาคือ.....พื้นที่ดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านทำกินมาเป็นระยะเวลานานมาแล้ว และบางแปลงเจ้าของพื้นที่ได้รับตกทอดมาจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และยังปรากฏร่องรอยการทำกินในพื้นที่ อย่างชัดเจน และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้ เพียงแต่ยังไม่ได้ออกสำรวจหรือกันออกเป็นที่ทำกิน แต่ก็มีอีกบางแปลงที่เจ้าของได้แผ้วถางทำกิน เมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง เนื่องจากพื้นที่ทำกินเดิมได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ เช่น ถูกน้ำท่วม น้ำหลาก จนไม่สามารถใช้เป็นที่ทำกินต่อไปได้ จึงได้บุกเบิกหาที่ทำกินใหม่ และเมื่อประมาณต้นปี 2548 ทางเจ้าหน้าที่ หน่วยป้องกันรักษาป่าแม่สุริน (ม.ร 6) ได้ออกสำรวจและกันเป็นพื้นที่ทำกินออกจากเขตป่าทุกแปลงหมดแล้วแต่ยังไม่มีความรู้เรื่องที่ดินแต่อย่างใด

ที่นาไม่มีเอกสารสิทธิ์/ กรรมสิทธิ์ถือครอง รวมทั้งหมด 52 แปลง รวม ไร่ ดังนี้

สปก.4-01	รวมจำนวน	50	แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว
สก. 1	รวมจำนวน	1	แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว
นส3./ นส3.ก	รวมจำนวน	1	แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว
โฉนด	รวมจำนวน		แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว
อื่นๆ	รวมจำนวน		แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว

ที่นาไม่มีเอกสารสิทธิ์/ กรรมสิทธิ์ถือครอง

รวมทั้งหมด 3 แปลง รวมเนื้อที่ ไร่ งาน ตรว

อธิบายเหตุปัญห.....เป็นพื้นที่นาที่เจ้าของได้ทำกินมานานแล้วแต่ที่ยังไม่มีใบเอกสารสิทธิ์ นั้น
 เนื่องจากอาจเป็นเพราะการสำรวจเมื่อก่อน อาจตกหล่นไปไม่ทั่วถึง หรือเจ้าของพื้นที่ตอนนั้นไม่ได้
 ไปแจ้งไว้ อาจเป็นเพราะไม่ได้สนใจ และบางรายบอกว่าเคยแจ้งแล้วต่อมาถูกยกเลิกโดยไม่ทราบ
 สาเหตุ จึงไม่มีเอกสารสิทธิ์แต่อย่างใด

ที่ทำสวน มีเอกสารสิทธิ์/ กรรมสิทธิ์ถือครอง รวมทั้งหมด แปลง ไร่ดังนี้

สปก.4-01	รวมจำนวน	14	แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว
สก. 1	รวมจำนวน		แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว
นส3./ นส3.ก	รวมจำนวน		แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว
โฉนด	รวมจำนวน	1	แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว
อื่นๆ	รวมจำนวน		แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว

ที่ทำสวนไม่มีเอกสารสิทธิ์/ กรรมสิทธิ์ถือครอง

รวมทั้งหมด 8 แปลง รวมเนื้อที่ ไร่ งาน ตรว

อธิบายเหตุปัญหา พื้นที่ส่วนใหญ่มีการทำกินมานานและบางแปลงอยู่ติดหัวไร่ปลายนา มี
 ร่องรอยการทำกินอย่างต่อเนื่องและชัดเจน แต่ที่ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์นั้น ไม่ทราบข้อมูล

ที่บ่อเลี้ยงปลา มีเอกสารสิทธิ์/กรรมสิทธิ์ถือครอง รวมทั้งหมด แปลง ไร่

สปก.4-01	รวมจำนวน		แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว
สก. 1	รวมจำนวน		แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว
นส3./ นส3.ก	รวมจำนวน		แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว
โฉนด	รวมจำนวน		แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว
อื่นๆ	รวมจำนวน		แปลง	รวม	ไร่	งาน	ตรว

หมายเหตุ

ที่บ่อเลี้ยงปลา ไม่มีเอกสารสิทธิ์/กรรมสิทธิ์ถือครอง

รวมทั้งหมด แปลง รวมเนื้อที่ ไร่ งาน ตรว

พื้นที่เลี้ยงสัตว์ ไม่มีเอกสารสิทธิ์

รวมทั้งหมด แปลง รวมเนื้อที่ ไร่ งาน ตรว

อธิบายเหตุปัญห สัตว์เลี้ยงต่างๆ เช่น วัว ควาย ชาวบ้านจะเลี้ยงโดยการปล่อยตามห้วยในเขตป่า หรือจะล่ามไว้กินหญ้าตามพื้นที่การเกษตรหลังเก็บเกี่ยวผลผลิตการเกษตร

เช่าที่ทำกิน รวมทั้งหมด 17 ราย

รวมทั้งหมด 17 แปลง รวมเนื้อที่ ไร่ งาน ตรว

หมายเหตุ ส่วนหนึ่งเคยออกไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกชุมชน แล้วกลับมาเป็นเกษตรกร แต่ไม่มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง จึงขอเช่าคนอื่นทำกิน

เช่าที่อยู่อาศัย รวมทั้งหมด 3 ราย

รวมทั้งหมด 3 แปลง รวมเนื้อที่ ไร่ งาน ตรว

หมายเหตุ ส่วนใหญ่เป็นบุตรหลาน หรือญาติใกล้ชิดกับเจ้าของพื้นที่ แต่ไม่มีที่อยู่อาศัย จึงเช่าอยู่

*** เมื่อวันที่ 20 – 25 เดือน ตุลาคม 2548 ได้มีทางทีมงานสำรวจจริงวัดพื้นที่ทำกินในหมู่บ้าน ได้ผลการสำรวจจริงวัดดังนี้

วัดพื้นที่ทำกิน (ที่สวน ที่ไร่) จำนวน 91 คน 112 แปลง

วัดพื้นที่นา จำนวน 4 คน 4 แปลง

วัดที่อยู่อาศัย (บ้าน) จำนวน 45 คน 46 แปลง

รวม 140 คน 162 แปลง

สัตว์เลี้ยง

ควาย รวม 16 ตัว วัว รวม 29 ตัว

หมู รวม 31 ตัว สัตว์ปีก รวม 1,323 ตัว(ไก่)

ภาระหนี้ รวมทั้งหมด 5,412,000 บาท ดังนี้

ชกส. รวม 43 ราย รวมจำนวนเงิน 1,515,500 บาท

สหกรณ์ รวม 32 ราย รวมจำนวนเงิน 1,265,500 บาท

กทบ. รวม 60 ราย รวมจำนวนเงิน 1,085,000 บาท

กขคจ. รวม	ราย รวม จำนวนเงิน	240,000	บาท
อบต. รวม 4	ราย รวม จำนวนเงิน	100,000	บาท
ธนาคาร รวม 12	ราย รวม จำนวนเงิน	916,300	บาท
กองทุนชุมชนรวม 51	ราย รวม จำนวนเงิน	139,800	บาท
อื่นๆ รวม 31	ราย รวม จำนวนเงิน	196,500	บาท
มีภาระหนี้รวมทั้งหมด	ราย รวม จำนวนเงิน	1,433,342	บาท

ความต้องการให้ช่วยเหลือ/ สภาพปัญหา

ที่อยู่อาศัย(ไม่มีเลข/ มีปัญหา)	รวม 17	ราย
ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง	รวม 17	ราย
ที่อยู่อาศัยไม่มีเอกสารสิทธิ์	รวม 58 ราย 58 แปลง 537 ไร่ 3 งาน 52 ตร.ว	
มีที่ทำกินแต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ถือครอง/	รวม 125 ราย 158 แปลง 137 ไร่ 37 งาน 75 ตรว.	
น้ำบริโภค/ น้ำเพื่อการเกษตร	รวม	ราย
ผลผลิต/ การตลาด	รวม	ราย
การปรับปรุงอาชีพเดิม/ ความรู้/ ทักษะ	รวม	ราย
การส่งเสริมอาชีพใหม่/ ความรู้/ ทักษะ	รวม	ราย
ขาดแคลนทุนทรัพย์/ โอกาส/ แหล่งทุน	รวม	ราย
ปัจจัยการผลิตอื่นๆ/ แรงงาน / งานทำ	รวม 21	ราย
ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพอื่นๆ	รวม	ราย
บริการสาธารณะต่างๆ/สวัสดิการสังคม	รวม	ราย
ภาระหนี้สิน ปลอดหนี้ ลดหนี้ ประนอมหนี้	รวม 27	ราย
สุขภาพกาย/ สุขภาพจิต/ การรักษาพยาบาล	รวม	ราย
การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ	รวม	ราย
ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม	รวม	ราย
การเมือง / ปกครอง/ กฎหมาย/ ข้อพิพาท	รวม	ราย
อื่นๆ (ระบุ)		

ราย

ข้อมูลผู้ที่ได้รับเงินกู้ยืมเงินจาก อ.บ.ต เพื่อโครงการเลี้ยงสัตว์

ด้าน อาชีพเลี้ยงวัว (งบประมาณจาก อ.บ.ต)

1. นาย ธวัช คำฟู 25,000 บาท
2. นาย สิทธิชัย สุขแดง 25,000 บาท

3. นาย นิคม แก้วแถม 25,000 บาท

4. นาย สะอาด ยิ้มสมบุรณ์ 25,000 บาท

รวม 100,000 บาท ระยะเวลาการกู้ยืม 1 ปี ปลอดดอกเบี้ย

เลี้ยงวัวงบประมาณจาก ส.ป.ก

1. นาย สมาน ทานา 50,000 บาท

2. นาย บุญตัน ปิชัยนะ 50,000 บาท

3. นาย วันแดง กระจำดี 50,000 บาท

4. นาง พิชรพรรณ ประดิษฐ์ 50,000 บาท

รวม 200,000 บาท ระยะเวลาการกู้ยืม 5 ปี ดอกเบี้ย ร้อยละ 5 บาท/ปี

ด้านเบี้ยยังชีพผู้ด้อยโอกาส

1. นาย สุทธะ เพียรกล้า เดือนละ 300 บาท จากประชาสงเคราะห์

2. นาย แก้วดี เทเสมอ เดือนละ 300 บาท จากประชาสงเคราะห์

3. นาง สุหะมะ - เดือนละ 300 บาท จากประชสงเคราะห์

4. นาย สุข สุขแดง เดือนละ 300 บาท จากประชาสงเคราะห์

5. นาง หอม - เดือนละ 300 บาท จากประชสงเคราะห์

6. นาย แก้ว ศรีวิชัย เดือนละ 300 บาท จากประชาสงเคราะห์

7. นาย วิตะละ - เดือนละ 300 บาท จากประชสงเคราะห์

8. ค.ญ อาริรัตน์ ปาลามาทุนการศึกษา จาก อ.บ.ต

9. ค.ช นฤเบตร ยืนยงพัฒนา ทุนการศึกษา จาก อ.บ.ต

10. นาง ดีโต บริหาร เดือนละ 300 บาท จาก อ.บ.ต

11. นาย เป๊ป ทะบุญ เดือนละ 300 บาท จาก อ.บ.ต

12. นาย ยืน บริหาร เดือนละ 300 บาท จาก อ.บ.ต

13. น.ส ทูเรียน คำฟู เดือนละ 300 บาท จาก อ.บ.ต

14. นาง เอือน วิจิตร จาก พัฒนาสังคม ได้ครั้งเดียว

15. นาง เอ้ย ศรีเที่ยง จาก พัฒนาสังคม ได้ครั้งเดียว

16. นาย ส่วย ดวงแก้ว จาก พัฒนาสังคม. ได้ครั้งเดียว

ประเภททุนการศึกษาถูกผู้มีรายได้ (ทุนจากโรงเรียน)

1. ค.ญ นฤมล อินพรหมมา

2. ค.ช บริรักษ์ หลักมัน

3. ค.ญ นนทกานต์ สุขใจ

4. ค.ญ นัฐพร วงศ์แจ่ม

5. ค.ช เอกชัย ยาวิลาศ
6. ค.ญ ศิริลักษณ์ ทรายทอง
7. ค.ช ประกิต ควงเนตร (ทุน อ.ส.ม)

ข้อมูลที่เป็นศักยภาพ (ทุนเดิม) ของหมู่บ้าน ในการแก้ไขปัญหาความยากจน

ประเภท กลุ่ม , องค์กร

กลุ่มแม่บ้าน แม่สุริน

กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน (อสม.) จำนวน 15 คน

กลุ่มเกษตรทางเลือกบ้านแม่สุริน(กลุ่มน้ำท่วมหรือกลุ่มวิจัยเดิม)จำนวน 55 คน

กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน

กลุ่มออมทรัพย์สมาชิก กองทุน 1 ล้านบาท จำนวน 189 คน

กลุ่มเหมืองฝาย คน

กลุ่มแพทย์แผนไทย 10 คน

ประเภท ผู้นำ ผู้รู้ ผู้ชำนาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

พระสงฆ์ เจ้าอาวาส 1 รูป พระอธิการ พุฒ วิสุทโธ

ผู้ใหญ่บ้าน พร้อมทีมผู้ช่วย คณะกรรมการหมู่บ้าน 15 คน

นาย จำแดง บุญไทยใหญ่ นาย ธวัช คำฟู

นาย สมาน ทานา นาย วันแดง กระ้างดี

นาย วันเทียน อ่องศิริ นาย บุญมี สรรพไพรเดชา

นาย หมวก ทานา นาย บุญสุข เตือนชวัลย์

นาง จันทร์สม ทิพาคำ นาย ทุนนิล คำฟู

นาย ธงชัย จันท์คำ นาย ชูศักดิ์ ประดิษฐ์

สมาชิก อบต. 2 คน

นาย สาคร ทานา นาง พัชรพรรณ ประดิษฐ์

อสม. 15 คน

นักวิจัยชาวบ้าน 2 คน

หมอดินอาสา 1 คน นาย บุญสุข เตือนชวัลย์

อาสาสมัครประกันภัย 2 คน นาย บุญสุข เตือนชวัลย์ และนาย สาคร ทานา

อาสาบัญชี 2 คน นาย ธงชัย จันท์คำ และ นาย สุริยา เสมอสายใจ

อาสาพัฒนาสังคมและมนุษย์ 1 คน นาย ธงชัย จันท์คำ

อาสาสมัครพลังแผ่นดินหมู่บ้าน 25 คน

อาสาสมัครคุมประพฤติ 2 คน

นาย จำแดง บุญไทยใหญ่ และนาย บุญสุข เตือนชวัลย์

อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ 2 คน

นาย บุญสุข เตือนชวัลย์ และ นาย ธงชัย จันทร์คำ

อาสาผู้นำชุมชน 2 คน

นาย สาคร ทานา และ นาง เพ็ญพิกา เตือนชวัลย์

ผู้รู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

ช่างฉลุลายไต 6 คน

ช่างจักสาน (กูปไต, เสื้อ พ้องปลา ไช สุ่มไก่ เปียดหาบข้าว) 7 คน

หมอดำแย 1 คน

หมอนวดแผนไทยพื้นบ้าน 7 คน

ผู้นำพิธีกรรมทางศาสนา (ฮอลีก) 2 คน

หมอ ผีย่าหม่อง (ทายเมือของสุญหาย) 1 คน

หมอควงชะตา 1 คน

หมอทำเทียนสะเดาะเคราะห์ 3 คน

หมอเสกเป่าน้ำมันต์คาถา 2 คน

ประเภทเงินกองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน

กองทุน 1 ล้านบาท 1208166 บาท (ยังอยู่ครบทุกบาททุกสตางค์)

กองทุน ก ข ค จ 280,000 บาท (ยังอยู่ครบ)

กองทุนหมุนเวียน(เงินปอก) 383,682 บาท (ยังอยู่ครบ)

กองทุนเงินกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน (จากสภาตำบล 100,000 บาท (ยังอยู่ครบ)

เงินออมทรัพย์แม่บ้าน บาท (ยังอยู่ครบ)

เงินออมทรัพย์กองทุน 1 ล้าน 72359.13 บาท (ยังอยู่ครบ)

เงินหุ้นสมาชิกกองทุน 1 ล้าน 28,790 บาท (ยังอยู่ครบ)

เงินออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรทางเลือก 27194 บาท (ยังอยู่ครบ)

กรณีตัวอย่างปัญหาที่ดิน

ภาคประชาชน

6 หมู่บ้านนำร่อง

อำเภอปาย และ อำเภอปางมะผ้า

บ้านแม่ปิง หมู่ที่ 4 ต.แม่ฮู อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

หมู่บ้านเก่าแก่

ชาวปกาเกอญอ

สมัยพระตากำนนะ เจ้าฟ้าเมืองปาย

ที่อยู่อาศัย 127 หลังคาเรือน

ทิศเหนือ ถนนในชุมชน มีใบ นส. 3 100 %

ทิศใต้ ถนนในชุมชน มีใบ สทก. 1 100 %

ทำกิน

ต้นไม้ 80% มีโฉนด 30 หลังคาเรือน

ที่ไร่ มี 20% ไม่มีเอกสารสิทธิ์

อดีตได้ สทก. ทุกครัวเรือนแต่ถูกเรียกคืนปี 38-39

อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง

ปัญหา

1. การประกาศเขตอุทยานห้วยน้ำดัง ทบพื้นที่ชุมชน
2. การสร้างงานอุทยานห้วยน้ำดัง บนพื้นที่

ป่าต้นน้ำ

ระบบการจัดการ ขยะ / สุขภิบาล สุขภาพ

3. ขาดกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ทำกิน

บ้านโป่งระอาน

หมู่ 2 ต.แม่สี อ.ป่า

จ.แม่ฮ่องสอน

สถานการณ์การใช้ที่ดิน
ในอดีตมี 46 หลังคาเรือน ปัจจุบันมี 28 หลังคาเรือน
ขายที่ให้นายทุน 18 ราย พื้นที่ขายได้เอกสารสิทธิ์
- ที่อยู่อาศัยใน 21 หลังคาเรือน มี

* โฉนด 1 ราย ปี 48

* นส.3 3 ราย

- ทำกิน ในพื้นที่ไร่ 21 ไร่ มี

* สปก. 2 ราย ปี 35

อดีตได้รับ สทก.ทุกหลังคาเรือนแต่ถูกเรียกคืนปี 38-39

อยู่ในเขตป่าสงวนฯ

ปัญหา

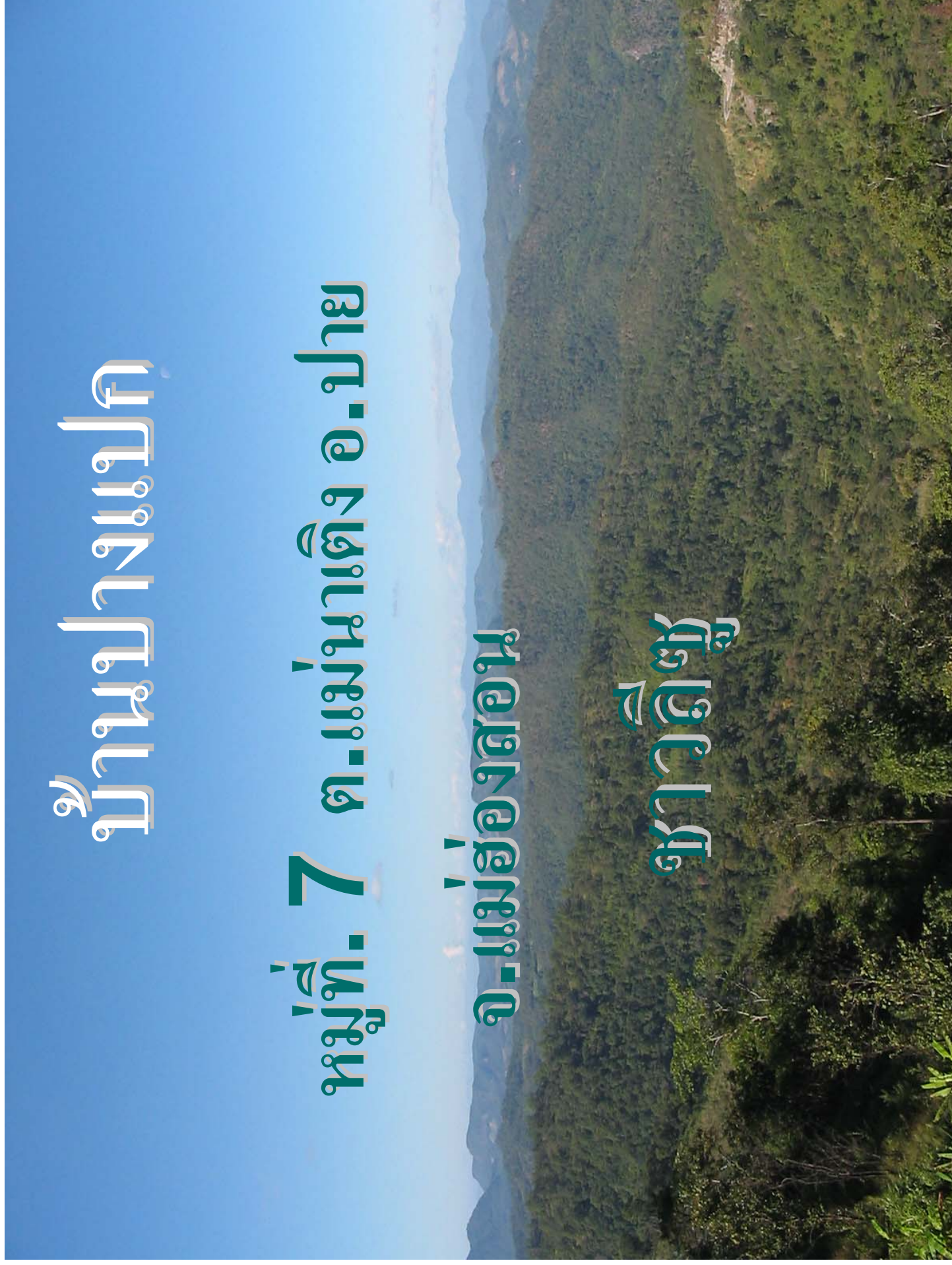
- ขาดกรรมสิทธิ์ / ความไม่เท่าเทียมกันในกรรมสิทธิ์
- สิทธิของหย่อมบ้าน ขาดอำนาจในการจัดการ
- การแย่งน้ำในชุมชน (ชาวบ้าน VS นายทุน)

บ้านปางเปก

หมู่ที่. 7 ต.แม่นาเติง อ.ปาย

จ.แม่ฮ่องสอน

หาวิถีชีวิต

สถานการณ์การใช้ที่ดิน

• **160** หลังคาเรือน

การใช้ที่ดิน

* ที่ไร่ เฉลี่ย 4 แปลง / หลังคาเรือน

* ที่นา 12 ไร่

* ที่สวนไม่ผล 80 ไร่

ทั้งหมด ไม่มีเอกสารสิทธิ์ อยู่ในเขตอนุรักษ์พันธุ์

สัตว์ป่าคุ้มครอง

ปัญหา

- ถูกจับกุมทุกปีละ 2 - 5 ราย

***จำคุก 3 - 4 เดือน / ปรับ 4,000 - 10,000**

บาท

- ขาดกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

“ไปป่าไผ่”

หมู่บ้านผาฮ่อม
อำเภอเมืองเลย

อำเภอเมืองเลย

๖

๘

สถานการณ์การใช้ที่ดิน

- เป็นที่อยู่อาศัย 60 หลังคาเรือน

- ทำกิน

* ทำไร่เฉลี่ย 3 แปลง / หลังคาเรือน ระบบไร่หมุนเวียน

* สวนไม้ผล 7 ราย

ทั้งหมดไม่มีใบกรรมสิทธิ์ อยู่ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์

ป่าดงน้ำปาย

ปัญหาที่ดิน

- ขาดกรรมสิทธิ์ในการใช้ที่ดิน สิทธิทำกิน

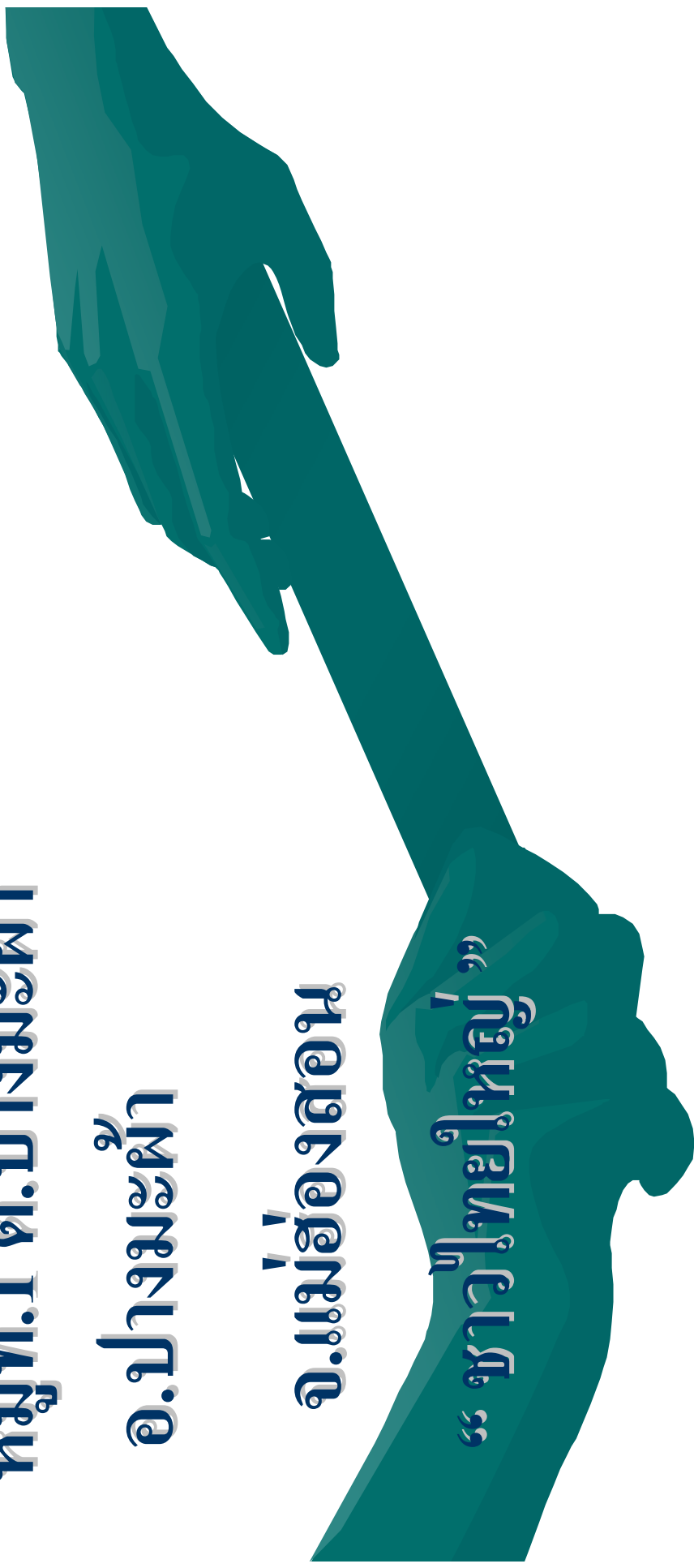
บ้านแม่ละนา

หมู่ที่ 1 ต.ปางมะผ้า

อ.ปางมะผ้า

จ.แม่ฮ่องสอน

“ชาวไทยใหญ่”

สถานการณ์การใช้ที่ดิน
150 หลังคาเรือน มีที่อยู่อาศัย 140 หลังคาเรือน

มีนส 3 จำนวน 5 ราย , สก.1 จำนวน 12 ราย

ไม่มีที่อยู่อาศัยจำนวน 10 ราย

ได้ทำการวัดเขต สปก.ปลายปี 47 จำนวน 20 ราย

พื้นที่ทำกิน

* ที่นา 35 ราย (7 รายมี นส.3 / 18 รายมี สก.1)

* ที่ไร่ข้าว 7 ราย

* ที่สวนถั่ว,เงา 140 ราย

ได้ทำการวัดเขต สปก.ปลายปี 47 จำนวน 50 ราย

หมู่บ้านอยู่ในเขตป่าสงวนฯ

ปัญหา

- การรู้ค่าพื้นที่ภายในชุมชนเอง(แก้ไขเอง)
- ขาดกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน

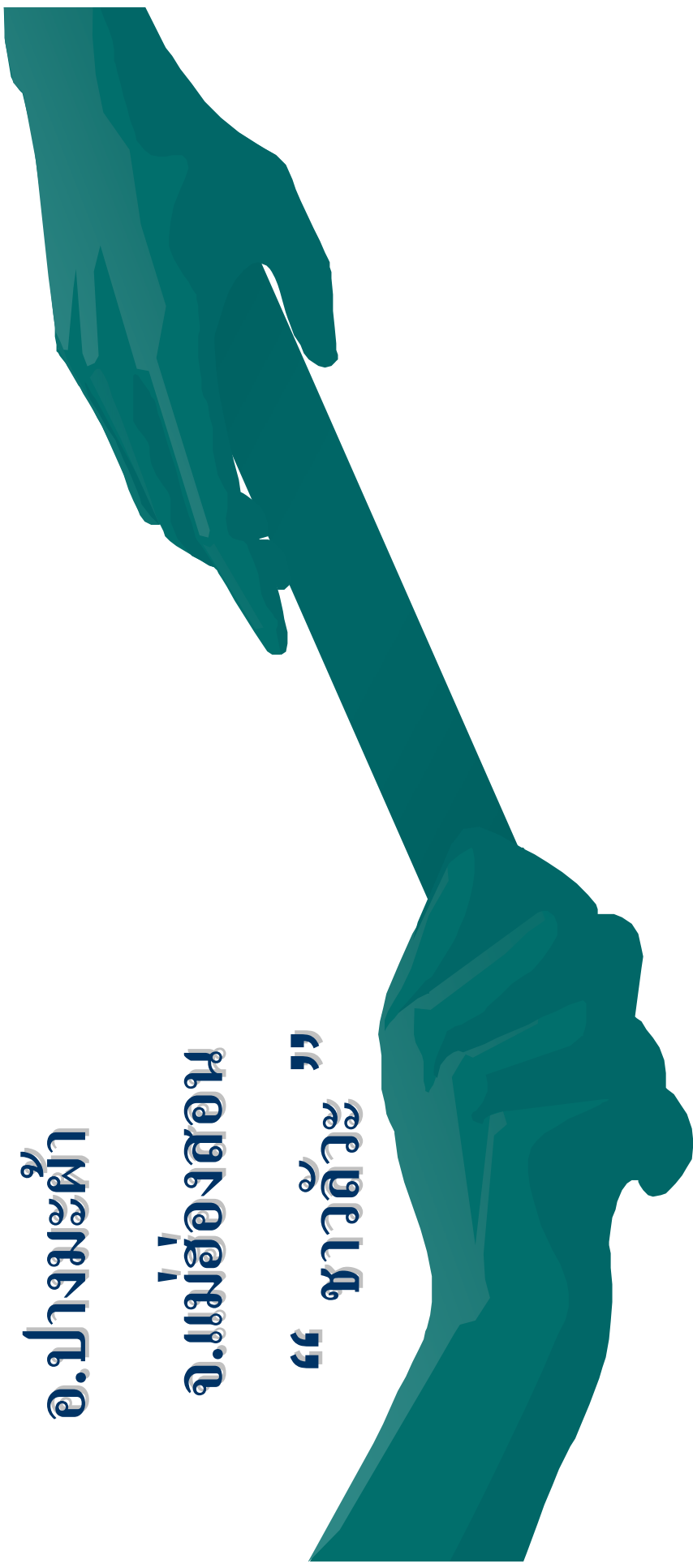
บ้านช่วยนำไป

หมู่ที่ 4 ต.นาปู่ป้อม

อ.ปางมะผ้า

จ.แม่ฮ่องสอน

“ ชาวไร่ ”

สถานการณ์การใช้ที่ดิน

เป็นที่อยู่อาศัย รวม ที่สวนไม่ผล 26 หลังคาเรือน

ทำกิน

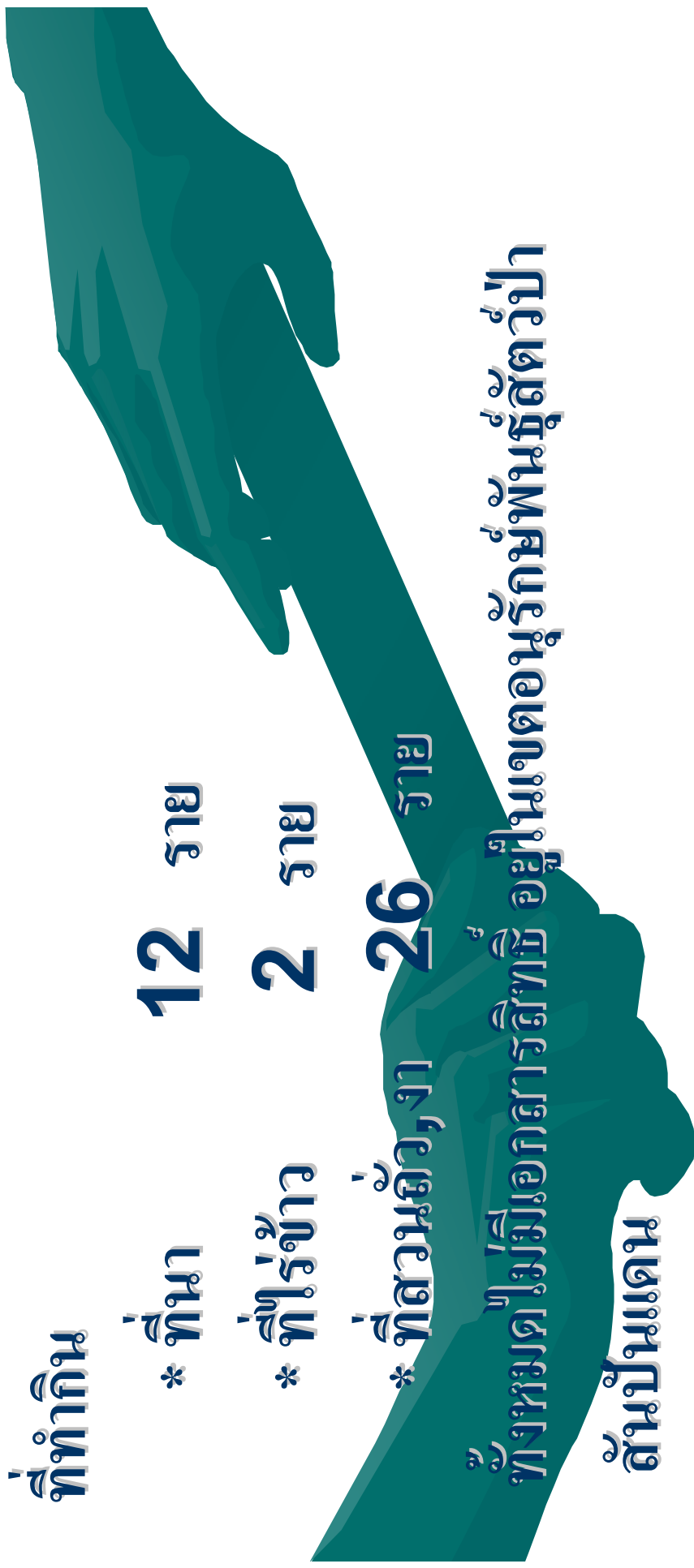
* ที่นา 12 ไร่

* ที่ไร่ข้าว 2 ไร่

* ที่สวนฉั้ว, งาม 26 ไร่

ทั้งหมดไม่มีเอกสารสิทธิ์ อยู่ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า

ต้นป่านแดง

ปัญหา

- การประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าต้นปันแดนทับพันท์

ทำกิน

ผลกระทบที่เกิดขึ้น

* ระบบการผลิตเปลี่ยน

* เกิดภาวะหนี้สิน

* มีการอพยพไปขายแรงงาน

* ขาดการถ่ายทอดทางสังคม

www.gisthai.org

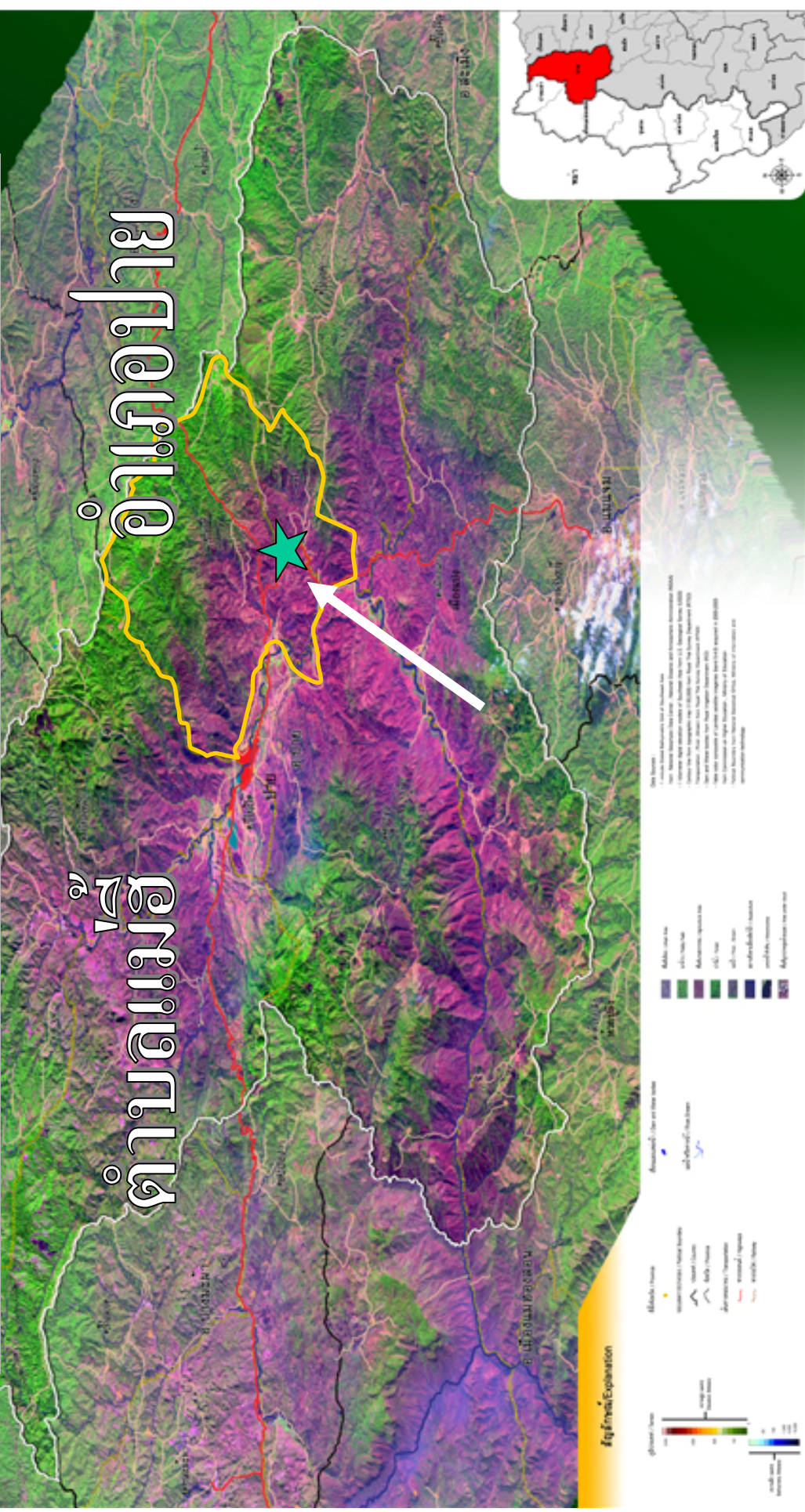
© 2015 สงวนลิขสิทธิ์ในนามของ
ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศทางสุขภาพ
จังหวัดเชียงใหม่

จัดทำและเผยแพร่โดย
ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศทางสุขภาพ
จังหวัดเชียงใหม่

ภาพจำลองสามมิติแสดงลักษณะภูมิประเทศ บริเวณ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

ภาพจำลองสามมิติแสดงลักษณะภูมิประเทศ บริเวณ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน
ขนาด 250 เมตร ขยาย 10 เท่า
ระดับความสูง 1,000 เมตร

ตัวอย่างข้อมูลและการจัดการที่ดินบ้านแม่มปิง

บ้านแม่ปง

หมู่ ๔ ต.แม่ฮี้ อ.ปาย

จ.แม่ฮ่องสอน

แผนแม่บท บริษัท

- **ชาว กะเหรี่ยง**
- **ศาสนา พุทธ / คริสต์**
- **126 หลังคาเรือน**
- **ขึ้นทะเบียนคนจน**

ที่ทำกิน	152 คน
ที่อยู่อาศัย	133 คน
หนังสือ	95 คน

การใช้พื้นที่

- ที่อยู่อาศัย + ไม้ผล
ด้านเหนือถนน ๓๘ หลัง มีนส.๓ ทั้งหมด (ร้อยละ ๓๐ ของทั้งหมด)
ด้านใต้ถนน ๘๘ หลัง ไม่มีกรรมสิทธิ์ ทั้งหมด (ร้อยละ ๙๐ ของทั้งหมด)
- ที่ทำกิน
ที่นา ๘๖ หลังคาเรือน มีโฉนด ๓๐ หลังคาเรือน (ร้อยละ ๓๑)
ที่สวน (ถั่วเหลือง,กระเทียม) ๑๒๖ หลังคาเรือน

ไม่มีกรรมสิทธิ์ทั้งหมด

ตำบลแม่ฮัก

๑๔ ตร.กม.(ร้อยละ ๗)

๒๐๐ ตร.กม.(ร้อยละ ๕๓)

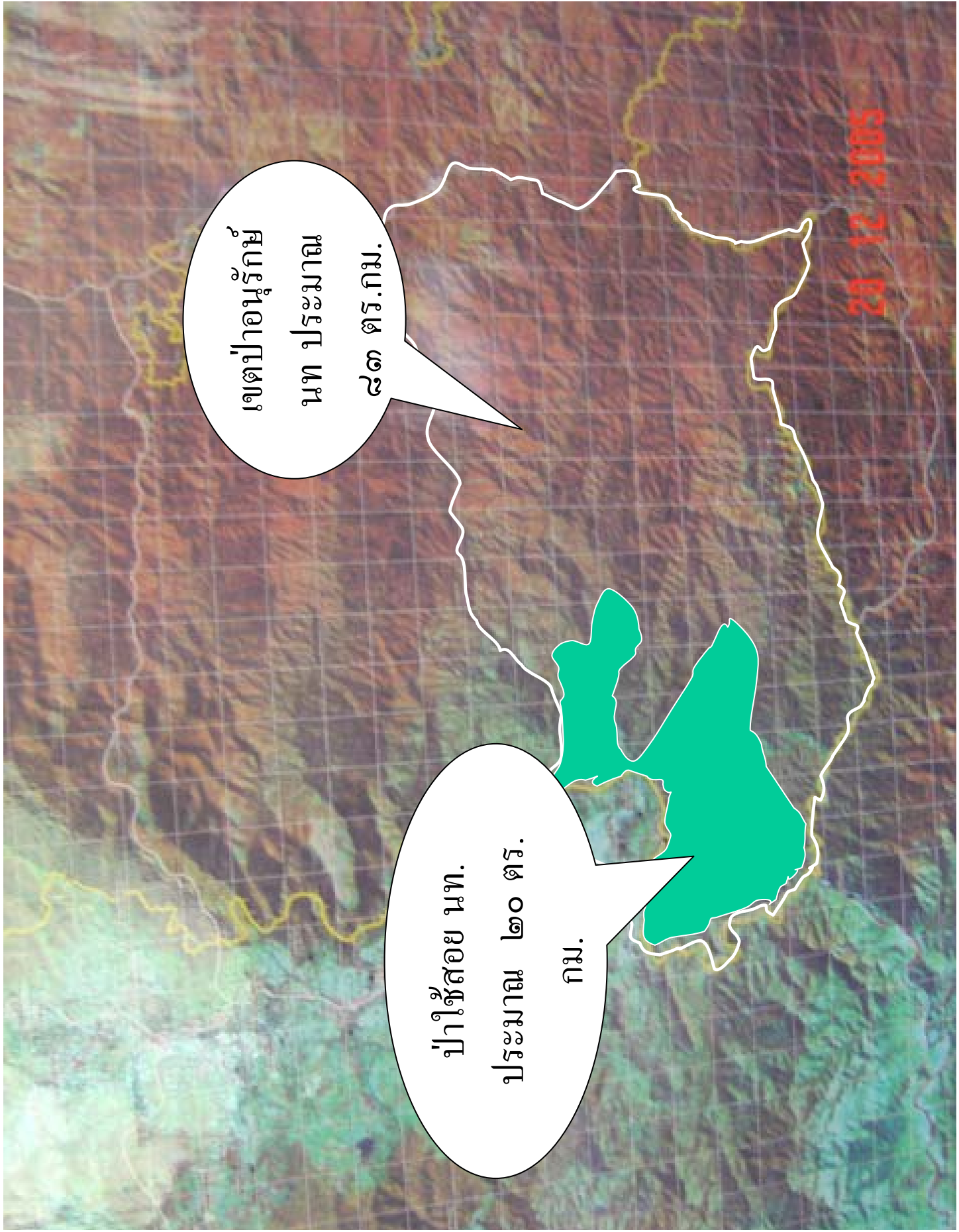
พื้นที่นอกเขตอุทยาน

20 12 2005

ป่าชุมชน ๑๐๓ ตร.
กม.
(ตั้งอยู่ในเขตอุทยาน
แห่งชาติทั้งหมด)

เขตชุมชนลุ่มน้ำปิง ๓
หมู่บ้าน ๒.๕ ตร.
กม.(ร้อยละ ๒.๔)

20 12 2005

เขตป่าอนุรักษ์
นท ประมาณ
๘๓ ตร.กม.

ป่าใช้สอย นท.
ประมาณ ๒๐ ตร.
กม.

20 12 2005